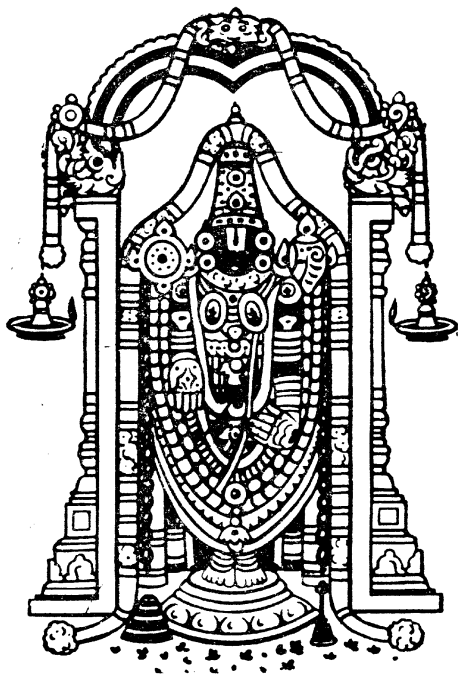

ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము

ద్రుతవిషయసామగ్రి - ప్రథమభాగము

అంబడిపూడి నాగభూషణం

డిసెంబరు - 1985

ప్రతులు : 500

రూ. 30 అం

ప్రకాశకులు :

అంబడిపూడి ప్రసాద్

అంబడిపూడి నాగభూషణం

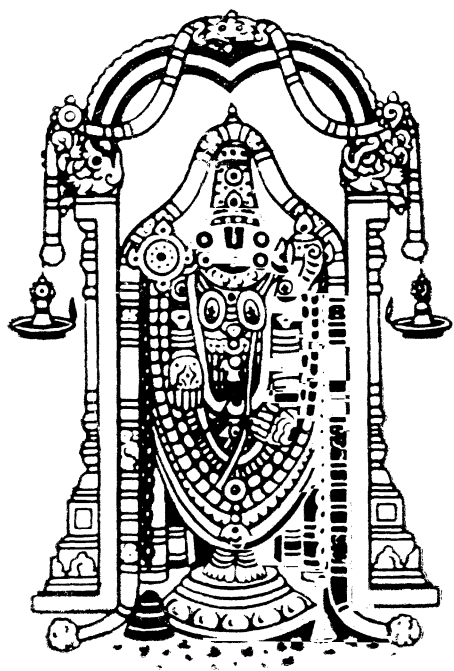
డా. కె. వి. కె. సంస్కృతకళాల,

8/3. అరండల్ పేట,

గుంటూరు - 2.

స్వరాజ్య లక్షీ ప్రెస్,

లాలా పేట, గుంటూరు - 3.

జ్ఞేయంబు సంతతసేవ్యం బనుచు నెల్ల
 వారలు దేనిని బేరుకొందు
 ఎందు కేని విచిన్నదృష్టిఁ దా పెంచి
 దానిన దేనిఁగఁ దలఁచుచుండు
 మఱి నొకానొక్క నమ్మకముతో నన్వయిం
 చుచు నెల్ల దేనిఁగఁ జూచుచుండు
 ఒరులపల్కల నున్న నొక్కంతయను గాని
 దొరికిమిమెయి దేని నెప్పు కుండు

అట్టిదైవస్వరూప మై యడరుసత్య
 మరయఁ బ్రత్యక్షదైవ మౌనట్టిసేవ
 చేకొని నను దీనఁ గృతార్థుఁ జేయుమయ్య
 వివులసత్కృపావాస ! శ్రీదేవకణిక !

మ.భాముఖి

వ్యాకరణాన్ని అభ్యయనం చెయ్యడానికి అధ్యాపనం చెయ్యడానికి ఒకప్రత్యేకమున్న మనస్తత్వమూ బుద్ధిపాటవమూ కావాలి. వీటితోపాటు ఒకక్రమశిక్షణ కూడా అవసరం. ఇవి ఆవృత్తిజీవితంలోని ఇతరరంగాలలో కూడా ప్రతిఫలిస్తూ ఉంటాయి. వీటిని చాలా తేలికగా గుర్తించవచ్చు.

కేవలసాహిత్యగాళ్ళజీవితంలో ఒకబద్ధకం ఒకఉదాసీనతా ఒక నిర్లక్ష్యవైఖరి కొండొకచో మోతాదు మీశనలొక్కం - ఇలా టిపి ఉంటాయి. వీటికి పూర్తిగా వ్యతిరేకం వ్యాకరణవేత్త. ఉండబద్ధలు కొట్టినట్టో పుల్ల విరిచినట్టో మాట్లాడడం వగయిరా ఈజీవి లక్షణం. లొక్కం బొత్తిగా తెలియనితనమూ, దానికి తోడు చాదస్తమూ. అసలు అప్పుడు గానీ పదహారణావైయాకరణుడు కా లేడేమో కూడాను. అయినా ఇప్పుడెందుకు ఈసో పంతా అంటే వ్యాకరణ సంబంధితులకే మానేసరికి మాకు వ్యాకరణం చెప్పిన గురువులూవారి స్వభావాలూ గుర్తునచ్చి ఎటో పోయింది బుర్ర. తావన్నాత్రమేనుమా!

వ్యాకరణం తప్ప వేరొకటి కనను వినను అనే కోవలో నాడు మామిత్రుడు నాగభూషణం. విద్యార్థిదశనుంచీ ఇతని కున్న ఈ అభిరుచిని మే మంతా గుర్తించాం. సంబరపడ్డాం. అహంకారం విడిచిపెట్టి చెప్పాలంటే నామటుకునేను ఇతనికి పాఠం చెప్పడం ద్వారా జానలబ్ధి పొందాను.

విద్యార్థిదశలో వ్యాకరణాభిమానులై వివాహసంత్రం మరో రుచి ఏదో దొరికి కావ్యశాఖమీదకి దూకిన ఉపంతాలు పలువురవిషయంలో వినానం. కాని ఇతడు అలా మాకలేదు. ఇక మాకడు. పాఠ్య ఫిరాయించులకు ఇతడు పూర్తిగా వ్యతిరేకి.

చాలామంది వ్యాకరణోపాధ్యాయుల్లాగా పాఠప్రవచనంతో తృప్తి పడి ఊరుకోకుండా గ్రంథరచనకి ఇతడు పూనుకోవడం మరింత

ఆనందదాయక మయినవిషయం. నానాటికి తీసికట్టు నాగంభట్టా అన్నట్టున్న విద్యార్థిలోకమూ, సరే వ్యాకరణాలపట్ల వారికి సహజంగా ఉండే వైముఖ్యమూ — ఇత్యాదులన్నీ కలసి ఇతనికి పాఠప్రవచనంలో తృప్తి చనని ఒక పరిస్థితి ఎదురై గ్రంథరచనకి అది కూడా ఒక హేతు వయ్యిందేమో అని నాలనుమానం. అదే నిజమయితే తప్పకుండా విద్యార్థులు వర్ధిల్లాలి !

ఎపు డయినా ఎవరికయినా ఉపాధ్యాయుడు చెయ్యగలిగింది దిక్పర్యవసం మాత్రమే. దారి తప్పకుండా ఆమార్గాన పయనించి స్వయంకృషితో గమ్యం చేరుకోవడం విద్యార్థికర్తవ్యం. దీనిని మా నాగభూషణం ఆచరించిచూపి మాగురువులకన్నా నన్ను గొప్పవాణ్ణి చేశాడు. ఇంతకన్న నాకు ఏంకావాలి.

ఏనేళ్ళుఅధ్యయనమూ ఏడేళ్ళుఅధ్యాపనమూ వెరసి ఒక షుష్కరానికి పైగా తదేకదీక్షగా సాగించిన కృషితో ఇతడు రచించిన గ్రంథాల్లో ఈద్రుతస్వరూపాన్వేషణం అచ్చు కెక్కిన తొలి గ్రంథం. పైగా కష్టాఙ్గతంలో కష్టపడి కూడబెట్టుకున్నదానితో ప్రచురిస్తున్నసన్నివేశం. ఈరిరంసను మెచ్చుకోవాలో ధనవ్యయానికి నొచ్చుకోవాలో నాకు తెలియడం లేదు. ఇవి అయ్యుమరోతాయనీ, ఇతని పెట్టుబ డయినా కనీసం తిరిగి వస్తుం దనీ ఆకాంక్షిస్తున్నాను. కాని ఇది నిజంగా వెర్రిప్రేమే. ఎందుకంటే మహామహా వ్యభిచారి ఖస్తకాలే ఆంధ్రకళాపరిషత్తువారి ప్రచురణాలయంలో నిన్న మొన్నటి దాకా మిగిలి మూలుగుతున్న సంగతి మనకు తెలియనిదికాదు.

ఈప్రణాళికలో ఇతడు ఇంత లేసి మరో రెండు గ్రంథాలను, ద్రుతప్రకృతికాలకు సంబంధించి ఒకటి, ద్రుతకార్యాలకు సంబంధించి ఒకటి రచించాడు. వీటినికూడా ప్రచురించడానికి ప్రయత్ని స్తున్నాడు. అదే జరిగిననాడు తెలుగు వ్యాకరణపరిశోధనలో ద్రుతానికి సంబంధించి ఒకసమగ్రత ఆవిష్కృత మవుతుంది.

III

తెలుగు వ్యాకరణను హేతిహాసంతో ద్రుతం ఒక వ్యాసఘట్టం. అటు వ్యాకర్తలకూ ఇటు వ్యాఖ్యాతలకూ కూడా ఇది ఒకపటాన లొంగని అంశం అయిపోయింది. భాషలో దీర్ఘప్రాచుర్యం అంతటిది కావటమే దీనికి ప్రధానకారణం. విస్తృతివల్లనే కదా వివిధరూపాలు. అంచేత ప్రతినిర్వచనానికీ అవ్యాప్త్యతివ్యాప్తులలో ఏదో ఒకటి అనివార్యంగా సంక్రమిస్తూ నచ్చింది. ఇక వాదోపవాదాలకు కొన్ని ఏమిటి? దీనికై జరిగి నన్ని మ రిక ఏకంశం మీదా జరగలేదు.

దీనికోసం — చింతామణిమీద ఈగ వాల నివ్వ ననో, చిన్నయమీద చెయ్యి పడ నివ్వ ననో, ప్రాథలో అక్షరం మిగల నివ్వ ననో — ఇలా ముందుగా చేసుకున్న నిర్ణయాలతో వాదానికి దిగడమూ జరిగింది. ఇందులో వాల్మీకివాదిప్రతివాదులు అందరి వగ్గర ఈదోషం కొద్దో గొప్పో ఉంది. దీనివల్ల పరిశోధనకు ముఖ్య లక్షణమయిన సత్యాగ్రహం దెబ్బతినడమే కాదు విషయం మించి జటిలమై కూర్చుంది.

చింతామణినుంచి ప్రాథవరకూ ఉన్న ప్రధానవ్యాకరణాలను అన్నింటినీ తుల్యప్రతిపత్తితో ఒకకక్ష్యగా స్వీకరించి, వ్యాఖ్యలనూ వాదోపవాదాలనూ అదేపద్ధతిలో మరొక కక్ష్యగా స్వీకరించి, నిష్పాక్షికంగా పరిశీలించి నిర్ణయింపడం. ద్రుతమూ, ద్రుతప్రకృతిమూ, ద్రుతకార్యాలకు సంబంధించి ఇంతవరకూ జరగలేదు. కవిప్రయోగాలు అందరికీ ఉన్నూడి ఆస్తి గదా.

ఈమార్గాన సమగ్ర మయినదర్శాస్తును తో లిసారిగా ఇతడు (ఏకసభ్యసంఘంగా) నిర్వహించి తయారుచేసిననివేదికలో మొదటి భాగం ఇది. ద్రుతశబ్దార్థ మేమిటి, ద్రుతస్వరూప మేమిటి, శబ్దగత సకారం ద్రుత మవుతుందా అనేఅంశాలు విస్తృతంగా సాంగోపాంగంగా ఇందులో చర్చింపబడ్డాయి.

IV

ఈ దర్శాపు మొత్తం నిజాయితీతో కూడిన సాగిని పథతిలో సాగింది. అప్పకవి అయ్యేదీ వజ్జలవారయ్యేదీ అక్షరాక్షరమూ అనుమానించాడు, ప్రశ్నించాడు. అన్వయముఖంగానూ వ్యతిరేక ముఖంగానూ పరీక్షించాడు. ఈతడు చేసినచర్యలో నిర్ణయాలలో ఔగాములకు భవంత్యవ ప్రమాణమ్. స నయమ్.

అధర్వణకృత మయిన త్రిలింగశబ్దానుశాసన లిఖితప్రతిని మద్రాసు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్ లైబ్రరీనుంచి ఇతడు సముపార్జించాడు. స్వయంగా వెళ్ళి కూర్చుని స్వదస్తూరితో తెచ్చుకున్నాడు. దీనితో డాటు ఇతనినిర్ణయాలకు ఇం తిం తురాని వన్నె తెచ్చింది. ప్రామాణికతను పెంచింది. ఇటుపైని జరిగే వ్యాకరణపరిశోధనలో ఇతనిగ్రంథం సకారవంగా ప్రస్తావించబడకపోవడం అసంభవం. రాగ ద్వేషాలకు దూరంగా ఉంచి ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే ఏడన్న ప్రమాణాలతో చూసినా ఈగ్రంథానికి డాక్టరేట్ బహూకరించ వచ్చు. కాగా అథర్వాచికలూ, ఆధారగ్రంథపట్టికలూ, ఆకారాదిక్రమాలూ పర్యవేక్షకులూ వగయిరాలు లేకపోవడం అభ్యంతరమైతే కావచ్చు.

విషయప్రతిపాదనకు ఇతడు వాదనాపద్ధతిని ఎన్నుకున్నాడు. ఇటువంటివిషయాలకు ఈశైలి బాగా ఉపకరిస్తుంది. వాడి వేడి తగ్గి పోకుండా గోరువెచ్చగా నడిచింది. కానీ ఈవిషయమిద ఇంత నరకూ సాగించన్న వాదోపవాదాలతో సన్నిహితత్వం లేనివారికి ఈతని ప్రతిపాదనల్లో అక్కడక్కడా రన్వంత అస్పష్టత గోచరించి ఆగి తల తడుముకు నేట్టు చేస్తుంది. దీన్నికూడా వారించాలంటే మరోఇంత గ్రంథం పెరుగుతుంది. అది అనవసరం.

వర్ణనాత్మకవ్యాకరణాలకూ, సంప్రదాయపద్ధతిలో వాటికి వెలు వడినప్రామాణికవ్యాఖ్యలకూ, అవి ఆధారంగా సాగిన వాదోపవాదాలకూ మాత్రమే ఈపరిశోధనను ఇతడు పరిమితం చేసుకున్నాడు.

తెలుగునాట ఇప్పుడిప్పుడే స్వతంత్రప్రతిపత్తిని సంతరించుకొంటున్న భాషాశాస్త్రాధికంతో ఇతడు ప్రమేయం పెట్టుకోలేదు.

మరొకమాట — తెలుగువ్యాకరణాలకు శాస్త్రసౌరవం కల్పించిన మహానుభావుడు శ్రీనాథులవారు. ప్రాతఃస్మరణీయులు. తెలుగు వ్యాకరణప్రపంచంలో కవిరాక్షసు డాయన. వీరి ప్రస్తావన లేకుండా తెలుగువ్యాకరణాంశం ఏదీ కూడా పరిపూర్ణవ్యాసంగా పరిగణింపబడదు. వీరి ఈగురుపీఠానికి ఎవరు ఎంత గుంజుకున్నా చలనం లేదు.

మరయితే వీరిమీద ఈగ్రంథంలో ఈవిసురు లేమిటి, ఈమాకు జేమిటి అని ఎవరయినా అడగవచ్చు. నాథులవారు చేసిన నిర్ణయాలలో చేర్చులూ మార్పులూ కూర్పులూ ఉన్న నిరంకుశత్వాన్ని అసామంజస్యాన్ని ఎదుర్కొనడమూ ఎత్తిచూపడమూ వారిని కొంచెపరచడంగా ఎవరూ భావించకూడదు. సత్యశోధనలో అది అంతర్భాగం. పరిశోధనలో నై యక్తికమాపణ ఎంతగా పరిహార్యమో విషయ విచార్యన అంతగా అనివార్యం. దీనికి ప్రేమాభిమానాలూ గౌరవాదరాలూ అడ్డురాకూడదు.

కాగా ఇతడు మేరమీరినచోట్లు ఇందులోనే కాదు, ఇతని ఇతర గ్రంథాలలో కూడా నాకు కనబడ లేదు. వీరిపట్లనే కాదు తక్కినవారి పట్లకూడా ఇంతసంయమనమూ చూపుతూనే వచ్చాడు.

నాథులవారి బాలవ్యాకరణోద్యోతంలోని అనాచిత్యాలను సహేతుకంగా విమర్శిస్తూ వెయ్యిపుటల గ్రంథాన్ని ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమీకి ఇతడు ప్రచురణనిమిత్తం సమర్పించాడు. ఆవేశానితేషం ఏమిటో గానీ అకాడమీ ఇంచుమించు రద్దయినట్లే - ఉన్నది.

ఈమధ్యన మామిత్రు లొకరు పంపక పంపక భారతికి ఒకవ్యాసంపితే ఆమరుసటి నెలనంచే - తాత్కాలికంగానే అనుకోండి - అది ఆగిపోయింది.

VI

అల్లాగే ప్రాధవ్యాకరణ వ్యాఖ్యానవిషయమున శీలనం చేసి క్షోదము మయిన సిద్ధాంతగ్రంథాన్ని డాక్టరేట్ కోసం నా గార్జన విశ్వవిద్యాయానికి ఇతిడు సమర్పిస్తే అది మూడు సంవత్సరాల బెట్టు తొలగడంకోసం సీక్రిస్తోంది.

ఇక ఇది కాదు పని అనుకొని తానే లాగ్రంథాను స్వయంగా ప్రచురించడానికి దైర్యం చేసి పూనుకున్నాడు. తన అభిప్రాయాను దేశంమీదికి వదిలిపెట్టాలి అనుకున్నాడు. ఇది నా హాసం కాదు. ఆత్మ విశ్వాసం.

కావీ వెయ్యేసి కటల బృహద్గ్రంథాను స్వయంగా ప్రచురించు కోవడం ఏరచయిత కయినా సాధ్యమయ్యే పని కాదు. అందునా గీతం లేని జీతం రాళ్ళమీద కాలక్షేపం చేస్తున్న తెలుగు ఒడుగుపంతుళ్ళకు అసలే అలవి గాని పని. ఈ భారాన్ని విశ్వవిద్యాలయాలో ప్రభుత్వమో నిర్వహించాలి. తద్వల్ల పరీక్షకు పెట్టి ఎన్నిక చేసి ప్రచురించ మనండి - కాదన్న దెవరు? ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు పూనుకోకపోతే సంహితాసర్వస్వాన్ని వడ్డీలవారు ప్రచురించుకోగలిగి ఉండేవారా?

సరే ఇక గ్రంథంలోకి ప్రవేశించండి. అసలే వ్యాకరణం. అందునా రచన గ్రాంథికం. వ్యాకరణంలో అభిరుచి అభినివేశమూ ఉన్నవారికి గ్రాంథికం ఒక అడ్డుకాబోదు. పైగా ఇతని గ్రాంథికతైలిలో వ్యావహారికం ఒడుపు బాగా ఉంది. అది చూపిస్తుంది.

ధీకవాటాలను పూర్తిగా తెలిచిపట్టుకుని గ్రంథం ఆచూడ మూలమూ చదివి, అక్షరశః పరిశీలించి అర్హుడనిపిస్తే, అప్పటికి అప్రయత్నంగా సాగేల్లాఘాశిరఃకంపంతో ఈచిరంజీవిని మనసారా ఆశీర్వాచించండి. లోటుపాటు లేమయినా ఉండు దాపరికం లేకుండా తెలియ జెయ్యండి. అది వ్యాకరణ భారతీ పరివస్థలో ఇతడిని మునుముందుకు నడిపిస్తుంది. సెలవు.

గుంటూరు,

మీ

14-7-84.

బేతవోలు రామబ్రహ్మం.

ఒకరెండుమాటలు :

జననీజనకులు ఆదిలక్ష్మీ ప్రసాదులకు గురువద్యులు శ్రీ శేతి
వోలు రామబ్రహ్మంగారికి నాది న్నమస్కృతులు సేసి వారి యాశీ
స్సులతో గ్రంథప్రవేశమునకుఁ బూర్వ మొకరెండుమాటలు విన్న
పొందును.

క్రుతవిషయసామగ్రిలో నీక్రుతస్వరూపాన్వేషణము ప్రథమ
భాగము. ద్వితీయతృతీయభాగము లనందగుక్రుతప్రకృతికానలోకన,
క్రుతకార్యానశీలములు భగవత్కృపావంబముతో నిట్లు వెలువడఁ
గలవు.

ఈయన్వేషణమునకు బ్రసిద్ధములై ప్రచారమునకు దున్నచింతా
మన్యాదాలయభిప్రాయములు గుర్తించుటలో యథోచితముగా వ్యవస్థల
వారియభిప్రాయములకుఁ బ్రాధాన్యము గాన నైనను దదితరాభిప్రాయ
పరిశీలనమునకును యథాశక్తిప్రయత్నము జరిగినది. ప్రత్యేకతనుబట్టి
వేరై నను సంబంధమునబట్టి యల్లోపాను లనబంధములుగా గ్రంథ
మునకు గలుపఁబడియె. లోటుపాట్లున్నఁ పదజ్ఞులు వెలిపుచ్చి తత్త
ల్లాక్షణికులయభిప్రాయము నిర్ణయింపఁ జేదోడుగా వినతి. సత్సావిష్క
రణములో నీయన్వేషణయత్న మొకసోపాన మై దోహదపడిన నిది
సఫలమే.

అక్షరజ్ఞానము గల్గించినగురువులకు గురుకుల్యులైన తత్త్వగ్రంథ
కర్తలకు సందియములు వారించి సహకరించిన గురువులు గురుకుల్యులు
నగుడా. కె. వి. కె. సంస్కృత కళాశాలాధ్యాపకులకుఁ గృతజ్ఞుడను.

సర్వతోముఖసహకారముతో ముద్రణాదియన్నియు సహసిం
చిన పెన్షను మనసుననే యెన్ని కృతజ్ఞతాంజలు లర్పించువాడ.

తోడై శారీరకశ్రమ కొంత తగ్గించిన మిత్రులు కె. సుబ్బ
రామయ్యకుఁ బూర్వప్రస్తుతివిద్యార్థిబృందమునకుఁ గృతజ్ఞులెలు.

సాధ్య మైనంతిత్తుకున తప్పలతో సంకముగనే ముద్రించిన
స్వరాజ్యలక్ష్మీప్రెస్సువారికిఁ బ్రత్యేకముగా సభినందనములు.

— అంబడిపూడి నాగదరాషణం

విషయసూచిక

విషయము	పుట
1) ద్రుతసంజ్ఞార్థము	1
2) ఏది ద్రుతము	10
3) ఎక్కడిది ద్రుతము	25
4) ద్రుతము పొల్లున కారమే	52
5) ద్రుతము నువర్ణము కాదు	62
6) వ్యంజనమే యనుట కవరోధాలు	85
7) వజ్ఞలవారివచనాలు-వైరుధ్యాలు	105
8) ద్రుతము-ను(ని)వర్ణము	110
9) శబ్దగతనకారము ద్రుతమా	174
10) కందోయి	175
11) చిం., వి. వి. మతము	213
12) శబ్దగతనకారము ద్రుత మనుట నిరాధారము	232

అనుబంధములు

1) ఉల్లోపము	251
2) సమాసము-ప్రాణిమాత్రశ్రుతి	272
3) విశేషార్థకత్రత్యయాలు	284
4) ద్రుతనిస్వరూపము	318
౧) సంకేతవివరణము	341
౨) ముద్రాణము-సవరణము	343

ద్రుత స్వరూపాన్వేషణము.

ఆంధ్రశబ్దశాస్త్రమున ద్రుతమునకు విశిష్ట మైన స్థాన మున్నది. తెనుఁగునఁ బదము లెల్ల ద్రుతప్రకృతికములు కళలు ననుకీర్తిగా విభజింపఁబడుటకుఁ బ్రధాన మైన యాధార మిదియే. ద్రుత మంతమందుఁ గలవి ద్రుతప్రకృతికములు గాఁగా నట్టి నకార మంతమందు లేనివి కళలవుచున్నవి. ఇట్టి ప్రాధాన్యముచేతనే కాక ద్రుత మన నేది యను సంశయందలి వివాద బాహుళ్యముచేతను దీనికిఁ బ్రసిద్ధి యొక్కువ నైనది. ద్రుతమున కగుబిందవాదికార్యములును దానినై శిష్ట్యమును నిరూపింపఁ జాలియున్నవి.

‘నో ద్రుతాభిధః’ అని త్రిలింగశబ్దానుశాసనమున నఖర్వణుఁడు పేర్కొనెను. అయినను ద్రుత మనునంజ్ఞ ‘ద్రుతాభ్యో నః’ అను నాంధ్రశబ్ద చింతామణిలక్షణముచేతనే లాక్షణికలోకమునఁ బ్రసిద్ధ మైన దనవచ్చును. అట్టి చింతామణియందు ద్రుతవిషయమున భిన్నాభిప్రాయము లేర్పడుట విశేషము.

ద్రుతసంజ్ఞార్థము?

ఈ ద్రుత మనుశబ్దమున కర్థ మేమి? వజ్రుల చిన నీతారామ స్వామిశాస్త్రిగారు ‘ద్రుతాభ్యో నః’ యనుసూత్రమును వివరించుచు నిట్లు పేర్కొనిరి. “ద్రుతి యనఁగా ద్రవపీభావము. సందర్భవశమున నిటు వర్ణలోపమని యర్థము గ్రహింప నగును. ప్రకృతి నిష్ఠమైనను బ్రత్యయనిష్ఠమైనను స్వరవిశిష్ట మగు నకారమునందలి స్వరము ద్రుతి ననఁగా లోపమును బొందినచో నట్టి స్వరద్రుతి నందిన పరిశిష్ట నకారము ద్రుత మను నన్వర్థసంజ్ఞను బొందుచున్న దని తాత్పర్యము. (చిం. వి. ప. 198) ఈ కీర్తిగా సూత్రమునర్థము నెన్నుట యపూర్వమే యనవచ్చును.

సకారవ్యంజనము నెల్లయెడల ద్రుతముగా సమన్వయించుటకే నజ్జలవారు పైరీతిగా సర్థము చేసి రసి యూహించుట యుక్తమే. పైవివరణము వలన శబ్దగత మగు సకారము ద్రుతమే యగునను వారి యభిప్రాయము సార్థకముగా సిద్ధించుట జరుగును. కాని యీ వివరణము వలన ససలైన ద్రుతప్రకృతికముల సకారము ద్రుత మగుట కనకాశము లేదని గుర్తింప వలసి యున్నది. కను, ఏని అనుచో స్వరము ద్రుతి సంధంగా కన్ ఏన్ అనుచోట్ల మిగిలియున్న సకారము ద్రుత మనుసన్నర్థ సంజ్ఞను బొందును. స్వరము ద్రుతి సంధక కను ఏని అనుకీతి చోట్ల నున్న నువర్ణాదులు ద్రుతములు గావు. తదంతములు ద్రుతప్రకృతికములును గావు. ఇట్లు స్వరద్రుతిచే గాక సహజముగనే సకారమున్న నయ్యది ద్రుత మనుసంజ్ఞను బొందుట కీ వివరణముచే వీలు లేదు.

ద్రుతప్రకృతికము లయిన పడముఃచినరి ద్రుతమును ‘అన్వే ద్రుత ప్రకృతయ’ యను సూత్రముచే నాధించు కొన వలయు నని నజ్జలవారు పేర్కొన్నారు. ఇట్లవునది వ్యంజనమాత్రమే కాని స్వర విశిష్టము గాదని వారి వివరణము ననుసరించియే (చిం. వి. ప. 196) స్పష్టము. ఇటఁజేరునది వ్యంజనమాత్రమే యవుటచే నిందు స్వరము ద్రుతి నందుట యున్నది లేనే లేదు. కావున దీనికి ద్రుతి మనుసంజ్ఞ చెల్లునా? కాగా ససలైన ద్రుతప్రకృతికముల సకారము ద్రుతమే కా కుండఁ బోవుట వీరివివరణమువలనియసర్థమే కదా. ఇట్లు దానికి ద్రుత మను సంజ్ఞలే నపుడు తదంతములు ద్రుతప్రకృతి కము లగుట యెట్లు? అసలు ‘అన్వే ద్రుతప్రకృతయ’ యను సూత్ర ముచే గావలసినది ద్రుతమా లేక సకారమాత్రమా? ద్రుతమ కావ లసియుండఁగా సకారము ద్రుతము కానపు డది యెట్లయినది?

సకారపుబొల్లె ద్రుత మన్న నట స్వరద్రుతి యేది ? అట్టి యెడల నీమదియు ద్రుతమే కాని కన్, ఏన్, ప్రభృతిస్థలములందలి సకారము నలె నీ సకారమునకు ద్రుతసంజ్ఞ యస్వరము కా దనవలయునా ? టాక స్వర ద్రుతికై యిచ్చోటి ద్రుతమును ముందుగాను, ని అను నాకారముతో నూహించి దానికి స్వరలోపము చేసి ద్రుత మనవల యునా ? అట్టిచో ద్రుతము ను (ని) వర్ణమే యన్న సరిపోవును. కచ్చటి ద్రుతసంజ్ఞ యస్వరము కాకపోవు గాక. కాని యిట్టి యెడల గూడ స్వరద్రుతిప్రసక్తి సంగతము గాదు. వజ్రులవారి పై వివరణమున ద్రుతశబ్దము సర్వత్ర సమస్వయించునదిగా లేదని యంగీకరింపఁ దగి యున్నది.

ఈయిబ్బంది తొలఁగుటకై వారు ద్రుతశబ్దముని ంకొకరితనిఁ గూడఁ జేర్కొనిరి. ‘పైరీతిని స్వరలోప మందిన సకారములే గాక పదముల తుదిని సహజముగ నిల్చియుండెడి సకారపుబొల్లులును ముం దువాహరించురీతిని ద్రుతి ననఁగా లోపము సంఘటన వగు టచే ద్రుతము లనిపించును’ (చిం. వి. ప. 196) పైని అవసాన మందును సరళస్థిరపరకత్వమునను లోపమును వివరించి యట్లు ద్రుతిని అనఁగా లోపమును బొందెడిది కావున నీపొల్ల సకారపు ద్రుతత్వము పైత మస్వరమే’ (196) యని స్పష్టపఱచిరి.

ఈ వివరణమువలనఁ గొంత వైరుధ్య మేర్పడుచున్నది. ద్రుత మనుదాని కర్థమేమి ? (స్వర) ద్రుతి నందినది ద్రుతమా ? లేక ద్రుతి సంఘటనది (అనఁగా లోపించునది) ద్రుతమా ? ద్రుతి నందినచో ద్రుతమన్నచో రామునిన్ వచ్చెన్ మొదలై నచోటులందలి (ఇవి ద్రుతప్రకృతికములే) సకారము ద్రుతము కానేరదు. అట్లు గాక ద్రుతి సంఘటనది ద్రుత మనుచో వీరు పై చూపిన రెండు

స్థలములును సంగ్రహింపబడ నవకాశము గలదు. కాని యట్టి యెడల స్వరద్రుతి ముందుగాఁ జేయవలసిన యవసరమే లేదు, తాను - వినె. అనుచో 'ను' అనునదే లోపించు నన్న - ద్రుతి నందఁ దగినది నువర్ణమే యగుటచే నువర్ణమే ద్రుత మనఁ దగి యుండును. స్వరలో పానంతరము పొల్లుగా నున్న నకారమే ద్రుత మని నిశ్చయింప నేల? పొల్లు నకారము మాత్రమే ద్రుతి నందఁ దగిన దన్న నది మాత్రము లోపించి దానిపై స్వరము నిల్చుచున్నదా? అసలు పొల్లు నకారము ద్రుత మనుటవలననే యిటు - ను నివర్ణములో స్వరలోపము చేయ వలసి వచ్చినది కాని యిందు స్వరలోపమునకుఁ బ్రత్యేకమయిన యాధారము తే దని వారిమాటల ననుసరించియే గ్రహింపవచ్చును. ద్రుతము లోపించుటకు ముందీ ద్రుతస్వరము లోపించుటచే ద్రుతము లోపించిన స్థలములందెల్ల ద్రుతియు మీదిస్వరము నులోపించుచునే యున్నది. అట్టి యెడ ద్రుతి నందాట చున్నది నకారమునందే గాక దానినయి నున్న యకారమునందును నికారమునందును గలదు. ముందు స్వరద్రుతిని జేసి యట్లు ద్రుతత్వము సిద్ధించినదని నకారము నకు లోపము చేయ నేల? నకారము దానిపైనున్న యకారేకారము లతో లోపించుచున్నది కావున ను, ని (న్) అనునవే ద్రుతములని చెప్పవగు. అపుడు ద్రుతమనునంజ్ఞ యస్వరముగా సరిపడదా?

ఇంకను ద్రుతము లోపించునో లోపింపదో పరమైన వర్ణము మొదలగు వానినిబట్టి యుండును. అటు నకారము లోపింపకుండు నవకాశము పెక్కుచోట్ల నున్నది. కాని స్వరలోపము లేనిదే నకారము ద్రుతము కానేరదు కావున తాన్ నేన్ ఇత్యాది స్థలముల యందు ద్రుతత్వమునకై స్వరలోపమాత్రము నియతముగాఁ జేయ వలసి యున్నది. అట్టి యెడల నియతముగా లోపించు (లోపించు

నప్పుడే సకారమును ద్రుత మందురుగదా) నీ స్వరమునే ద్రుత మన నలయును గదా యనియు సనుమానము కల్లును.

స్వరము ద్రుతి సంధంగా మిగిలిన సకారము ద్రుత మనుట చింతామణి సూత్రతాత్పర్యముగా వీరు వేర్కొన్నారు. ద్రుతి సంధం దగిన దని యాపిదపఁ (జింతామణి ప్రసక్తి లేకుండుననే) జెప్పిరి. ఈ రెండవయంశము చింతామణి తాత్పర్య మున్నా? రెండ్రములును జింతామణియే యుద్దేశించిన దన నలయునా? వజ్రులవారు చెప్పిన పై రెండ్రములలోను రెండవదియే సముచిత మనఁ దగి యున్నది. ద్రుతి సంధం దగినది ద్రుత మనునీతిగా (ద్రుతశబ్దార్థమును జెప్పవలఁ చుకొన్న నొకతీరుగాఁ జెప్పట యచితము కదా.

స్వరద్రుతి నందిననే ద్రుత మని చెప్పవో రామునిన్, వచ్చెన్ మొదలగు చోట్ల నున్న సకారము ద్రుతము గాకుండు భోవును. ద్రుతి సంధదగినది ద్రుత మని చెప్పవో రామునిన్ మున్నగువాని. యందువలెనే స్వరద్రుతినంది ద్రుతములైన స్థలములందలి సకారము సైత మీయర్థమున కనుగుణముగా ద్రుతమే యనఁ దగి యున్నది. స్వరలోపమయిన సగుం గాక (కాకున్నఁ గాకుండుగాక) అయ్యది ద్రుతముగాఁ జెప్పవచ్చుడు ద్రుతమున కగు లోవాదికార్యము ప్రసక్తి వానికేదప్పదు గదా. కాఁగా రెండవ సారి చెప్పిన యర్థముననుస రించి మొదటి స్థలములందలి లక్ష్యములును సంగ్రహింపఁబడుటచే నాయర్థము గ్రహింపఁదగు. ఇంక మొదటిసారి చెప్పిన యర్థమును స్వీకరించుచో నద్దాని వలన రెండవ చోటి లక్ష్యములు సంగ్రహింపఁ బడ నేరవు కావున నా యర్థ మనమగ్రమై గ్రహింప రాకున్నది అనఁగా వజ్రులవారు చింతామణి సూత్రతాత్పర్యముగాఁ జెప్పిన యర్థమే రామునిన్ అనునీతి స్థలములందలి సకారమును ద్రుతముగా

సంగ్రహింప నసమర్థమగుటచే గ్రాహ్యము గాననియుఁ బిదపఁ (చింతామణి ప్రస్తావన లేకయే) జెప్పిన ద్రుతి నందఁడగిన దనుస్థమే యచితమై యన్న దనియు స్పష్టము. ప్రాథవ్యాకర్త చెప్పిన 'ద్రుతమనఁగా నొల్లనియెడ మఱిగి పోవునది' యను వివరణమునకు నీ యర్థ మనుగుణమై యున్నది. వజ్రులవారును బిదప వ్యా. సం. స. లో (91) నీయర్థమునె యంగీకరించిరి.

చేసెదన్ కొలిచితిన్ అనురీతిగా స్వరద్రుతి గల్గినదానికి ద్రుతత్వ మున్నమాట నిజ మయ్యును స్వరద్రుతి లేక చేసెదను అనురీతిగా నుంచిన నాయది కళయే యనుటకు వీలు లేదు. వీరు స్వరద్రుతిని జేయుటకు ముఖ్యకారణము పొల్లునకారము మాత్రమే ద్రుత మని యెంచుట యని విస్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. అందు వలననే ప్రయోగానుగుణ్యమునుగూర్చి స్పష్టము చేయకయే 'కవిని కళ, కవిన్ ద్రుతప్రకృతికము' అను రీతిగావారి వివరణము సాగినది. చేసెదను అనురీతి నిట్టి నొండు రెండింటిని వేటు చేసి చూచిన దీనివలన శబ్దగతనకారమును ద్రుతమే యని చెప్పట యింకొకటి వాగుద్దేశించిన ప్రయోజనము గావచ్చును.

స్వరద్రుతిచేత శబ్దగతనకారము ద్రుత మన్నను నానకారము లోపించుతావు లేవియుఁ గానరావు. జడిగొన్ కోర్కులు కన్దోయి మొదలగు స్థలములం దెందు నకారము లోపించినది? ఇట్లు ఆవయవికమైన నకార మెచ్చటను లోపము నందకుండుటం జేసి 'ద్రుతి నందఁ డగినది ద్రుతము' అని మాత్రమే నిర్ణయించిన నావయవిక నకారమునకు ద్రుత మనుసంజ్ఞ లేకుండుట (ఉన్న నస్వర్థము గాకుంట) యేర్పడుచున్నది. స్వరద్రుతి నందు స్థలములఁ జూపిన నకారము ద్రుతి నందుట లేమి నటద్రుతసంజ్ఞ యస్వర్థముగా

సిద్ధించుటకయి వీరు 'ద్రుతి సంధః దగినది' అని మాత్రమే చింతామణి సూత్ర తాత్పర్యముగా సర్థము చేయక స్వరద్రుతి నందినదని చింతామణి యభిప్రాయముగాఁ చెప్పియుండు రని యూహింప నచ్చును. స్వరద్రుతిచే ద్రుతము లగున వనుచో ద్రుతి సంధః దగిన నకారములు కొలిచితిని, కవిని, చేసెదను, భక్తుఁడను, నేను, తాను అను నీతిగా మిక్కిలి యల్పస్థలములే. అట్లనై నను నష్టలవారి సమన్వయము సరి గాదు. పోనీ వానీ చోట్లను గూడ స్వరద్రుతిచే ద్రుత మైనస్థల ములుగాఁ జూపి యున్నారు గావునఁబై యభిప్రాయము వారికి లే దండము. అనగా "స్వరద్రుతిచే నకారము ద్రుతమగుట యానయ వికమైనప్పడే యనియు నట్లు ద్రుత మన్న నకారము లోపించునది కాదు గావున ద్రుతిసంధః దగినది ద్రుత మని చింతామణియభి ప్రాయముగాఁ జెప్పిన నానయవిక నకారము ద్రుతముగాదు గావున దానికి ద్రుతత్వమును సాధించుటకై యే స్వరద్రుతి నందినది ద్రుత మని వారింకొకయర్థము చేసి యది చింతామణిమత మన్నా" రన రా దన నచ్చును. కొలిచితిని, కొలిచితిన్ అనుచో నకారము ద్రుతమైలోపాద ల సంతును గాబట్టియు నిదియు వీ రచ్చట నీ స్వరద్రుతి స్థలములలోఁ జూపిరి కావునను. అది యట్లే యైన నీ మొదటియర్థము కేవల మనవసర మనఁదగి యున్నది. అనకాశముండుఁ గాక యయ్య నిట్లు చెప్ప నక్కరలేదు. అని పైని స్పష్టము. అట్లు గాక శబ్దగత నకారము ద్రుతి సంధః దగినది కావున నాపక్షమున శబ్దగతనకారమునకు ద్రుతత్వము సాధించుటకయియే నష్టలవారు పై మొదటియర్థమును జేసి రన్న నది యసంగతమే. చిం, వి.వి. ల మతమునశబ్దగతనకారము ద్రుత మనుట కాధారము లేకపోగా ద్రుతము గాదనుటకే యాధారము లధికములై యున్నవి. అది పైని స్పష్ట మవును. కాఁగాఁ జింతామణి

తాత్పర్యముగా వీరు ద్రుతశబ్దమునకుఁ జేసిన యర్థము గ్రాహ్యము గాదనియు నిటద్రుత మనఁగా ద్రుతి నందఁదగిన దనుటయే (రెండవసారి చెప్పినదే) యచిత మనియు స్పష్టము.

సంజ్ఞ యవుటంబట్టి గావచ్చు నహోబలవతి ప్రభృతులు ద్రుత శబ్దార్థమును బేర్కొనలేదు. శబ్దకల్పద్రుమము “ద్రుతం-త్రి-ద్రవతి స్మేతి-ద్రు-గత్యైకేతికర్తరి క్తః జాతద్రవీభావ ఘృత సువర్ణాదిః” అని పేర్కొన్నది. గత్యైకేత్యాది లక్షణము ననుసరించి కర్తృత్వమున క్తప్రత్యయముతో నేర్పడిన ద్రుతశబ్దమునకు ద్రవించిన దను రీతిని భూతార్థముండవలయు. అట్టి భూతార్థము ననుసరించి చూడఁగా ద్రుత మనునది కన్పించువస్థమునందు సరిపడదు. ఇంకను స్వరద్రుతికలది ద్రుత మనుచొప్పున వజ్రలవారు ను, ని మొదలగు వానియందలి నకారమును ద్రుతముగాఁ జెప్పిరి. అట్టియొడల లోపించిన స్వరమునే ద్రుత మనవలసియుండుఁ గాని మిగిలిన నకారపుఁ బొల్లును గాదు. నకారమును లోపించునదే యైనను ‘లోపించినది’ కామింజేసి యట నెఱైననుఁ బై యర్థము కుదురుపడుట కవకాశము చాలకున్నది.

కాఁగా ద్రుతి శబ్దముపై మత్స్వరీయమును జేర్పగా నేర్పడిన ద్రుత శబ్దముగా దీనిని బరిగణింపఁ దగును. ద్రుతి (ద్ర)వించుట కలది అని యర్థము. ఇట గత్యైకమైన ద్రుధాతువునకుఁ గదలుట పోవుట యనఁగా వజ్రలవారు పేర్కొన్నట్లుగా లోపించుట యని యర్థము గ్రహింపఁదగును. ‘లోపించుట గలది లోపించునది’ అని ద్రుత శబ్దార్థము,

స్వరములలో నుకారము నట నట నకారాదులు లోపించుట గలదు. కాని వ్యంజ నములయందొట్టి ధర్మము సాధారణముగ నకారము నందు మాత్రమే కలదు. హకారాదు లట నట లోపించుట కలదు.

కాని యట్టిస్థితి విశేషముగా సకారము సం దుండుట సమసరించి యిదియే ద్రుత మని చెప్పినట్లు గుర్తింపవచ్చును. ఈసకారము మాత్రము పదాంతమునం దున్నది (జ్ఞానముబట్టి మొ॥ ఒకటి రెండు కలములు విశేషములు గాన నట్లుంచిన) తరుచుగా లోపించుచున్నది. స్వరసంధి యవునాడును, హల్లులలో సరళస్థిరములు పరము లవునవు డును అవసానపరకత్వమునందును నీయది లోపించుట కలదు. స్వరస్వంజనావసాన స్థితులందు ద్రుతలోపస్థితి కొన్నియెడలఁ గలదు. స్వరపరకతలో సంధి లేనపుడును, హల్లులలోఁ బరుషపరకతలోను అవసానమునందు గణానుసారముగను లోపము లేకుండుట గలదు. ఆయిది విశేష కలములయందు ద్రుతి లేకున్నను సామాన్యముగా ద్రుతి యందుట యను లక్షణము సమసరించి యది ద్రుతమనఁ దగి యున్నదన వచ్చును.

బింద్యాది వికారములతో నీ ద్రుతమునకు నాశ్మయమునందుఁ గల యీవిష్టతనుబట్టియు నిట్టి సంజ్ఞా చెప్పబడి యుండు. నిజమునకు నాయయి కార్యముః విధాన సంవర్ధమున లాఘవాదిప్రయోజన ములకయి ద్రుత మనుపే రుంచిబడిన దనియు దీని క్కమును జెప్ప నలసిన యవసరమే లే దనియుఁ జెప్పవచ్చును. అట్లయినను కొన్ని ప్రత్యేకలక్షణములు (ప్రత్యయోగమావ్యయాత్మక మగుట) గల సకారమునం దీ 'ద్రుతి' సాధారణముగ నుండుటచే (వస్తివివక్షయందు ద్రుతిశబ్దముపై ('నచ్' చేర్చి) ద్రుతశబ్దమును దీనికిఁ జేరుగా నుంచుటలో లాక్షణికులయంద్రేశ్యమిది యై యుండునని యూహించుట మాత్రము నొనఁగు గానేరదు. కాని యీ సంజ్ఞకు స్థము చెప్పి లక్ష్యముల నా య్యమును సమన్వయింప వలసిన యవసరము లే దనుట యచిత మనిపించు.

అథర్వణుడు త్రిలింగ శబ్దానుశాసనములో 'సంబోధనై కాజ్య సంతద్వితే చాం ద్రుతినాం చ స' అని ద్రుతప్రకృతిక మనునర్థమున ద్రుతి అని ప్రయోగించియున్నాడు 'ద్రుత మస్యా స్తీతి ద్రుతీ' అని ద్రుతము కలది (ద్రుతాంత మయినపదము) ద్రుతయని యట గహిం పవలయును. ద్రుతి కలది ద్రుతము, ద్రుతము కలది ద్రుతి అని చెప్పవలసి యుండును.

ఇట్టి లాక్షణికోక్తుల నారసి చూడగా 'ద్రుతము' అను సంజ్ఞకు నర్థము చెప్పఁ బూనుట తృప్తముగా దని నిర్ణయింపఁ దగి యున్నది. ప్రౌఢవ్యాకర్తయను ద్రుత మనగా నొల్లని యెడ మఱిగి వోవునది యనుతీరుగా ద్రుతశబ్దార్థమును నివరింపఁ బూనుటయుఁ దగ దనియే నిర్ణయింపవచ్చును. సకారమునకు ద్రుత మని పేరంతే కాని యొల్లనియెడ మఱిగి వోవునది గావున సకారము ద్రుత మని చెప్పఁ దగ దని యభిప్రాయము. సంజ్ఞాపదమునకు వ్యుత్పత్త్యర్థము చెప్పి తీరవలసిన యవసరము లేమి యాద్య వ్యాకరణములనుండి ప్రసిద్ధమే.

విది ద్రుతము?

ఇయ్యది మిక్కిలి వివాదాస్పద మైన యంశము. దీనింగూర్చి పెక్కు రంతయో యంతయో విచారము చేసియే యున్నాడు. చిం. వి. వి. లనుతమున నియ్యది యింకను గ్లిష్ట మయి యున్నది. విస్తృతపరిశీలనముతో నుద్గ్రంథములకుఁ గల్గె లైన వజ్జలనారు చేసిన సిద్ధాంతము దాదాపుగాఁ బ్రామాణిక స్థితి నంది యున్న దన నచ్చును. చింతామణి కంతకు ముంగటి వ్యాఖ్యలు ఈవిషయమునఁ దద్గ్రంథములందలి వివిధవిధానముల ననుసరించి స్పష్ట మైన నిర్ణయము చేసినట్లు గాన రా కుంట దీని కొకకారణము గానచ్చును.

చింతామణి 'ద్రుతాభ్యోసః' అని చెప్పియున్నదని కాఁబోలును వి. వి. ద్రుత మిది యని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పలేదు. వి. వి. అభిప్రాయమును దద్విధానముల ననుసరించియే యూహింప వలసి యున్నది. 'ద్రుతాభ్యోసః' అను చింతామణి లక్షణములో 'న' నర్థములోనియకార ముచ్చారణ సాకర్యమునకై చేర్పబడినది. కావున దానిం దొఁగింపఁగా 'నకారము ద్రుతము' అని స్పష్టము. 'లుగ్వా ద్రుత ప్రకృతికాత్వరతస్సరథే స్థితేచ నస్య' అని చిం, 'నో వా ద్విత్వమ్' అను రీతిగా వి. వి. నకారమని వ్యవహరించుట గమనింప నచ్చును.

చిం.వి. వి.లు లక్ష్యములు చూపవికారణమున నే తద్వివరణము నం దహోబలుఁడు భిన్నమార్గము నవలంబించెను. అయిన నాతఁడు ద్రుతమును నకారమఁ బొల్లుగనే భావించి యన్నట్లు స్పష్టము. స్థలాంతరమున వి. వి. వచనమును వ్యాఖ్యానించుచు "ద్రుతాద్ద్రుత ఇత్యత్ర ద్రుతశబ్దః కేవల నకారనువర్తక వ్యయ సాధారణ ఇతి ద్రష్టవ్యమ్ తేన అన్నను నఖండ" అని మున్నగాఁ జేర్కొనెను. 'నో వా ద్విత్వ' మ్మను నింతకు ముందఱి కారికాభాగము ద్రుతస్విత్వమును సాధించుచున్నది. ద్రుతాద్ద్రుతః అనునీకారికయందు సైతము ద్రుత మనఁగా నకారమఁబొల్లే యన్న ద్రుతము మీఁదిద్రుతము (నకారము మీఁది నకారమై) ద్రుతద్విత్వమే యవును. కావున నట్టి పునగుక్తిని వారించుటకయి యహోబలుఁ డిట్లు వ్యాఖ్యానించి యుండవచ్చును. ఇక్కడఁ గూడ నకారమఁ బొల్లుగనే వ్యాఖ్యానించిన వజ్రులవారి మతమునందలియనౌచిత్యములు స్థలాంతరమున స్పష్టమగు. కాఁగా నీచోటిద్రుతశబ్ద మహోబలుఁడు పేర్కొన్నట్లుగా నువర్తకమును బోధించు ననియే చెప్పవలసి యున్నది. ఆ పక్షమున నీకారిక స్థానము గావలె నన్న వి. వి. కర్తయు నిట ద్రుతశబ్దముచే నువర్ణము

బోధింప నుద్దేశించె ననవలెను. నువ్వుము ద్రుత మనుట క్వాచిత్కముగ నేని వి. వి. సమ్మత మని యంగీకరింపక తప్పదు. వి. వి. నివయ మట్లుండగా నహోబలపతియేని నువ్వుమును ద్రుతముగా నంగీకరించె ననక తప్పదు గదా. ఎట్లయిన నువ్వుకము ద్రుత మని యంగీకరింప నలయుచో 'ద్రుతాద్దుత ఇత్తైత్ర' మూత్రమే యే? నువ్వుకమును సాధారణముగనే ద్రుత మనవచ్చునే. కాని యయ్యది యహోబలున కిష్ట మయినట్లు లేదు. 'ద్రుతాద్దుతః' అనుచోట ద్రుతశబ్దము నువ్వుకమును బోధించున దనుచో 'దుగ్రతాఖ్యోనః' అనుచోట దుగ్రతశబ్దము నకారమును మాత్రమే బోధించున దని యతనియభిప్రాయము నెన్నవలసి యున్నది. నిజమునకు నువ్వుకము దుగ్రతవని యంగీకరించుచో నహోబలపతికే కొంత శ్రమ తప్పియుండెడిది.

'వాత్మాస్మ దోద్దుగ్రతస్య వ్యాప్తి' క్కను సూత్రమువద్ద తాను నేనులయు దుత్వలోపమునకయి యహోబలుఁడు మిగుల శ్రమించినమాట వాస్తవము. 'మజసోన్నమా' అని సుస్థానమున వైచ నీ నువ్వుము వర్ణకమే కదా. అయ్యది స్వంతమవుటచే గళ కావలసి యున్నమాట నిజమే. కాని సాధారణముగ నువ్వుకమునందు దుగ్రతత్వము నంగీకరించుచో తాను నేను అనుచవి స్వంతములైన ను నందలి నువ్వుము ద్రుతి మవుటచే "ద్రుతో న యేషాం స్యా" త్తను లక్షణము ననసరించి యవి కళలు గానెరవు. అట్టి వానిని బరిహరించుటకయి 'ద్రుతో న యేషాం స్యా' త్తను న దారంభమైన దన్నను దప్ప లేదు. 'అన్యే ద్రుత ప్రకృతయ' యనుదానిచేత నయ్యవి ద్రుతప్రకృతికములే యవును. నువ్వుక మిక్కడ ద్రుత మనుచో స్వరలోపమునకయి శ్రమింప నక్కర లేదు. అసగా నువ్వుకము ద్రుత మని యహోబలుఁడు సామాన్యముగాఁ దలంపనందునలననే యిట్ల సుత్వలోపప్రసంగము చేసె. అంతేగాదు. సముచ్చయోద్యోగ

పిశేషద మయిన సువర్ణకమునందును సుత్వలోపానంతరమే సకారము ద్రుత మవు నని యహోబలపతి “కిం చ సువర్ణకై హ్యల్లోపే ద్రుత ప్రకృతికత్వం సిన్ధ్యతి” యని చెప్పి పిశేషార్థక సుప్రత్యయము సకారమును జూపి యున్నాఁడు. కాబట్టి సాధారణముగా ద్రుతము సకారపుఁ బొల్లే యనియు ‘ద్రుతాద్భుత’ యనుచో మాత్రమే సువర్ణకము గ్రహింప వలె ననియు సహోబలపతి యభిప్రాయపడె నన్నమాట.

కాని యిట్టి భేదమునననర మనియు నిందువలనఁ జ్ఞేషము గల్గు చున్న ననియు గుర్తింప వచ్చును. ‘ద్రుతాద్భుతః’ అనుచో సువర్ణకము ద్రుత మని యంగీకరించుచో ‘వాత్మాస్మదోః’ అనుచోట మాత్రము ద్రుతము సువర్ణక మని రేల తలంపరాదు? ద్రుతాద్భుత యనుచోటి ప్రత్యేకత యేమి? ఆ కారక స్థానముగలు. అందుకై యలసత్సత్త్వము నందు ద్రుతస్వమును జ్ఞాపకము చేసికొన్నచో నలసత్సత్త్వముగా పి. పి. చిం. సచనములలోను ప్రయోజనమును బట్టి వానిని సమన్వయించుకొనవచ్చును. సకారపుఁ బొల్లే ద్రుత మవి చెప్పినను సహోబలుఁడు ద్రుతస్వత్వమును మాత్రము ను (ని) స్వరూపముగనే భావించెను. అందువలననే ‘వాత్మాస్మదోః’ అనుచో ద్రుతము లోపింపక స్వత్వముతో నున్న రూపమును ‘తాను ఘనఁ డను కీతిగా ను స్వరూపము తోనే చూపెను. పొల్లు సకారమే ద్రుత మనుట నలన “ద్రుతస్సెల్లక్” అనుటంబట్టి ద్రుతత్వసాధనకయి యత్వ లోపమే చేసె. విధాన సామ్యము ననుసరించి యా ద్రుతమునకు సంశ్లేషము లేదు. బిందువెట్లును లేదు. ఇంక స్వత్వమిచ్చును. స్వత్వసంపర్కమున నింతకు ముందు స్వరలోపము చేసిన సకారముపై స్వరముచేరు. ఆ స్వరమేది? ఇంతకు మున్ను లోపించినదే కాని వేఱుకాదు. ఎన్నను సర్వ అనుకీతిగా నుత్పత్తియు కావలె. అదా

దులు స్వరము లేయని చేరినను నీయది వర్ణాంతరముగా బరిగణింపఁ బడుట యను ఫలము సిద్ధించును కాని యవి చేరనియు నుత్పము సూత్రమే చేరు ననియుఁ జెప్పటకుఁ బ్రమాణమేదియును లేదు గదా. ఇటువంటి నిరాధార మైనకల్పనముకంటె 'న' వర్ణమే ద్రుత మని చెప్పట యుచితము.

బాలసరస్వతి యీ సూత్రమనొద్ద నకారమునకు వికల్పముగా లోపము వచ్చునని యర్థము చేసి 'తా ఘనుఁడు తాను ఘనుఁడు' అని యుదాహరించినాఁడు. ద్రుతము లోపింపని రూపము తాను ఘనుఁడనునది యనగా తాఘనుఁడనుచో లోపించిన ద్రుతము (నకారము) నువర్ణమే యగుచున్నది. కాఁగా 'ద్రుతస్వస్యాల్లక్' అనుచోట ద్రుతశబ్దముచే నతఁడు తాను నేనులయందును నువర్ణమునే గ్రహించి యుండుట స్పష్టము. ఇదియే యుచితము. బాలసరస్వతి ద్రుతశబ్దమునకు నకారమని యర్థము చేసి తాను ఘనుఁడని చూపుటను సమన్వయించు దృష్టితోనే యహోబలపతి తాను నేను లయం దుత్పలోపము చేసె నేమో కాని ద్రుతాద్విత యనుచో నేల యయినను నువర్ణకమను ద్రుతముగా స్పష్టముగాఁ జేర్కొన్న యహోబలపతి యిట నుత్ప లోపమునకయి యత్నించుట నృధాప్రయాసమే యనక తప్పదు. తాను చెప్పె లేదా తాను సెప్పె అనుకీర్తి రూపములు లే వని గుర్తించిన యీతఁడు (వజ్జలవారివలె) ఉత్పలోపము చేయుట ప్రయోజనవంతము గాదనుట స్పష్టము.

కాఁగా నువర్ణము ద్రుత మని సాధారణముగనే చెప్పఁదగును. 'ద్రుతద్విత' యను నొక్కచోటనే ద్రుతమన ను వర్ణక మని విశేషముగాఁ జెప్ప నక్కర లేదు. అసలు నువర్ణక మని యహోబలుఁడేల చెప్పెను? ప్రత్యయమైన నువర్ణమే గ్రహింపఁ బడవలయు నని యాతడెంచెనా? 'నువర్ణక' మనుటవలని ప్రయోజనముగా నహోబలుఁ

డటఁ జూపినది “అన్నను నఖండ” అన్నది. పైవివరణము ననుసరించి చూచిన అన్నను అనుచోట నువ్వుకము ద్రుతము కాఁగా దానిపై నింకొక ద్రుతము కాఁగా అన్నను నఖండ అని యొకదని యహోబలు నభిప్రాయ మనవలె. కాని ‘అన్నను’ అనుచోట నువ్వుకము ప్రత్యయమా ? అనుధాతువుపై “భూతార్థానాంతు నః క్రియాణాం స్యా” త్తని నువ్వుకమును “త్వాభూతయోః క్రియాస్త్య స్యే” త్తని ముందఱి యత్వమున కిత్వమును కాఁగా అనిన అని యవు (“అస్యే ద్రుతప్రకృతయ” యను సూత్రముచే) ద్రుత ప్రకృతికము గాన దీనిపయి ద్రుతము చేరఁగా అనినన్ (నస్యేచ్ఛ లోపవాన్ అన్నన్ అని కావలె. ఇట్లు చివరఁ జేరిన ద్రుతమగు ను వ్వుకము వ్వుక మెట్లగు? ఈ వివరణమునకు ముం దాతఁడు స్కృతియును నత్యంత-ప్రజయను నానందమగు-అనునవి చూపెను. అక్కడ నున్న నువ్వుకము వ్వుకమే యని యహోబలపతి యభిప్రాయము. కాని వాని నుద్దేశించియే అట నువ్వుక శబ్దమును బ్రయోగించె ననుటకు వీలు లేదు. “ఇతి ద్రష్టవ్యమ్ తేన-” అనుప్రచారంభముచే దానికిఁ బ్రయోజనము ‘అన్ననునఖండ’ అను ప్రస్తుతస్థలమే యనుట స్పష్టము. పూర్వలక్ష్య స్థలములందును నువ్వుకమే యండ నాలక్ష్యములకును ముందే యీ వివరణము చేయక నడుమను జెన్నిట నముచితముగాఁ గాన రాదు. అహోబలపతి యభిప్రాయమేమో ? ఏది యేమైనను ‘అన్నను నఖండ’ అనుచోటి నువ్వుకము ప్రత్యయము గాదనుట స్పష్టమును ముఖ్యము నైన యంశము. అట్టి యెడల నిట నువ్వుక శబ్దము నాతఁడు ప్రత్యయ మను విశేషార్థమునందుఁ గాక నువ్వుకము అను సామాన్యార్థముననే ప్రయోగించె ననవలసి యున్నది. ఇది యాతనియెడ నపూర్వమును గాను. “బాధి వి భక్తౌ నిర్ణత్యేకే” యను సూత్రమును వివరించుదు “బాధి విభక్తౌ పరతో నివ్వకో నేతి వసంతి కేచి

దాచాగ్యాః” అని ని వర్ణమును వర్ణక మనెను. అటనే ప్రకృతి సంబంధివిభక్తౌ పరతస్సామాన్యతో న్యాగనుం కృత్వానంతర మిదంత్యేకిః కార్యః తేన గామునికి నితి ”అని నివర్తము నాగమముగాఁ జెప్పెను. ఇట్లే అదాగమమును బ్రత్యయముగాఁ జెప్పటయుఁ గలదు. (సంధిర్నిత్యం ప్రత్యయాచః వివ.) ఇట్టి స్థానంతర సంవర్ణముల ననుసరించి యిచ్చట నువర్ణక శబ్దముచే ప్రత్యయే తరమై యైనను ‘ను’ వర్ణమును గ్రహించుట దొనఁగుగాదు. కావుననే ‘అన్నను నఖిండ’ అనుచోట నువర్ణము వర్ణకము గాకున్నను నాతనిచే నుదాహృత మైన దని గ్రహింపవచ్చును. ప్రజయును సత్కృతియును అనుచోట్ల ‘ను’ అనునది ప్రత్యయము.

ఇట్లు పరిశీలింపఁగా నువర్ణము ద్రుత మనునభిప్రాయమును “ద్రుతాద్ద్రుతః” అనుకారిక తెల్పుచున్నట్లుగా సహజబలపతియభిప్రాయమును గుర్తింపవచ్చును. దీనిచేత రాములను మొదఁగు స్థలము లందలి నువర్ణమును ద్రుతమే యని నిశ్చయింప నవకాశ మేర్పడుచున్నది. అయినను (వర్ణమను వర్ణకముగా వ్యవహరింపక) నువర్ణమని చెప్పటయే నిరుద్ధమని మాత్రము చెప్పక తప్పదు.

అట్లుండ ‘అన్నను’ అనుచో నది వర్ణకము గాకున్నను ననలానువర్ణమెక్కడిది? “అన్యే ద్రుత ప్రకృతయః” అనుదానిచేత వచ్చిన దండము. ఆ సూత్రముచే నవునది పొల్ల నకారమా? నువర్ణమా? ద్రుతము నకారపుఁ బొల్లే కాబట్టి అదే వచ్చు నన్న ‘అన్నన్’ అనియే కావలయును. నువర్ణసమస్వయమునకుఁ బ్రస్తుత స్థలము లక్ష్యము గానేరదు. వజ్జలవారన్న ద్రుతను స్వరూపమును సమర్థించుటకు ‘అన్నన్’ అను అనుదానిపై విశేషార్థకమగు ‘ఉన్’ శబ్దము చేర్పఁగలరు. కాని యహోబలుఁ డాప్రత్యముములను సముచితముగా ‘యును’ లుగాఁ జేర్చుకొన్నాఁడు. వానితోడి

సమస్వయము నహోబలుఁ డూహించుటకే యనకాశము లేదు. కాఁగా ఇంక అన్యే - యను సూత్రముదే నకారఁబొల్లె యగు నన్న 'అన్నను' అను రూపమే కాదు గావున నా సూత్రముచే నపు ద్రుతము నువర్ణమనవలె. ద్రుతము పొల్లు నకారము కాఁగా నిట నువర్ణ మెట్లయినది ? నువర్ణ మయిన ననుచో ద్రుతము నువర్ణమే యనియు స్పష్టమవు చున్నదే. నకారఁబొల్లె ద్రుత మన్న నదియే 'యన్యే' యను సూత్రముచే జేయవలెగదా. నిజమున కిహోబలుఁడు ద్రుతప్రకృతికముల ద్రుతము 'అన్యే ద్రుతప్రకృతయ' యను సూత్ర ముచే నపు నని చెప్పియుండ లేదు. కాని రామునిన్ అను కీతిగా నుదాహరించిన స్థలముల ననుసరించి ద్రుతప్రకృతికములకుఁ దుదీని ద్రుతము చేర్పవలసి యుండుట మాత్రము తస్మత్తముగా గుర్తింపఁదగి యున్న దొండు రెండు చోట్లఁ దప్ప. అట్లు ద్రుతమును జేర్చుట కొక యాధారము చిం. వి. పి. లయందు లేదు. గావున వజ్రలవారు కేర్పొన్నట్లుగా 'అన్యే'యను సూత్రముచేతనే యగునని యహోబలు వభిప్రాయముగా నెఱుంగఁచు నే యా. ఆ సూత్రముచే గా దన్నను రామునిన్ అనుచో ని వర్ణకముపై ద్రుతమును జూపె ననఁగా (ఇట్లే పెక్కితరస్థలములును) ద్రుతప్రకృతికములపుటంబట్టి యవానికిఁ దుదీని ద్రుతమును జేర్చుట తస్మత్తముగా గుర్తింపక తప్పదు. అది ప్రత్యేక ముగా నే సూత్రముచేతను వచ్చినది గా దన్న ద్రుత ప్రకృతికము గాఁబట్టి చివర ను ద్రుతము వచ్చి చేరు నని యెట్లో చెప్పినను 'అన్నను' అనుచో నువర్ణ మయిన దనఁగా నదియే ద్రుత మనక తప్పదు గదా. రామునిన్ అనుచో నకారఁబొల్లును జూపి యిటు నువర్ణమును జూపట విశేషము. ఏది యేమైన నీ ద్రుతప్రకృతిక ముతుదిద్రుతము నువర్ణమే. ఇంక నహోబలుఁడు 'నకార నువర్ణక ద్వయసాధారణ' యని నడును వివరించుటలో నభిప్రాయమేమి ?

‘సత్కృతియును’ ‘సత్ప్రజయును’ అనుచో ‘యువర్ణకస్యద్వైతాత్మ నువర్ణక ఉత్తో భవే’ త్తవి సువర్ణకమే విహితము. అట ‘సు’ వర్ణ ముంట నిశేషము గాదు. ‘అన్నను’ అన్నుచో ట్లొది గాకయు సువర్ణ ముండుట - విశేషము. ద్రుతప్రకృతిక నునఁ దునిని ద్రుతము గలది. ఆ ద్రుతము సువర్ణముగూడఁ గావచ్చును. రామునిచే అను కీతిగా సకారమును గావచ్చును. అనుసభిప్రాయముతోఁ జెప్పెనా? అట్లయి యుండ వచ్చును. కాఁగా ద్రుతము సకారమును (రామునిచే) సువర్ణమును (అన్నను) గావున ద్రుతప్రకృతికముల తుది సదియు నిదియు నిలువ వచ్చు నని యుఁజోబలుఁ జెంచెనా? అట్లయిన సకారమును గూడ గ్రహించుటకు “ద్రుతాభ్యోనః” అనుట యొక కారణమా?

అయిన నిట నింకొక యనుమానమునకును దాపు గలదు. అఁజోబలుఁ డింతకు ముందు ద్రుతస్వత్వము సుదాహరించుచోఁ జూపిన “ఎన్నను సర్వ” - అనువానినంటిదే యీ అన్నను సఖిండ అనునదియు. ఎన్ను - ఎన్నుచే (సు సుర్ణకము) - సర్వ, ఎన్నను సర్వ - అని స్వత్వ స్థితిలో నయిపట్టుగా అన్నుచే-అఖిండ అను స్థలము లోను “(లుక్సంక్లేషో నాచి” యన్నాడు గాఁబట్టి?) ద్రుతమునకు స్వత్వము రాఁగా అన్నను - అఖిండ అని యైన దనవచ్చును గదా?

కాని స్వరూపరకత్వమున ద్రుతమునకు స్వత్వ మెట్లు? “లుక్సంక్లేషో నాచి” యని లోపసంక్లేషలను నిషేధించెను గావున స్వత్వ మూట కల దన వలె. కాని యఁజోబలవలె “లుక్సంక్లేషో నాచి” యను సూత్రము “నిర్గళితార్థానువాదక మేవ” యని శేర్మోన్నవాఁడు. పోనీ లోపసంక్లేషనిషేధముచే స్వత్వ మగుటవలన నిది యట్లున్న దన్న నాయభిప్రాయము నిట నాతఁ డేల చెప్ప లేదు? ఇట్టిది సాధించుచో “లుక్సంక్లేషో” యను సూత్రము కొంతయే. వర్ణవంతము నపు

చున్నది గదా. ఇది స్వత్వమై వైన “ద్రుతాద్వైతః క్షయః” త్తని గదా చెప్పబడినది. దీనిపై ద్రుతము రాకున్న అన్నను అఖండ అని యండ వలె. అట్టివి గలవా? లేక స్వరపరకత్వమున ద్రుత ముపై ద్రుత మగునపుడే ద్రుతమునకు స్వత్వ మగునన వలెనా? అట్టిదాని కాధార వేది? విశేష మైన నాతఁ డది యేల స్వప్రము చేయలేదు? - లోపసంశ్లేషనిషేధముచే స్వత్వ మగు నన్న బింబావృత కవకాశ మున్నదా? వచ్చె నతఁ డనుకీర్తిరూప మెట్టి కార్యమునలన నైనది?

కాగా “అక్షం శ్లేష” యను సూత్రమును బ్రయోజనవంత ముగా నహోబలుఁడు భావించిన లేదు. కావున నిట ద్రుతమునకు స్వత్వము వచ్చిన దని తలంప నవకాశము లే దనియే చెప్పవచ్చును.

ద్రుతము సకారపుబొల్లును నువ్వుమును గావచ్చు ననియు నందువలననే రామునిన్ అనుచో సకార మైనను అన్నను అనుచో నువ్వుమైన దనియు నహో బలుఁ డెంచికట్లు చెప్పటయే యచితముగాఁ దోచుచున్నది. అట్టియపుడు “ద్రుతాద్వైతః” అనుచోటనే యట్లు భావించుట కాధారము నిట్లు హింస పలు గలదు. ఎన్నను సర్వ - ఇత్యాదులలో హావనానపరకత్వమున - స్వత్వముచే నారూపములు సిద్ధించు చున్నవి. ఇంక స్వరపరకత్వం ను ఎన్ననున్ సర్వ అనుకీర్తి స్థలములందే ద్రుతము నువ్వుముగా సంగీకరింపవలసి యున్నది. అట్టివి “ద్రుతాద్వైత” యనుదానికి లక్ష్యములే కదా. కావుననే యాతఁడు “ద్రుతాద్వైతః” అనుచోటనే ద్రుతశబ్దము నువ్వుమునకును బోధక మని యెంచి యండ వచ్చును. “నువ్వుకేల వ్యల్లోపే ద్రుతప్రకృతి కత్వం సిద్ధ్యతి” అని చెప్పియు సత్కృతీయను సత్యంత - అనుచో ద్రుతముమీఁద ద్రుత మగుస్థలమున “ను” వర్ణము నిల్చుట యట్టిది యని యెంచె నేమో?

అయిన నిట నింకొకయనుమాన మున్నది. నకారపు బొల్లు ద్రుతము. ఎన్నను సర్వ అనుచో స్వత్వమువలన నువ్వుమైనది. ఇది ద్రుతముగాదా? స్వత్వరూపమును ద్రుతమే యైనయెడల “ద్రుతా ద్భూత ఇత్యత్ర” అను నీవివరణ మే?!

అహోబలుడు ద్రుతస్వత్వస్థితిని ద్రుతముగా భావింప లేదని తోచుచున్నది. స్వత్వమును గూడ ద్రుతమున కగు విశేష కార్యము గానే చూడఁడు తలచినట్లున్నది. “అటుకి చ సంక్షేపస్వాప్య” త్తనుచో చశబ్దమువలన స్వరూపావస్థితిని బేర్కొని “నర్ణాంతరత్వేన సంధర్భ వేళాగ్లాం పృథక్పరిగణనం తస్య ఫల” మ్మని వివరించెను. పొల్లులైన హల్లులను బ్రత్యేకాక్షరములుగా గణించుట కానరాదు. అది ప్రత్యేకవర్ణము యయ్యును గురులఘువులను నిర్ణయించు సంధర్భమున బొల్లు హల్లులకు బ్రత్యేకగణము లేదు. “అవ్యామాః పంచాశ ద్వర్ణాః” అను కీర్తితముం ననుసరించి నకారము ప్రత్యేక వర్ణముగా గణింపఁబడుటయే యద్విషయేన (పొల్లు హల్లులకు వర్ణము లుగాఁ బరిగణనము గలదు గదా) శీతశబ్దకాజగమన అను సంక్లిష్ట స్థితిలో నకారము పృథక్వర్ణమే యవును గాని నకార గకారములు రెండును గలిసి యొకే వర్ణ మున రాదు గదా. కాఁగా నిట బృథక్పరిగణన మనుచో బ్రత్యేకాక్షరముగా ఛందస్సంప్రదాయములో గురువో లఘువో నిర్ణయింప ననకాశ వేర్వేరుట ట్లుండవలెను. అట్టి స్థితి పొల్లు హల్లులకు లేదు. కావుట నీపొల్లు హల్లులపై నచ్చు చేర వలసియున్నది. ద్రుతమునకు స్వత్వస్థితి యనుచో ద్రుతముపై నచ్చు చేరి యది ప్రత్యేకాక్షరముగా నుండుట యని గుర్తింపఁ దగును.

ఎక్కడ నేస్వరము చేరునో నిర్ణయించుటకు శాస్త్రమున నాధారము లేకుండుటంజేసి ప్రయోగముల ననుసరించియే గుర్తింప

నాసియండు. దాని ననుసరించి యజ్ఞేత్వము లానూ సంధర్భములం దవుటను గుర్తింపవలె. కానీయూ పక్షమున నకారం బొల్లునకు స్వత్వముచే నయిన ను (ని) వర్ణము ద్రుత మగునా? కాదా? ద్రుతస్వత్వ హూపము - ద్రుతము కాకుండులేమి? అహోబలుడు నముచ్చ యూద్యర్థకమైన నువర్ణకమునందును నుత్వము లోపించుటచేతనే తదంతములకు ద్రుతప్రకృతికీర్తనము సిద్ధించు నని కేర్కొనెను. అసంగా అన్నయను తమ్ముడును అనుకీతిగా నున్నచో నుత్వము లోపింపవచ్చు డని ద్రుతప్రకృతులు గా ననియే చెప్పవలసియున్నది. అయిన నుత్వలోప ప్రసంగము వర్ణము కదా. సకారమే ద్రుతము. కాని యదియొక పక్షమున దన స్వరూపముతో నల్లయండగా ను - ని - అను నాకారముతో నున్నచు డని ద్రుతము కా వనవలె. అహోబలుడు సీతను గొలిచె నని యదాహించుకట్లు వడ్డలవారు కేర్కొనిరి. ఇట నువర్ణమై యున్నను మీఁది పరిపము సరళమై యైనది. “అపికారిగలే” యను మాత్రము ననుసరించి యది పిశ్యతి సంధనియిం గావలె నని డిది ద్రుతము గా వనఁ జెల్లునా? ఇక దాను నేను అను శబ్దములందు ద్రుతకార్యముఁ కయి యత్వలోపమును జేయటనుబట్టి తానుననె నని యున్నచు డని ద్రుతమే యైనదాను, ననె ననుచోఁ గూడ నది ద్రుతమే కాక తప్పదు. కావున నుత్వలోపప్రసక్తి యేల? నువర్ణకమే వికల్పముగా లోపించిన దనవచ్చుఁ గదా. తాను చెప్పె, తాను నెప్పె ననుకీర్తనయోగములు లేవు గాబట్టి వ్యవస్థితవిభాషచే నిట నుత్వలోపము నిత్య మని చెప్పవలసినయక్కర యహోబలున కేమి గల్గినది? కాఁగా అహోబలు సఖిప్రాయము నిర్వృంధ్యమగు నిట యని నిర్ణయింప నవకాశము లేకున్నది. కాని ద్రుత స్వత్వము (ను ని) ద్రుతము గా వనియే యొంచె నేమో యని యనుమానించుటకే కొలఁది యాధారములు పై కీర్తిని గాన సప్రచున్నవి.

కాని ద్రుతము వేఱు, ద్రుతస్వత్వరూపము వేఱు, స్వరూపముతో నున్న ద్రుతమునకు ద్రుత మనుసంజ్ఞ చెల్ల దనుట సంగతముగా లేదని మాత్ర మంగీకరింపక తప్పదు. పైఁగా నహోబలపతియు స్వత్వప్రయోజనమును వివరించుచు మును స్వత్వమును 'స్వరూపేణావస్థితః' అని పేర్కొని యన్నాడు. అందునలననే దానిని బింద్వాదులవలె విశేషకార్యముగా విధింపకచావుటయ 'అలుకిచ' యనుచోటి 'చ' శబ్దముచేతనే సంగ్రహించు కొనుటయు జరిగినదని యూహింపదగి యున్నది. స్వత్వ మనఁగా ద్రుతము స్వస్వరూపముతో నుండుటయే యని స్పష్టమగుచున్నది. ద్రుతము స్వస్వరూపముతో నుండుట యనుచో నయ్యది ద్రుతము గాకుండ బోవుటెట్లు? అనఁగా నకారపు బొల్లు ద్రుత మని యంగీకరించుచో స్వత్వము ను, ని అనురూపముతో నుండుటయే విశేషము. కాని యది యట్టిరూపము నందునపుడు దానిని ద్రుతము కాదనుటకు వీలులేదు.

బిందులోపముల నందునపుడు ద్రుత మటఁ గానరాదు. సంశ్లేషమైనపుడు నకారపు బొల్లుగాఁ గాన నవును. అయ్యది సంశ్లేషము యొక్క ధర్మము. 'సంశ్లేషం బనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁ గూడికొనుట' యని చెప్పిననూరిమతమున ద్రుతము నువర్ణమే కద. కాఁగా సంశ్లేష స్థలమునబట్టి ద్రుతముయొక్క స్వరూపమును నిశ్చయింప నవకాశము లేదు. పైఁగా ద్రుతము స్వరసహిత మయి యున్నపుడే సంశ్లేషవిధాన మవసరమును సార్థకమును గాఁగలదు. కాని పొల్లు నకారమే యనుచో నది మీఁదిహల్లుతోఁ గూడుకొనుట యనుదానిని విశేషముగా విధింప వలసినయవసరమే లేదు. ఇట్టి యెడల సంశ్లేషముకంటె స్వత్వమునందే విశేషమున్నది. అయ్యది యకారేకారములతోఁ గూడుట విశేషమే కదా. దాని కేదేని బేరు వెట్టి యారూప

ములు ప్రత్యేకసూత్రముతో నాధించుట యననరము గాని యిట్టి సంక్షేపవిధాన మేల ? ఏది యేయైనను స్వత్వమును స్వరసహితత్వముగాఁ జూపియుండుట మాత్రము స్పష్టము. స్వత్వ మనఁగాఁ బ్రకృతి భావము. అనఁగా నెట్టి వికారమును బొందక నపాజ మైన రూపమున నుండుట. అయ్యది ను, ని అను నాకారమున నుండుట యన్న నదియే ద్రుతస్వరూప మనియు స్పష్టమే. కాఁగా సీతఁడు సూపిన ద్రుతస్వత్వ రూపము ననుసరించియే ద్రుతము సకారపుఁబొల్లు గాక 'ను' (ని) అనునదే యని గ్రహింపఁ దగియున్నది. ఏది యే మైనను ద్రుతమున కాయాకార్యము లచ్చ చుండఁగా నందు ద్రుతము స్వరూపమును గుర్తించుట కవకాశము కలిగినది, గుర్తింపవలసినదియు స్వత్వస్థానము నందే యనుట నిశ్చయము. దాని ననుసరించి ద్రుతము ను, (ని, న్) అను రూపము గలది. యగుట స్పష్టము.

అయ్యోబంధతయఁ దెలుఁగు వ్యాకరణ కర్తయఁ జేసిన కవరణముల ననుసరించి పరీక్షింపఁగా నారు ద్రుతమును సకారపుఁ బొల్లుగాఁ జేసి, ని దాని స్వత్వమును మాత్రము ను, ని అను నాకారము గలదిగా నెరూపించుట సక్రమము గా ననియు నిక స్వత్వ స్థితినిబట్టి ద్రుతము 'ను' (ని) అనునదే యనియు నిశ్చయింప వలసియు న్న దనుట యథార్థము.

ద్రుతము సకారపుఁబొల్లు గాఁగా ద్రుతస్వత్వమును ను, ని , అని చూపుట నరీ కాదు అనుపైయభిప్రాయముతోనే సూరి ద్రుత మును నవర్ణమ గానే పూజెను - కలువ లిత్యాదిగాఁ బ్రవర్ణించి యన్నట్లు గుర్తింపఁ దగు.

పై యహోబలునియభిప్రాయమునకు నప్పకవీయము నాధార మనించుచున్నది. అప్పకవి 'దుతాభ్యో న' యను లక్షణమును వివరించుచు "ద్రుత మనంగ సకార మతిశయిల్లు" (2-14) నని

చెప్పటయే కాక సకారవ్యంజనమును బేర్కొనవలసినసందర్భమున ద్రుత మనుట పెక్కుచోట్ల గాన వచ్చు. పంచతేతర స్థలములందును సకారవ్యంజనమును ద్రుతముగా వ్యవహరించుట యుష్పకవీయమున బ్రసిద్ధమే. కాని యాతడు ద్రుతప్రకృతికములు వినరించుచు “వలయుచో దుది ద్రుతములు తలచూపెడు శబ్దములు ద్రుతప్రకృతు లనన్ వెలయు” (5-2) నని కేర్కొన్నపిదప నిల్చినె. “ధాత, ధాతను భూపతి ధరణిపతిని, జనకు జనకుని గనియె గన్గొనియె ననుచు, గడ ద్రుతము లిట్లు లోపము ల్గొంచి, వలయు పట్ల గనుపట్టు నవి ద్రుతప్రకృతు లీశ. (23) అని ను, ని వర్ణాంతాలను ద్రుత ప్రకృతికములుగా జూపె. అనగా నీ యవి ద్రుతాంతములు. ఇందలి చివరి ను, ని వర్ణములు ద్రుతములే. ధాతను అనుచో నువర్ణము ద్రుతము కాగా భూపతిని అనుచో సవర్ణము ద్రుతము. అంతే గా కప్పకవి “గూను. మీను, అన్ను, తన్ను (25, 26, 27) అను మొ॥ ద్రుతప్రకృతికములు గా వనుటనుబట్టియై గేవలము సకారపుర బొల్లే ద్రుతముగా నప్పకవిమతమును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు. ‘అవికార గతే’ యను సూత్రమును వినరించుచు నప్పకవి “అనని ద్రుతప్రకృతి కాంతద్రుతంబులు చెడి బిందువులు గాని యెడల” నని ప్రారంభించి యట్టి వికారము లేమికి ‘సమదవిరాధుని జాన మొత్తై - సగరమునకు మహిజాతను గొని వచ్చె’ (5-142) నని ద్రుతమును సస్వరముగానే చూపించుచున్నాడు.

ఇంకొక చోట స్పష్టముగా “శ్యామాంగ నేను దా నను, నీ మాటలకొన ద్రుతంబు లేక గు నిలుచు హ, ల్లా మీఁద నుండు సపుడు, నే మనుచును నే ను మనుచును నీ కృప ససగన్ (5-134) అనియు, ‘తాను నే నను పలుకులలోని ద్రుతములు’ (5-135) ‘ద్రుతప్రకృతు లా నేను దా నను రెండు దక్క (5-180) ననియు,

తాను నేను అనునవి ద్రుతాంతములుగా స్పష్టము చేసి యన్నాడు. అహోబలపతియు వజ్రావారును జెప్పినట్లు స్థిరలోప మయినవానినే ద్రుతప్రకృతులుగాఁ జెప్పకుంట గమనింపఁ దగు. ద్రుత మనగా నకారము బొల్లే యని కేర్కొనుచోఁ బైవాక్యములు సమన్వితము లవుట యెట్లు ? బాలసరస్వతియు నప్పకవియు నుత్పలోపప్రసంగము (తాను నేనులయెడ) చేయకుంటుంబట్టియే గుర్తనము ద్రుతమే యని పేరి మఱియును గుర్తింపవచ్చు. 'పరు విదప' నను తిక్కన ప్రయోగ మును సంభిగతప్రాసమున కప్పకవి యదాహరించినట్లు నిట స్థిరం పఁదగు.

అయిన దీనింబట్టి ద్రుతము కేవలము ను (ని) వర్ణమే యని యప్పకవి మతమున నిర్ణయింపరా దనుట స్పష్టము. నకారము ద్రుత మని చెప్పి యుండుటయే కాక హల్మాత్రము (నకారము) ను బొధింప వలసినచ్చినపుడు గూడ అప్పకవి ద్రుత మని వ్యవహరించె.

ఎక్కడిది ద్రుతము ?

“అల ద్రుతమునకు వధ్యమానునాసికమునకుఁ జెల్లు” ననుకీర్తి శ్లోము లప్పకవీయమునందుఁ గానవచ్చు. అక్కడి ద్రుతశబ్దము కేవలము నకారవ్యంజనమును మాత్రమే తెలుపున పని చెప్పక తీరదు. ప్రాణిశబ్దార్థమును వివరించి వ్యంజనాక్షరవిరతియొక్కఁ జెప్పటయు ననుసరించి యిట హల్మాత్రమే యుద్దిష్ట మొక తప్పనా ? నకారము పరుష మైయుంట్లుగా నకారము ద్రుత మైన నేస్థరముతోఁ గూడి యన్నను నకారవ్యంజనమునకు ద్రుతసంజ్ఞ చెల్లు ననియే యప్పకవియు భావించి యుండవలె. అనగాఁ బదమునం దెచ్చట నున్నను నకారము ద్రుతమే యని చెప్పవలసి యున్నది. అప్పకవి యిట్టి సందర్భమున ‘అన్ను, మిన్ను’ అనువానిని గూడఁ జూపుట

గమనార్హము. పైఁ శేర్మొన్నయతిసంస్థమున నకారము వేఱాక హాస్యతో సంయోగించి యున్నను యతిమైత్రి కడ్డంకి లేదుగదా సంయక్తాక్షరయతి ననుసరించి. అనఁగా నట ద్రుతశబ్దముచే నయ క్షస్థలములందలినకారము పైతము పరిగ్రహింపబడు. అదియు ద్రుతమే.

అనఁగాఁ బదాంత సుసంపదలినకారము సూత్రమే (కొన్నియెడ లట్లుంచి) ద్రుత మనునభిప్రాయ మిప్పుడనికి లేదని చెప్పవచ్చును. పదాంతేతరస్థలములందును నకారము ద్రుత మగు ననుసీయభిప్రాయము బాలసరస్వతికిఁ గల దనుట కాధారము గానరాలేదు. కాని యహోబలున కున్నది. ‘స్థితాకృతే’ యనుసూత్రవివరణములో “తేన నన్య ద్రుతాఖ్య న్యాపి నన్యస్థిర సంజ్ఞా, తేన మెచ్చె నలిగొట్టుడు ఇత్యాదౌ నహోప స్థిర్య తీతి జ్ఞేయ” మున్నాడు. అనఁగా నలినాక్షశబ్దమున మొదట నున్నచకారము ద్రుత మైనను స్థిర మవు నని యహోబలుచభిప్రాయము. పదమునాదియం దున్ననకారము ద్రుత మని చెప్పి నఁగా నకారము శబ్దమునం దెచ్చట నున్నను ద్రుతమే యగు నని భావించె ననుట స్పష్టమే. అనఁగా నప్పకవి యభిప్రాయమునే యహోబలపతి యనుసరించె ననవచ్చును. త్రిలింగశబ్దానుశాసనములో నుభయములు ‘ఉ కారలోపా నామాంతే ప్రాయ స్సాన్య ద్రుతయోర్హలి, ద్రుతస్య చ’ అని శేర్మొనెను. పూర్వోక్తస్థలమునుబట్టి రులు వర్ణములందువలె నువర్ణమునందుత్వము లోపించు నని చెప్పట తలంపు. మిచ్చడు అచ్చరంబు ననుకీతి వుదాహరణములు. ఈనకార మిట ద్రుతముగనే న్యవహృతమా. ఇట్లే పదప ‘అక్షైకపదే’ యని ప్రారంభించి ‘పూర్వోక్త స్యా ప్యసౌ హలః’ అనెను. ఇటఁ బదమధ్యమునందును ద్రుతమునకుఁ జెందిన ‘ఇ, ఉ’ లకు లోప మగు నున్నమాట. పినికి - పిన్ని

కాదుక-కాస్క యను కీతి విట లక్ష్యములు. అనగా సఖర్పణుడును నెల్ల యెడల సకారమును ద్రుత మని సాధారణముగనే వ్యవహరించె నని గుర్తింపవచ్చు. అప్పకవియు నిట్లే గదా.

ఒకవేళ జింతామణిక కూడ నిట్లే భావించెనా? అనగా బదాంతేతర్థములందలి సకారమును, (ఎక్కడ నున్నను, నెట్టి దైనను) ద్రుతముగా జెప్పబవలస నిబ్బంది యన్న దేమో పరిశీలించిన స్పష్టమగు.

ద్రుతమునకు నాయా కార్యములు చెప్పినచోట్ల నెల్ల జింతా మణి ద్రుతప్రకృతికళబ్దమును బ్రయోగించి యందలి ద్రుతమున కను నూర్చుములతో జెప్పట గమనింపవచ్చును. ద్రుతప్రకృతికమును జేర్కొనుచో 'అనుజీవితద్రుతా' యనుటనుబట్టి (అనుస్మృతాంతా కారా లని వ్యాఖ్యానాలు) చివరద్రుతము కలవే ద్రుతప్రకృతికము లగును. ఏయచ్చుతో గూడినను సకారము మాత్రము ద్రుతము యవును గావున జేయుచును, గొలిచితిని అనుకీతిగా నుత్పేత్సములతో గూడి యున్నను సకారము హల్లునకు ద్రుత మనునెంట్లు యందలి. [నుడితోలిహ్రస్వ మన్నపుడు కె (ంపమ్మి) వతె.] కాబట్టి యివియు అనుజీవితద్రుతములే యుగా ద్రుతప్రకృతికములే అనగా బొల్ల సకారము ద్రుత మని చెప్పినయప్పకవి యుత్పేత్సములతో గూడిన సకార మంతమందుం గలవానిని ద్రుతప్రకృతికముగా జూచుట యిట్టియభిప్రాయముతో నేమో. ఏ మైనను ద్రుతము గావలసింది చివర ద్రుతము గలది ద్రుతప్రకృతిక మగుట. ఇట్టియెడల జింతామణి 'పరుషాః ద్రుతప్రకృతికా త్స' శా స్స్యుః', 'అగ్వా ద్రుతప్రకృతికా త్వరతస్సరథే స్థిరే చ' యని హల్పరకతయం దాయా కార్యములు విధించుచో 'ద్రుతప్రకృతికా' (ఆ) 'ద్రుతము' అని జేర్కొనుట ననుసరించి యట ద్రుతప్రకృతికత్వవ్యవహారమునకు మూల మగు

ద్రుతాంతత-చివర ద్రుత ముండుట-అనగాఁ జివరినకారము గ్రహింపఁ బడు నని గ్రహింప వచ్చును. అనఁగాఁ గేవలము ద్రుతమున కనక ద్రుతప్రకృతికశబ్దమును గూడ నుచ్చరించినసామర్థ్యము ననుసరించి ద్రుతప్రకృతికత్వమునకు మూల మైనద్రుతము, అనఁగాఁ బదమునం దెక్కడ నేని నకారము (ద్రుతమే యై) ఉన్నను, ద్రుతప్రకృతిక మైనయాపదముతుదినకారమునకే యట ద్రుతమునకుఁ జెప్పబడిన కార్యము లగు నని గ్రహింపవలెను. ‘వర్వత్ర...ద్రుతప్రకృతికేభ్యో లుక్సంస్లేషా నాచి’ మున్నగున నిట్టివి. ‘వాక్యాంతగతపదానాశ్చ’ యనుచో ‘వాక్యాంతగతపదాన్తస్థితస్య’ యని యభిప్రాయము విశేషమే యనక తప్పదు.

కాబట్టి పదాంతేతరస్థలములం నున్ననకారమునకు ద్రుత మనుసంజ్ఞ యున్నను దానివలన నాయూద్రుతకార్యములప్రసక్తి లేమి నది ప్రయోజనవంతము గాదు కాని వస్తుముఁ గల్గించునదియఁ గాదు. ‘లేక’ అనుచో ‘క’ కారము పదము గాదనఁగలమా? కాని దానికిఁ బరుష మనుసంజ్ఞ వలన నరళాదేహాదిప్రయోజనములు పదాద్విస్థిత పరుషములకువలె లేవు గదా. అట్లే పదాంతేతరస్థలములం నున్న నకారమునకుఁ బ్రయోజనము లే కున్నను ద్రుతసంజ్ఞ యుండుట యనవసర మని తిరస్కరింపవలసినయనవసరము లే దని గుర్తింపఁదగు.

‘వాత్మాస్మద్దోద్ధృతస్య స్వాల్ల’ క్కనాసుత్రసంవర్ధమున స్వంతము లవుటచేఁ దానుసేనలు కళలే యనియు నయినను నకార మునకు ద్రుతసంజ్ఞ గలిమి, వైకల్పికలోపణ ధానముచే లోపించుట లోపింపమి యనురెండుస్థితులే యనియు, ‘అలుకి చ’ యన్నది ద్రుత ప్రకృతికములద్రుతమునకు సంస్లేషమును జెప్పిన దగుటచేత నిట ద్రుత మున్నను నీయవి ద్రుతప్రకృతికములు గామి సంస్లేషము లే దనియు నొకకీతియూహకు నవకాశము లేకపోలేదు. కాని ‘ను’ వర్ణ స్వరవిషయమున నిబ్బంది యున్నది.

చింతామణి చెప్ప చున్న సంజ్ఞావిధానక్రమము ననుసరించి చూచిన సకార మెల్లయెడల ద్రుతసంజ్ఞక మగు ననుసభిప్రాయము తత్కర్తకుఁ గల దేమో యనిపింపకయు మానదు. చిం. 'ప్రాణా స్సమానతోఽచః' యని ప్రారంభించి పిదప నవ్వానిలో వక్ర వక్రత మాది సంజ్ఞలు విశేషముగాఁ గ్రమముగాఁ జెప్పినది. అట్లే 'హాస్సుస్య స్సమానతః ప్రాణిన' యని ప్రాణులను శేర్మోని పిదప ద్రుతశరీర సరళస్థిరము లనువిశేషసంజ్ఞలను గ్రమముగాఁ జెప్పినది. దాని నను సరించి చూడఁగాఁ బరుషసరళసంజ్ఞలవలెనే ద్రుతసంజ్ఞ సయితము సకారమునకు సాధారణముగా (హాస్మాత్రము నుద్దేశించి) చెప్పఁ బడినట్లు గ్రహింపఁ దగి యున్నది.

అయినఁ బై సహోబలుని సమర్థతమునుబట్టి యీ పక్షమునందు నిబ్బంది తెలియవచ్చు. హాస్సులకుఁ బ్రాణు లనువిశేషసంజ్ఞలు జెప్పిన చింతామణికర్త యందులియవారంతర భేదములను ద్రుత, పరుష, సరళ ములనుగాఁ జేర్మోని యవి కానివి స్థిరము లన్నారు. స్థిరసంజ్ఞకుఁ బూర్వము చెప్పబడిన పరుషసరళములవలెనే ద్రుతము కూడఁ గానిదే స్థిర మని చెప్పవలె. పరుష మగుటచే 'క' కార మెప్పుడును స్థిరము గానేరదు గదా. అట్లే సకారము ద్రుతము కాఁగా ద్రుత మునకు స్థిరసంజ్ఞ స్థిరమగు గావున సకార మెల్లప్పుడు స్థిర మగుట కివ కాశము లే దనక తప్పదు. బాహిరస్వతి మొదలుకొని వ్యాఖ్యాత లందఱును పరుషసరళములు గానివే స్థిరము లన్నారు. పరుషసరళము లకు ముందు శేర్మోన్నద్రుతమును పీఠులకుఁ గారం మేమియో స్పష్టము గాలేదు. అక్షణక్రమము ననుసరించి పరుషసరళములే క్షా ముందు శేర్మోన్నద్రుతమును గానివే స్థిరము లని చెప్పవలె. అట్టి యెడల సహోబలుఁడు సూచిన 'మెచ్చె నలినాక్షు' డనుకీర్తితము లందలి ద్రుతతోపమున కవకాశము లే దనకయుఁ దప్పదు. అహో

బలుఁడు దుద్దేశించినయర్థము గావలసినదే. కాని యట్లుని నిష్ఠాయించుట నుఁ జింతించు శిలక్షణము సహకరించుట లేదే. 'వ్యాఖ్యానతో విశేష ప్రతిపత్తి' యనుకొనవచ్చు.

ఆతరువాత నిఁకొకయిబ్బంది యున్నది. పరుషాదిసంజ్ఞావలెనే యీద్రుతసంజ్ఞాయను హల్మాత్రమునకే. అట్టియెడల బింద్వాదిద్రుత కార్యములు వ్యంజనమాత్రమునకే యుండు పరిస్థితి మట్లు యుండవలె. 'కొలిచెదను - గోపాలుని' ననుచో సకారము హల్మాత్రమే లోపించినఁ - గొలిచెన - డి, (గోపాలుని) సంధియై కొలిచెదు గోపాలుని నని యవును. ఇది యద్విష్ట మైనయర్థము నిచ్చుచున్నదా? కొలుతును - కనులాక్షుని ననుచో సకారమునకు బిందువైన స్వరము నిలిచియుండి కొలుతుండి ఇత్యాదిగా సపరూపము లేర్పడు. కొలుతుని గనులాక్షుని ననుచో బరుషము సరళ మగు ననఁగాఁ 'కి' కారవ్యంజనమునకు గకారవ్యంజన మవుటయే కదా కలదు. ద్రుతసంజ్ఞమునఁ బైయిబ్బందులు తొలగవలె నన్న స్వరలోపప్రసంగము తప్పదు. కొలిచెదను' అనుచో నుత్పమునకు లోప మయినపిదపనే యది ద్రుత ప్రకృతిక మగు నని చెప్పవలె. (నక్షలవా రిట్టిచోట్ల స్వరద్రుతిని జేర్కొనలేదు. కానీ యవసర మనవలె. సేపక్షమున) అట్టిచో గల్గు నిబ్బందులు పైని స్పష్టము గాఁగలవు.

'సకారంబు ద్రుతం' బని సూరియు సామాన్యముగ నె సూత్రించెను. దానింబట్టి సూరికిని పైయప్పకవ్యాచులయభిప్రాయమే కలదేమో యనిపించు. చింతామణియందు స్థిరసంజ్ఞకు ముందూ పరుషసరళములును ద్రుతమును గూడఁ జేర్కొనుటచే సకారమునకు స్థిరసంజ్ఞ సిద్ధించుటలో నిబ్బంది గల్గినది. ఆయిబ్బందిని గూడఁ దొలగించుచుద్దేశముతోనె సూరి స్థిరమునకు ముందు పరుషసరళములను మాత్రమే పేర్కొని ద్రుతము నాపిదప నెచ్చటనో చెప్పెను. (సకారమునకు

ద్రుతసంస్థ మాత్రమే యుద్దేశించినను జింతామణియు నష్టక్రమానుగుణముగా సర్వప్రకృత్యతీయాక్షరముల ననుగాంచి బరుషసరళములను భేర్కొన్నపిదపనే ద్రుతమును భేర్కొనియండవలసివచ్చింది. దీనిని నశబ్దమునం దెక్కడ నున్నను నకారము ద్రుతమే యైనను నుచ్చారణస్థిర మనుసరించు గూడఁ బొందును. కావున 'మెచ్చె నలినాక్షణి' డిత్యాదులు వ్యాఖ్యానవిశేషస్థితిములుగా నెంచ నక్కర లేదు.

సూరిలక్షణమున నకారమునకు స్థితత్వము సాధించఁబడుట యొకవిశేషమే. కానీ యాతఁడు ద్రుతాక్షరములను క్లింబించుచోఁ జింతామణియందువలె ద్రుతప్రకృతికముల కని యెల్లెడలను జెప్పలేదు. "కొన్ని యెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు గానంబడియెడి" మొదలగున విట్టివి. 'పూచెను గలువ' లిత్యాదులలో ద్రుతమునకుఁ జెప్పిన బిందువు నువర్ణమునంతకు నవులయు, నచ్చె (ను) గోవు లనుచో ద్రుతమునకుఁ జెప్పినచోఁదము నువర్ణమున కగుటయు గనునిఁపవలె. 'కన్ - దోయి' యనుచో నకారపుఁబొల్లునే చూపినమూల పయి కలములందు నువర్ణమును జూపుటనుబట్టియే ద్రుతము పొల్లునకారమే యని చెప్ప వలెను పడదు. సూరి చూపినద్రుతస్వత్వమానుబట్టియు. కాఁగాఁ బరుషాదిసంస్థలవలె ద్రుతసంస్థ నకారమున కెక్కడ నున్నను జెల్లునని సూరియతముగాఁ జెప్ప వలెను.

భాగవ్యాకరణమున నొక ద్రుతప్రకృతికము ద్రుతమును నువర్ణక సుగాగమాదులుగా సాధించియున్నాఁడు. దానివలన ను, ని అనునది ద్రుతములుగా సూరియతమున నిద్రించియున్నవి. కాని యి. ద్రుతప్రకృతికముల ద్రుతము నొకటి రెండు చోట్లఁ దప్ప సాధించి యుండ లేదు. అది 'అన్యే ద్రుతప్రకృతయ' యను సూత్రముచేఁ జేసికొనవలె నని వజ్రువాదు స్పష్టము చేసిరి. కకారమునకుఁ బరుష సంజ్ఞ యొట్టిచో నకారమునకుఁ జెప్పఁబడిన ద్రుతసంస్థయు నట్టిదే

యన్నపక్షమున నకారపుబొల్లుమాత్రమే ద్రుతముగావలసియ యుండును. 'అస్యే' యనుసూత్రముచే నైన దన్నను, ద్రుతప్రకృతికము గాన ద్రుతము వచ్చి చేరిన దని యెట్లే జెప్పినను నా వచ్చినది నకారపుబొల్లలేకదా. రామునిన్, రామునిచేరినన్ యత్వాది. రామునిని, రామునిచేరినను అనురీతి స్థలములకయి యీ నకారము-పయి నిత్యోత్పాదకమౌడ నుండి నచ్చును? అప్పకవి 'అతివ తోడను డేకు టాకుటింట' (5-142) ననురీతి జూపినస్థలముల ననుసరించి ను (ని) అనునవి చివరి ద్రుతములుగాఁ జెప్పవలె.

ఏది యే మైనను నప్పకవి ద్రుతస్వత్వరూపమును ని, ను, లు గాఁ జూపుట ననుసరించి లభ్యపడని పరిచ్ఛేదములం దప్పకవీయచింతామణిలో బాలవ్యాకరణమునందువలె ద్రుతప్రకృతికముఁ తుదిద్రుతము ను, నివర్ణములుగా నాయెయెడల విధింపబడియుండు నందుమా? అప్పుడు ద్రుతము నకారపుబొల్లే యని యర్థము చేయ వీలు లేదు. అట్లు ని, నులు విధింపబడియుండ వని (కొలిచెదను మె॥ తప్ప) లభ్య మగు చున్న బాలసరస్వతీయచింతామణి ననుసరించి గ్రహింతుమా? (పరుషానులవలె) నకారమున కెల్లయెడల ద్రుతసంస్థా చెల్లు. కాని యప్పకవి స్వత్వస్థలములందు నునివర్ణములు చూపటలో నకారముపై నుత్పత్తిములు సిద్ధించుట ప్రమాణరహితము. అయ్యది యప్పకవీయచింతామణియందుఁ జెప్పబడిన దేమో? అని వీలు లేదు. అట్టియిత్యోత్పత్తిములస్థితి స్వత్వస్థలములందలివి శేషము. కావున నీసంధి ప్రకరణముననే చెప్పబడి యుండవలె. తత్సమాదిపరిచ్ఛేదముల నీస్వత్వస్వరూపవర్ణమునకు సందర్భము లే దనియే చెప్పవచ్చు.

కకార మెక్కడ నున్నను బరుషమె యైనట్లు నకార మెక్కడ నున్నను ద్రుతమే యనుమార్గములో నింకొకయిబ్బందియును గలదు. 'కు' అనుచోఁ బరుషము కకారపుబొల్లే. ఉత్పత్తిముతోఁ గకారము

పరుషము గాను గదా. అట్లే (పదాంతమున నయితము) ను, నివర్ణములయందలి నకారము ద్రుత మైనను దానిపైని బరుషములకు నరళములు రావీలు లేదు. అచ్చుతోడివ్యవధానమువలన. అనగా వజ్రులవారు పేర్కొన్నట్లు ను, నివర్ణములపై, నాదేశనరళము లుండుట లక్షణవిరుద్ధమే యనవలె. 'ఉత్పయతౌ వనకాకా' యని చెప్పిననంద ర్థములందు నయిత మాయాద్రుతకార్యములు చేయవలయు నన్నముందుగా స్వరలోపము చేయవలె. ఇది ప్రక్రయాశౌరవమే కాని ప్రయోజనాంతము గా డనుట స్పష్టము. కొలిచితని, కనిని అనురీతి శలములందలియిత్వమునకు లోపమును స్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లును గానరాదు. ద్రుతమునకు సంశ్లేషవిధానము నరళస్థిరపరకత్వమున న్యథము. పరుషపరకత్వమున సంశ్లేషమును జెప్ప కుండుటయు నాపత్తి మున నట్టిదే యవును. కాఁగా నకారమునకుఁ జెప్పినద్రుతసంజ్ఞ కికారముయొక్క పరుషసంజ్ఞవంటిదే యని చెప్ప వీలు లేదు.

బాలవ్యాకరణమునందు నిట్టినిర్ణయమువలన నిబ్బంది గలను. చిం. నుమాగమమును జెప్పినట్లుగా సూరి యాయైయెడల నుగాగమమును జేర్కొనెను. దానికి ద్రుతత్వ మెట్లు? 'రామునిచేతను' అనుచో నిగాగమమును నుగాగమమును జెప్పఁబడినవి. ఇం దేది యెట్లు ద్రుతము? నకారము సామాన్యముగా ద్రుత మని నిర్ణయించుచో నుగాగమమువలెనే నిగాగమము నయితము ద్రుత మనవలసి యుండు. రాముని - చేత ననుచో నకారము ద్రుత మయ్య (ఇకార స్వరవ్యవధానము నుపేక్షింతుము. రాముని జూచెను.) నయ్యది ద్రుతాంత మయ్యుఁ బదము గాను గావున ద్రుతప్రకృతికిము గా డనియు నిబ్బంది లే దనియుఁ జెప్పనగునా? జ్ఞానము - పట్టి, 'నుక్వట్టి విభక్తా' జ్ఞానముంబట్టి, జ్ఞానమునుబట్టి యని యుండుటచే నిట్లు గూడ రాముఁజేత, రాముంజేత, రామునిజేత నని యేర్పడును గాదా?

నుగాగమముగాఁ గాక నిగాగమముగాఁ జెప్పటచే నీయది భిన్న మని తలంప నవునా? నుగాగమము చెప్పిన స్వత్వరూపము రామునిజేత నని యుండవలె. నిగాగమ మన్న రామునిజేత నని యుండు. ఈభేదము ననుసరించి నిగాగమముగాఁ జెప్పె ననవచ్చునే కద. ఇట్టియిబ్బందులను వారించుటకయి సకార మెల్లయెడల ద్రుతము గానేరదని చెప్ప వచ్చును. కాని యపుడు 'రామునిచేతను' అనుచో, దుదినువర్ణము ద్రుత మగుట యెట్లు? అనఁగా ద్రుతాంతము లయినపదములు ద్రుత ప్రకృతికము లనుచు "బ్రథమ, కయిపట్టియొక్కేతరము లయిన విభక్తు" లని పేర్కొనె - నది యట్టిది గావున ద్రుతప్రకృతికము. ద్రుతాంతము. అనఁగా నిదలిచినదినువర్ణము ద్రుత మని యంగీకరింప వచ్చును. కాని చిగురును - కయిదు ననుకీర్తితములం దాగమముగా వచ్చిన 'ను' వర్ణమునకు ద్రుతత్వ మెట్లు? 'రామునిచేతను' అనునది ద్రుతప్రకృతిక మనుట కం దాధార వేమి? దీనికయి సకారము నామాన్యముగా ద్రుత మని చెప్పవలెనా? అపుడు పైయిబ్బంది తప్పదు.

పైఁగా నిట నాగమముగా వచ్చునది నువర్ణము గాని సరికా మాత్రము గాదు. ఎచ్చట నున్నను సకారము ద్రుతమే యవు నని చెప్పనచ్చుడు సూరిమతమున నై నను బొల్లసకారమే ద్రుత మన వలసియుండును. ఈనుగాగమమునం నుకార ముచ్చారణార్థ మనియు సకారపుబొల్లె యాగమ మనియుఁ దలంప వీలు లేదు. (చిగురును గైదువువంటి) స్వత్వరూపము లిట నిషేధింపబడియున్నవి. సకారపుబొల్లె యాగమ మన్నఁ జిగురున్ గైదు వన్నది స్వత్వస్థితి యగును. అట్టియెడలఁ జిగురునైదు వనుసంక్లిష్టరూపము సంగీకరించి చిగురున్ గైదు వనుస్వత్వస్థితిని నిషేధించుటలోనిప్రయోజన వేమి? పైఁగాఁ జిన్నయ యొక్కచో వచ్చెన్ముషి యన్నది ద్రుతమునకు సంశ్లేష

మయినస్థితిగా నుదాహరించుటయు గమనింపఁదగును. నిషేధింపఁబడినది చిగురునుగైదు వనుస్వత్స్థితి. కాన నిట నాగమముగా వచ్చునది సయితము నువర్ణమే కాని సకారఘోబొల్లు కాదు.

ఎల్లెడల సకారము ద్రుతమే యవు నన్నను నీనాగమనువర్ణము ద్రుత మగుట విశేషమే. కాని సూరి ద్రుతకార్యములను జూపి యున్నాఁడు. సకారమే ద్రుత మన్నను కెట్లో యీయాగమనువర్ణము ద్రుత మని యంగీకరింపవలసియున్నది. అట్ల చేయఁదము. ఈనాగమ నువర్ణాంత మగుఘోర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మై యాద్రుతి మాయయికార్యము లందుట యందు సిద్ధించు. కాని యిదే విధ ముగఁ గర్మధారయచుండుఁ జెప్పినట్టినిగాగమముమాత్ర మేల ద్రుతము కాదు? అట నువర్ణమైన నిట నివర్ణ మగును. “చప్పనికూర” యనుచో నిగాగమము (నుగాగమమువలెనే) ద్రుతము కాఁగాఁ ‘జప్పని’ అను నది ద్రుతాంత మై ద్రుతప్రకృతిక మైనది. కాన ద్రుతకార్యములు జరిగి చప్పఁగూర, చప్పఁగూర మొ॥ కావలదా? చప్పనికూర యని యుండు తెట్లు? నిగాగమముగా విధించుటలోనివిశేషము ననుసరించి యిట స్వత్వ ముండు నని యంగీకరింతము గాక. ‘చప్పనికూర’ యని మీఁదిపరుషములు సరళములు కాకుండు తెట్లు? నల్లనియది మొ॥ విశిష్టములే యవును.

చిగురును - కయిదువు మొ॥ స్థాములందు సహిత మైన నుగా గమము ద్రుత మగుట నిం కెట్లా సాధించుకొనవలసినదే కాని దాని ద్రుతత్వసాధనకై సకారము నెల్లయెడల ద్రుతముగా అంగీకరించిన నిజ్నిగాగమాదులును ద్రుతము లై యపరూపము తీర్పడక తప్పదు. అట్టియెడల సకారము హల్మాత్రమునకే ద్రుతసంస్థను జెప్పట ననుసరించి ని, న-ఆగమములు ద్రుతములు గా నవకాశము లే దందుమా? నుగాగమముమాత్రము స్వరసహితము కాదా? ద్రుత మగు తెట్లు? స్వరసహితము గానిచో స్వత్వనిషేధ మేల సమాసముల ?

కాని యొక్క ప్రత్యేకస్థలమునం దున్ననకారమే ద్రుత మనుటకు లక్షణమున నాధార మేదియను గానరాదు. 'ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రుతప్రకృతికము లన్నది గూడ నీయంశమును నిర్ణయింపజాలదు. నకారము చివరఁ గలశబ్దములుమాత్రమే ద్రుతప్రకృతు లని యర్థము చేయునాసూత్రము పదాంతేతరస్థలములందున్ననకారము ద్రుతమే యవును గాని యది ద్రుతప్రకృతికము గాదని చెప్పుచున్న దన్న నవరోధము లేదు. కాఁగా నీసూత్రము పదాంతేతరస్థలములందలి నకారము ద్రుతము గాదని చెప్పటకు నవకాశ మిచ్చునదిగా గుర్తించు తెట్లు?

నకార మెక్కడ నున్నను ద్రుతముగనే వ్యవహరించినయప్ప కవి ద్రుతస్వత్వమును ను - ని అనుకీర్తిగాఁ జూపుట సమన్వయింపఁబడుట లేదనక తప్పదు. స్వత్వస్థితినిబట్టి ను (ని) అనునది ద్రుతముగా నంగీకరించుచో నీసంజ్ఞ పరుషాదులవంటిది గాక విలక్షణ మని చెప్పవలసియుండు. ఎట నున్నను నకారము ద్రుతమే యనుట కప్పు డనకాశము లేదని గుర్తింపఁదగు.

నకారమునకు స్థిరత్వము కలుగకుంట ను (ని) అనుస్వత్వ రూపము సాధింపబడ కుంట మున్నగునవి యీ పక్షమునందలి యిబ్బందులు. అయినఁ జింతించుకొనిబట్టి యొక్కడినకారము ద్రుతము?

చిం. 'తిశ్మధ్యశేషవస్థీ' యనుసూత్రమున 'యేషాం ద్రుతో నస్యా' త్తనను. వేనికి ద్రుతములేదో యాతిశ్మధ్యేత్యాదులు కళలనబడుచున్నవి. 'వినరు' అనునది కళయే. కాని 'వినరున్' అనుకీర్తిగాఁ జివర ద్రుత మున్నఁ గళ కానేరదు. ('అన్యే ద్రుతప్రకృతయ' యని ద్రుతప్రకృతికమే యగును.) 'యేషాం ద్రుతః' అనుచో 'యేషా మస్తే ద్రుతః' అని యహోబలునివ్యాఖ్య. దీనినిబట్టి చూచినఁ జివర ద్రుతము లేనివి కళలు. కాఁగాఁ బదాంతేతరస్థలములందు నకార

(ద్రుత) మున్నను నయ్యవి కళ లగుట కవరోధము లేదు. నయము, కసము ఇత్యాదిగా నితరస్థలములందు సకార మున్నను నది ద్రుతమే యైనను నాశబ్దములు కళ లగుట లక్షణానుగుణమే. 'అస్తే' యనుకీతి వివరణమువలన నెక్కడ నున్నను సకారము ద్రుతమే యని చెప్పిన నవరోధము గానరాదు.

కాని 'యేషా' మృనుదానికి 'యేషామస్తే' యనుసర్థ మెట్లు లభించినది? 'అస్తే' యనుట కాధారము గానరాదు. 'యేషా'మృను చోటిషష్ఠి కీయర్థము నెట్లే ముడివెట్టుట కనకాశమున్న నయ్యది యుగోబలుడు ప్రస్తావించియే యుండు సందర్భము. పదముసంతమం దున్నసకారమే ద్రుత మని నిశ్చయింపబడుచో, నట్లు చెప్పబడుట బై నేదే నాధారము గల్గుచో వివరణాత్మకముగా నిట "యేషామస్తే" యని చెప్పనవలె గాక. కాని యట్టిది యీసూత్రమునందు లేదు. 'అస్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యుర్వ్యనుజీవితద్రుతా నిత్య' మృనుదానియం దాధార మున్నదా? అట ననుజీవితత్వ మన నాశ్రీ తత్వము. సకారాశ్రిత మగుపదము ద్రుతప్రకృతిక మనుచో సకారము పదాంతేతరస్థలములందున్నచు డాశబ్దము సకారాశ్రిత మనుటకు వీలు లేదా? 'సలినాక్షుఁ' డనుచో నాశబ్దమున సకారమున్నది. అది ద్రుతప్రకృతిక మనఁ జెల్లినా? (ఇట నెట్లే బదాంతమున ద్రుత మున్నదే ద్రుతప్రకృతిక మని చెప్పదురు గాక. అట్లయ్యు సీకళాస్థలములం దట్టియర్థమును సమన్వయంప నవకాశము లేదు.)

చిం. 'యేషామస్తే' యని స్పష్టముగా నేల చెప్పలేదో? 'యేషా'మృనుచోటునుబట్టి సకారము పదమునందెచ్చట నున్నను గ్రహింపవలె. పదముసంతమన నని యొకఁ డర్థము చేయచో నది యవిరుద్ధమన్నఁ బదమునాదియం దని యిం కొకఁ డర్థము చేసిన నది విరుద్ధ మనుట కనకాశము లక్షణమునుబట్టి యున్నదా? 'అస్తే' యని

యగ్గము నేయుట నిరాధారము. కాన 'యేషాం ద్రుతో న స్యా'త్తేను దానికిఁ బదమునం దాదిమధ్యావసావములు దెచ్చుటను నకార ముండరా దనియే చెప్పవలె. అట్టియెడల నలినాక్షుఁ డన్నది కళ కాదు. నకార మింను లేదా? (రేం డున్నవే.) ద్రుతము లేదన్నాఁడు గనుకఁ బదమునం దెచ్చుటను నకార ముండరా దని యగ్గమా? లేక యున్నను నానకారము ద్రుతము గా దని భావమా?

అయిన నిట్లు సందేహింపక 'వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తి' యని 'యేషామస్తే' యనుస్థము స్వీకరింతము. అహోబలుఁ డైనను 'అద్యః క్రియాః' అనుసూత్రస్థలమునవలె నిటను బ్రయోగానుసార ముగ నట్లు నిర్ణయించె నని చెప్పవచ్చును. కాని యిట్టియెడల నప్పకవి ప్రస్తావించినగూను, మేను, ఇత్యాదులవిషయ మేమి? కన్ (కను) అనుచో నది ప్రథమాంతమే యైనను జివర నకార (ద్రుత) మున్నది గావునఁ గళ గానేరదు గదా. కనుదోయి, కన్తోయి యనుచో సమా సమునను స్వరలోప మగుటనే యహోబలుఁడు కేర్కొనెను గాని యానకారము ద్రుత మగుటనుగూర్చి ప్రస్తావింపలేదు. కాబట్టియే యది ద్రుత మగు నని యాతఁ డెంచ లేదని తెలియవచ్చును. 'యేషా మస్తే' యనువివరణము చొప్పున నీయవి కళలు గాకుండబోవుట తప్పదు. అనఁగా నహోబలుని వ్యాఖ్యానము సయితము సందేహమును బూర్తిగా వారింపలేదనవచ్చును. అప్పకవివలె నిట్టివి ద్రుతాంతము లగును గాని ద్రుతప్రకృతులు గా వని యహోబలుఁడు విశేషముగఁ జెప్పలేదు. అయిన నహోబలుఁ డనుసరించినమార్గ మొకటి.

ప్రయోగముల నాశ్రయించియే నిర్ణయింపవలసినవచ్చుచో నిం కొకతీరుగాఁ జెప్పనవకాశము కల దేమో చూతము.

నుదురు, వినుము ఇత్యాదులలో నకార మున్నది. అయ్య నియ్యవి కళలే. ('తిజ్జధ్యశేషషష్ఠీ సు' స్సనుసూత్రమున 'ద్రుతో న

యేషాం స్యా' త్తన్నది లే కున్న నివి కళలే.) ఇందరినకారము ద్రుత మైన 'ద్రుతో న యేషాం స్యా' త్తనుదానిచొప్పున నివి కళ లగుట యెట్లు ? (పొల్లునకారము మాత్రమే ద్రుత మని యెంచినపక్షమునఁ బదాంతేతరస్థలములఁ బొల్లునకార ముండదు గదా యనుకొనరాదు. కిన్న, కాన్న ఇత్యాదులలోఁ బదమధ్యమునఁ గలదు గదా. ప్రయోగానుగుణముగా నచోబలపతి 'యేషా' మ్మనుదానికి 'యేషా మస్తే' యని విశేషార్థమును జెప్పెను. అట్టివిశేషము ద్రుతశబ్దమునెడలనే ప్రయోగానుగుణముగ గ్రహింతము. నకార మెల్లయెడల ద్రుతము గానేర దనియుఁ బ్రత్యయగమాత్మక మైననకారమే ద్రుత మనియుఁ జెప్పవచ్చును. అట్లు చెప్పటకును లక్ష్యములే యాధారము కాని, యీలక్షణము కా దనుట స్పష్టమే. దీనిప్రకారము పదాంతేతరస్థలము లందు (జ్ఞానముం బట్టి, మొ॥ చోట్ల నకారము ద్రుత మగుటతో పాటు) నుదుగు, చినుకు, ఇత్యాదులలోను, చేను, పేను ఇత్యాదులలోఁ బదాంతమునందును నకారము ద్రుతము గాకుండుట సిద్ధించును. దాని వలన నీశబ్దములందు నకార మున్నను నయ్యది ద్రుతము గామి 'ద్రుతో న యేషాం స్యా' త్తనులక్షణము ననుసరించియు నివి కళలే కాగలవు. ఈ మార్గమునందలి సాధకబాధకము లింకను నిశితముగాఁ బరిశీలి పవలసియున్నది.

పదాంతమునం దున్ననకార మెల్లయెడల ద్రుతమే యవుచో ద్రుతాంతము లైనవి ద్రుతప్రకృతులును గానివి కళలు నగును గావున నకారాంతాలు ద్రుతప్రకృతికాలు కానివి కళ లని యొక్కమాటలోఁ దేల్చి చెప్పవచ్చునే కద. అట్టియెడలఁ గళలపట్టికయో ద్రుతప్రకృతుల పట్టికయో చెప్పనేల? అట్లు చెప్పట ననుసరించియే నకారాంతము లైన వెల్ల ద్రుతప్రకృతులు గావని తెలియుచున్నది. అనఁగాఁ బదాంతమునం దున్ననకార మెల్లయెడల ద్రుతము గా దనియు

స్వప్తము. నకారాంతా లైన వెల్ల ద్రుతప్రకృతులు గావు గాని ద్రుతాంతాలు కానివి మాత్ర మెల్లయెడలఁ గళలే యగును. అన్నయును, కవిని - అనుకీర్తిగాఁ గళ లొక్కొక్కచో ద్రుతప్రకృతికము లగుచున్నను నప్పట్ల నవి నకారాంతము లగుచున్నవి గదా. దీనిని బట్టి సామాన్యముగా 'యేషా మస్తే' యను బొప్పు నవిపింపనచ్చు. 'కాని యట ద్రుతస్వరూపమును నకారసామాన్యముగాఁ జెప్పుటఁ బై యిబ్బంది గల్గు.

కాఁగా దీని ననుసరించి ప్రత్యయాగమాత్మక మైననకారము ద్రుతముగా గ్రహింపఁ బడుచున్నది. దీనివలన వెల్లయెడల నకారము ద్రుతము గామి ద్రుత మైననకారముతో నాటు ద్రుతము గానినకారము నొకఁ డున్న దని స్పష్ట మగుచున్నది. కాఁగా 'స్థిగా ఇతిరే' యను సూత్రమునొద్ద లక్షణక్రమము (హలస్పృశస్సమాసతః ప్రాణినః — ద్రుతాఖ్యో నః, కచటతపాః పరుషాఘ్యాః, గజడదబాస్తు సరళాః - స్థిరాఇతరే) ననుసరించి ద్రుతమును పరుషసరళములును గానిహల్లులు స్థిరము లని యర్థము చేయనగు. ఇట్టియపుడు నలిన్ ట్టుఁ డిత్త్యాదులందున్ననకారమునకు ద్రుతత్వము లేమి నది ద్రుతేతరము గావున (పరుషసరళములలోను జేరమి) స్థిర మగుట సిద్ధించుచున్నది. పరుష సరళేతరము లైనకకారాదులు లేవు గావున నవి స్థిరము లగుట కెచ్చట నవకాశము లేదు. కాని నకారము ద్రుత మనుచోట మాత్రము ద్రుతము గానినకారమును గలిమి ద్రుతేతర మగునద్దానికి స్థిరసంజ్ఞ సముచితముగ సిద్ధించుటలో వింత లేదు. కావుననే నలినాట్టుఁ డనుచో నకారపరకత్వమున స్థిరపరకద్రుతకార్యము లగుట కెట్టియనరోధమును లేదు.

ఎల్లయెడల నకారము ద్రుతమే యనియుఁ బదమునం దాది మధ్యములద్రుత మున్నను సంతమున లేనిదే కళ యనియుఁ జెప్పుచో

గళలనిర్ణయము కుచురవచ్చును. కాని నకారమునకు స్థిరత్వము సిద్ధించుట కష్టము. అందుకయి లక్షణమును ననుసరింపక పరుషసరళములు మాత్రమే కానివి స్థిరము లనుచు నాపసుషసరళములకు ముందు చెప్పిన ద్రుతమును విడిచిచిచ్చుటయు బాలసరస్వత్యాదుల కవసర మైనది. ద్రుతపరుషసరళములు క్రమముగాఁ జెప్పి యూపిదప 'స్థిరా ఇతరే' యనుచుండఁగాఁ నితిరశబ్దమునకుఁ బరుషసరళేతరము అని చెప్పటయోట్లు? అట్లు నిరాధారముగాఁ జెప్పి తనవివరణము ననుసరించి 'తేన మెచ్చే నలినాక్షుడు ఇత్యాదౌ నలోప స్పృశ్యతే' యనుట నెట్లామోక్షింపవచ్చును?

దీనివలన ద్రుత మయిననకారమునకుమాత్రమే స్థిరసంజ్ఞ యుండదు. దానివలన నెట్టియిబ్బందియను లేదు. ద్రుత మైననకారమునకు స్థిరత్వమువలన నెట్టిప్రయోజనమును లేదు. పదాంతముండున దవుటచే నది పరమగునపుడు స్థిరపరికకార్యములు రావేమో యను శాధ లేదు. దాని కవకాశమే లేమి. 'ద్రుతాద్వృతః' అనురీతి నొకానొకస్థలములో ద్రుతముపై ద్రుత ముండుట సంభవించును. ఇందు (రెండవ) ద్రుతమునకు స్థిరసంజ్ఞ లేకుండుటవలన మొదటిద్రుతమునకు లోపాదవికారములప్రాప్తి కవకాశము లేకపోయినదే యనువిచారము సక్కర లేదు. అట్లు లోపించినదిగా నున్నది యించుచోట్ల ద్రుతముపై ద్రుత మయిన దని తలపనే యక్కర లేదు. అదియన్ నే గాక అనురీతిసంశ్లేష మనలు నిలువదు. అచ్చర కతలో నిట్లయిన నదియు నిట్లనియె నని కాగలను. కాని ఇది 'నో వా ద్విత్వ'మృని ద్రుతద్విత్వముగాఁ బ్రత్యేకముగా విహితమవుచునే యున్నది. లోప మయినను నవు నన ఖిలు లేదు. 'ద్రుతాద్వృతః' అనుటచే నానచ్చినద్రుతము నిలిచి యుండవలయుటయు గమనార్హము. సంశ్లేషాదులస్థితి కవకాశమును లేమిఁ బయద్రుతము స్థిరము

కాకుండాటవలన నష్టము లేదనుటకంటెఁ గూడ నయ్యది స్థిరము గాదనుటయే యొప్పు ననఁదగియు నున్నది. అయినను నట్లనుట యననరము గాక పోవచ్చును.

కాఁగా ద్రుతమును బదాంతస్థలమందలి నకార మనియఁ బరుషసరళములతో పాటు ద్రుతమును గానిపాల్లులు స్థిరము లనియఁ (ఇందు ద్రుతము గానిపదాంతేతరస్థలములందలి నకారము గలదు.) జితామణియభిప్రాయము నెన్నుట సమచితమే కదా. పదమున నెల్ల యొడల నకారము ద్రుతము కాదు. ఇది కికారమునకుఁ బరుష మను సంజ్ఞ వంటిది గాదు. పదాంతమున నున్న నకారమే ద్రుతము. జ్ఞానముఁ బట్టి యిత్యాదులు విశేషస్థలములు.

కాఁగా నప్పకవ్యహోబలు లెక్కడ నున్నను నకారము ద్రుతమే యవు నని భావించుట యొప్పు దనక తప్పదు. అప్పకవి “ధాతుపదముల నడుమను వటలపిఱుఁడ నెలయుద్రుతములు స్వర సమన్వితము లగుచుఁ దొలఁగి తమచోటఁ బూర్ణబిందువులు నిలుచుఁ గొన్నిటను గనుఁగొందుఁ జేకొంటి ననఁగి” (5-133) అనెను. కను గొనుదును అనుచో ‘ను’ వర్ణమునకు బిందు వయినది. (చేకొంటి ననుచో నివర్ణమునకుఁ గావచ్చు. ఇందలి నకారము శబ్దగుఢ్యమున నున్నను ద్రుత మనియే యప్పకవి జేర్కొనెను. (ఇట్లే 5-131) కాని యిట “ద్రుతములు స్వరసమన్వితము లగుచుఁ దొలఁగి” యనుటలో స్వరసమన్వితములనుటను బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనుట ననుసరించి ద్రుతము నకారవ్యంజనమే యైనట్లు తెలియవలసియున్నది. నస్వరమును ద్రుతముగాఁ జెప్పుచో ‘ద్రుతములు దొలఁగి’ యన్నఁ జాలును. స్వరసమన్వితములగుటను జేర్కొన నక్కర లేదు. ద్రుతము పాల్లు నకారము కాఁగా నది యొక్కటియే కాక దానిపై నున్న యచ్చును దొలఁగి చోవు ననుటకయి స్వరసమన్వితత్వము ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తా

విరివేబడిన దనవలె. అపు డీపద్యము ననుసరించి యుష్పకవిమతమునఁ బొల్లనకారమే ద్రుత మనవలె. ఇట్లే యితఁడు “తెలుఁగుల నర్తమాన వర్ణముల పృథ్వర్ణంబు కొమ్ముపిఱుఁడ ద్రుతముకొ మ్మమరినఁ గొమ్ము లోపమగు ద్రుతమ్ము పూర్ణం బగు డేచును గొన్నిట వికల్పమునను (5-131) అనుటతోను బొల్లనకారమే ద్రుత మనునభిప్రాయము న్యక్త మగుచున్నది. ఇటు నుత్పలోపమును, ద్రుతమునకు బిందువనగా నుత్పలోపానంతర మున్ననకారమునకు బిందువని యుష్పకవియభిప్రాయము. అంతే కాని ‘కొమ్ములోపమగుఁడ’ నన్నుననియు ద్రుతమ్ము పూర్ణ మగునవిఁడు కొమ్ముతో నకారము పూర్ణబిందు వయి అనుచు అంచు అని యవు ననియుఁ గాదు. ఏల యచ నీలక్షణమునకు లక్ష్యముగఁ జెప్పినపద్యమున “చనుచును బూనుచు నెన్నుచు ననుకొన్నిటఁ దక్క (అహోబలపతి యాయభిప్రాయమును దనవ్యాఖ్యానమున స్వీకరించెను.) నంచు ననుచును నించున్ పినుచును గనుగొంచును గనుగొనుచును దించు దిను చుచుగఁ గూడును గృతుల” (5-132) ననుచో ననుచు అంచు అనువానినే చూడెను గాని కొమ్ములోపముమాత్ర మైన ‘అన్ను’ అనుకీర్తిరూపముల నెఱు మాపనే లేదు. కాఁగాఁ గొమ్ములోప మైనవిడప ద్రుతమునకు ననఁగా నకారపుబొల్లునకు బిందువు చేయవలె నన్నమాట. ఇయ్యది చింతా మణి లక్షణమున కనుగుణమైనవివరణము కాకపోవచ్చును. కాని యుష్ప కవిసిద్ధాంతమును జూడఁ బొల్లనకారమే ద్రుత మని తెలుపునఁ ద్రై యున్న దనక తప్పదు. ఆమధ్యమనగయ తానునాసికము నిశ్చయముగ ద్రుతమునకుఁ జెల్లు’ (3-105), ‘అల ద్రుతమునకును మధ్యమాను నాసికమునకు’ (3-62), ‘వృతీయోష్మమును ద్రుతంబు’ (3-329) మున్నగుననేకస్థలములలో నకారవ్యంజనమాత్రమును దెలుపుటకై ద్రుతశబ్దమును బ్రయోగించుట విస్పష్టమే.

ఇట్టివాఁడు మఱల 'నాంతపవాంతద్రుతమునకు-స్వరలోప'మగు (5-138) ననుచో స్వరము ద్రుతానయవమే యన్నట్లు చెప్పెను. చింతామణియవసానమున ద్రుతలోపముసూత్రము చెప్పి యండ నీతఁడు స్వరలోపమును జెప్పెను. ద్రుతము పొల్లనకారము యయి యున్న నిక స్వరలోపమును జెప్ప నేల? [ప్రథమాబహువచనమున లువర్తము విహిత మైనట్లు (అంధలిస్వరమునకును నిట లోపమును జెప్పి) నినులు ద్రుతములు విధింపఁబడి లేకు గదా.] అప్పకవీయచింతామణిలోఁ దత్సమాదిపరిచ్ఛేదములు లభ్యములు గామి నటఁ బ్రక్షిప్తము లైనపాఠములలో నీనినులు విధింపఁబడి యున్నవేమో, యని యనుమానించుటకు సవకాశ మున్నమాట నిజము. కాని యప్పకవి ద్రుత ప్రకృతికములస్వరూపమును నర్తించుచో 'వలసినచోఁ దుద్దిద్రుతములు తలచూపెడుశబ్దములు ద్రుతప్రకృతు' (5-22) లనెను. వలసినచోఁ దలచూపుట యన నెట్లు? ద్రుతప్రకృతికములద్రుతము నప్పకవీయ చింతామణి విధించియున్న నవసరము లేనపుడు రాకుండు టెట్లు? వికల్పముగా విధింపఁబడవలె. 'నిరమో మహతాం లుక్ష్మస్యా'త్తనుచో బాలసరస్వతీయచింతామణియందు నిసర్గకము విధింపఁబడుటతో పాటు ద్వితీయైకవచనలోపమును విహితము. ఈనివర్ణమునే యప్పకవి ద్రుతముగాఁ జూపెను. కాగా నవసరమైనపుడు 'ని' చేయుటకుఁ గాకున్న ద్వితీయైకవచనమునకు లోపము చేయుటకును వీలున్నది. 'ధాత ధాతను భూపతి భూపతిని' నని యుంచవచ్చు. కాని యితర స్థలముల నట్టివిధాన మేది? వికల్పముగా విహితమైనపాఠ మప్పకవి చూచెనేమో. అందుకె 'వలసినచోఁ దలచూపు'నని యుండును. కాని వికల్పముగాఁ జెప్పనా చింతామణి? ఏల యన ననేద్రుతప్రకృతయ యనుచో 'యే స్యుర్భూసుజీవితద్రుతా నిత్య'మృని చెప్పి యున్నవాఁ డాద్రుతమును వికల్పముగ విధించు ననుట యచిత మగునా? దీనిని

బట్టియే 'నిరమోమహతాంలుక్ష్మ' యని చెప్పబడిననినగ్గము ద్రుతము గాదేమో యనుటకు నవకాశము లేక పోలేను. 'వలసినదా'నను సప్పకవివివరణము 'అనుజీవితద్రుతా నిత్య'మనుదాని కనుగుణము గా దనుట స్పష్టమే. అప్పకవి తనసిద్ధాంతమున కనుకూలముగా నిట నిట్టి ప్రారంభము చేసి యుండు. అప్పకవీయచిత్రామణి యందైనను 'నుని' వర్ణములు ద్రుతములు విధింపబడ లేదని యనుమానించుట కవకాశము గలదు. అట్టియొడల ద్రుతము నకారపుబొల్లయిన స్వర లోప మెట్లు? కాక వికల్పముగనే నినులు విధింపబడిన వేమో యందురా అపుడు 'నిను' వర్ణములకును ద్రుతత్వము స్పష్టమే యవును.

ద్రుతమునకు స్వరలోపము చెప్పచున్నాడు గదా యని యది యేస్వరముతో నున్నను ద్రుతమే యని చెప్ప నక్కర లేదు. వచ్చున? వచ్చునే. అనుకీతిగా నున్నయితరస్వరములర్థవి శేషముతోనున్న యవ్యయములే యయి యుండుటచే నయ్యవి కళలే. వచ్చెను ద్రు. ప్ర. వచ్చెనే ద్రు. ప్ర. అగు తెట్లు ఇందు రెండుశబ్దములు గలవు గదా. పూచెను గలువ లక్షణి మొత్తము ద్రుతప్రకృతికమా? కళా? యన్నప్రశ్నముండునా? అట్లే యదియు కలువలు బహ్వాక్షరశబ్దమై యుండ వచ్చున వచ్చునే మె. చోట్ల నున్న దేకాక్షరశబ్ద ముంటియ. ఇక ద్రుతమునం దుండుస్వరము లేని? అదియు నప్పకవి పైని నూచించెను. తెలుగు పద్యముల కడపల నుండు నల్లపొల్లుకు మహీశిలి గుడుసులు శృంగములు నిలువదు చుచునెడ లాక్షణికు లెచ్చోటన్ (135, 139) అని గుడుసులు శృంగములు వేర్కొనెను. ఎచ్చోటన్ అన్నాడు గాని యీతడే 1-131 - పద్యమునంతమున 'తుమను గొన్నిటను వికల్పమునను' అని ప్రయోగించినాడు. ఇటు బొల్లుగాఁ జదివిన నాటవెలదికిఁ బదభంగ మగును. ఈ యప్పకవి పద్యమును జూచికొని యహోబలుడు "వైజయంతీన వారశక

వ్యాజమునను” అనుదానినే తిరస్కరించియున్నాడు. కంతకును బ్రస్తుతస్థలమునను బేర్కొన్నది యిశ్వోత్సములే. నలల పై నని బేర్కొన్నను బూర్వోక్తము ప్రథమాపహ్లాకికదా. అచ్చట లకారముపై నిర్విముండుట యసంభవము. కాగా గుడుగులు బేర్కొనుట ద్రుతమునకు సంబంధించియే యనుట స్పష్టము. ద్రుతమునకు స్వరలోపము చెప్పచు నిశ్చోత్సమును బేర్కొనుటచే ద్రుతమున నుండుస్వరము లిశ్చోత్సములే యను సంశయము స్పష్టము చేసి నట్లయిన దన్నను దప్పు లేదు. అసఁగా (లురర్ణము బహువచనము నిటఁ జెప్పినదానింబట్టి) నినులు ద్రుతములుగాఁ బేర్కొన్నట్లే గుర్తింపవచ్చు, ద్రుతప్రకృతికాంత ద్రుత మని చెప్పచు నాద్రుతమును నినువృత్తములనుగాఁ జూపుట యంతకు ముందు గమనించి యున్నారము ఇట్లే యింకొక స్థలమున నప్పకవియట్లు పేర్కొనె. “అలుకిచ సంశ్లేషః న్యా” త్తనుసూత్రవివరణమున “సరస్వతీరములడాప లినాంతపదంబు నూదిపలికెడుచో సంధులు గాంచును బొల్లులయి (5-145) యనుచోఁ బొల్లులగుటను బేర్కొనుటబట్టి (సంధి యనుటబట్టియు 5-37 పద్యము సనుసరించి) ఊదిపలుకుటను బ్రస్తావించుటనుబట్టియు సంశ్లేషవిధానమున న ద్రుతస్వరమే లోపించిన దన్నమాట. సూరి యాయభిప్రాయమునే సంశ్లేషవిషయమునఁ గల్గియున్నట్లు స్పష్టము. ద్రుతము సస్వర మయినచో పొల్లులయి మీఁదిపొల్లుతోఁ గూడుట యనుసంశ్లేషమును విధింపవలసియున్నది. కావున నీ యప్పకవివివరణ ముచితమే. కాగాఁ బొల్లులవుటను వర్ణించుటనుబట్టి ద్రుతము సస్వర మనవలసియున్నది. ద్రుతము పోలేయయిన నూదిపలుకుటయఁబొల్లువుటయు విశేషముగాఁ జెప్పవలసిన యవసరమేమి? ‘తన్ను నిన్ను నన్ను విన్ను ము న్నామిన్ను చన్ను కన్ను వెన్ను శబ్దములకు జడ్డలుండుఁ బోవుఁ జచ్చింప నివి

ద్రుతప్రకృతు లెపుడు గావు భక్తసులభ” (5-27) యనుచో జడ్డలుండుట పోవుటను బ్రస్తావించెనే కాని యుత్ప ముండుట పోవుట యన్నవి ప్రస్తావించలేదు. (తన్ను నిన్ను నన్నుల నట్లుంచి) కన్ను అని యన్నను కను అని యున్నను నది ద్రుతత్రకృతికము గా దనఁగా నందలినువర్ణము ద్రుతము గా దనుచున్నాము. ఇట్లునుటను బట్టియే ద్రుతము పొల్లునకారముగాఁ జెప్పవీలు లే దని నిర్ణయించ వలసియున్నది.

పొల్లునకారము గా దన్నపు డది యేస్వరముతోఁ గూడి యున్నపుడు ద్రుత మగును? అనఁగా నింతకు ముందు వాక్యాంతద్రుత స్వరలోపమును జేర్కొనుచోఁ బ్రస్తావించినస్వరము లితోవ్యత్యములు కావున నిత్యముతోను సత్యముతోను గూడియున్న నకారము. ఉత్ప ముతోఁ గూడియున్న నకారము ద్రుతముగా భావించుటచేతనే గూను పేను ఇత్యాదులు ద్రుతప్రకృతికములు గా వని యప్పకవి జేర్కొనుటయు పరిపడుచున్నది.

అప్పకవియభిప్రాయ మేది? కొన్నియొడల నకారమే యన వలసియున్నది. కొన్నియొడల ను, ని వర్ణము లనవలసియున్నది. ఇంకను బదాంతస్థలమున ను, ని వర్ణములు ద్రుతము అనియుఁ బదాంతేతస్థలము లందు నకారపుఁబొల్లు ద్రుత మనియు నప్పకవి వ్యవహరించినట్లుగా గుర్తింపవచ్చును. పదాంతేతస్థలములందు నకారమును ద్రుతముగా నంగీకరించుట నానియిబ్బందులు గుర్తించియున్నారము. కావున నప్పకవి పైరెండుభిప్రాయములలోను బదాంతేతస్థలములందు నకారమును ద్రుతముగా వ్యవహరించుట మాత్రమే సమంజసము గా దని గుర్తింప వచ్చును.

‘ద్రుతాభ్యోనః’ అనుటచే పసుషసరశసఁజ్జలవలె నకారమునకు ద్రుతసంక్త సాధారణముగనే గల దని యప్పకవి తలచినట్లు తోఁచు

చున్నది. నిజ మెట్టి దయనను నాదానినాన 'క్షణముననే' సకారము నకు స్థిరత్వము సిద్ధిపమి యనునిబ్బది యండనే యున్నది. 'ద్రుతాభ్యోనః' ఇత్యాదులను వివరించుచు సప్తకవి 'ద్రుత మనంగ సకార మతిశయిల్లు వర్గానులను గలనర్ణంబు లైదును బరుషనామంబులై ప్రణుతి కెక్కుఁ బంచవర్ణత్వతీయముల్ (పరమగురుచ) సరళముల్ శేషహల్లులు స్థిరము లయ్యె.' (2-14) నని యధాతథముగనే చెప్పినాడు. శేషహల్లు లన నేవి? పరుషసరళముల కితిరము నని స్పష్టముగా నుడువ కుండుటచే జింతామణిసూత్రమున సప్తకవీయ వివరణమునను గ్రహము ననుసరించి ద్రుతమును స్థిరము కా దనవలె. పదాంతేతరస్థలములం దున్నసకారంబొల్లునకు ద్రుతసంజ్ఞ సంగీకరించిన యప్తకవీచుతమున వద్దానికి స్థిరసంజ్ఞ సిద్ధించుట కనకాశము లేదనక తప్పదు. కాని 'లుగ్వా' సూత్రవివరణసందర్భమున 'కల్పించె నీరేజగర్భం' డనియు సంశ్లేషస్థలమున "గంధవాహోదతిల్పు న్నలకలి భయవార్త" - ననియు సకారమును స్థిరముగా లక్ష్యములందు సమన్వయించి యున్నాడు. ఈసకారమును ద్రుతమునగా వ్యవహరించిన యప్తకవి వీనికి స్థిరసంజ్ఞ యెట్లు సిద్ధించు నని తెలఁచెనో యర్థము గాకున్నది. బాలసరస్వతి "పరుషసరళములు పదియు వినా గాను గడమహల్లు లన్నియు స్థిరము (11 పట) లనెను ఆతఁడు దంత్యచజల నిటఁ బరిగణింప లేదు. ఈబాలసరస్వతియభిప్రాయము సప్తకవి యేల స్వీకరింపలేదో? శేషహల్లు లని సామాన్యముగాఁ జెప్పిన ద్రుతమును బరిహరింపఁబడును గదా. బాలసరస్వతి ద్రుతమును బరిహరించుట నిరాధార మని యప్తకవి యద్దాని సుపేక్షించిన సకారమునకు ద్రుత త్వమే కాని స్థిరత్వ ముండరాదు. దానిస్థిరత్వమునుగూడఁ బ్రదర్శించెను. అది ద్రుతమును' స్థిరము నవుట యెట్లు?

బాలసరస్వతియభిప్రాయము సహజబలుఁడు స్వీకరించి 'కల్పించె నీరేజగర్భం' డను సప్తకవీలక్ష్యమును బోలుదానిని సమర్థించుచును

బాలసరస్వతివివరణమువలన నిప్రయోజనమును స్పష్టము చేయుచును మెచ్చె సలినాక్షుఁ డనునది చూపెను. ఈయహోబలునివ్రాతకు బాలసరస్వతివ్రాత మూలము. కాని చుట్టినిర్ణయమున కాధారము లేదు. బాలసరస్వతియభిప్రాయము సంగీకరించినయహోబలుఁ డాసూత్రమునందలి (స్థిరా ఇతరే) యితరశబ్దముచే బరుషసరళములను రెంటినిమాత్రమే పరిహరించి ద్రుతమును స్వీకరించుటకుఁ గలయాధార మేమియో స్పష్టము చేయలేదు. ఏ దే మైనను దానిని గూడ గ్రహింపన సయోయ యిది గావునఁ బదాంతేతరస్థలములందలివకారము నప్పకవి ద్రుతముగా న్యవహరించు స్థిరత్వము చూపుట సరిగాదు. దానికి స్థిరత్వ మవసరము. కావునఁ బదాంతేతరస్థలములందలివకారము ద్రుతముగా న్యవహరించుట సరిగా దని చెప్పవచ్చును. 'ద్రుతో వాయేషాం స్యా' త్తనుష్ఠలమున నీయర్థము సిద్ధించు చున్నట్లు గనుపించి యున్నారము కదా. కాఁగా నప్పకవి యాయభిప్రాయము సంగీకరింప నక్కరలేదు.

పదాంతస్థలమున నప్పకవి 'ని, ను' వర్ణములను ద్రుతముగాఁ జూపుట స్పష్టము. అట్టియెడలఁ బొల్లనకారముమాత్రమునే ద్రుతి ముగాఁ జూపినతావులు గానరాలేదు. నినులయందలిస్వరము వాక్యాంతమునను సంశ్లేషమునను బ్రత్యేకముగా లోపముచేయుట ద్వారాన నేర్పడిన నకారపుబొల్లు దప్ప. కాఁగాఁ బదాంతస్థలమున 'ని, ను' వర్ణములును (నందలిస్వరము లోపించుటచే నేర్పడువానియందలి నకారమును) ద్రుతముగాఁ జెప్పినయప్పకవియభిప్రాయము సముచిత మైయున్నది. ఇదియో వివర సూరసమ్మతము నై యున్నది. ఇది గ్రహింపడగియున్న దనుట నిష్కవాదమే కదా.

'అనుజీవితద్రుతా నిత్య' మ్మని చెప్పిన 'వలసినచో ద్రుతములు తలచూపు' నని వ్యాఖ్యానింపఁగలయప్పకవి బాలసరస్వతినలె 'స్థిరా

ఇతరే' యనుదానిని వ్యాఖ్యానింపవచ్చు నేల మానెనో? అట్లుగాకయుఁ బదాంతమునందలి ను, నివర్ణములే ద్రుతము లనియు సకారసామాన్యమునకు ద్రుతవ్యవహారము గూడ దనియు సర్థము సాధింపలేఁ దనలేము. అదియు నేల యుపేక్షించెనో? కొన్నియెడల సకారముగాఁ జెప్పి కొన్నియెడల ని, నులుగాఁ జూపుటలో వైరుధ్యము గలదు. 'తనూభవను - తగ - తనూభవఁదగ, తనూభవను దగ' నని నువర్ణమునకే బిందువు చేసియు, చిం. 'అంచు' అనుచో స్వరలోపముతో బిందువును జెప్పఁగా సప్పకవి యది ద్రుతము గా దని గుర్తింపకుంటు విచార్యము. దానినిబట్టియే పదాంతమున నినులు ద్రుతము లైనను బదాంతేతరస్థలముల సకారమే ద్రుత మని యప్పకవి యెంచె నేమో. లేనిచో సట్టిభేదకల్పన మేల?

పదాంతమున వైనను సకారమే ద్రుత మనియు ని, నువర్ణము లందలిస్వర ముపేక్ష్య మనియు సప్పకవి యెంచెనా? అనఁగా సకారమేయచ్చతోఁ గూడినను ద్రుతమే యగు ననియు నందువలననే పదాంతమున స్వరసహిత మైనను ద్రుతముగాఁ జెర్కొనె ననియు నంత మాత్రమునఁ బదాంతమున నినులు ద్రుతము లని యాతనియిత మనియుఁ జెప్పరా దనవచ్చునా? అప్పకవి యీచోట్లఁ గోనె, కన్నె యనుకీర్తిగా నితరస్వరముతోఁ గూడిన సకారమును జూపకుంట గుఱున్నాము. అయినను నినువర్ణములకు సస్వరములకే బింద్వాదానను జూపుట సనుసరించి పదాంతమునందు వానినే ద్రుతము లనె ననుట మోప్పను. పదాంతేతరస్థలములం దిట్టిసమన్వయమున కవకాశము లేదు యప్పకవి వచనములలో స్పష్టమే.

ఏది యే మైనను బాలసతస్వతియు సప్పకవియు నెట్లేని సకారపుఁబొల్లును, ని,నువర్ణములను ద్రుతములుగా భావించియున్నట్లు గుర్తింపవచ్చును.

తరువాత అహోబలకతి పై యిరువురియభిప్రాయములందలి జైరుశ్యమును నొలగించి సమస్వయమార్గమును జూపుటకు యత్నించె నేమో. అందువలననే యాతడు ద్రుతము సకారపుబొల్లే యని చెప్పి ద్రుతస్వత్వమును మాత్రమును - నివర్ణములుగాఁ జూపియం డెను. చింతామణితో నన్నిహిత్యంబుంధము గల్గవై కృతచంద్రక ద్రుత మును సకారపుబొల్లుగనే నిర్వహించుచు 'ద్రుతస్కోత్', 'కతకత్' అని (పాదపూరణము?) దానిపయి నుత్పేత్సములను బ్రత్యేకముగా సాధించికోన్నది. కాని యీచింతామణియం వట్టినిర్ణయమును కాధార మేదీ? సకారపుబొల్లే 'ద్రుత' మన్న దానిస్వత్వరూపము సకారపు బొల్లే యవుచున్నది. స్వత్వము ను, నివర్ణములుగా నీవ్యాఖ్యాన లంఘనము సమానముగాఁ జూపియండుటనబట్టి ద్రుతమే నుని స్వరూ పము గలదిగనే గుర్తింపఁదగియున్న దనిమాత్రము స్పష్టము. మొత్తము మీఁద 'ద్రుతాద్భుత' యనుచోఁ దప్ప అహోబలకతి ద్రుతమును బొల్లుగా మాత్రమే యెంచెను. స్వత్వస్థితియందలి ను (ని)ద్రుతముగాఁ దలఁప లేదని గుర్తింపవచ్చును.

అహోబలపతిమార్గమును దేలుఁగువ్యాకరణకర్త యనుసరిం పఁగా ద్రుతస్వత్వము ను (ని) అయి యుండ ద్రుతము సకారపుబొల్లుగుట సమంజసము గా దని సూరి ద్రుతమును గూడ నువర్ణముగనే చూపెను. వజ్రలవారు దీనినే తిరుగవేసి ద్రుతము సకారపుబొల్లుయియుండఁగా ద్రుతస్వత్వము ను, ని అనురూపమున నుంట నరి కా దని స్వత్వస్థితిలోను ద్రుతమును సకారపుబొల్లుగనే యుంచిరి. మున్ను వారు ద్రుతము సకారపుబొల్లే యనియును, నర్ణము కా దనియు నిరూపింపవలసియున్నది గదా. వారు చేసినయూనిరూపణ మును బరిశీలించిన స్వత్వాదులయందలియరామంజన్యమును స్పష్టము కాఁగలదు.

ద్రుతము పొల్లునకాఁదే :

ద్రుతము పొల్లునకారముమాత్రమే యనుటకు లక్షణ గ్రంథము నుండియే వజ్రలవారు కొన్నియాధారములు చూపియన్నారు. 'ద్రుతాభ్యో నః' అని సకారవ్యంజనమునకుమాత్రమే ద్రుతత్వము నంగీకరించెను. (వ్యాసం. స. 91) అని చింతామణిమతమును బేర్పానిరి.

'ద్రుతాభ్యో నః' అనుసూత్రము 'సకారంబు ద్రుతం'బని చెప్పవచ్చును. కాని సకారంబుబొల్లుమాత్రమే ద్రుత మనుటకు నిది బలమైనయాధారముమాత్రము గానరదు. చింతామణి 'ద్రుతాభ్యో నః' అన్నట్లుగనే చిన్నయసూరియను 'సకారంబు ద్రుతం' బనియే పేర్కొనెను. 'ద్రుతాభ్యో నః' అనుటచే జింతామణిమతమున సకారంబుబొల్లుమాత్రమే ద్రుత మని చెప్పవలసియున్నపుడు సకారంబు ద్రుతం బని యట్లే సూత్రించినభాలవ్యాకరణపక్షమునమాత్రము పొల్లునకారమే ద్రుత మని చెప్పవలసియుండలేదా? కాని స్ఫులవారే భాలవ్యాకరణమతమున ద్రుతము సువర్ణమని చెప్పిలేకద. (వ్యాసం. స. 92) కాఁగా సువర్ణము ద్రుత మనుటకు సూరిమతమున 'సకారంబు ద్రుతం' బన్నది విరోధింపవచ్చును చింతామణియందును ను (ని) ద్రుత మనుటకు 'ద్రుతాభ్యో నః' అన్నది విరోధింప దని గుర్తింపవలసియే యున్నది.

సూరి సకారము ద్రుత మని పేర్కొన్నను వ్యంజనమాత్రమే ద్రుత మనుటకు వీలు లేకుండ నాతఁడు లక్ష్యస్థాములందు ద్రుత స్వరూపమును 'ను' అనునదిగాఁ జూపెను. అట్లు లక్ష్యములందు సువర్ణరూపమును బ్రదర్శించిన సామర్థ్యముచే బొల్లునకారము గాక సువర్ణమే ద్రుత మని సూరిమతమును గుర్తింపట కం దనకాశము గలదు. కాని చిం., వి.వి.లు లక్ష్యములను జూపి యుండమింజేసి నిను

(న) లే ద్రుతము లని నిర్ణయించుట కాధార మేది యని సంశయంప నక్కరలేదు. బాలవ్యాకరణమునం దైనను బొల్లనకారముమాత్రమే ద్రుతము కా డనుచభిప్రాయమును 'సంశ్లేష' విధానమే స్పష్టము చేయు చున్నట్లు గుర్తింపఁదగియున్నది. ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే యై నపుడు దానికి సంశ్లేషమును విశేషముగాఁ జెప్పట యనవసరమేకదా. కాఁగాఁ జింతామణి యందు (వి. వి. లోను) సంశ్లేషవిధానసానున్యము వలననే ద్రుతము సస్వర మని గ్రహింపఁదగియున్నది. ఇచ్చోటిసంశ్లే షము నప్పకవి వినరించినతీరు గమనించిన స్వరలోప మవుట (పివప మీఁదిపొల్లుతోఁ గూడుట యెట్లును విశేషము కాదు.) యన్న విశేషలక్షణమునుబట్టియే సంశ్లేషము విశేషముగా విధింపఁబడియం డుట గుర్తింపఁగలము. కాఁగాఁ జింతామణియందును సంశ్లేష విధానము ద్రుతము సస్వర మగుటను నిరూపించుటచే నట్లు చెప్పబడు 'ద్రుతాఖ్యో నః' అన్నలక్షణము బాలవ్యాకరణమునందు న.కారము ద్రుతం బనుదానివలె విరోధింపరా దని స్పష్టము. ఇంకను జింతామణి 'అస్మద్యష్టద్వాచ్యాదేక శ్పఞ్తోనివీ' మొదలగు లక్షణములచే కవిని, భక్తుఁడను, చేసెడను, కొలిచితిని అనుకీర్తిగా నినున్లుములు జేర్కొనియండుటచేతను నేతదంతములు లక్ష్యలక్షణముల ననుసరించి ద్రుతప్రకృతికములుగనే గుర్తింపవలసియందుటచేతను నటు నినులు ద్రుతములే యని చెప్పవలెను. ఇట్లు చింతామణినిధానములు (బాల వ్యాకరణమునందునలెనే) నినున్లుములు ద్రుతములుగా సాధించుట గుర్తింపవలసియన్నది. వట్టిలవా రిట్టియెడల స్వరలోపము చేయుట ప్రయోజనహీన మగుటయు (కేవలము ద్రుతము పొల్లనకార మని ననున్వయించు వారిసిద్ధాంతమున కనుగుణ మవుట ప్రయోజనము కావచ్చును.) గుర్తింపనవుం గావున నట్లు స్వరలోపము చేయ నక్కరలేదు.

కాగా 'ద్రుతాభ్యో నః' అను కంఠోక్తి ననుసరించి ద్రుతము నకారవ్యంజనమాత్రమే యని (చి.వి.ప. : 14) నిర్ణయింప సక్కురలే డని స్పష్టమగుచున్నది.

“అ ట్లగుటచేతనే (వ్యంజనమాత్ర ముపుటచేత) 'వాక్యాస్త గతపదానాశ్చ' అనుసూత్రముచే నవసానద్రుతలోపమునమాత్రమే నన్నయ యపదేశించెను గాని ద్రుతస్వరూపము సంగీకరించు సూప్రభృతుః వలె ... ద్రుతస్వరలోపవిధానమును జేసియుండలేదు. (వ్యా. సం. స. 93) అని యింకొక హేతువును జూపి.

ద్రుతస్వరమునకుఁ జింతామణి ప్రత్యేకముగా లోపము చెప్పనిమాట వాస్తవము. నినువర్ణములును ద్రుతములుగా సంగీకరింప నపుడు ద్రుతమున స్వరమే లేకపోగాఁ దద్విధాన మననస్వరమే కదా. ఏతన్నాత్రవివరణమున నప్పకవి 'పదాంతప్రాణలోపమును విధించెను. కాగా నప్పకవిమతమునఁ బదాంతమునందలిద్రుతము స్వర (గుడు సులు శృంగములు) సహితమే యని నిర్ణయింపఁదగు. అయిన నినులో స్వరమునకుఁ జింతామణి లోపము చెప్పలేదు గావున నవి ద్రుతములు గా వని వజ్రలవాయభిప్రాయము. ఇదియు వారివివరణమునుబట్టి సముచిత మన లేము. వీరే కవిభల్లటసూత్రమునొద్ద 'అవసానద్రుతలోపా నంతరము నిల్చు, చేసెడను చేయుదును మున్నగుక్రియలయల్లోపము పైత మీసూత్రముచేతనే సిద్ధింపవలయు'నన్నారు. ఇచట నువర్ణమును ద్రుత మన లేదు గాని యందలిస్వరమునకు లోపము రాక మానినదా? ఇది యవసానమునను నుత్పలోపమును జెప్పశాస్త్రమే కదా. 'పూజలఁ దన్నుదు నల్ల నోడుదున్' (ఆది. 1-38) మొదలైనస్థలము లలోఁ జివరిది ఓడుదును' అనునది. (వజ్రలవారిమతాన 'ఓడుదునున్' అని యుండును. కావున వారు ముందుగా నవసానద్రుతలోపము చేసి

యాపిదప స్వరలోపము చేయుదును.) ఇం దవసానమునందలి నువ్వమున నుత్వమునకు లోపము చేయవలసిన నీకవిభల్లటసూత్రముచేతనే కదా. ఇట నువ్వమును ద్రుతముగాఁ జేర్కొన్న నీకవిభల్లటలక్షణము ద్రుత స్వరమునకు లోపము చెప్పనది కాదా? ఇతరస్థలములందలి నువ్వము నుత్వమున కిట్లు లోపము చేయ వీలు లేదా? అట్టియెడల ద్రుతస్వర లోపము చెప్పినట్లే కదా.

‘ద్రుతము నుస్వరూప మనుతలగు చింతాచుఃకీర్తకు లే దని నిర్ణయించుట కీయొక్కనిదర్శనమే చాలు’ (చిం. వి. ప. 212) నని వీరు ద్రుతస్వరలోపము చెప్పకుంటను బ్రధానకారణముగా భావించిరి. కాని వీ రంతకుముందు ‘కవిభల్లటైః’ అనుసూత్రముచేతఁ గాని అపిశబ్దార్థస్యేత యనుసూత్రముచేతఁ గాని మఱి యేదైన నితరవిధ మునఁ గాని పదములయొక్క తుది నున్నస్వరవిశిష్టనకారముమీఁది స్వరము లోపింపఁగా మిగిలిననకారపుబొల్లు ద్రుత మనిపించుకొనఁదగి యుండు (చిం. వి. ప. 195) ననిరి. ద్రుతము కావలసిననడు నకార ముపై నున్నస్వరము నేవిధముగా నేని లోపము చేయవలయు ననియు ననఁగా లోపించు ననియు వారు చెప్పినట్లయినది. అట్టి యెడల ద్రుతస్వరమునకు లోపము చెప్పలే దనునది యెట్లు ప్రబల నిదర్శనము? ‘సన్యే ద్రుతప్రకృతయ’ యనుదానిచే నపు ద్రుతమును నినువ్వములుగా గుర్తించునపు డందలిస్వరమునకు లోపము రాకుండుఁ బోవునా? చక్కని... చక్కన .. ఇత్యాదులందు పైత మేదో విధముగా స్వరలోప మవుచుండ ‘నినువ్వములందే స్వరలోపము లే దనుభావము వింతగా నున్న దనక తప్పదు. ద్రుతమునందు లోపింప వలసినస్వరము లుత్పేత్సములే యనుట నిర్వివాదము. చేయుదును అనుచోటవలె గాములను ఇత్యాదులందును నువ్వమునం దుత్వలోపము

కవి భల్లటసూత్రముచే నవు ననుటలో భాగ యున్నదా? కొలిచితిని అనుచో నివర్ణము నువర్ణసానిక మవుటచే గవిభల్లటసూత్రముచేతనే యుత్పలోప మవుననిరి. అది సంగతము గాదు కాని నేను 'కవిని' అనుచో నివర్ణమునం దిత్వ మెట్లు లోపించుచుంది? ఆనకారము ద్రుతము కాక తప్పదు కదా. అట నెట్లు లోపించుచున్నదో రానిని ఇత్యాదులందును ద్రుతమునందలియిత్వ మెట్లు లోపి పడగలదు గదా. కవిభల్లటసూత్రఫలమునకుఁ జెందనియ కాతరస్వరలోపమును వీరు 'అన్యేషాం చ ప్రయోగమహితానా' మ్మనుదానిచే జేసిరి. అట్లే యిత్వమును ద్రుతమున లోపించు నని యెంచుచో స్వరలోపము చెప్పినట్లే యవుట లేదా. ప్రాచుర్యము ననుసరించి ప్రాధాన్యము స్పష్టపడునట్లు సూరి స్పష్టముగా ద్రుతస్వరలోపమును జెప్పియుండఁగాఁ జింతామణి యట్లు గాక 'వత్తుర్వా'రను మొ॥ తిత్థిలములతో నే కలిపి యీస్వరలోపమును సాధించిన దని చెప్పట తప్పుగూ? 'అన్యే యనుసూత్రముచే యథాప్రయోగముగా ని నులు (ద్రుతము) చేరు నన్న స్వరలోప మసంభవము గాదు.

ఇంకను సాంగత్య మెట్లున్నను వీరట "పయినందర్భమునబట్టి సుప్తిజంతములతుది నున్ననకారము మీఁదియుకారమునకు వైకల్పిక లోపము ప్రాయిక మనియు నాదిశబ్దముచే నట్టికారము మున్నగు వానిమీఁద పైత మచ్చటచ్చట నుల్లోపము గల్గుచుండు ననియ" (వ్యాసం. స. 783) వివరించిరి. కాములను ఇత్యాది సుబంత్యలముల నుల్లోపము సాధ్యము కదా. ఇంకను నువర్ణోకారలోపమే ప్రధాన మనియు నితరమును బ్రయోగానుగుణముగా నుండు ననియుఁ జెప్పటలో నువర్ణోకారలోపమునఁ బ్రాధాన్యము చెప్పబడినదే. ప్రథమైక వచనాంతము లనక సుప్తిజంతము లని సాధారణముగా వీరు వివరించుట గమనార్హ మైయున్నది. ('పద్యభేదావసానేషు శ్లిష్టతా' యను వి.వి.

వచన మప్పకవీశానుగుణముగా ద్రుతస్వరలోపము చెప్పచున్న దనవగియున్నది.

చేయదును ఇత్యాదిస్థోములందు స్వరలోపము చేయచునే ద్రుతస్వరలోపము చెప్పమనిబట్టి ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే యని నిర్ణయించుట యెట్లు గుఱుగును? వ్యులవారీయాయభిప్రాయము సంవలియుకొకయనంగతి పైని స్పష్టమగును.

కాఁగా 'స్వరలోపము చెప్పబడకుండుట' యని తెలికదానిం జూపి దీనిచూచును ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే యని నిర్ణయింప నటన పడదు.

3. 'ద్రుతము సకారవ్యంజనమే యనుటను జితామణిలోనిపదము పరకద్రుతసంధిప్రక్రియ నిరూపించుచున్న (వ్యా. సం. స. 209) పని యింకొకనూధారమును జెప్పిరి. ఇదియు సరిగా పని వారీపదముల లోనే గుర్తింపనవును. "ద్రుతము పూర్వస్వరమున కంగ మగుట సంశ్లేషము. పరుషపరకత్వమున నట్టిసంశ్లేషము వచ్చినచో ద్రుతసంయోగము పరస్థపరుషములకు సంభవింపనేరదు" (వ్యా. సం. స. 208) అట్టియెడల మీఁది పరుషములకు సరళము లగుటలో యుక్తి లే (చిం. వి. ప. 209) పని వీరీకద్ధాంతము. ద్రుతము నున్వర్ణ మైన సంశ్లేషమును (పూచెన్దలువ లనుకీర్తిది. వీరిమతియున నేయది స్పష్టమగును.) జం., పి. పి. లు చెప్పియండుమింజేసి యట సరికాదేశము కాదు. అది లక్ష్యవిరుద్ధము కావున ద్రుతముపొల్లునకారమే యని వీరి యభిప్రాయ మున్నమాట.

కాని వీరే యాసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధముగా నాలుగేన్-బాడి కుట్టులు (వ్యా. సం. స. 204. చిం. వి. ప. 204) సంశ్లేష మవుటను జూపిరి. ఇట్లే అన్నురంబు మీన్ తరగలు మీన్ తరగలు మొదలుగా ననేకస్థలములలో నేతద్విరుద్ధముగా నువాహించిరి. అది యట్లుండగా

ద్రుతము సకారపుబొల్లుమాత్రమే యైనఁ జాలను. అది మీఁది హల్లుతోఁ గూడుట యన్నది స్వత్వ మైనపుడే పై వజ్రవాసరళా దేశయుక్తి సరిపడును. అనఁగా నీయది వారిద్రుతస్వత్వసంశ్లేషముల నాశ్రయించి యున్న యాధారము. వారు చెప్పినస్వత్వసంశ్లేషముల నిర్వచనములు సరిగా వని స్పష్టము. కాఁగా సదియు ద్రుతము న్యంజనమాత్రమే యని నిర్ణయింపజాలను. ఇంకను 'ఎంచును పరఁగి' అనుకీర్తిగా వీరే చూపి వివరించి యున్న తిక్కనాదుల ప్రయోగముల ననుసరించి చూడఁగను (అయ్యెను, బ్రభాకర... అనుకీర్తి నన్నయ ప్రయోగములలో పైతము) వీరియొక్క పని చేయ తని గ్రహింప నలసియున్నది. తిక్కనాదులు ద్రుతనుస్వరూపమును బ్రయోగించి రని వీరు నంగీకరించిరే కద. అక్కడ ద్రుతము మీఁదిపరుషముతో సంయోగించినదా? మఱి పరుషము సరళ మెట్లయినది? 'ఎంచును పరఁగి' యని పరుషమే యన్నదా? మీఁదిపరుషమును సరళము చేయక యట్లే యుంచిన ఎంచుశబ్దము ద్రుతప్రకృతిక మను వారు ప్రతిపాదించు సిద్ధాంతమున కిది యాధార మెట్లగును? కాఁగా మీఁదిపరుషముతో సంయోగము కుదురమి సరళాదేశము యుక్తియుక్త మట నెట్లయినది? వజ్రలవారియొక్క సన్నయప్రయోగములందును సరిపడ తని పైని స్పష్ట మగును. కావున నున్వయము ద్రుత మనువారి పక్షమున సరళాదేశము యుక్తిశూన్య మనుట యవసరము. తిక్కనాదుల (నన్నయయు) ప్రయోగములను సమన్వయించుచోఁ జింతా మణియం దట్టియుక్తిశూన్యతయే నంగీకరింపవలె. లేదా యవి నన్నయభారతప్రయోగమాత్రమనకే చెప్పబడినలక్షణములుగాఁ జెప్పకొనవలె. అస లిది యుక్తియే యగుఁ గాక కాని శబ్దశాస్త్రమునకు నీచరిత్రతో సంబంధ మవసరము గాదు. డెబ్బది అనుచోఁ బరుషము సరళ మగుట కట్టియుక్తి చూపవలె నన్న నెట్లు? యథావ

కాశముగా లాక్షశిరుల లట్లు చెప్పదురు గాక కాని ప్రధానలక్ష్యము భాషాస్వరూపవర్ణనమే కాని శబ్దచరిత్రను వర్ణించుట గాదు గదా. యుక్తిశూన్యమయైన నది యొకలోపము కాదు. ఏది యే మైన నిది ద్రుతము నకారపుఃబొల్లె యని నిరూపించుచుది కాదు. పరుషపరకత్వమున సంశ్లేషముఁ జెప్పకుంటచే ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే కావలె నన్న సరళస్థిరపరకత్వమున సంశ్లేషమును జెప్పుటనుబట్టి యది వ్యంజన మాత్రమే యనుట కుచురదు.

ఇట్టి ముఖిప్రాయముతోనే చిం. వి. ప. లోను వీరు “నేయేల? చింతామణికిర్ర ద్రుతము నకారస్వరూపమే యని ‘అలుకి చ సంశ్లేషస్సాన్యత్’ లుక్సంశ్లేషో నాచి’ యనుసూత్రవ్యయమున విశదపఱచియే యున్నా” (212) డనిరి. అలుకి చ యనునది సరళస్థిరపరకతలోనే సంశ్లేషమును విధించుచున్నది. పరుషపరకతలోఁ జెప్పమి నట్టిసంశ్లేషస్థితిలో మీఁదిపరుషములు సరళము లగుట యుక్తిశూన్య మగు ననియే చిం. కర్త భావించి పరుషపరకతలో సంశ్లేషము విధింపలే వనియు నున్నదము ద్రుత మన్న నిట్టిది గుచుర దనియుఁ గావున అలుకి చ యనుసూత్రమునుబట్టి వ్యంజనమే ద్రుత మనియు వీరిసిద్ధాంత మన్నమాట. అది సరి కా వని స్పష్టమే. కావున నిద్దానిచేఁ బొల్లయే ద్రుత మని విశదపడుట లేదు. (పొల్లు గా వనియే యొకను విశదపఱచుచున్నది గూడ.)

4. ‘లుక్సంశ్లేషో నాచి’ యన్న దె ళ్లియంశమును విశదపఱచుచున్నదో వారిమాటలను బరిశీలింతము. ‘స్వరంతరే వ్యంజనాన్యస్తీరస్య’ అనుప్రాతిశాఖ్యవచనము (చిం. వి. ప. 213) ‘స్వరపూర్వకమును స్వరపరకము నగు నేకవ్యంజనము (అసంయుక్తవ్యంజనము) పరస్వరమునకే యంగ మగుచు గాని పూర్వస్వరమున కంగము గా వని’ (213) ‘కావునఁ బ్రత్యేకావస్థలోఁ బదావసానమున నిల్చినద్రుతము

పూర్వస్వరాంగ మై పూర్వస్వరము నత్తియున్నను నట్టిపదము స్వరాదిశబ్దపరక మగునను డట్టిపూర్వస్వరాంగ మైనపొల్లు పరస్వరాంగ మగు ననగా నట్టిస్వరముతోఁ గూడిన పగు నని తాత్పర్యము. ఈ సంధర్భము పైతము (లుక్సంక్లేషౌ నాచి) గ్రుతము నకారవ్యంజన రూపము గలదే యని సిద్ధాంతీకరించుచున్నది. గదా. (చి వి. ప 214) ఈవాక్యములు పూర్వమునను విరుద్ధములు. సంక్లేష మనగాఁ బూర్వ స్వరము నత్తియుండుట మైనపప్పుడు స్వరపరకత్వో దానిని నిషేధింప నలసినయవసర మేమి? పరుషపరకత్వమున సంక్లేషమును జెప్పలేదు. కావున నచ్చెన్ కొడు కనురూపము లేను. (అదియు గ్రుతము వ్యంజనమే యని నిరూపించినది.) అట్లే స్వరపరకత్వమునను సంక్లేషము విధింపబడలేదు గదా. స్వరపరకత్వో గ్రుతము పూర్వస్వరము నత్తి యుండుట కనకాశ మేది? నిషేధింప నవసర మేమి? పరుషపరకత్వో సంక్లేషమును జెప్పకుండుటచేతనే యెట్లు నచ్చెన్ కొడుక నుకీతిరూపములు వారింపబడినవో యట్లే స్వరపరకత్వమునను సంక్లేషవిధానము లేమి నిట్టినచ్చెన్ అతఁ డనుకీతిరూపములు వారింపబడుచుండఁగా నిటు నిషేధావసరము ప్రత్యేకముగా నేల కల్గినది? దీనికి సమాధానముగాఁ గాఁబోలు ప్రత్యేకావస్థలోఁ బూర్వాచ్చు నత్తియున్న నకారము స్వరపరకత్వమున స్వరముతోఁ గూడు ననినది. ఇటుఁ బ్రత్యేకావస్థ యన నెట్టిది? అట్టియవస్థ స్వరపరకత్వముననే ప్రత్యేకముగా నేల యున్నది? 'నచ్చెన్' అన్నది ప్రత్యేకావస్థ. దీనిపై స్వరాది శబ్దము పర మైనది. అట్లు గాక సరళస్థిరాదిశబ్దము పర మైన నచ్చెన్ గోవులు మెఱసెన్ ఖడ్గ మనియే యుండును. ఇది సంక్లేషస్థితీయో సరళస్థిరములు పరము గాక ముందు గ్రుతము సంక్లేషావస్థలోనే యుండఁగా 'అలుకి చ సంక్లేషః' అని సంక్లేషమును శిశేషముగా నేల చెప్పెను? అట్లే నచ్చెన్ కొడు కని పరుషాదిశబ్దపరకత్వమున సంక్లే

పమును విధింపనిమాత్రమున విశేషముగా సిద్ధిచిరప్రయోజనమేమి? అట్లుగాక బ్రత్యేకావస్థలో బహువసానమున నున్నద్రుతమునకు శబ్దము పరమగునని డాద్రుతము పై వర్ణముతోఁ గూడునా? వచ్చెన్ అనుచో నకార మట్లు పూర్వాచ్చు నత్తియే యుండును. కాని (కొడుకు) శబ్దము పరమగుటతోఁ బై వర్ణముతోఁ గలిసి వచ్చె న్నొడు కని యవును. ఇట్లే వచ్చె న్నోవులు. అందుకై సంశ్లేషము చెప్పెను. గావున మఱియఁ బ్రత్యేకావస్థలో నున్నట్లుగాఁ బూర్వస్వరమునొద్దకు బోవునా? ద్రుతము పరుషపరకతతోఁ జెప్పలేదు గాన నట వచ్చె న్నొడు కనియే యుండు ననియు వర్ణలవారి సిద్ధాంతము ననున్విత మగును. కాని యట్టిది హల్పరకస్థితితోనే యేల? అచ్చు పరమైశుడు ద్రుతము మీఁదియచ్చుతో నేల గలియక యింకను బూర్వాచ్చు నత్తుకొనియే యుండును? సంశ్లేషనిషేధముకాటకా? పైగా నిది వర్ణలవారిచుతమున ద్రుతమునకు స్వత్వము వైయున్నదే. కాఁగా నీసంశ్లేషనిషేధమునుబట్టి పరుషపరకతలమున వారు చూపిన యుక్తి యుక్తము గా వని యేని జెప్పవలె. లేదా సంశ్లేషిషేధము నన్వర్థ మని యేని జెప్పవలె. అట్టియొడల 'లుక్సంశ్లేషోనాచ' యనఁచు నకారవ్యంజనమే ద్రుత మని నిరూపించుచో 'అలకి చ' యన్నది యట్లు చెప్పదు.

వ్యా సం. స. లో వర్ణలవా కీమాత్రమున సంశ్లేషమునకు ద్రుతిద్విత్యరూపసంశ్లేషముతోఁ బ్రౌఢివ్యాకిర్తయభిప్రాయము నాపరించిరి. కాఁగా నిచ్చట సంశ్లేషనిషేధమునకును ద్రుతము పొల్లునకారమే కావలయుటకు నెట్టిసంబంధము లే వని మాత్రము గుర్తించవచ్చును.

కాఁగా ద్రుతము నకారవ్యంజనము మాత్రమే యనుటకు వర్ణలవారు చూపిన యాధారము లేవియ బలీయములు గా నని స్పష్ట మవుచున్నది.

ద్రుతము నువర్ణము కాదని :

ఈ సందర్భములోనే వజ్రలవారు బాలప్యాకర్తృప్రభృతులు భావించినట్లుగా ద్రుతము నువర్ణము గా దనుటకును నాధాము లొండు రెండు చూపిరి. అది యే ట్లున్నదో చూతము.

‘భారతకవులప్రయోగముల సరయంగా సందేహనిర్ణాయక మగు ప్రాసస్థలనిబద్ధద్రుతనుస్వరూపముమీఁదిసరళాదేశప్రయోగము లేకుండుటయే గాక (లేదని మిక్కిలిగాఁ బరిశీలించినపిదపనే నిర్ణయముగాఁ జెప్పి రేమో.) కాక వ్యంజననకారము మీఁదిసరళాదేశమునకును ప్రాసస్థలనిబద్ధప్రయోగము లభింపలేదు. (వాఙ్. సం.స. 286.)

ప్రాసఘటితప్రయోగము లభింపకపోవుట యన్నది వ్యంజన మాత్రపక్షమునను సమానమా. అయిన నువర్ణము ద్రుతము గా దని చెప్పటకు నది సాధార మైనందు వ్యంజనమును ద్రుతము గా దనుటయే కదియాధార మయి యన్న దనుట స్పష్టము. అయ్యనునకారము ద్రుత మని ప్రయోగముఁనుబట్టి గుర్తించు టెట్లు? దానికయి నన్నయప్రయోగ మొకఁడు చూపిరి. ‘నాలుగేన్, బాడికుట్టులు నాలుగేని పాడికుట్టులు లేదా నాలుగేను పాడికుట్టులు నాలుగేన్ పాడికుట్టులు అని నన్నయప్రయోగించె ననుట విశ్వసనీయ మైయున్నది.’ (286) ద్రుతము పొల్ల యనట కిది యాధార మని యభిప్రాయము. ఇటుఁ బొల్లునకారము ద్రుత మనుట కిదియఁ ప్రాసగత మగుప్రయోగము కా దనుటయొక్కటి వారును గుర్తించియే యుందురు. ప్రాసేతరస్థలములందును సంక్షేపము (వారి నుతమున స్పృశ్యము.) మఱి యెచ్చటను బరుషపరకత్వమున ద్రుతమునకుఁ గానరాలే దేమో? (ఇట్టిది ప్రమాణీకరింపబడఁగా ‘ఎందును బరగి’ అను తిక్కనప్రయోగమున నువర్ణముపై సరళాదేశమును బ్రమాణీకరింపవలసియున్న దనుట గమనింపవలసియున్నది.)

ఇటు వజ్రలవారు తమసిద్ధాంతము మఱిచి పద్యమున నాలుగేన్ బాడికుట్టు నియు (చిం. వి. ప. లోను) వివరణమున నాలుగే న్పాడి

కుట్టు లనియుఁ జూపిరి. ఆ దేశసరళపరకత్వమున నన్నయాధర్వణుల మతమున సంశ్లేషము లేకపోగా సంశ్లేష మనగా ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండుట నన్నయాధర్వణుల యభిప్రాయము. కాగా నీనన్నయపద్యమున నాలుగేన్ (ఇది పాదాంతమును) బాడి కుట్టు లని సంశ్లేషము నెట్లిచ్చిరి ? నన్నయాధర్వణుల యభిప్రాయ మున సంశ్లేషము మాఱినదా ? లేక యిది యుక్తిశూన్యమైనదా ? ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియున్నచుడు మీఁదిపరుషము సరళము గానేర దనియు నిందువలననే గిర్జివజ మన్పుర బు (దీని నన్నురం బనియుఁ జూపుచురు) అనుచో సరళము రాలే దనియు వీరు యుక్తి యుక్తముగాఁ జేర్కొనిరి. కాని 'నాలుగేన్' - బాడికుట్టు లనుచో ద్రుతము పూర్వాచ్చునత్తియున్నను బరుషముతో సంయోగ మును జెందకున్నను మీఁదిపరుషము సరళమే యైనదే. ఇయ్యది నన్నయాధర్వణుల సరళాదేశయుక్తిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము గదా. తదనుగుణముగాఁ జెప్పవలె నన్న నాలుగేన్బాడి అని యైనఁ జూప వలె. లేక నాలుగేన్ - అని యుంతురా ? అచ్చుడు పాడికుట్టు లని పరుషము నట్ల యుంచవలె. పరుష మట్ల యుండగా నిలు బొల్లు నకారము ద్రుత మైన దమటను విశ్వసించుట కాధారమే లేకుండఁ బోవును. అది వీరి సిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము. పద్యమునఁ జిం. వి. ప., వ్యా. సం. స. లు రెండింటి వీరుసంశ్లేషమే సరళాదేశముతోఁ జూపిరి.

కాగాఁ బద్యమున నాలుగేన్ బాడి యనియు, వినరణమున నాలుగేన్ బాడి యనియు నిచ్చుట ననుసరించియు అన్నురంబు, మీస్తరం గలు మున్నగు స్థలాంతరముల ననుసరించియు వచ్చువారు సూపిత స్వత్విసంశ్లేషముల నడిమిభేదము కృతకమే కాని యుక్తియు మనుట కుచుర దని మాత్రము స్పష్ట మగుచున్నది. ఇది నన్న యాధర్వణసమ్మత మనుట కిందలియశాచిత్వ మేమో ? కనిపెట్టిన

వర్షులవారీకే యాసాంతము సరిపడలేదు. అది స్వత్వసంశ్లేషము, విషయమున నహోబలపతి మతమందలి యబ్బరి సవరింపబడకపోగా నహోబలపతిమతమే కొంత నయ మునిపించినది. కాగా నమన్వయమున సూరిసూక్ష్మమే సముచిత మని సిద్ధా తీకరించుట యుక్త మని స్పష్ట మైనది.

ఇంతకును నాలుగేన్నాడి యనువివరణము తిప్పా? నాలుగేన్ బాడి యనుప్రయోగము తిప్పా? యతిప్రాసగతిప్రయోగమే కావలయు నని వీ రందులకే షేర్కొందు లేమో. ప్రస్తుతస్థానము ప్రాసగతి మైనను నిర్ణాయకముగా లేదు. ఇంక నెట్లు నిర్ణయించుట? అది యట్లుండగా ముద్రితప్రతులందు నాలుగేన్ పాడి యనియే యున్నది. నాలుగేను పాడి యని యుండగా సీతకారము ద్రుతమని గాదు గావున సరళాదేశాదులు లేవు. “ప్రథమైకవచనమూత్రే నాంతాదయోఽపి” యనుదానిచే నుత్పలోప మైనదన్నమాట.

ఈ ప్రయోగమున స్వత్వసంశ్లేషము విషయ ముట్లించి సరళాదేశమే లేమి సీతకారము ద్రుత మనుటకే యాధారము లేదనియు నేతన్నూలముగమాత్రమే వర్షులవారు పోల్లనకారము ద్రుత మని (కవిప్రయోగము లాధారముగా) నిర్ణయించుచో నది సరి గాదనియుఁ జెప్పవలసియుండు. ‘తాఁ జెప్పె’ నిత్యాన్వయముల బిందు వున్నను నయ్యది సకారవ్యంజనమునకే వచ్చిన దనుట కెంత మూలము గాదో యంతే ‘ను’ వర్ణమున కై నదనుటకును గలదు. కాబట్టి బిందుస్థలముల నిర్ణయింపలేము. సరళశిరపరకతలో సంశ్లేషమయిన దందుము గాన నట సకారపుబొల్లే ద్రుత మని చెప్ప వీలులేదు. అవసానమునందండమా? సకారపుబొల్లుతోపాటుని, నువర్ణములు నుండు. నినులను సాధించుటయే యట విశేషము. కాన సవియు నిర్ణాయకములు కాఁజాలవు. ఇట్లే స్వరపరకస్థలములును. స్వత్వస్థలములలో ని, నువర్ణము

లుండును. కాని వానిని బ్రత్యేకప్రకరణములో మార్గాంతరమున సమన్వయింతురు. ఇతే ద్రుతస్వరూపము తేలున దెక్కడ? పసుష పరకతయందు మాత్రమే. లంఘించెను మఱిని లేక యనుచో 'ఉన్'లో నకారము లోపించిన దనవచ్చు. పరుషపరకత్వమున ద్రుతలోపముం డను గదా. అందుకయియే వృద్ధులవా రాదేశసరళపరకస్థలమును బ్రస్తావించు రనుట విస్పష్టము. ('ఎందుచు బతగి' యనుదాని నిటఁ బ్రస్తావించును. అందు ద్రుతనుస్వరూపము భారతసమ్మత మైపోఁ గలదు గదా.)

ఇతే నన్నయభర్వణులు చెప్పట యొక్కటియుఁ గవిప్రయోగములు వేఱొకటియు (నపుచుండు నటనట.) నపుట యెట్లని, (కవిప్రయోగములం దట్లు నిల్లయింపరాకున్నను) నకారపుబొట్టే ద్రుత మని నిర్ణయించుట యొక్కటే మిగిలినమార్గ మని వజ్రవాని స్థలాంతరము న్వయభోరణినిబట్టి చెప్పవలెను.

వ్యా. సం. స. 262 పుటలో 'ఆదేశసరళపరకత్వమున ద్రుతము నుస్వరూపముతో నిల్చుటకుఁ బ్రాసస్థలనిబద్ధప్రయోగములు నన్నయ భారతమందే కాక యేమహాకవిగ్రంథమందును జూపబట్టలే' వన్నారు. చూపట్టిన దద్గ్రంథకర్త మహాకవి కాక మామూలుకవి యని చెప్పవలె నేమో. 'నగరమునకు మహాబాలను గొని వచ్చె' నని ప్రయోగించినయప్పకవి నల్పకవి యనవగు నేమో.

96 పుటలో వ్యా. సం. స. 'నన్నయభారతభాగమందునలఁ గాక సోమయాజిభారతభాగమున 'ను'స్వరూపమునకుఁ బ్రాసస్థుటితి ప్రయోగములు గలవు. కాని తిక్కయప్ప భారతభాగము మున్నగు ప్రామాణికగ్రంథములం దెందును నట్టినుస్వరూపము మీఁద కవల తపలకు గజడదబాదేశము ప్రాసస్థలనిబద్ధమై గానరాలే' వన్నారు. వీరే 97 పుటలో 'అట్టినుస్వరూపముమీఁద ద్రుతకార్య మగుగజడ

దశాదేశము నన్నయతిక్కనబ్రహ్మతభాగమందే కాక ప్రామాణిక కవిప్రయోగములందెందును లేదని కీర్తించారు. కాగా బైయప్ప కవివచన మప్రామాణిక మననలె నని తేలిచది.

మొత్తముమీఁద 'ను' స్వరూపముమీఁద సరళాదేశము ప్రాశఘటితమై లేదని సారాంశము. ప్రాసేతరస్థలములందున్నదా? ఉన్న నది గ్రాహ్యము కాదా? ప్రాసేతరస్థలములందుండి గ్రాహ్యమైనప్పుడు ద్రుతనుస్వరూపము నంగీకరింపరాదా? యన్నని యనుమానములు.

పుట 290 (వ్యా. సం. సం.) లో కల్గెను దాని, లంఘించెను మఱియు లేక, యనుతిక్కనప్రయోగములను జూపిరి. వీనినిబట్టి తిక్కన ద్రుతమును నుస్వరూపముగా బ్రయోగించె ననుట స్పష్టము. కాని యిక్కడ సరళస్థిరా లే పరమగా నున్నది. కాన 'మీఁదిపరుషములు సరళము లగుట' లేదు. అయినను కల్గెన్ - ఉన్, కల్గెనున్ - దాని, కల్గెను దాని నని సమన్వయంపక తిక్కన సరళస్థిరపరకతయందైనను ద్రుతనుస్వరూపమును బ్రయోగించుట నష్టమే. రంగీకరించుట యెంతయు సంతసింపదగిన యంశము. కాని సరళస్థిరపరకతలో ద్రుతమును నుస్వరూపముగా బ్రయోగించినవాఁడు పరుషపరకతలో బ్రయోగింప లేదనుట యొప్పువా? ప్రాసఘటితమై ప్రయోగింపకపోవచ్చు. కాని సరళస్థిరపరకస్థలముల ననుసరించి ప్రయోగము తిక్కన ద్రుతనుస్వరూపమును బ్రయోగించినట్లు ఇది ప్రాసగతమే.) అంగీకరించునపు డిది యాధారముగాఁ బరుషపరకనుస్వరూపము ప్రాసేతరస్థలములందున్నను నటఁ దిక్కన నుస్వరూపముపై పరుషమున సరళములు చేసినట్లంగీకరింపవచ్చును గదా. కవిప్రయోగించిన దెల్ల ప్రాసగతమే యైయండ వలె నున్న నెట్లు? వివాదస్థలమున నైనను నిరూపకములగునితరస్థలముల ననుసరించి యంగీకరింపనగునే గదా.

అసలు ప్రాసగతమై యుండుట యన్న నెట్లు? ద్రుతమైన సువర్ణము ప్రాసగతమై యుండవలెనా? లేక ద్రుతసువర్ణము నాదేశ సరళమును రేఖను బ్రాసగతమై యుండవలెనా? పోనీ వళిగా నుద్రుతము, ప్రాసగానాదేశసరళమును, లేదా ద్విప్రాసగా నివి రేఖను దిక్కున ప్రయోగించియున్నాడే యనుకొండము. అప్పుడక్కడ స్థావిశేషములలో బొల్లకారముపై 'ఉన్' చేరిన దని మీ సమర్థుల యింప రని నమ్మక మేమి? నన్నయప్రయోగములలో నన్న ద్రుత స్థాస్థిరమును మీ రిట్లే గదా సమర్థులయిచిరి ప్రాసేతరములగున్న యట్టి నన్నయప్రయోగముల స్థాస్థిరములలో మీరు 'ఉన్' లాని సకారము స్థానమున ఉండబిందు వేని జూపియున్న వారు కాదు. (ఆదేశ సరళపరకతలో.) ఒకవేళ నాలోపమును వారించుకొని ఉండబి దుప్రసే చూపుదురు గాక. అయినను దిక్కున ఉండాఉండాప్రాసను ప్రయోగించినవాడు (వ్యా. సం. సం. 115) గావున (నన్నయయు నట్టిప్రయోగము చేసినట్లప్పక్షం చెప్పె.) నయ్యది యట్టిప్రాసముగా నెవ్వయించిన సమాధాన మేమి? కాగా నష్టలవారు పోరినివిధముగనే ప్రాసస్థలమున నున్నను నయ్యది వారి కిష్టము గానున్న మార్గాంతరమున సమర్థులయింపబడున నగు ననక తప్పదు.

కల్పెను లంఘించెను అనుకీర్తివాని ననుసరించి ద్రుతప్రకృతి ప్రాసఘటిత మై యుండవలె గాని నాదేశసరళము గా వన్న నట్టి ప్రయోగమును నష్టలవారే చూపిరి. ఆదేశసరళము ప్రాసఘటితముగా దిక్కున ప్రయోగించుటకు ప్రమాణము మానక పోయినను సంతటి ప్రమాణమే యైన ప్రయోగమును వారు స్థాంతరమున జూపిరి. 'ఎందు' అనునది కళ యనునభిప్రాయమును నిమగ్నించుచు 'నెందును బరగి' యను తిక్కున ప్రయోగమును బట్టి యద్విద్రుతప్రకృతి కమే యనిరి. ఇం దెందులో (అది ద్రుతప్రకృతిక మగుటకొటకా?

ఎట్లయినను) నువ్వణ్ణమున నర్థవిశేష మేమియు లేదనిరి. (వ్యా.సం. స. 89) కాఁగా 'ఎందును' అనుచోటఁ బ్రాసఘటిత మైయున్న నువ్వణ్ణమే ద్రుతము. ఇక్కడ నర్థవిశేషము లే దని వారే చెప్పటను బట్టి ఎందున్ 'ఉన్' అని కానీ లేదా ఎందు - నున్ అని కానీ విశేషార్థక ద్రుతప్రకృతిక మైనశబ్దమును (ఇది నష్టలవారినిలక్షణసిద్ధాంతము) జేప్పుటకు వీలు లే దన్ననూట. కానఁ బై పరుషము సరళ మగుటకుఁ గారణ మీనునర్థమే యనఁగాఁ బ్రాసఘటిత మైయున్న యీనునర్థము ద్రుతమే యనక తప్పనా? ఇటఁ గూడ ఉన్ లేక నున్ చేసినఁ బై పరుషము సరళ మగుట కా విశేషార్థకద్రుతప్రకృతిశబ్ద మందలిద్రుతమే కారణము గాని యెందుశబ్దము (ద్రుతము) కాదు గదా. అట్టియల్పాదు 'ఎందు' ద్రుతప్రకృతిక మనుటకు వీలు గల్గదు. (అందులకే యిట నర్థవిశేషము లేకుండఁబోయియు నుండవచ్చు నది వేఱుసంగతి.) అప్పుడు ఎందు ద్రుతప్రకృతిక మనువారిసిద్ధాంతము నిరూపింపబడు తెల్లు : ఎందును పరగి అనియో లేక యెందును పరగి యనియో చూపి ప్రాసఘటితనువ్ణముపైఁ దిక్కిన సరళా దేశము చేయలే దందమా? అప్పుడు నెందు శబ్దము ద్రుతప్రకృతిక మనుట కాధార ముండదు. పైఁగాఁ గల యని వారు నిరసించినయభి ప్రాయమే వా రిచ్చిసప్రయోగముతో స్థాపింపబడును. కాబట్టి యాదేశసరళము ప్రాసఘటితము గాకున్ననునుద్రుతము పలు సరళా దేశము తిక్కిన ప్రయోగించెననుట కిది ప్రబలమైననాధారమే కదా. ఇయ్యది ప్రాసఘటితము గా దని యుపేక్షింపవలసినయనసరము లేదు. ఎందు ద్రుతప్రకృతిక మనువారిసిద్ధాంతము సమంజసమే కానలయు నన్న సీప్రయోగ మొక్కటి దప్ప నిట వా రిం కొకటి చూపియండ నప్పు డాసిద్ధాంతమును వదలికొందురా? లేక యాదేశసరళము సంగీ కరింతురా !

మొత్తముమీఁదఁ దిక్కనప్రయోగముల నిష్ణయించుటకుఁ బ్రబలమైనయాధార మగుస్థలముననే నష్టలవారిమాటలనుబట్టియే నుస్వరూపముపై సరళాదేశము కల్పించి దిక్కనప్రయోగములోను సంగీకరింపకుండుట వింతయే. సరళాదేశాదిప్రసంగము లేక తిక్కన ద్రుతమును 'ను' (ని) స్వరూపముతోఁ బ్రయోగించె నని తేల్చి చెప్పఁదగియున్నదే కదా. ప్రాసఘటితము లే వని యనుమానింప రాదు.

న్యాయ. సం. స. చట 163లో భట్టారకుఁడు 'ద్రుతాభ్యోచక' అని సూత్రించి యెల్లెడలను సకారవ్యంజనమునే బ్రయోగించియున్నను (ఎట్లు ప్రయోగించెనో చిం. వి. ప. లో వీరొకప్రకరణమున, నిరూపించిరి.) " సోమయాజి ద్రుతనుస్వరూపమును ప్రయోగించె " నన్నారు. కాని యక్కడఁగూడ 'ల' ఘించెను మఱపు లేక' యను దానినే చూపిరి. ఆ తరువాత పట 283 మొ॥ చోట్లఁ జెప్పినదానిని బట్టి యిట వీరియభిప్రాయము నిట్టిది గానే గుర్తింపవలసియున్నది. పైఁగా వష్టులవా రాపివప నొకచో "సోమయాజిభారతభాగప్రయోగములచొప్పున ద్రుతమునకు ను, ని అనురూపములు గల వన నగును గాని యట్టి నుస్వరూపము కళ. దానిపై సరళాదేశాదిద్రుతకార్యము లుండ (న్యాయ. సం. స. 284) వని యింకను విస్పష్టముగాఁ జేర్చొనిరి. వీనినిబట్టి యెందును ద్రుతప్రకృతికమే. ప్రాసగతి మైన నువర్ణము ద్రుతమే. కాని పైఁబరువములకు మాత్రము సరళములు రావు. అట్టి యెడల ఏమి యైతిక్కనప్రయోగమునందు 'ఎందును బరణి' యని సరళమును జూపుట తిక్కనప్రయోగపద్ధతికి విరుద్ధమే కద. అన్యథా 'నెందు' అని కాక యెందును అని సువర్ణాంతమే యవుఁ గాక కాని యది కళయే యని చెప్పవలెను. ద్రుతప్రకృతిక మని వష్టువా రే యనుట పొరవాటు కాదా?

అస లిచ్చటివాక్యము సముచితము గాదు. తిక్కన ను, ని అను ద్రుతమును బ్రయోగించె నని, కాగా నువ్వము ద్రుత మగుట విరుద్ధముగాదు. అట్టియెడలఁ దవంతము ద్రుతప్రకృతిక మగుటయు విరుద్ధము గాదు గదా - అను డీనినువర్ణాంతములు ద్రుతప్రకృతిక ములే యవును. “పరుషా ద్రుతప్రకృతికా స్సరళాః స్యుః” అవి కారగతే యని చింతామణియఁ జెర్కొనుచుండగా ద్రుతప్రకృతి కము పయని (ఈనినువర్ణాంతములపయని) బరుషములు సరళములు గాకుండుటకుఁ బ్రమాణ మేమి? అట్టియెడల నీ నినువర్ణములను ద్రుత మన నేల? పరుషపరకతలో ద్రుతము లోపింపదు (వ్యా. సం. స్క. 301) గాన నిల్చి యుండఁగా మీఁది పరుషములు సరళములు గాక తప్పదు. ‘పను విదప’ ననుదానిని దృష్టియం దిడుకొని ఏ రిట్లు ని నుల పై సరళాదేశము లే డని జేర్కొనియుండి రేమో? అందు ని నులు ద్రుతము లనుటయే సరిగాదు.

అవుఁ గాక ‘ను’ వర్ణము ద్రుతమును గళయ నవునా? ఎందును అన్నది కళయే యన్నమాట. కాదనుట స్వవచోవిరుద్ధము. ఎందును కళ యవుటచే దీనిపయిపరుషములకు గనఁడదవలు కావలె. భౌతమున గనఁడదవాదేశము నియతమే గదా. ఎందును నరగి యని యొక ఎందును బరగి యని యేల సరళమును జూపిరి?

రామునిచేత నచ్చె ననవచ్చు. రామునిచేతను జచ్చె ననరాదు. రామునిచేతను అనుచో నువ్వమున్నది. ఇది ద్రుతమే కాని కళ. (అదే విచిత్రము) కావున మీఁదిపరుషములకు గనఁడదవలు కావలె. రామునిచేతను నచ్చె ననురీతిహాసము లుండునా లేవు. రాముని చేతను చచ్చె నని యేపక్షమునను నుండ మీని లేదు. ఇంక రాముని చేతను జచ్చె నని యుండవలె. అట్లే యుండును. అరగా రాముని చేతన్ అనుదానిపయి ‘ఉన్’ చేయవాయనా? పరుషపరకతలో

ద్రుతము 'సు' స్వరూపముతో సుస్వయంత్రైకంబు నిది తప్పదా? అయిన సరళస్థిరపరకతలోఁ గూడ నిట్లే చెప్పవచ్చునది. కల్లెన్ - డిన్, కల్లెనున్ దాని, సరళపరకద్రుత లోపము, కల్లెను దాని. ఇట్టి సమస్వయ ముండఁగాఁ దిక్కునమాత్రము నినులు ద్రుతములుగాఁ బ్రయోగించె నన నేల? తిక్కునయే కా దీ సమస్వయమునకు లోఁ బడవి తావే యుండదు. కాన భాషయం దెల్లెడఁ గవిసామాన్యము ద్రుతమును వ్యంజనమాత్రముగనే ప్రయోగించె ననవచ్చు. పుష్ప పరకతలో గల్గుభేదము వీరు పట్టించుకొనలేదు. అయ్యెన్ + ఉష్ - ప్రభాకర, అయ్యెనుఁ బ్రభాకర. అని నక్షమ ఖండబిందు వే నుండవలె. అట్లొంచకయే 'ఉన్' తో వీరు సమస్వయింతురు. కాఁగాఁ దిక్కున నినులు ద్రుతములుగాఁ బ్రయోగించె ననునవిషయ దానిపైఁ బాప ములకు సరళము లుండననట కేవలము నిరూపార మనక తప్పదు.

సూరిమతమును బరామర్శించుచో మహాశివ ప్రయోగము లుండుటచే ద్రుతనుస్వరూపము సంగీకరింపఁదగు నని చెప్పినవీరే యూహితప 'నిది సన్నయాధరప్రణీయమస్మృతము గాదు గావున నాధువు కానేర ననియు నప్పకవియు సూరియ నిట్టిస్థితి సంగీకరించుటవలన నేటివా రెల్లరును సుస్వరూపముపై సరళాదేశములను ధారాళముగా వాడుచున్నారనియు నది కేవలము పొరపాటనియుఁ జెప్పిరి. (వ్యా సం. స. ౪౮౨) ఇట్టిపొరపాట్లు వీరును పనుగ్రంథమునఁ బెక్కెడలఁ జేయుట సందే గనఁదగును.

సుస్వరూపమునే యంగీకరింపరాదా? లేక నుస్వరూపముపై సరళాదేశము సంగీకరింపరాదా? సుస్వరూపమును ద్రుతముగా సంగీకరించుచుచో దానిపయు సరళాదేశము సంగీకరించుట (అంగీకరింప వలె) సన్నయాధరప్రణీయమైతివిరుద్ధమే యనవలసియుండును. ద్రుతము నకు (ని) సుస్వరూపమునే యంగీకరింపరా దన్న నిష్పన్నప్రయోగము

ల్లించి తిక్కన వినులు ద్రుతముగా బ్రయోగించుటను లక్షణవిగ్రహముగా నిర్ణయింపవలె.

ఇట్లు వీరియభిప్రాయములు పెక్కుపాదములకు లోనైనవి. స్థిరమైనయభిప్రాయ మిట నేర్పడియుండలేదు. గా.ఉ.లో 'నవర్ణంబు ద్రుత' మని స్పష్టముగా నిర్ణయించి దానిపయ సరికాదేశమును సాధించి. నన్నయభర్తృణీయసమ్మతితోపాటు కవిప్రయోగసమ్మతియు లేకున్న భ్రాంతులైన నయాధునికులప్రయోగములను సాధించుటకు గాదు కదా యట్లు చెప్పుట? తిక్కన వినులు ద్రుతములుగా బ్రయోగించె నన్నప్పుడు ద్రుతముపై సరికాదేశమును బ్రయోగించె నని యంగీకరించుట సముచితము.

గా. ఉ. లో వీరు సూరి సకారంబు ద్రుతం బనుట సరిగా దని "ఒక్కనన్నయభారతమందును నన్నయభర్తృణీయగ్రంథమందును సూత్రమే ద్రుతము న్యంజనరూపముగా వాడబడినది. తిక్కన నుస్వరూపముగనే ప్రయోగించె. (13 పుట) నని చెప్పి 'పదాంతనవర్ణంబు ద్రుతం' బని సూత్రించిరి. ఇందిబ్బందులు పెక్కులు. (చూ. బా.సూ.) వారును ద్రుతంబుమీఁదిపదములకు సరిశములను జెప్పిరి. అట్టియెడల 'ఏందును బరగి' యనఁచో నవర్ణమువలననే మీఁదిపదము సరిశమైనట్లును నవర్ణము ద్రుతమే యెఱుఁగెను స్పష్టము. వ్యా. సం. న. ననుసరించి సరికాదేశము రాదు కాని? నవర్ణము ద్రుతమే. కానీ యద్వ్యతము ననుసరించిన సరికాదేశము నచ్చిత్రవలె. వీరిసిద్ధాంతమునుబట్టి కవిప్రయోగము మాఱునా? వ్యా. సం. న. అభిప్రాయమే ఘోరపాటనడగును.

తిక్కనప్రయోగాలలో ద్రుతస్వరూపమును గుర్తించియు, వాము చెప్పిన యీచింతామణిసిద్ధాంతమును దిక్కనపై రుద్దుట యుచితము గాదు. 'నేను, ఏను, తాను అనువానితదిస్వరము లోపింప

నపు డని చింతామణిపక్షమునఁ గళతె యగుటంజేసి వానిమీఁది పరుషములకుఁ బ్రకృతసూత్రముచే గనఁడవవాదేశమే వచ్చును. కవ దొనలు - 'ప నువిదప' (వ్యా. సం. స. 260) పొల్లనకారమే ద్రుతి మని చింతామణిగా వర్ణించియున్నది. ఈచింతామణి కర్త యైన నన్నయగారిభారతమున దాను నేనులపయి గనఁడవవాదేశ మున్నదా? ఉన్న వర్ణనవా రేల చూపలేదు? ప్రాసఘటిత మై లేదని యన్నను నుపేక్షించరా? పైఁగా భారతమున గనఁడవవాదేశము నిత్యముగనే కలదు గదా. (వ్యా. సం. స. 260) అట్టిప్రయోగ మొక్కఁ డని జూప లేమి? సకారపుబొల్లు ద్రుత మనుటకయి పేరు ప్రాసఘటి తము గానున్నను 'అక్షికారగతే'యనుదానిచేత సరళాదేశము తప్పదు గాన (అనలు ముం దని ద్రుత మైనఁ గదా.) సరళాదేశము గల దని చెప్పి దానిని ద్రుతముగాఁ జూపిరే. అట్లే యిటఁ గూడఁ బ్రాసఘటి తము గానున్నను 'గనఁడవవాః స్యుః' అనుదాని ననుసరించి నిత్యగనఁడ వవాదేశము తప్పదు గావున గనఁడవలు చేసియే యండు నని తాను వ్రాసినట్లెఱచె, నేనువాంఛాల- అనుకీర్తిగాఁ జూపి విశ్వసింపఁదగు నన వచ్చునే గద. తిక్కన ప్రాసఘటితప్రయోగముకంటెను వ్యంజన మాత్రము ద్రుత మనుచింతామణి మాత్రము ననుసరించి ప్రాసేతర స్థలమునం దున్నను నన్నయప్రయోగము బలీయమే కాఁగలదు. ప్రాసలయందే కాక యెచ్చటను దాను నేనులపై గనఁడవవాదేశము నన్నయభారతమున లేదన్నమాట. పొల్లే ద్రుతి మని చెప్పి యట్లు ప్రయోగించినది నన్నయ మొక్కఁడే యనియుఁ దిక్కన ద్రుతమును 'ను' స్వరూపముతోఁ బ్రయోగించెననియు పేరు (163) స్పష్టము చేసిరే కద. అట్టిసమయమునఁ జింతామణి ననుసరించి తాన్, నేన్ అనునవే ద్రుతప్రకృతికము లయినను తిక్కన తాన్, నేన్ అనువానిని ద్రు.ప్ర. లుగా ననఁగా నుదలినువర్ణమునే ద్రుతముగాఁ బ్రయోగించువాఁడు

గదా. చిం. పొల్లునకారమే ద్రుత మన నుస్వరూపము ద్రుత మగు తిక్కనప్రయోగములందును (తాను) నేను అనుచో నుస్వరూపముపై గనడదవాదేశ ముండు టేమి? అందుకే తిక్కన ద్రుతమును నుస్వరూపముగాఁ బ్రయోగించిన ట్లంగీకరించుచునే దానిపై సరళాదేశము ప్రాసఘటితముగా బ్రయోగింపలే దని ఫలానుమేయముగాఁ బ్రారంభించి రేమో. కాని యది సరిగా దని పైని స్పష్టము. ద్రుతనుస్వరూపమును సాధారణముగాఁ బ్రయోగించిన తిక్కన తాను నేనులలో మాత్రము స్వరలోపము నచ్చిననే సకారము ద్రుత మనునని భావించె ననవలెనా? తానునేనులు గళ లైనఁ దా న్నేనును గళలుగనే ప్రయోగించియుండు ననుట కొంత యొప్పును. కాని యప్పుడు చిం.తో విరోధము. కావునఁ దిక్కన యట్లు బ్రయోగింపఁ జేమో. అటు నటు నన్నయ లక్ష్యలక్షణములకు భిన్నముగాఁ దిక్కనప్రయోగించుట గలదు. (వ్యా. సం. స. 183) కాని యటు మాత్రము వృద్ధులవారు చెప్పిన చిం.అభిప్రాయమున కనుగుణముగనే తిక్కన ప్రయోగించును. తానునేనులనుగూర్చి పైని విషయముగాఁ బరికింతము.

మొత్తముమీఁదఁ దిక్కనాదులు ద్రుతమును 'ను' (ని) స్వరూపముతోఁ బ్రయోగించిరి. కావుననే వృద్ధులవా రుద్ద్యోతములో నుస్వరూపమే ద్రుతముగా సూత్రించిరి. కాఁగా ద్రుతము పొల్లునకారమే యని చెప్పుటకుఁ గన్గి ప్రయోగములనుబట్టి చూచిన నన్నయభారతభాగ మొక్కటిమాత్రమే యాధారముగాఁ జెప్ప మిగిలినది. పై వ్యా.సం. స. పుట. 183. లోని వృద్ధులవాఁవాక్యములనుబట్టి చూడఁగా 'ద్రుతాభ్యోచ' యని చిం. చెప్పుచున్నది గావునను జిం. కర్త. నన్నయయే కావునను నన్నయ యొక్కఁ జైనను ద్రుతమును వ్యంజనమాత్రముగాఁ బ్రయోగింపక తప్ప దని భావించుటచేతనే నన్నయప్రయోగము లందలి ద్రుతనుస్వరూపమును సమర్థించుటకుఁ బ్రత్యేకప్రకరణమును వీరు వ్రాసి రనవచ్చును.

నన్నయ ద్రుతమును వ్యంజనమాత్రముగనే ప్రయోగించి యున్నాడా? అన్నది పరిశీలింపవలె. తిక్కగాదులు నుస్వరూపమును బ్రయోగించుటను వారే యంగీకరి చిరి. నన్నయయు నట్లు ప్రయోగించిన నింకఁ దెలుఁగున ద్రుతము వ్యంజనముగ మాత్రమే ప్రయోగించినవాఁ డొక్కఁడును లేఁ డ వచ్చు.

కాని వట్లువా లే “రామునిచేతను మున్నగునీతి ‘ను’ స్వరూప ప్రయోగము ప్రాసాద్విధినిబద్ధ మై కవిప్రయుక్త మనఁదగినది నన్నయ భారతమున నెచ్చటను లేదు. ఇంక రామునిచేతను (రామునిచేతన్-ను) లక్ష్మణునిచేతను (లక్ష్మణునిచేతన్-ను) ..అనునీతి గలనముచ్చయ్యావ్యర్థ విశేషబోధకనుశబ్దములుమాత్రమే నన్నయభారతభాగమునఁ గన్పట్టుచున్న” (వ్యా. సం. స. 94) నన్నారు. నముచ్చయ్యాకమో మఱి యేదో తరువాతినంగితి. “రామునిచేతను” వంటిరూపాలు నన్నయభారతములోనే యున్న వని వారే స్పష్టము చేసినట్లున్నది. ‘ను’ శబ్దాంతములైనవి ద్రుతాంతా లనియె కదా వీరియభిప్రాయము. వీని నలనఁ జివర నున్ననునర్థము ద్రుతమే యైనది. వీరు ‘ను’ వల్లమునే చూపుట గమనింపఁదగును. కాఁగా నన్నయభారతములోనే నునర్థము ద్రుత మైన దన్నమాటయే. ఇంక స్థవిశేషసమన్వయము దేనికి? అర్థమునుబట్టి నుశబ్దము చేరిన దని. కాని ‘ను’ స్వరూప ముండుటనుబట్టి యర్థవిశేషమును సమన్వయింపనలసినచ్చుట విశేషము.

కాని యిట వీరిప్రక్రియలో వైరుధ్యము గలదు. ‘రామునిచేతన్’ అనునది యనునంతము కాబట్టి యు (న్) ప్రత్యయము రావలయును గాని నుప్రత్యయ మెట్లు? నుప్రత్యయ మైనను ద్రుతప్రకృతికమని వీరియభిప్రాయము. (వ్యా. సం. స. 89) అని డవి నుశబ్దాంతము అగు ననువారిమాటల కర్థమేమి? అంతమున నుశబ్దమే యుండునా లేక నుశబ్దముపై నగుద్రుతమే యుండునా? అట్టియెడ నెట్లో నుశబ్దము

నచ్చు నన్నను రామునిచేతన్ - నున్ అని గదా చూడవలయును. చివరిద్రుత మవసానమున లోపించిన దనుకొందము. మొదట నసలు చూడవలయును కదా.

పైగా 'రామునిచేతన్-ను, అని యున్న దని వజ్రలవారు చూపినట్లుగా స్వీకరించిన నుశబ్దమునకు ముందటిద్రుత మే మైనది? స్థిరపరకతలో లోపించిన దనుకొనవలెనా? నుశబ్దాంతములుగా (రామునిచేతను) సమన్వయించుచో నందలినువర్ణము ద్రుతమే యైనది. ద్రుత మైననువర్ణమునందలిసకారమును స్థిరమే యగుట విశేషమే. అయ్యి నట్ల ముందటిద్రుతము లోపించిన దనుకొందము. 'లుగ్వా' యనునూత్రము ననుసరించి యీలోపము వికల్పము గదా. వజ్రలవారిమతము ననుసరించి రామునిచేతన్ను, రామునిచేతన్-ను అనియు స్వత్వసంక్లేషముతో చూడము లుండునా? ఇట్టి వసాధువు లనుట నిర్వివాదము. వీనిని వారింపవలె నన్న 'వా' శబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసి యిట్టిచోట్ల (ద్రుతనుస్వరూపమునకై నుశబ్దమును జేర్చినచోట్ల?) ముందటిద్రుతమునకు లోపము నిత్య మునవలె. అట్టియ్యమును వారు స్పష్టము చేయలేదు. అయిత నిత చేసి సాధించిన దే మనఁగా నన్నయద్రుతనుస్వరూపమును బ్రయోగింపలే దన్నదే. అది యైనను సరిగా సిద్ధింపలేదు. రామునిచేతను అనుచో నువర్ణము ద్రుతమే కానీ యది నుశబ్ద మనవలె. నుశబ్దము ద్రుతమే యయినపుడు ద్రుతమునకు నుస్వరూప మున్నట్లే కదా. అట్టియెడల రామునిచేతనే అనునీతిగా నన్వే-రూత్రముచే నై నది వ్యంజన మనుబకంతు నువర్ణ మని చెప్పిచోడ బైరీతి యససహజప్రక్రియతో ననవసర మైనపాట్లు తప్పనే గదా. 'ఉన్'తోఁ గాక నుశబ్దముతో నమన్వయించుటవలన నన్నయద్రుత మును 'ను, స్వరూపముతోఁ బ్రయోగింపలే దనువారిసిద్ధాంతము భగ్న మయిన దనియే గుర్తింపఁదగియున్నది.

ఏ మైనను వర్ణమువారి పై వాక్యములనుబట్టి సన్నయభావ లోఁగూడ 'రామునిచేతను' అనుకీర్తితయోగము లున్నట్లంగీకరింపఁ బడినది. నువర్ణ మెట్టు లైన దన్నను నయ్యది ద్రుత మని యంగీకరింపక తప్పదు. లేకపోయిన రామునిచేతను అని ప్రయోగించినను సీపదము కళయే యనియు నిందలి స్వరము లోపించినఁ గాని యది ద్రుతప్రకృతికము గాదనియు అక్షణవిరుద్ధముగనే చెప్పవచ్చును. అట్టియొడల నీచివరినువర్ణము విశేషార్థకనుశబ్ద మనుటకంటె ద్రుతప్రకృతికములకుఁ నుది నుండుద్రుతమే యనియు 'సన్యే' యను సూత్రముచే నువర్ణమే యట ద్రుతముగాఁ జేరిన దనియుఁ జెప్పట యచితము గదా. ఒకవేళ నిట్లు నువర్ణ మున్నయేనందర్భమున నైనను సర్థవిశేష మున్న నక్కడ 'అయతౌ' అనుదానికి నర్హువారు చేసినయర్థము ననుసరించి నుశబ్దము చేరలే దన్నను విరోధము లేకుండుటయు గమనింపఁదగు. (వ్యా.సం.స. 314)

సన్నయభారతమునందు ద్రుతమునకు 'ను' స్వరూపముతోఁ బ్రయోగము లే దని నిర్దృష్టముగా నిశ్చయించుటకు సవకాశము లేదు. అట్లున్నప్రయోగములను సమర్థించుటకయి వజ్రులవాడు చిం.వి.ప.లో నొకద్రక్షరణము నేర్పఱచిరి. (చిం.వి.ప. 134 విషయము.) అట 'ను' వర్ణ మున్నయన్ని యొడల సకారము బొల్లె ద్రుతము కాఁగాఁ జాద్యర్థకనుశబ్దము ప్రయత్న మయిన దనిరి. అందఱను గప్పె. (119పుట) అది గోతను గృహించే, ఉదును గమలాక్ష (224) అక్షయం బగును గావున, (225) అయ్యెను బ్రభాకరతేజాడు (226) ఉద్యవిల్లుడును గ్రవ్యాదారనంబుల్. (230). వీనియం దెల్ల ను స్వరూపముపైఁ బరుషములు సరళము లైనవి. కాని యట 'అయ్యెన్-దున్' అయ్యెను అనుకీర్తిగాఁ జాద్యర్థకనుశబ్దము చేరె నని వీరినిశ్చయము. 'ను' ద్రుతము గాదు. సకారపు బొల్లె ద్రుతము. మఱి యట్టి

యెడల బైని నుస్వరూపముపై సరళము లె స్థాదేశము లయినవి ? 'మ' సర్జమునకును బై నాదేశసరళమునకును నడుమ ఖండానుస్వారమునయితము లేకుండుట గమనింపఁదగియున్నది. పై పరుషములు సరళము లగుటకుఁ గారణము ముం నున్నను నర్థమే యనవలె. అట్టి యెడ నువర్ణము ద్రుత మయినట్లే కదా. ఈ నుస్వరమునకును బై నాదేశసరళములకును నడుమబొల్లున కారమున్న దనియు (నున్ లోనిది?) నదియే ద్రుత మనియు దానివలననే మీఁదిపరుషములు సరళము లైనవనియు వజ్ఞులవారియభిప్రాయము గావచ్చును. అవుగాక. పై పరుషములను సరళములను జేసినయాపొల్లనకారి నూపినప నే మైనది? సరళాదేశముతోఁ బనియైన దని లోపించినదా? లోపించనిచో ఖండబిందు వైన నుండవలయును. అదేశసరళ పరకత్వములో ద్రుతము నకు లోపము రావీలు లేదు గదా. 'వికల్పేన ద్రుతే లోప పదుషాః సరళాః పరే' యనునది ప్రక్షిప్తకారక యనియు మూలమైన కవిశిరోభూషణమున లేనియిక్కారక కవిజనాంజనమునం నుంటకు వీలు లేదనియుఁ గవినాంజనకర్తకుఁ బ్రత్యేకముగా వి. వి. లభింపలే దనియు వీరు శేర్మోనిరి. (వ్యా. సం. స. 302) ఇంక నట వీరు 'పరుషపరకత్వమున వికల్పముగా గజడదశాదేశము వచ్చి ద్రుతము లోపించు ననఁగా బింద్వాదు లుండనేర వని దీని కర్థము తోచుచున్నది. ఇట్టిస్థితి యెంచును నశ్రుతచర' (వ్యా. సం. స. 301) మని స్పష్టము చేసిరి. అట్టి యెడల బై నాదేశసరళ (పరుష) పరకతలో ద్రుతము లోపింప వీలు లేదు గావున ఖండబిందు వైన నుండవలె. ఖండబిందువునలన ఛండుస్సులో నెట్టిభేదమును గల్గదు గాన నట నట్లుండవలయు నని యనుట. అన్నిచోట్ల నచ్చుపొరపాటువలననే ఖండబిందువు లోపించినదని సమర్థించుకొనవలెనా? ఇది యసహజము. ముద్రితప్రతులందు సయిత మిట ఖండము గానరాదు. కాగా నెచ్చటను నశ్రుతచర మైన

పరుషపరకద్రుతలోప మిట వజ్రలవారు ధారాశముగఁ బ్రవర్ణించి రనుటయు యుక్తము గాదు. ఖండబిందువును వాచును జూపలేదు. ఉన్నదనుట కాధారమును లేదు. కాఁగా నిట సువర్ణమునకును నాదేశ సరళమునకు నడుమ నింకొకనకారము లే దనుటయే యొప్పవలె. అనఁగాఁ బై పరుషములు సరళము లగుటకు నిమిత్తము ముం దున్న సువర్ణమే యనవలె. పైని రామునిచేతను అనుదానిని...చేతన్ ను అని (సున్ అని కాక) చూపుటయు గమనింపవచ్చు. ఇట్టివైరుధ్యములు వజ్రలవారిగ్రంథమున క్కలాంతరమునను గానవచ్చును. కాఁగా నిట మువర్ణమే ద్రుత మనియు సుద్రుతముపై సరళాదేశమును సన్నయ ప్రాసేతర్థములందుండిని బ్రయోగించె ననియుఁ జెప్పక తప్పదు.

ఇదేవిధముగా ‘విభూతిని బరిజనులకు’ ననుకీర్తిలములోను వజ్రలవారు విశేషార్థకనుశబ్దముతోనే సమన్వయము చూపదురు. ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే యవుటచే నివర్ణముపైఁ గూడ సరళాదేశము వచ్చినపిదపఁ బొల్లునకార మే మగునో యర్థము గాదు. (‘ఉన్’ శబ్దము వచ్చినదే యందులకుఁ గావున సరళాదేశము కాఁగానే లోపించెనా?)

పరుషపరకస్థలములే గాదు వజ్రలవారిట సరళాదిపరకస్థలము లువలె సువర్ణమును గూడ నిర్ణే సమర్థింతురు. అటు సకారపూఁబొల్లుపై ‘ఉన్’ చేరఁగా సరళస్థిరావసానపరకతలో ‘ఉన్’లోనిన కారములోపించిన దనుటకు నవకాశము గలదు. కావున నటు నట్టిసమ్మతమువలన బాధ కాన్పింపదనవచ్చును. కాని కల్గెను దాని, లంఘించెను మఱియే లేక యనుకీర్తి తిక్కనప్రయోగములందు ద్రుతసున్నసూపము సంగీకరించి యున్నవి. ఉట్టివే యనఁదగినసన్నయప్రయోగములందలిసరళాది పరకనినువర్ణములను ద్రుతములుగాఁ జెప్పకుండుటకుఁ గాని చెప్పరా దనుటకుఁ గాని యాధార మేమి? ‘ద్రుతాఖ్యోనః’ అని సూత్రించిన

సన్నయ యొక్క డై నను ద్రుతమును వ్యంజనమాత్రముగనే ప్రయోగించె ననకున్న ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే యనుటకు నేకవిప్రయోగములు నాధారములు గాకుండఁ బోగా నా త్మణము లత్యవినూత్న మని చెప్పవలసినవచ్చుట కావలెను డప్ప నిం కొండు లేదు. ఇట్లినన్నయ ప్రయోగములందువలెనే 'కలెను దాని' ననుకీర్తి తిక్కనాదుల ప్రయోగములును 'ఉన్' శబ్దముతో సమన్వయించినఁ గ్రామ్యాణికీకృతలంఠును ద్రుతమును వ్యంజనమాత్రముగనే ప్రయోగించి రని నిర్ణయింపవచ్చును గదా.

సన్నయ ప్రయోగములందు ద్రుతసస్వరూపము సమర్థింపవలసిన స్థలములం దెల్ల నేదోయొక యర్థవిశేషమును జూపిరి. సంస్కృతభాషావాసనాతిశయముచే నధర్వణుడు నిరర్థకముగ యు, నువర్ణకములు వచ్చునని చెప్పినను మహాకవు లట్లు నిరర్థకముగాఁ బ్రయోగింపరు గదా. మఱి సన్నయ యట్లు ప్రయోగించునా? కావున సర్థవిశేష మేదో యొకటి తప్పదు. కాని ద్రుతము సుస్వరూపమునం దున్న యన్ని యెడలను సర్థవిశేష ముండుట యొక్కటే విశేషము. అసహజమున. అంతే కాక ద్రుతము వ్యంజనమాత్రమే యనుసిద్ధాంతము వలననే కేవలము ను (ని) వర్ణమొక్కడఁ గన్పించినను (సన్నయ ప్రయోగములందుమాత్రమే) జాత్యర్థకనుశబ్దము తప్పనిసరిగాఁ జేరుచున్న డన్నఁ డప్ప గాదు.

వృజ్ఞలవా రిట నక్కడక్కడ సువర్ణమును 'సున్' అనుదానిని జూపినను నిజమునకు ద్రుతాంత మనుదంత మగుటచే 'ఉన్' అను నదియే వారు చూపిన కారికాపాపాతము ననుసరించియు దానికి వారి వివరణము ననుసరించియుఁ జేర్పవలసియున్నది.

అస లిక్కడ సర్థవిశేషమునంగతి తరువాత గాని చేరవలసిన చాత్యర్థకశబ్దము 'ఉన్' అనుటయు విరుద్ధమే. దీనిని విధించుచున్న

వి. వి. వచనమును 'యువర్ణకస్సప్యన్తాత్తు' అని యహోబలుఁడు చూపెను. పైఁగా నహోబలునిపాఠము 'నుస్యేవ' అనునది. ఆయువర్ణకమును వీరు 'ఉ' శబ్దముగాఁ జూపుట యెట్లు?

కవిజాంజనకీర్తప్రభృతుల కెట్లు వి. వి. గ్రంథము ప్రత్యేకముగా దొరుక లేదో (వ్యా. సం. స. 301) యట్లే వజ్జలవారికిని లభింపలేదు గదా. అట్టియెడల వారికివలెనే వీరికిని నహోబలుఁడు చూపిన వి. వి. పాఠమే యవశ్యగ్రాహ్యమైయుండఁగా 'యువర్ణకః' 'నుస్యేవ' యనువానిని వీరు 'ఉవర్ణకః', 'నుస్యేవ'యని చూపుట కేమి యాధారము? కాన నిట ననువంతములపైఁ గావలసినది యవర్ణకమే కాని 'ఉ' వర్ణకము గాదు. 'ను' వర్ణకము పుత్రములపై నే గాని యితరములపైని గాదు. అర్థవిశేషముతో వీరు దానిని జేయఁబూనిన అయ్యెన్ - యన్, అయ్యెయన్, అయ్యెన్యు, ననునీతిగా నపహాసములే యేర్పడును గాని 'అయ్యెను' అనునీతి రూపము లేర్పడుట కవకాశమే లేదు. కాఁగా వజ్జలవారు చూపిన ఉవర్ణకపాఠమే నిర్మాలువుగుటచే నట్లు 'ను'స్వరూపము సమర్థించుట కెంతమాత్రమును వీలులేదు. ఇంక వీరు 'ను' 'నున్' అనువాని నట నటఁ జూపిరి. నువర్ణమువంతములపయి రావలసియుండ ద్రుతాంతములపొల్లినకారముపై నుశబ్ద మపుట కాఁకకే కాక వారివివరణమునకును విరుద్ధము. అంతే గాక వజ్జలవారు సాధించిన 'అయ్యెను' అనురూపముతో వాట 'అయ్యెన్నున్' మొదలైనయపహాసముతో పాటితరములైన పెక్కిబృందములు దానిమూలమునఁ గల్గుచున్నవి. కాఁగా నీనవర్ణన మార్గమే లక్షణానుగుణముగా మి గ్రాహ్యము గా వనక తప్పదు. 'ద్రుతాఖ్యోన' యని కాక 'ద్రుతాఖ్యో నుః' అనియే చింతానుజి సూత్రించిన నిట నర్థవిశేషము నుండెడిది కాదో లేక అతిమానుష మత్యన్భుత మనుచోట్లవలె నావిశేషార్థకశబ్దము చేరెడిది కాదో నిశ్చయించి చెప్పలేము.

కాఁగా వజ్రులవారివాక్యములవలన నన్నయకూడ 'రాముని చేతను' ఇత్యాదిగాఁ (దిక్కనవలె) బ్రయోగించియే యుండ నని స్పష్టము. దానిని సాధించిన వజ్రులవారిమార్గము సముచితము గామి నన్నయయు ద్రుతమును ను (ని) వర్ణముగాఁ బ్రయోగించె నని యంగీకరింపక తప్పదు.

నన్నయప్రయోగములందు ద్రుతము నుస్వరూపముగ నున్న స్థలములు ప్రస్తావించుచు వజ్రులవారింతకంటెను వింతగ వ్రాయుట నిట్లు గమనింపవచ్చును. 'నన్నయభట్టభారతభాగముద్రితమస్తకము లలో ననేకస్థలములందు అయ్యెను, అగును, అనుకీర్తినుస్వరూపముతో ద్రుత మగపడుచున్నది. కాని యట్టిస్థలములం దెల్లవ్యంజననకార ముండుటయే నన్నయాభిప్రేతము. (చిం. వి. ప. 223) ఇట్లు నిర్ణయించుటకుఁ దాళపత్రప్రతు లాధారమా? అని స్పష్టము చేయలేదు గనుక ద్రుతము వ్యంజనమే యని చింతామణిసిద్ధాంతము గనుక నట్లు ప్రయోగించుటయే నన్నయాభిప్రేత మనుట కాధార మనవలె. అయిన నేమి? దిద్దుటకు వీలు లేనిచోట్లఁ బై కీర్తి జాద్యన్తకశబ్దముతో నన్వయించుకొని వీలు గల్గుచోట్ల నుస్వరూపమును నకారమునుగా దిద్దుటయే నన్నయాభిప్రాయమున కనుగుణ మనియా? అనియే స్పష్టముగాఁ గూడఁ జెప్పిరి. 'ఒప్పెను దినకర, (ఆది 2-137) అని యెను దక్షకు, (ఆది 2-190) పయికితి నున్నస్థలముఁ దెల్ల ఒప్పెన్, ఆనియెన్ అని యుంచినను ఛందోభంగ ముండనేరదు గావున నట్టి యెడల వ్యంజననకారపాఠమే నన్నయభట్టప్రయుక్త మైయుండు నని యూహింపఁదగును. (చిం. వి. ప. 223) నన్నయప్రయుక్తము వ్యంజన మైయుండఁగా నువర్ణముగాఁ జూపట పొరపాటు కావున దీనిని వ్యంజనముగా దిద్ది నన్నయాభిప్రాయముగా స్వీకరింపవలె నన్నమాట. ఛందోభంగములేకున్నఁ జాలు నెట్లయిన దిద్దవచ్చును.

ఇట్లయిన వ్యాఖ్యాతలు తమతమసిద్ధాంతముల కనుగుణముగా గ్రంథము లెత్తి వ్రాయవచ్చును. గణా లఙ్ఘపడకున్న వ్యంజనముగా దిద్దవలె ననుటయు ఛందస్సున వైరుధ్యము గల్గుచో 'ఉన్'తో నమన్వయింపవలె ననుటయుఁ జూడ నిది కేవలము నన్నయ యొక్కఁ డైనను ద్రుతమును వ్యంజనమాత్రముగాఁ బ్రయోగించె నని నిరూపించుటకుఁ జేయఁబడినది. కాని యథార్థము కా దని తెలియుచున్నది.

అయినను వీరివివరణము ననుసరించి యిట నింకొకవిషయమును గుర్తింపవచ్చును. 'అనియెను, దక్షిణ' అనుచోట 'అనియెం దక్షిణ' అని యండువచ్చు ననఁగా నిక్కడ సర్థవిశేష మేమియు లే దని వారే స్పష్టము చేసినట్లయినది. అర్థవిశేష మున్న యెడల ఛందస్సు సరిపడి నను సర్థము సరిపడదు గదా. అర్థవిశేషము లేనపుడు 'ఉన్' చేరవ దనుటకు ఏలులేదు. అహోబలుఁడు నన్నయ సర్థకముగా దీనిని ప్రయోగింపలే దనఁగా వచ్చులవా రేమహాకవి యనిరర్థకముగా నీవిశేషార్థకప్రత్యయములను ప్రయోగింపలే దనుట (వ్యా. సం. ప. 311) గమనార్హము. కాఁగా నిక్కడ 'ఉన్' రాలే దన్నమాట. అట్లయప్పుడు "అనియెను దక్షిణ" అనుచోట మీఁదిపదము సరళ మవుటకు "అనియెను"లో నున్న నున్వమ్ కారణము. అనఁగా నున్వమ్ ద్రుత మన్నమాట. ఇదే విధముగా "ఒప్పెను దినకర" అను స్థలమునను "ను" స్థితి ద్రుతిస్వత్వముగా గుర్తింపఁదగియున్నది. ఛందస్సు సరిపడదు గదా యని దిద్దుకొనుటయే. గాని నువర్ణము ద్రుతము గాదు గావున దానిపయి సరళ మగుట లక్షణవికర్థ మగుటం జేసి యది గ్రామ్య మనకుండుట గమనార్హము. నన్నయభట్ట ప్రయుక్త మైయుండు నని యూహింపఁదగు ననుచో నన్నయభట్ట "అనియెను దక్షిణ" అని ప్రయోగించిన నది గ్రామ్య మవును గాన నట్లు ప్రయోగింపఁ దగియుఁ గావున "అనియెందక్షిణ" అనియే యుండి

తీరవలయును ననియు నిశ్చయము నష్టలవారివాక్యములలో బొడ గట్టదు. “అనియెను దక్షక” అనియు నుండవచ్చు గాని యపు డున్ - చేరిన దనుకొనవలెను. లేక “అనియెం దక్షక” అని యుండవలె. నన్నయభిప్రాయములో నర్థవిశేషము ప్రసక్తియే లేదు. ఇట నర్థ విశేషము సంగతి పోయి ఛందోభంగ మగుట, కాకుండుటల ననుసరించియే నువర్ణ మెట్లుండవలయునో ఉండవగలదో యూహించుట జరుగుచున్న దని స్పష్టము. గణభంగము లేనపు డిట్లు దిద్దుకొను నవకాశ మెచ్చటనే నుండును గదా. అట నట్లు దిద్దుకొనుచుండగా నర్థవిశేషము లేదనియు నట్లు దిద్దుకున్నను దిద్దిత గణభంగ మవుచోట్ల దిద్దరాకున్నను నట్టిచోట్ల నర్థవిశేషము (ఉన్) తప్ప దనియుఁ జెప్పట కేవలము నన్నయ ద్రుతమును సకారణబొల్లుగా మాత్రమే ప్రయోగించె నని నిరూపింపయత్నించుటయే యని స్పష్టము చేయుచున్నది.

కాగాఁ గేవలము నష్టలవారియీసమర్థనయత్నమే నన్నయయు ద్రుతమును ను(ని)స్వరూపముతోఁ బ్రయోగించె నని నిశ్చయింప నాధారమగుచున్న దన్నఁ దప్ప లేదు. సమర్థించినచోట్ల నట్టి ప్రయత్నమును లక్షణదూర మవుటంజేసియు సమార్థమే గ్రాహ్యముగా దని తెలుప చున్నది. కానఁ దిక్తనాదులకు ముందే నన్నయయు ద్రుతమును ‘ను’ (ని) వర్ణముగాఁ బ్రయోగించి వారికి మార్గదర్శకుఁడయ్యె నని నిశ్చయింపవచ్చును.

కాగాఁ గవిప్రయోగముల ననుసరించియే నిర్ణయింపవలసి వచ్చుచో ద్రుతమును నువర్ణ మనియే చెప్పవలసియుండును.

ఇక ద్రుతము నువర్ణము గాదనుటకును బొల్లునకారమే ద్రుత మనుటకును బ్రబలమనఁదగిన యాధారము నన్నయార్థవర్ణ సమ్మతి. అనఁగాఁ జిం.వి.వి లు ద్రుతమును బొల్లునకారముగానే చెప్పియున్నవి కావున నది యట్లే యనవలయు నని యభిప్రాయము.

వ్యంజనమే యనుట కపరోధాలు :

‘ద్రుతాభ్యోనః’ అని చింతామణి చెప్పినది. వి.వి. ద్రుతము నట్లు పేర్కొనలేదు. కాని ‘నన్య’ నోవా - అనుకీర్తి పేర్కొనుట గలదు. ఈపక్షమున ద్రుతస్వత్వసంశ్లేషము లభిన్నములే యవుచు న్నవి. అట్టివష్టులవారు పేర్కొన్నస్వత్వసంశ్లేషములస్వరూపము ప్రయోజనవంతము గాని, సముచితము గాని గాదు.

1. ‘పద్యభేదావసానేషు శ్లిష్టతా నన్య కళ్యతే యను వి.వి. వచనమును బ్రయోజనవంతము గాకుండఁబోవును. ఇది యాశర్వణ మని గదా నష్టావారి నిశ్చయము. ద్రుతము పూర్వాచ్ఛ నత్తి యుండుట సంశ్లేష మని నన్నయభర్వణులమతముగా వష్టులవారు పేర్కొనిరి. ఎన్నననర్వ అనుకీర్తిగా ద్రుతస్వత్వమును నిరూపించి మీఁది వర్ణముతోఁ గలియుట సంశ్లేష మన్నయహోబలుఁ డిట ‘కరుణాబుధికిన్’ అన్నది సంశ్లిష్టత కుదాహరించెను. వష్టులవారిపై నిర్ణయమున కీయహోబలునక్తియు నాధార మై యుండవచ్చును. మీఁదివర్ణముతోఁ గలియుట యనసంశ్లేషలక్షణ మిటఁగుమరదు. పద్యాంతమునం దున్నద్రుతము మీఁదివర్ణముతోఁ గలియవలయు నన్నవరువాతిపద్యాదివర్ణముతోఁగూడనలె నయ్యది యసంగతము. కాని ద్రుతమున స్వరము లోపించుటయే సంశ్లేషముగా నహోబలుఁ డెంచియుండును. (ఇది “ద్రుతకార్యానుశీలనము” నందు స్పష్టమగు.) వష్టులవారు పూర్వాచ్ఛ నత్తి యుండుట సంశ్లేషముగాఁ జేర్కొనుటలో నీకారిక యన్వయింపఁబడుటను సాధించిరి. కాని యది చెప్పవలసిన యవసరమునుమాత్రము ప్రస్తావింప రైరి. తరువాతిపద్యముమొదటి వర్ణముతో సంధి యసంభవ మని వారే

చెప్పిరి. 'పద్యావసానే నర్వేషా' మ్మనుకారిక యాయమునే సాధించుచున్నట్లును జెప్పిరి. మఱి యట్టియెడలఁ బూర్వపద్యాంతిను మగుపొల్లనకారము పూర్వాచ్చు నత్తియుండక యే మై పోవును? చిం.వి.ప.లో 'లుక్సంశ్లేషానాచి' సూత్రవివరణమునఁ బ్రత్యేకస్థితిలో ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండునదే యయ్యును స్వరసుకృతలో మీఁదిస్వరముతోఁ గూడు ననిరి. అదియఁ జెప్ప నక్కరలేదు. అయినను నది సమర్థించుటకయి పదము పరమునఁ జేర ద్రుతము పరపదాదివర్ణముతోఁ గూడి 'స్వత్వ' స్థితి నందు ననుకొందము. అదానిని వారించి పూర్వాచ్చు నత్తియుండుట యనుసంశ్లేషమును విధించుట యొప్పును. కాని పద్యావసానమందలిద్రుతమున కిట్టిస్థితి యెట్లు? పైని బదము చేరినఁ గదా ద్రుతము స్వత్వముతోఁ బరపదాదివర్ణముతోఁ గూడుట - పద్యావసానమందలివర్ణము మీఁదివర్ణముతోఁ గలిసి స్వత్వముతో నుండుకు మీఁదఁ బద మేది? మీఁదఁ బద మున్న నయ్యది యవసానద్రుత మెట్లుగును? కావున నటఁ జేర్కొన్నట్లు ప్రత్యేకస్థితిగానే గుర్తింపవలె. శబ్దము పరముగా లేక ద్రుత ప్రకృతికము ప్రత్యేకముగా నున్నపుడు ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియే యుండును గదా. అట్లత్తియుండుటవలననే గదా స్వరపర కృతలో సంశ్లేషమును వారించి స్వత్వమును సాధించి నట్లు వీరు ఖేర్చొనిరి. కాఁగాఁ బద్యావసానమున ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియే యుండఁగా నింకొకరితిగా నుండుట కవకాశమే లేకపోగా సంశ్లేషమును విధింపవలసినయవసర మేలగల్గినది? సంశ్లేషవిధానము సమన్వయింపఁ బడుఁ గాక. కాని విధింపవలసినయవసరము లేమి విధానము నిర్ధారకమే యనఁదగియున్నది. ఇంకను బద్యభేదావసానములందు సంశ్లేషమును విధించుటచేఁ బద్యభేదము లన గుర్వివసాయిపద్యము లన నితరము లగులఘువసాయిపద్యములతుదిని ద్రుతమునకు నితరము లైనకార్యము

లుండునా? అందుకే 'పద్యావసానే సర్వేషాం స్వత్వం నాహ్నితి'యని నిషేధించెనా?

ఇంకను సకారపుబొల్లలే ద్రుత మని యంగీకరించి దానితోనే స్వత్వసంశ్లేషమును నిర్ణయింపవలయుచోఁ బూర్వాచ్చ నత్తియండుటయే స్వత్వ మనియు మీఁదివర్ణముతోఁ గూడుటయే సంశ్లేషమనియుఁ జెప్పబడెను. అట్టిమార్గమున నిట సంశ్లేషవిధాన మనవసర మగుటతోపాట నర్థకము నై యున్నది. కాఁగా ద్రుతము వ్యంజనమే యనునభిప్రాయమున కీయది విరుద్ధ మనక తప్పదు.

ద్రుతమును ను (ని) వర్ణముగా సంగీకరించుపక్షమున నీయది యన్వయింపఁగలదు. ఇట స్వరసహిత మైయున్నపు డది ప్రత్యేకకాక్షర మైయుండును. సంశ్లేషవిధానముచే ద్రుతస్వరము లోపించి ప్రత్యేకకాక్షరము గానుండుఁ బూర్వవర్ణముతో నుచ్చరింపఁబడుటగా విధానము స్థాకము కాఁగలదు. దీనికి మూల మనఁదగినయప్పకవి నచనములను బరిశీలించినచో నిట సంశ్లేషము స్వరలోపవిధానప్రయోజకముగా గుర్తింపఁదగియు నున్నవనుట స్పష్టము. అప్పకవి నినులు ద్రుతములుగా సంగీకరించుట యింతకు ముందు స్పష్టము. అట్లుగాదన్నను స్వరముచే నిది సంశ్లేష మనఁదగు. మీఁదిహల్లతోఁ గూడుకొనుట సంశ్లేష మన్నసూరి వచ్చెనే ఋషి యని సంశ్లిష్టస్థిని జూపట గమనింపఁదగు. నిజమున కిట విశ్లేషము స్వరలోపముగ గుర్తించు లోక దప్ప లేదు.

2. ద్రుతము పొల్లనకారముగాఁ జెప్పినప్పడు స్వత్వసంశ్లేషముల నడుమ భేద ముండును. అహోబలుఁడు పొల్లనకారమే ద్రుత మనియు స్వత్వమును స్వరసహితముగఁ జేర్కొనుటచే నాతని మతిమున స్వత్వ సంశ్లేషములకు స్వరూపమున భేద మధిక మయినది. కాని యట్టినిర్ణ

యము సరి కాదు. అది విషయాంతరము. సరిపొచ్చుటకై వజ్జులవారు పొల్లున కారమునే ముందు వెనుకలకు జరిపి యవియే స్వత్వసంశ్లేషము లనిరి. ఇందు భేదము లేదు. అందువలన నష్టములు పెక్కులు. దీని వలన 'వాత్మాస్మద్ద్రుతస్య స్యాల్లు' క్కనుచింతామణిలక్షణమును 'వినాద్వితీయ' మిత్వాది వి. వి. నచరమును న్యర్థము లైనవి. నేను తానులు కళలా? యన్నయంశమున నిది విపులముగాఁ బరిశీలింపఁ బడు. నన్నయాధర్వణులక్షణములనే న్యర్థములు చేయుచున్న యీ స్వత్వసంశ్లేషలకు మూల మగుపొల్లునకారమే ద్రుత మనుసిద్ధాంతము నన్నయాధర్వణసమ్మతమా? వారిసిద్ధాంతమువలన వారిలక్షణములే న్యర్థము లవుచున్న వేమి? కాఁగా నీలక్షణములనుబట్టియే పొల్లు నకారమే ద్రుత మని నన్నయాధర్వణసిద్ధాంతముగాఁ జెప్పట సరి గా దని నిర్ణయింపవచ్చును.

3. దీనివలననే సమాససలమునను వైరుధ్య మేర్పడినది. తథుకున్ గజ్జె లన్నది సంశ్లేషమును దళుని న్నజ్జె లన్నది స్వత్వము వైరుధ్యంబు నిందు స్వత్వమును నిషేధించి సంశ్లేషమును సాధించుకొనుట న్యర్థము కాదా? అందుకే కదా పైని 'వాత్మాస్మద్' అను చింతామణిలక్షణ మును 'వినాద్వితీయ' మును వి. వి. లక్షణమును బ్రయోజనహీనము లనవలసివచ్చినది. అయిన వి. వి. 'స్వత్వం ప్రశ్లేషతా బిన్దు స్సమాసే న ప్రయోగత' యని స్వత్వముతోపాటు సంశ్లేషమును గూడ నిషేధించినది. ఈకారక పరమార్థము సమాసమున ద్రుతము లోపించు నని చెప్పబడెను. భగ్యంతరముగాఁ జెప్పె నన్నమాట. కాని యంతకు ముం 'దాద్యత్వతీయా తు న యక్తా శబ్దవిస్మతే' యని బిందుస్వత్వ ములు మాత్రమే నిషేధించెను. కాని యిట వజ్జులవా'రాద్యత్వతీయా తు-బిందుస్వత్వసంశ్లేషములు స-రావు అని సమాసమున సంశ్లేషమును నిషేధింపఁబడినట్లు చెప్పిరి. ఆద్యత్వతీయా యన్నప్పటిద్దవచనము

ననుసరించియు ద్రుతస్వ హలిబిందు స్వాచ్చిష్టత్వం చ క్వచిత్స్వతా లోపః' అనువానిలో మొదటి దై నబిందువును మూడవ దై నస్వత్వ మును రెండింటిని మాత్రమే శర్హానవలసియుండ ద్వితీయ మైన సంశ్లే షమును గూడ నెట్లు సంగ్రహించిరో యర్థము గాకున్నది. ఇటు నట్లు చెప్పకున్నను 'స్వత్వం ప్రశ్లేషతా బిందు' అనుచో బ్రత్యేకముగా సంశ్లేషమును నిషేధించియే యుండెను గాన శాధ లేదు. మొత్తము మీఁద నీ ధానముఫలము 'ద్రుతస్వ సర్వత్ర లుక్సమానేషు' అన్నదే. కాగా సామాసిక మైననుమాగమనలమున నీకారిక ప్రవ ర్తింప దని వజ్రులవాని పేర్కొనుట యుచితమే. అనగా నటు బిద్వాది ద్రుతకార్యముల నీకారిక నిషేధింపఁ జాల వన్నమాట. కన్దోయి యనుచో 'నో రస్వస్వాపి బహుళ'మని వి.వి. చెప్పటచే నెట్టిబాధయు లేదు. కాన సమాసమునఁ జిగురున్ గైదువు చిగురు నైకువను రెండు రూపము లుండుట కభ్యంతరము లేకపోయినది. సమాసమున స్వత్వము ప్రత్యేకముగా నిషేధింపబడ లేదు గదా.

కాని సూరిలక్షణమున దీనిం బ్రస్తావించి భేషము నెన్నుటలోఁ గొంత విరోధ మేర్పడినది. సూరి 'సమాసంబులందు ద్రుతంబునకు స్వత్వంబు లేదని చెప్పట యాయధర్వణకారికను జూచియే యని యాలోచించిన వజ్రులవా రిట్లు పేర్కొనిరి. ఆ యధర్వణకారి కయు నీసూరిసూత్రమును సామాసికహృత్రిమునగూర్చియే వైసి యున్నను నంధధర్వణకారిక సమాసమందు విధింపబడిన మాగనురూప ద్రుతము విషయముగాఁ గలది కాదు. సూరి సూత్ర మిట్టి మాగను రూపద్రుతమే విషయముగాఁ గలది. (వ్యా. సం. ప. 347) సూత్ర మునగూర్చి వీరినిగ్గయ మనమంజసము. స్వత్వనిషేధపర మైనయీ సూరిలక్షణము సమాసమందు విశేషముగా విహిత మైన, కాని, ద్రుత ములు రెంటికీఁ జెందినదే. లేనిచో 'చిగురును గైదు' వను స్వత్వము

నిషిద్ధమై తలనుగ్రా లనుస్వత్వము సిద్ధ మగును. తలనుగ్రా లనుచో ద్రుతము ప్రత్యేకముగా సమాసముందు విధింపబడినది కాదు గదా.

“మఱియు నాధర్వణస్వత్వము వేఱు. సూరిమతిమందలిస్వత్వము వేఱు. కావునఁ బయియధర్వణకారికను మూలముగాఁ గొని యిట్టి విధానమును సూరి చేయట భ్రాంతిమూలకమే యనక తీరదు. (347) స్వత్వవిషయమున భేద మున్నదనియే యనకొందము. నిషేధింప కుండుటెట్లు? నిషేధింపకున్నఁ దలనుగ్రాలు చిగురునుగైదు వను స్వత్వరూపములు సాధువులు గానా? ఇట్టి వసాధువు లని నిర్ణయించుటలో భ్రాంతి యే మున్నదో తెలియకున్నది.

పయి యధర్వణకారికనబట్టియే సూరి యిట్లు సూత్రించె ననుట కాధార మేమి? పయియధర్వణకారిక స్వత్వసంక్లేషబిందువులు మూడింటిని నిషేధించుచుండగా దానిని మూలముగాఁ గొని చెప్పఁ దలచిన సూరి స్వత్వము నొక్కటే యేల నిషేధించెను. తనమతిమందలి స్వత్వస్వరూపము వేఱు గావున నట్లు నిషేధించె నని యేని వజ్రుల వారు చెప్పక తప్పదు. కాఁగా నాధర్వణము నిషేధించినమూడు కార్యములలోను స్వత్వము నొక్కటి సూరి నిషేధించె నన నాతఁ డాధర్వణముతో సంబంధము పెట్టుకొనక తనద్రాణాళిక కవసరమైన విధానమే చేసె నని గుర్తింపఁదగునే.

పొల్లునకారము ద్రుత మవుటవలన స్వత్వసంక్లేషములకు భేదము లేమి స్వత్వమును నిషేధించి సంక్లేషమును సాధించుట ప్రయోజనవంతము గా దని యధర్వణుఁడు స్వత్వమాను నిషేధింప కుండుఁ గాక. అట్టిభేదము గలతనమతము ననుసరించి సంక్లేషమాను సాధించి స్వత్వమును నిషేధించుకొనుట సూరి కవసరము కాదా? అందులకే చెప్పెను.

ఇట్టియెడలఁ బై ని వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. సమాసములోనియూగమ ద్రుతమునకు నున్వరూపమే కాక ద్రుతము పరహల్లుతో సంయో

గించుట లక్షణముగాఁ గలసూరిప్రభృతులసంశ్లేషము నై ప్రయోగములం దెచ్చుటచు నిర్వహింపబడలేదు. ఇట్టిస్థితిలో సూరి స్వత్వము నిషేధించి సంశ్లేషము నంగీకరించుట కాధార మేమో తెలియకున్నది. (వ్యా. సం. స. 347) స్వత్వము నిషేధించుట పొర పాటా? లేక సంశ్లేషము నంగీకరించుట పొరపాటా? నస్వపరము. లేదన్నాను గావున స్వత్వనిషేధము యుక్తమే. పరహల్లుతో సంయోగించుటలక్షణముగాఁ గలసూరి ప్రభృతులసంశ్లేషమును బ్రయోగములందు లేదు గాన దానిం గూడ నిషేధింపవలె నని యభిప్రాయ ముండదు. పూర్వాచ్చు సత్తియుండుట లక్షణముగాఁ గలనన్నయాధర్వణుల సంశ్లేషమును బ్రయోగములందుండి యుండదు. కావున సంశ్లేషముచు నిషేధింపవలెననిదే. అంగీకరించుట కాధార మే మైయుండును? నన్నయాధర్వణులు స్వత్వసంశ్లేషము రెండును నిషేధింపలేదు గదా. కావున రెండును రానచ్చును. వానిస్వరూపమున భేదము లేదు. చిన్నయమతమున నయ్యవి రెండును సంశ్లేషములే యనఁడును. కాఁగా వజ్ఞులవారి వాఖ్యానము ననుసరించిన నన్నయాధర్వణులమతమున స్వత్వసంశ్లేషములు సూరిమతమున సంశ్లేషమే కావునను నన్నయాధర్వణులు స్వత్వసంశ్లేషములు రెండును నిషేధింపలేదు గాన నంగీకరించినట్లే కావునను సూరి యట్టిసంశ్లేషము నంగీకరించుట కాధారము తెలియక పో నే మున్నది? వజ్ఞులవాఁవ్యాఖ్యానిగుణముగ నన్నయాధర్వణులయభిప్రాయమే యాధారము.

ఇట్లు చెప్పకుండుటకుఁ గాఁబోలును పేరు “నన్నయాధర్వణులు సమానమున నుమ్మును విధించిలే కాని యచటిద్రుతము నకు నచ్చు నాకారములపేషయమున విశేషవిధులను వచింపలే” (వ్యా. సం. స. 347) వని సమర్థింపఁబూనిరి. విశేషవిధులు వచింపనచ్చుడు సామాన్యవిధులే ప్రవర్తించును. కాని సామాగమ మట్లే యుండిపోదు గదా.” (ఉన్న

నది సంశ్లేష మైపోగెను.) చిగురున్ - కై (వై)దు పని నుమా
గమము చేయగా సమాసమున నే నుగునో చెప్పలే దని ద్రుత మశ్లే
యండను గదా. 'పరుషా ద్రుతప్రకృతికా' త్తీనుదానిచే చిగురుం
గైదు విత్యాదిగ నగు. అట్టిబింద్యాదికార్యము లవునపుడు 'అవికార
గతే' యని చిగురునైదువని యగుటలో సవరోధ మేమి? నిషేధము
లేదు గానఁ గాక తప్పదు. కాఁగా విశేషవిధిని జెప్పకుండుట
చేతనే వజ్జులవారు పేర్కొన్న స్వత్వసంశ్లేషలరూపములు సిద్ధ మయి
సూరిమతమున సంశ్లేషమే యవుటచే సూరి సంశ్లేషము సంగీకరిం
చుట నన్నయాధర్వణసమ్మతమే యనఁదగినది కాదా? సూరి నన్న
యాధర్వణులవచనములే యాధారముగా సంశ్లేషము సంగీకరించె.
వారిమతమున నుస్వరూప మెచ్చటను గాదు గాన నది వారి కిష్టము
గాదు. తనకుఁ గొన్ని యెడల నిష్టమే కాని యిటుఁ గాదు కావున
సూరి స్వత్వమును నిషేధించి సంశ్లేషము సంగీకరించుట యాపహ్చయనే
యన్నది. దానిని జం. వి. వి. లతోఁ జోల్చుచో నింకను సముచిత
ముగా స్వమతానుగుణముగ సూరి చెప్పుట నిర్దుష్ట మై గ్రాహ్య మై
యన్నది.

ఇంతకును నిట్టిసంశ్లేషము కవిప్రయోగముండు లేదా?
యన్నది యనుమానము. సూరి 'గరువపున్మరువు' అనుచో స్థిరపరక
నుగాగమమును జూపెను. స్థిరపరకతలో నుగాగమము గల దనుచో
సంశ్లేషము తప్ప నితర ముండుటకే యవకాశము లేదు. లోపించిన
దనఁ దగు స్థలములో నుగాగమమే లే దనఁ దగు. వర్గముగ్భిన్నస్థిరి
పరకతలో బిందువును లేదు. సమాసమున స్వత్వము నుండదు. ఇంక
మిగిలినది సంశ్లేషమే. అందులకే సూరి 'గరువపున్మరువు' వని చూపెను.
స్థిరపరకత్వమున నుమ్ము నచ్చట యర్వాచీనులకావ్యములలో నగపడు
చున్నది. సిద్ధిప్రసక్తేలి, అనుగున్వేలది, (వ్యా.సం.స.కెరి) యని

వీరును జూపిరి. ఇట్టివి భారతమున లేకుండుగాక. ఇది సంశ్లేషమవునా కాదా సూరిమతమున? ఇట్టిప్రయోగములు విరుద్ధములా? స్థిరపరకనుక్కు సంగీకరించినసూరి సమాసమున సంశ్లేషమును నిషేధించిన నానుక్కును వివరించుట వ్యర్థమే యవును గదా. ప్రాచీనప్రయోగములు వెదుకవలసియున్నది. కాని యర్వాచీనము లధికములే కలవు. కప్పరం పున్నామంబిడి. (పి.జ. 33-8) నిబ్బరం న్ సంగడమో, (మను. 3-59), తళుకున్నేడల అద్దపున్నుడులు. మిటారంపున్నుంబలులు (కువ. 1.77), అబ్బరపున్నులపు (సీలా 2-102), గారాబున్ సుతునట్లు (రాజ. 2-138), సన్నపున్ రంగుటరంగు (ఆము. 5-4), బల్బీరంపన్నె అకాతు (ఆము. 4-31), కప్రపున్ పాలు (ఆము. 1-76), ముత్తైపున్నేడలు (యయా. 4-157), మొలకప్రాయం పున్నుల (రామా. 4-81), ఓయ్యారపున్ మాపు (అవి. 3-69), మే || ఇట్టి వెల్లె నాథువు లని తిరస్కరించుటకంటె సమాసమున సంశ్లేషము సంగీకరించుట యుక్తము కాదా? కఠికుష్టపస్విజనుఁ డేచిని (స్మ. 2.124), అనుచో నున్నది సంశ్లేషమే కదా. కాఁగా దాను బ్రామాణికములుగా స్వీకరించిన రామాభ్యుదయానులనుండి సూరి ప్రతిమునుకు సమాసమున సంశ్లేషము సంగీకరించుట యుక్తమే కాక యవసరము నై యున్నది. ప్రాచీనప్రయోగములు లేని మాట నిజమై యైన సన్నియాధర్వణులు వర్ణనలు పేర్కొన్నకీర్తి స్వత్వసంశ్లేషములను వారించుకొనుటయే యచితము గాని సామాన్యవిధుఁ డేత సమాసమును తిరి సంగీకరించుటయే సరిపడనేరదు.

అది యట్లుండగా ప్రతిము నున్నచునుచో స్వత్వము నట్లు కావున సమాసమున స్వత్వమును నిషేధింపనియూమతమున స్వత్వముండవలదా యని యనుమానము. ఇయ్యది యనుక్తాంతమే యని పించును.

వికృతివివేకమున 'స్వత్వం ప్రశ్లేషతా' బిందు స్వరూపే చ ప్రయోగత'యనుచో 'నిత్యం ప్రశ్లేషతా'యను పాఠమున్నట్లు కవిశిరో భూషణము చూపుచున్నది. కవిజనమండన మీపాఠమునే వ్యాఖ్యానించియున్నది. బిందుస్వత్వములు నిత్య మనుటచే బిందువో సంశ్లేషమో రావలసినదే కాని స్వత్వము మాత్రము రాదని చెప్పడగియున్నది. ఇట్టిస్వత్వరూపములు వారించుటకై తన్మతానుయాయులిట్లు కల్పించిరేమో యనుటకు కవిజనమండనము స్వత్వరూప ముండు కుండుట బ్రస్తావింపనే లేదు. (315) సమాసమున నుండుద్రుతమున కీకార్యము లవు నన్నమాట. బిందుస్వత్వసంశ్లేషములను నిషేధించి తన్మూలమున లోపము సాధించుచుట్టుద్రోవకంటె లోపవిధానము సూటి కదా. లోపము చెప్పక స్వత్వాదులు మూటిని నిషేధించే నేల? దీనింబట్టియే 'నిత్యం ప్రశ్లేషతా' యనుపాఠమే యథానంతమై యుండుటయు గమనార్హము. ఇటు నహోబలపతియభిప్రాయ మెట్లు? 'అలుకి చ' సూత్రమునొద్ద స్వత్వమును ను (ని) స్వరూపముగా నిరూపించినయనంతరము 'ఏతచ్చ సమాసే న సంభవతి పృయోగా భావా'త్తని యీకారికను జూపి, 'ఇత్యధర్వణవచనాచ్చ' (309) యనెను. సంధర్భముచుబట్టి స్వత్వమును నిషేధించుచున్న 'స్వత్వం ప్రశ్లేషతా' యనుపాఠమే తదభిప్రేత మేమో యనిపించును. కాని నిత్య మ్రునుపాఠము ననుసరించియు బిందుస్వత్వములు ప్రయోగానుగుణముగ నియతము లనుటవలన స్వత్వము లేదనియే యభిప్రాయము గావున ప్రకరణానుగుణ మగుసర్థము నది యీగలదు. 'స్వత్వం ప్రశ్లేషతా' యని బిందుస్వత్వసంశ్లేషములను నిషేధించుచో లోప విధానము ఫల మగుటచే స్వత్వనివారణస్థలమునకంటె ద్రుతలోప స్థలమున 'ద్రుతస్వ సర్వత్ర లు కృమీసేషు' అనుసూత్రముకడనే సంధర్భ మధికము కదా. సంశ్లేషబిందువులును లేకపోగా స్వత్వము

లే దనుట కిది చూపనేల? ఇతరము లున్న వని యర్థము వివరణమునఁ గలదు. కాని “స్వత్వ” మ్మనుకారిక యందు లేదు.

ఇట్లు నిర్ణయింపరా నని చెప్పవలసిన ప్రాచీనప్రయోగములందు లేనివచ్చులవారి స్వత్వసంశ్లేషములను నన్నయాధర్వణులు నిషేధించు విశేషవిధిని జెప్పలే దన్నట్లే స్వత్వనిషేధ మనుక్త మనుటయే సమాధాన మగును.

దీనితోపాటు ‘గనడవవాఃస్యః ప్రథమామాత్రదాత్మాస్మదోర్విన్దైవైతే’ యరుసూత్రమున ‘ఆత్మాస్మదోర్విన్దైవేతే’ యన్నది గూడ వ్యర్థమే. అయ్యది సార్థకము గావలె నన్న నాదళమందు లేకున్న వానినిపరిగనడవవాదేశము రావలసి యుండును. స్వరలోపాంతరము శబ్దగతనకారము కూడ ద్రుతమే యవు ననువచ్చులవారియభిప్రాయము ననుసరించి తానోనేడు ద్రుతప్రకృతికములు కాఁగా సరళాదేశమే కాని గనడవవాదేశస్రాప్తిలేదు. కాబట్టి యాదళమందు లేకున్న నిబ్బంది లేదు. కాఁగా నది యనవసరమే. నువ్వము ద్రుతమన్న నీయుబ్బంది లేదా యన్న చూ. తానునేనులు కళలా? వచ్చులవారల్లు ను న్యయింపకుంబ గమనింపఁదగు. ద్రుతము నకారపుబొల్లను నిర్వచమునలననే తానునేనులు కళ లనియు దానిపై గనడవలే యవుననియుఁ జెప్పవలసివచ్చిన ననుటయు యథార్థమే.

4. అలుక చ సంశ్లేషః అని సంశ్లేషమును విధించుటయు వ్యర్థమే. సజ్జివాలే బాలవ్యాకర్తృమతమునుగూర్చి ప్రస్తావించుచు “నుస్యరూపముతోపాటు పోల్లునకారము గూడ ద్రుతమూలమని తలంచినచో నాదేశసరళాదిపరికల్పమున ద్రుతము నను సంశ్లేషవిధానము వ్యర్థము ... ద్రుతసంశ్లేషవిధానకారవమున కేల పొల్పుదును? (వ్యా. సం. స. 97) అనిరి. బాలవ్యాకర్తృమతమున ద్రుతము నుస్యరూపమే యని స్పష్టము చేసిరి గాన నీయనుపపత్తి

యట వారే తొలగించినట్లయినది. మఱి చింతామణి వి. వి.లనతమునఁ బొల్లునకారము మాత్రమే ద్రుత మని గదా పేర్కొందురు. అట్టియపుడు చింతామణిలోను దదనుగుణముగా వి. వి. లోను సంశ్లేషవిధానము వ్యర్థము కాదా? బాలవ్యాకరణపక్షమునఁ జేసినవినిర్ణయిట నేల చెల్లదు? కావున ద్రుతము పొల్లునకారమే యన్నవాడు సంశ్లేషవిధానము వ్యర్థమనకి తప్పదు. పొల్లునపొల్లు మీఁది హెల్లుతోఁ గూడుట విశేషముగా విధింపవలసినయననర వేమి? వత్తురువారు అనుచో ఉత్పలోపముచే వత్తు ర్వాకు అని కాలేదా? మీఁదిహెల్లుతోఁ గూడుట విశేషముగాఁ జెప్పెగా? అయినఁ బూర్వాచ్చ నత్తియుండుట గదా సంశ్లేష మనవచ్చు. సంశ్లేషము నట్లు నిర్ణయించుటయే సరికాదు. ప్రత్యేకస్థితిలో పూర్వాచ్చ నత్తియుండు ద్రుతము పైని బదము చేరఁగనే పై వర్ణముతోఁ గలియుట స్వత్వమును గాక యంతకుముం దున్న యాస్థితిలోనే యుంట్ల సంశ్లేషము నను విశేషకార్య మనియుఁ జెప్పట యెప్పునా? అవుఁగాక. పూర్వాచ్చ నత్తియుండుట పరాచ్చ నత్తియుండుటయన్న భేదము సంయు క్తలము లం దన్నింటనా? లేక యట్టినకారము మాత్రమునకే యవునా? సకారమునకే యని నిర్ణయింప వీలు లేదు. 'వత్తు ర్వాకు' అనుచోల్ల వత్తుర్ వారు, విల్ పూని యనురీతి నుంట్ల గ్రామ్యత యగునా? అయిన నిట సంశ్లేష మేల చెప్పబడలేదు? కాఁగా ద్రుతము పొల్లై యైనపు డంతకుముందు వజ్జలవారే పేర్కొన్నట్లుగా సంశ్లేషవిధానము గౌరవమే కాని ప్రయోజనవంతము గాదు. అనఁగా 'అలుకి చ సంశ్లేషః స్యా' త్తనుసూత్రము సయితము వ్యర్థమే యన్నమాట. ఇట్లే వి. వి. లోను. 'లుగ్వా' యనిమాత్రమే చెప్పఁజాలును. 'అలుకి చ' ఎత్తివేయఁదగును.

ద్రుతము ను(ని) వర్ణ మవునపుడే స్వరలోపసాధకమవుచు సంశ్లేషవిధానము ప్రయోజనవంతము కాఁగల దని గుర్తింపవచ్చు.

5. పొల్లనకారమే ద్రుత మనుటచేతనే ద్రుతాద్వితీయతః అను కారి కయు వ్యర్థమైవది. ఇట్టిదియు ద్రుతద్వితీయమునే చెప్పచో 'నోవా ద్విత్వ'మృదు కారిక పునరుక్తియే యప్రమర్శది. వజ్రలవారువివరణ ములో నయ్యది యన్యకము నై నది. అహోబలపతి యీకారికను బ్రయోజనవంతము చేయుటకే తనద్రుతస్థితాంతమును వనలికొని ఇక్కడమాత్రము ద్రుతము నువర్ణముగాఁ గూడ గ్రహింపవలె నని పేర్కొనెను. అహోబలుఁ డచ్చోనే తనద్రుతస్థితాంతము నేల విడిచెనో యగునని వజ్రలవారు గ్రహించియుండకపోరు. కాని నన్నయూధ ర్పణులనుతమున నకారపుఁబొల్ల గాన నువర్ణ మెంతమాత్రమును ద్రుతము కానేర నని విశ్వసించియుండుటచేతనే కారిక నన్యకము చేయుట కేని సిగ్ధపడిరి గాని ద్రుతస్థితాంతము వీడలేదు.

6. పద్యావసానే సర్వేషా మృదుకారిక దేవక్షయమునను బ్రయోజనవంతము గానేరదు. అప్పకవీయము ననుసరించి చెప్పబడిన దని గుర్తించుచోఁ దద్విధానము కొంత పొరపాటు. 'పద్యభేదావసానే' యనుకారిక కది వివరణముగా గ్రహించినఁ గొంత యన్యము లెగ్గును. వాక్యావసానమునంపలిద్రుతమునకు లోపము స్వత్వము స్వీకారోప మనునవి మూఁడగు. గుర్వవసాని యగుపద్యములకు ద్రుతమునకు సంశ్లేషమే అనఁగా స్వరలోపమే యగు నని చెప్పబడినది. అట్టి యొడల పద్యావసానే యను చోటిపద్యములయవసానమున స్వత్వము సాధువు గాదు. 'గుధాపూరంబు తోరంబుగాన్' అనునీతిశలములలో సంత్యాక్షరము (దీర్ఘాంతమై గురు వగుచో దానిపైని ద్రుతమునకు సంశ్లేషము వచ్చితీరినక్కరలేదు. స్వత్వము లే వనుటచే లోపమును రావచ్చు నది చెప్పి తోరంబుగాన్ అనియే కాక తోరంబుగా అనియు నుండఁదగు నని సమర్థింపవచ్చును. కాని యప్పకవీయమూలమునుబట్టి యహోబలపతి పొరపడె నేమో (యప్పకవి పూర్వపద్యమునకు వివరణముగాఁ జెప్పియుండు.) యనిపించును.

ఇది యధర్వణకర్తృకమే యన్న స్వల్పలవారిమతమున నీయది యసర్థకమే యగుట విశేషము. నీని కర్థము చేయుచు వారు “పద్య ద్వయాద్వంతవర్ణసంధి సంప్రదాయవిరుద్ధ మగుటంజేసి పూర్వ పద్యాంతిమనకారము పరపద్యాదిహల్లుతో సంయోగించుట సంభ వింప (226) దన్నారు. ఇది చెప్పవలసినయవసరము లేదు. మఱియు స్పష్టతకయి చెప్పె నేమో. కాని యసర్థక మైనది. ద్రుతములయొడ స్వత్వమును (వష్టలవారిమతము ననుసరించి మీడివర్ణముతోఁ గూడుట) నిషేధించుటచేత దర్భిన్నములై నకళాపదములవిషయమునఁ బద్యద్వయాద్వంతవర్ణసంధి నంగీకరిచినట్లా? ఉదాహరణమునకు “రాక్షసులను గూల్చి నైచే నారాయణుండు” అనుపాదముతోఁ బద్యము పూర్తి యయి ‘ఈతనికి సాటి లే రిం నెన్వ తంచు’ నని యిం కొక పద్య (లేదా గద్య) మారంభ మైన దనుకొందము ఇచ్చుడు సంధి చేయక తప్పదా? వాక్యాననాన మని ననుర్థించినను రాకుండుట నిత్యము గాదు గావున సంధి యవుటకు సనకాశము గలదే గద.

ప్రకృతిభావమే స్వత్వ మనుట యప్పకవిప్రభృతులకు సమ్మతము. ఆమతమునే యనుసరించిన పైస్థలములలో నారాయణుండు ఈతని అని సంస్యభావస్థితి ప్రకృతిభావము. అనగా స్వత్వము. అలాగు పనునర్థము కాలికవలన నేర్పడు. నారాయణుం డీతని అను గీతిగా నుండుటయే స్వత్వము (నచ్చె న్నడుగు) అని కేరు గదా. ఇదే దృష్టితో ద్రుతప్రకృతికస్థలములను గమనింపవచ్చును. “రాముని విల సద్గణాభిరాముని దలతున్” అనుటతోఁ బద్యము పూర్తి యయి ‘నే సనవరతులు మదిన్’ అనుదానితోఁ దగువాత ప్రారంభమైన దన్న పట్టుండుటయే ద్రుతముయొక్క స్వత్వస్థితి యనుట యుచితము గదా. లేక తలతు న్నే సనవరతం బని, మీడివర్ణముతోఁ గలిసియుండుట ప్రకృతిభావ మనుట యొప్పునా? కాఁగా ద్రుతము తరువాతిపద్యము

(గవ్యము) మొదటివర్ణముతోఁ గలియక పూర్వపద్యాంతమున నట్లే యుండుట ప్రకృతిభావ మనుటాపస్తంబు. కాబట్టి 'కరుణాంబుధికిన్' అనుకీతిస్వత్వ మనాధునే యవనలె. దీనికంటెఁ బవ్యవ్యయాద్యంత వర్ణసంధి నిషేధము (కళాద్రుతప్రకృతికవివక్షలేకుండ) నామాన్యముగఁ జెప్పట కొంతవఱకు నై నను నుచితము గదా.

దీనివలన 'పవ్యభేదావసానేషు' అనుకారిక యంకితీర్థగాఁ గూడ నర్హ మవదగియున్నది. ఇది ద్రుతము పూర్వస్వరము నత్తి యుండుట యనుసంక్షేపమును విధించుచున్నట్లు వ్యాఖ్యానము కేరొనిరి. మీఁదిపాల్లుతోఁ గూడియున్న ద్రుత మాహల్లును విడచి పూర్వ స్వరము నాశ్రయించుట యనుసంక్షేపము సంధికార్యము గాదా? పవ్యవ్యయాద్యంతవర్ణసంధి సంప్రదాయవిరుద్ధ మైన సీసంధికార్య మెట్లు విహితము? స్వత్వనిషేధముచే నై నను గుర్వవసాయి ద్రుతము మీఁదిపద్యము మొదటి వర్ణముతోఁ గలియునవకాశము లేదు. అందు ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండుట వీనిలో నేదో యొకదానిచేతనే సిద్ధించుచుండగా రెండవవిధానము నర్హము. స్వత్వనిషేధముచే 'వాక్యాంత గతపదానాశ్చ' యని ద్రుతము లోపింపవలె నేమో యనుబాధ లేదు. 'వాక్యాంతద్రుతలోప మైచ్చిక మని నష్టా వాదీగు జెప్పియున్నారు. (వ్యా. సం. ప. 306) పవ్యభేదావసానేషు అని సంక్షేపవిధాన మవసర మవదగు. స్వత్వనిషేధము లేకయు నైన సర్వమే యని పైని స్పష్టము. ఇటు బద్ధభేద మనగా గుర్వవసాయి యనిరి. గానఁ దక్కిన మగుఁభ్యవసాయిపద్యముతునను సంక్షేప మును వారించుటకయి యిది చెప్పబడినదా? స్వత్వనిషేధముచే ద్రుత మట్ల యుండనలసియుండగా వీరిమతిమన నది సంక్షేపము కావలసియుండగా నయ్యది పవ్యభేదావసానములందుమాత్రమే యని నియమించుటకుఁ జెప్పబడినదా? అయిన లభ్యవసాయి యగుపవ్యముల

తుదిద్రుతమునకు స్వత్వముండునా? అసంగ నయ్యది తరువాత్పద్యము మొదటివర్ణముతోఁ గూడియుండుట మొప్పునా? దీనికంటె లఘువ సాయిపద్యము తుదినున్నద్రుతము లోపించుచో గణభంగ మునునెడల నట ద్రుతము లోపింప దనియు 'సంశ్లేషము నుండ దనియు స్వత్వమును లేదనియుఁ జెప్పటకంటెఁ జాత్యుక్త మగు 'ఉన్' శబ్దము దానిపై యత ముగాఁ జేరు నని చెప్పట కొంత నయము. (అయినను నియ్యది పాదపూరణార్థమున ఛందస్సునకయి వచ్చినది గా దనియు గణముల కొరకె మైనను నర్థవిశేషముమాత్రము తప్పక యేదో మొకటి యుండు ననియు వర్ణలవారిమతమును నెన్నవలసియుండు) కాఁగా నిదియుఁ జెప్పనక్కరయే లేదు.

7. ఉత్పయతౌ వనకాకా స్యాతామ్, భూతాదుతాం పరేషా మి త్తను చింతామణిలక్షణములు ఘటించును ఘటించితిని అనుకీర్తిరూప ములను సాధించుచున్నది. పొల్లున కారము ద్రుత మనుపక్షమున నీయని ద్రుతప్రకృతికములు గా నవలసియుండును. వర్ణలవారు ననిపైఁ బొల్లున కారమును జేయదురు. అయినను ఘటించున్ అనికావలయుటకు నవసానద్రుతలోపము చేసి నువర్ణమునం దుర్వేమునకును లోపము చేయక తప్పదు. ఇందలి యువర్ణము 'ద్రుతపూర్వస్వర సంధి'లో స్పష్ట మగును. కాఁగా నవసానద్రుతలోపానంతర మైనను వర్ణలవారిమతమునను 'ఘటించును' అని నిలువక తప్పదు. ఇందలి నువర్ణము ద్రుతము గానప్ప డీయది ద్రుతప్రకృతిక మగునా? కళ యన వలె. చేయదునున్, చేయదున్ అనునని ద్రుతప్రకృతికములు చేయదును అనునది కళ యనునిర్ణయము లక్షణానుగుణ మునా? ఈయిట్లుండి పొల్లున కారమునే ద్రుత మనుటచేత నేర్పడిన దనుట వాస్తవము. లేకున్న నవసానద్రుతము లోపించుచో సంతకుఁ బూర్వ మున్ననినులయందలిస్వరము లోపించుట నియత మని చెప్పవలెను.

ఇదియుఁ బొల్లునకారమే ద్రుత మనుటకుఁ జేయవలసిననిరాధార మగు నిర్ణయమే కాని సముచితము కాదు. 'చేసెదను దపము భాసురముగ' ననుకీర్తిస్థలములలో నువ్వముపైని ఖండబిందువును నియతముగా నుంచవలయును. ఖండబిందువు లేకుండుట పక్షాంతరమునను బొంగు గదు. కాని అయ్యెను బ్రభాకర - ఆనుకీర్తిస్థలములందును సకారముఁ బొల్లుపయఁ జాద్యర్థకమును జేసిస్థలమునను వీరు ఖండానుస్వారమును జూపలేదు. తదనుగుణముగ సమన్వయించుచో సవసానద్రుతలోపము, పూర్వస్వస్వరలోపము, దానిపయి ఉన్ చేసెదనున్ చేసెదను - చేసెదన్ - ఉన్, చేసెదనున్, అని చేయవలె గాని యిది మొదటికి వచ్చినది.

కావున నిట్టియొడ సట్టి ప్రక్రియ యక్కర లేదు గాని ఖండాను స్వార మైనను నాదేశసరళములకును నువ్వమునకును సడముఁ దప్పదు. ద్రుతము పొల్లునకారమే యని తలంచుచో దానినే విధించి నను లేదా విధించకున్నను జాలెడిది. వీనిపయి ద్రుతము చేరె నని నిర్ణయింపరాదు. అప్పకవిప్రభృతులు (బాలసరస్వతియు) సట్లు చూపలేదు. అట్టియొడల నుత్తమైకవచనములయొడ నువ్వవిధానముచే జం.కర్త వానిని గళలుగనే సాధించె ననియే నయినను స్వరలోపానంతర మున్నసకార మెల్లయొడల ద్రుత మగుటచే నిట చేసెదన్ అనుకీర్తి పక్షమునందు ద్రుతిప్రకృతికీర్త్యము గల్గిన దనియుఁ జెప్పవలె నది యచితము కాదు గదా.

ఇట్లు పరిశీలింపఁగా ద్రుతము పొల్లునకారమే యన్నప్పుడు చిం.వి.సి.లు చేసిన పెక్కువిధముల న్యృము లవుచున్నవి. అట్లుదాము చెప్పిన లక్షణములనే య్యురములో సస్థకములో చేయుచున్న పొల్లునకారమే ద్రుత మనుస్థితమునను యాధర్వణసమ్మత మనుట యెట్లు? నువ్వము ద్రుత మన్న సవసానమున స్వరలోపము

విధింపకుండుటయు సమానమున స్వత్వము నిషేధింపకుండుట యనునీ
తిగా నొండు రెండు చోట్ల చిం., వి. వి లు చెప్పనివిధానములనలనఁ
గొంతయిబ్బంది యుండవచ్చు. నదియు మార్గాంతరమున గుర్తింపఁ
బడుట కవకాశము చాలవఱున్నది. చెప్పనివిధానము వ్యస్థియం
దంచుకొని నువర్ణము ద్రుతము గా దని వారిసిద్ధాంత మనుటకంటె
'సలుకెచ'మున్నగాఁ జిం., వి. వి. లు చెప్పియున్నవిధులే వ్యర్థములు
సంస్కృతములును జేయుచున్నపొల్లునకారమే ద్రుతము గా దని
సన్నయాధర్వణమతముగా గుర్తించుట యచితము గదా. పొల్లు
పకారపక్షమున వ్యర్థము లగుచున్నయాయువిధులు ద్రుతము
నువర్ణ మనుపక్షమున సముచితముగఁ బ్రయోజనవంతము లగుటను
గుర్తింపవచ్చును. దీనినిబట్టియే సన్నయాధర్వణమతమునఁ బొల్లు
నకారమే ద్రుత మనుట సరికా దని నిశ్చయింపఁదగును.

కాగా ద్రుతము వ్యంజనమాత్ర మనుటయే సన్నయాధర్వణ
సమ్మతముగాఁ జేర్కొన్నయీకారణము సైతము వారిలక్షణముల
ననుసరించియే సరి కా దని నిశ్చయింపఁదగియుండుటంజేసి, పైని స్పష్ట
పడినదాని ననుసరించి. సన్నయాదికప్రయోగములను జితా
మణ్యాదిలక్షణగ్రంథములనుబట్టి ద్రుతము పొల్లునకారమే యనుట
యుక్తము గా దని గుర్తింపఁదగును.

నువర్ణము ద్రుతము గానేర దనుటకు వచ్చులవా రొకయుక్తిని
(లక్ష్యలక్షణములతో సంబంధములేక) చూపిరి. 'వ్యంజనమునకుఁ
ద్రాణము ననగా జీవకళను స్వర మొసంగును. కావున నట్టిస్వరము
తుదిని గలశబ్దము కళ యనిపించుకొనును. బాలవ్యాకరణపక్షమున
నిట్టిసార్థక్యము పొసఁగదు.' (వ్యా. సం. స. 95) చిం. పక్షమున
నిది యెంత పొసఁగినదో స్థలాంతరమున స్పష్ట మగు. దీనింబట్టి
నేనుదాసులు కళ అనియు నేన్, తాన్ అని యున్న (జీవకళ పోయి)

ద్రుతప్రకృతికము లగు ననియు వారి సిద్ధాంతము. ఇట్లే చేసెదను కళ. చేపెదన్ ద్రుతప్రకృతిక మని చెప్పడగియే యున్నది. కాని వష్టులవారి సిద్ధాంతము నెల్లయెడల ననుసరించినట్లు గానరాదు. లేనియెడల చేసెదను కొలిచితి మి॥ నయితము కళలే యని నిశ్చయించి చెప్పవలసియున్నది. కాని యిట్టివానిని వారు కళలని వ్యవహరించినట్లు గానరాలేదు. 'నేను తాను' అను రెండుశబ్దములయెడమాత్రమే యీయక్తి ననుసంధింపవలె ననలేము గదా. ఈయక్తియందలివార మెంతయో స్పష్టముగాదు. వ్యంజనమునకుఁ బ్రాణము గల్గుట యనగా జీవకళ గల్గుట స్వరమువలన ప్రాణము నిచ్చుస్వరము ప్రాణ మనియో జీవ మనియో యట్టిమఱియేదియో యనక తుదికి వష్టులవారు చూపించినట్లు జీవకళ యని యేని జెప్పక కేవలము కళ యనుటలో యక్తి యేమి? గట్టిగ ననరా దేమో కాని చిం. చెప్పినప్రాణిసంఖ్య యెట్టిది? ఇందలియనెంచితిమియు నప్పకవి బయల్పఱచెను. (3-44) ఆవష్టులవారు చెప్పినయభిప్రాయమునే చిం. కర్త యుద్దేశించినఁ గళలు కళేతరము లని పదములను గాక హల్లు లనే విభాగింప వలసియుండును. స్వర యుక్త మైనహల్లు కళ యనియు స్వరరహిత మైనది కా దుయు వ్యంజనమునకుఁ బ్రాణము నిచ్చుచో నావ్యంజనము నకారమే కా నేల? (లాక్షణికము?) ద్రుతి నకారమునెడలనే కలదు గావున నట్లే యనుకొనవలయునా? అయిన నకారము స్వరయుక్తమైనఁ గళ యనడుగు, కాని సుసావ్యంతియు లగుపదములు కళ లని వ్యాకర్త కేర్పొందుచున్నాడు.

ప్రూష - ప్రూక్' కను-కిన్ అనుకీర్తిగా స్వరము లోపించిన నకార మెల్లయెడల ద్రుత మును ననియు శబ్దగత. కారము ద్రుతమే యనియు వష్టులవారు కేర్పొనుటలోఁ బయియభిప్రాయ మున్న దేమో. స్వరయుక్తముగా నున్న ప్రూను అనునది కళయే. ప్రాణము

ననగా జీవకళ నిచ్చుస్వరము పోవుటతో, గళాత్వము పోయి 'అనేక ద్రుతప్రకృతయ' యని ద్రుతప్రకృతికత్వము సిద్ధించు నన్నమాట. 'నోరస్యస్యాపి' యను వి. వి. వచనమున బహుళశబ్దముచే బ్రయోగానుగుణముగా నాయాకార్యము లెట్లే నుండ నగు గావున నీసిద్ధాంతము బాగుగనే యున్నట్లనిపించును.

కాని యిట్టియెడల 'తిజ్మధ్యశేషపక్షీ' మున్నగుసూత్రము చెప్పవలసినయవసరము లేదు. శబ్దగతనకారమునుగూడ ద్రుతమే యని యుగీకరించినపుడు తనంతములు ద్రుతప్రకృతికములే యవుచున్నవి కదా. కాఁగా బొల్లనకార మెట్టిది యైనను నది యంతమునం గలది ద్రుతప్రకృతికము. అట్లు కానిది కళ. వత్తుకో కళ వత్తును కళ. ఇట్లు పొల్లనకారాంతము ద్రుతప్రకృతికము కానిది కళ. అని సూక్ష్మముగా లక్షణము చెప్పిన సరిపోయెడుదానికి 'తిజ్మధ్యశేషపక్షీ' మున్నగు సూత్రమేల? కాఁగా వట్టి లవారియూసిద్ధాంతము చిం. కర్తచే నుద్దిష్టమనలేము. అట్టియెడల 'అత్మాస్మదోర్విన్వైవైతే' యనునది సైతము వ్యర్థమే యని నిర్ణయింపవలసియున్నది.

కాఁగా వట్టి లవారు చెప్పినయూర్క్తియు సమంజసము గానేరదని నిశ్చయింపవచ్చును. అయిన ద్రుతము నువర్ణ మున్నది డీయబ్బందులుండవా? అనగా నపుడు చేయుదును చేయుదునో అనునవి రెండును ద్రుతప్రకృతికములే యవును. నేను తాను అనుప్రథమాంతములకు ద్రుతప్రకృతికత్వమును జ్ఞాపకము చేయుచు 'అత్మాస్మదోర్విన్వైవైతే' యన్నది నార్థక మగును. (చూ. ద్రుతప్రకృతికావలోకనము) ఇంక 'దిజ్మధ్యశేషపక్షీ' యన్నది మిగిలినది. కళలపట్టిక చెప్పుటకంటె ద్రుతప్రకృతికములను వివరించుటలోనే ప్రయోజన మధికమనక తప్పదు. అందుకే సూరి కళలను గాక ద్రుతప్రకృతికములను బేర్కొనెను. అట్లయినను శబ్దగతనకారము ద్రుతము గా దని చిం.,

వి. వి. బైసిద్ధాంతమును గుర్తించినచో నిది కొంతయేని సార్థకము గాఁ గలదు. నాంతములైన వెల్ల ద్రుతప్రకృతికములు గావు. మ్రాను, మ్రాన్ మున్నగునవి నాంతములె యయ్యు గళలే యవుచున్నవి. కావున గేవలనాంతములు ద్రు.ప్ర.లు. కానివి గళలని చెప్పినఁ జాలదు. కావున నేవి (గళలో లేక యేవి) ద్రు.ప్ర.తో చెప్పవలసియందును. కివి భక్తుడు మొదలగునవి ప్రథమాంతములే యయ్యు 'అస్మద్విశేషణము లయి నినుల నందుచో వయ్యవి ద్రు.ప్ర.లే యవును. కి నరును కానరును మున్నగుకీతిగా నియ్యవియుఁ జాద్యర్థమున నుశ్బ్దము చేరుచో ద్రు. ప్ర. లే యవును. కావున ద్రుతము చేరనపుడే లవి యెల్లఁ గళ లవు ననుటలో శర్థవిశేషమునందు వీనిపయి నుశ్బ్దాదు లగుద్రుతము చేరుచో గళలు గాకుండుటను జెప్పటయఁ బ్రయోజనముగా నుద్దేశింపఁబడియింపవచ్చును. నాచేతను అనుకీతి వానితో నెనును అనుకీతిగా ద్రుతాంతము లగుతిశ్శ్మధ్యాదిశబ్దములు కైతము 'అన్యే'యనులక్షణముచే ద్రు. ప్ర. లవు నని గ్రహింపఁదగును.

పొల్లనకార మెల్లయెడల ద్రుతమే యని స్వరసహిత మగుచో గళ యనియుఁ గాకున్న ద్రుత మనియుఁ జెప్పినవజ్ర వానిష్టయమా వలనఁ గలుగునిబ్బంది యీపక్షమున లే వనియే చెప్పవచ్చును. కాఁగా బైసిద్ధాంతము చిం., వి. వి. ల యభిప్రాయమే యనుటయు నిరాధారము.

ఇట్లు వజ్ర వారు నువ్వము ద్రుతము గా వనుటకుఁ జెప్పిన యాధారము లెల్ల సరియైనవి గా వని గుర్తింపవచ్చును.

వజ్ర వారి వచనాలు-వైరుధ్యాలు :

ద్రుతము పొల్లనకారమే కాని నువ్వము కా వనుటలో సరియైన హేతువులు లేమింజేరియే కావచ్చును గాని వజ్ర వారివచనము

లో వైరుధ్యములు చోటు చేసికొన్నవి. పొల్లనకారమే ద్రుత మన్న పేరు తద్విరుద్ధముగా జి., వి. వి. పక్షమునందే చూపుట యట తట గమనింపవచ్చును.

వ్యా. సం. సం. 1028 పుటలో “జాడ్యము-పట్టి అనియుండగా ‘అందుపట్టికూర్చివిభక్తి’ అని నుమ్ము రాగా జాడ్యమును - పట్టి జాడ్యముంబట్టి అని రూప మగు’ నన్నారు. నుమ్ములోనియ కార ముచ్చారణార్థ మనియుఁ దన్ములమునఁ బొల్లనకారమే యాగమ మగు ననియు సంతకు ముందు (347) పొల్లనకారమే ద్రుత మునస్థిగాంత మున కనుగుణముగాఁ జెప్పి కొన్ని పేరిట వి. వి. పచః ముచేతనే (యుత్వ సహితముగా) నువర్ణము నాగమము చేయుట విరుద్ధమే కదా. పైగా దీనివలన ‘ను’ ద్రుతముపైనే పరుషములకు సరళము లయిన ననియు నుద్రుతమునకే బిందు వైన దనియు నీవివరణములో వ్యులవారియభి ప్రాయముగా గుర్తింపవలసియున్నది. జ్ఞానమున్ పట్టి అని చూపిన జ్ఞానమునుబట్టి యని యగు తెల్లు? అట్టిరూపము దుష్టమా? లేక యక్కడఁ గూడ ప్రాతిపదికపైనే (నుమ్ము ప్రాతిపదికానయనమే కదా.) అర్థవిశేషమున ‘ఉన్’ చేరిన దని సమన్వయంపవలెనా? నకారచూబొల్లే యట నాగమముగాఁ జేసిన (పొల్లే ద్రుతము గదా యని) జ్ఞానమునుబట్టి యగురూపము కా దనునభిప్రాయముతోనే వ్యులవా రిట నువర్ణము నాగమము చేసియుందు రని నిర్ణయించు కష్టమే.

పొల్లనకారమే ద్రుత మనుటవలననే తానునేను లునంతయులు కళలే యనియు సందువలననే తిక్కన ‘ఏను పినప’ నని (గమనిన) వాదేశమే ప్రయోగించె ననియుఁ జెప్పిన వ్యులవార వ్యా సం. సం. 1040 పుటలో ఆతిక్కనగారి యింకొకప్రయోగమును ‘ఏన్కు దారయ నేను బ్రజాపతులందు (అశ్వ. 2-162) అని నువర్ణము పైని సరళాదేశ ముతోఁ జూపిరి. వారియతము సమసరించి ఏనుప్రజాపతులందున్ లేకున్న

‘ఏను ప్రజాపతులం దనియే’) ఇచ్చు టుచిత మైయుండగా సరళాదేశమును జేయుటయే కాక దానిని నువ్వుమునకును నడుచు ఖండబిందువు నేని జూపియుండ లేదు. (అర్థవిశేషము వివరింప నక్కరలేదు. ఎట్లు సరిశయమో యర్థదార్థ్యమో యుండును గనుక.) ఇట్లే తాను బ్రబోధించె (అది. 6) అని నన్నయప్రయోగమునఁ దానుశ్చయున నువ్వుముపై నాదేశసరళమును జూపిరి. ‘నేను బుత్రులును’ అని తిక్కనప్రయోగమును 1091 పుటలో నిచ్చిరి. నేను జమ్మ అనుచోఁ దిక్కనప్రయోగమున 1094 పుటలో నడుచు ఖండానుస్వారమును జూపిరి కాని 1995 పుటలో రెండుచోట్ల నిచ్చియు ఖండములను జూప లేదు. ఖండము లేనిచోట్ల నెల్ల ఖండానుస్వారము చేర్చుకొనవలెనా? ముద్రితగ్రంథముల ననుసరించి (ఖండము లే వచనము గదా.) కాఁగా నిట నువ్వుము ద్రుత మగుటతోపాటు తానునేనులు కలిగెను సిద్ధాంతము సయితము నెరిగా దని నిర్ణయింపఁ దగియున్నది. పదప్రయోగకోశములలో నట నట దాను, నేనులపైఁ బరుషము లెల్ల యంట గన్పించుఁ గాని సరళాదేశ ముంట ప్రచురము. గణపదాలు గానరావు. సరళాదేశము గ్రాహ్యమని చింతామణియందలి గణపదవాదేశనిషేధారంభమునుబట్టి గుర్తింపఁదగిన యున్నది గదా.

పుట 1496 లో ‘ప్రయ్యి-ఉను ప్రయ్యిను’ అని చూపిరి. ఉవ్వుకళ్ళాద్యంతా (ఇది వీరిపాఠము. ‘యవ్వుకళ్ళాద్యాంతా’ ఇది యహోబలపతిపాఠము.) అని యగు ఉళ్ళము ద్రుతప్రకృతిక మని నష్టాలవారి సిద్ధాంతము. దీనిపయి ‘అన్యే ద్రుతప్రకృతియ’ యని ద్రుతము చేసె నన్నమాట. అట్టిరానిని వీరు ‘ఉను’ అనుకీర్తిగాఁ జూపి రుంఁగా ‘నన్యే’ యను సూత్రముచే నిట నువ్వుముయిన దని స్పష్టము. పొల్లునకారమే ద్రుత మన్నవారిసిద్ధాంతమునుబట్టి యిక్కడఁ బొల్లునకారమే గదా రావలసింది. ‘నేను-ను బ్రయ్యుఁ బాపంగ లేక-అను

ప్రయోగము నిచ్చుటచే నువ్వమునకే ద్రుతకార్యము నుట గుర్తింపఁదగు. ఇట్లే 'శత్రుకచువ్వకము'నకుఁ దర్వాత స్థవిశేష బోధకావ్యయ మగు ఉనుశబ్ద ప్రయోగము స్థలాంతరమునందును స్వప్నముగా నున్న దన్నారు. (చిం. వి.ప. 218) ఇక్కడ చున్ అనుదుతముగావున ఉశబ్దము నుశబ్దము నని రెండును వేరుగా గ్రహింపరాదు. ఇంక ఉశబ్దమే, అయ్యది ద్రుతప్రకృతిక మని వీరి సిద్ధాంతము గావున దానిని ద్రుతాంతముగాఁ జూపి రన్నమాట. అనఁగా సకృడఁ గూడ 'ననే ద్రుతప్రకృత యనియ యైనద్రుతమునువ్వమే యననలె. ఉన్ శబ్ద మనుట వారిసిద్ధాంతమున కనుగుణము.

కవిభల్లటసూత్రముచే నుత్పలోప మగుటను వివరించుచు వీరు 'వినుము-విను-విన్' అయ్యును ను అదియున్ మున్నగున వెల్ల దీనికె లక్ష్యము అని యెఱుంగునది (వ్యా. సం. స. 768) అన్నారు. ఇక్కడఁ గూడ నదియును అనుచోటనువ్వము 'అనే ద్రుతప్రకృతయ యని యైనద్రుతమే యనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. ఏ రల్లుత్వసహిత మగు సకారమును జేయుటయే కాక యుండలియుత్వమునకు లోపమగుటను వ్యాఖ్యానించుటయు విశేషమే. ఏ దే మైనను అనే యనుసూత్రముచే సగుద్రుతము నువ్వ మునుట సారాంశము.

మఱి యింకొకచోట 'స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమస్త్యేతో ద్రుత స్త్రిన్ని శ్రుతిఃకృచి' త్రనుకారికను వివరించుచు ద్రుతమునకు నిశ్రుతిని జేర్కొని, ఏమిని జేయఁగ సీమి అని యుదాహరించిరి. ఏమియున్ - ఏమిన్ - ఏమిని జేయఁగ సీమి (310) అనుచో నుత్పలోపాంతరము ద్రుతము నిశ్రుతిని బొందినది. దానిపయి నింకొకద్రుతము వచ్చినట్లు వచ్చులవారు చెప్పలేదు. నివర్ణము పై నిబరుషమునకు సరిలే మాదేశ మునుటను జూపిరి. ఆయాదేశసరళమునకును నివర్ణమునకును సదుమ ఖండబిందువును గూడఁ జూపలేదు. అది సరిలే మగుటకు నివర్ణమే

హేతువు. అసంగ నయ్యది ద్రుతమే యైనది. ఇది తిక్కనప్రయోగమే గదా యని యుచేయించిరా? తిక్కన ద్రుతమును నిను స్వరూపముతోఁ బ్రయోగించి యుండె నని యంగీకరించియు నిను లపై సరళాదేశమును దిక్కనచేసినట్లంగీకరింతురా? ప్రాసగతములై యట్టి తిక్కనప్రయోగములు లే వనిరి - ప్రాసేతరస్థలములందు నిను లపై సరళాదేశ ముండ నవును గదా? అయినఁ బ్రాసేతరస్థలములలో సరళాదేశ ముండఁగాఁ బ్రాసస్థానమునఁ బ్రయోగింపకున్నను నిను లపై సరళము లాదేశ మవుట తిక్కనయభిప్రాయముగా విశ్వయింపవచ్చునే? ప్రాసేతరస్థలముల సరళాదేశ ముండ నొకవేళఁ బ్రాసయందుఁ బ్రయోగింపవలసిన సరళాదేశము మాని గ సడ దవాదేశము చేయునా? లేక ద్రుతముపై 'ఉన్' చేయునా? 'ఎను' ద్రుతప్రకృతిక మని చెప్పటకు 'ఎనును బరగి' యను తిక్కనప్రయోగమునే చూపియు ను (ని) వర్ణముపై సరళాదేశ ముండ దని తిక్కన ప్రయోగమునుగూర్చియే చెప్పట గమనించియే యంటిమి ఇట నివర్ణముపైఁ జూపి రాదేశసరళము. ద్రుతమునకు వి.వి. కర్త నిశ్చయింపజేప్పెను. నిశ్చయింపరాక ముందు నకారపుబొల్ల యుండును గావున నది ద్రుతమే. నిశ్చయింపజేయవలసినదానియందు ద్రుతత్వముండునా? ఉండు నన్న నెటనే నధర్వణుండు నివర్ణమందు ద్రుతత్వముంగీకరించినవాడే యవును. పొల్లే ద్రుతము గాని నిశ్చయింపబడినవివర నయ్యది ద్రుతము గా వుండురా? అట్టిదో ఏను విదప నను కీతిగా ఏమిని జేయఁగా అని గసడవవాదేశము గదా యుండవలయును. ప్రాస్థలము గాదు గనుక నిట్లున్నదా?

ఇట్టివైవిధ్యములను నజ్ఞులవాక్యగంభమునం దివ్వ నాద్యోచోట్ల గమనింపవచ్చును. మిచ్చున కొక్కటిగాఁ బ్రస్తావించినస్థలముల ననుసరించి 1. ఆగనుముగా విహిత మైననుమ్మలమున 'ను' వర్ణమే

యవుట 2. కానునేనులు ద్రుతప్రకృతీకములే యవుట. 3. అన్యే
యసుసూత్రముచే నపుద్రుతము నువ్వర్ణ మగుట. 4. నివర్ణముపైఁ
గూడ సరళాదేశము గలిమి నయ్యదియు ద్రుతమే యగుట యన్న
యంశములు వజ్ఞులవారి సిద్ధాంతములకు విరుద్ధముగాఁ దద్దంధముల
నున్నది. స్వత్వసంశ్లేషమాదులు మొ॥ చోట్లను నైరుధ్యము
లున్నవి. ఆయ్యవి తత్తత్సంపర్కముల గమనింతుము.

కాఁగా సీవివరణస్థలములనుబట్టి చూచిన జం., వి.వి. లు నినులు
ద్రుతములుగా నంగీకరించినట్లే వజ్ఞులవారి వాక్యములందే నిర్ణయింప
నవకాశమేర్పడియున్నది. ద్రుతము పొల్లునకారమే యని నిర్ణయం
చుటకంటె నినువర్ణములుగా నిర్ణయించుటయే చిం., వి.వి. (సన్నయా
ధర్వణ) సమ్మత మగుట స్పష్టము.

ఇట్టియొడలఁ జం., వి.వి.లమతమునను ద్రుతము ను (ని) వర్ణమని
యే నిర్ణయింపఁదగును గదా. అయిన ద్రుతము నట్లు నిర్ణయించుట
కెవయే నవరోధము లున్న వేమో పరిశీలింపఁదగియున్నది.

ద్రుతము - ను(ని)వర్ణము :

మొట్టమొదటఁ బ్రస్తావింపవలసినది. ‘ద్రుతాభ్యోసః’ అను
చింతామణిసూత్రముల “ద్రుతాభ్యోసః” అనగా నువర్ణ మగుట
యెట్లు? ఇట సూరియతము సనుసరించి గ్రహింపఁదగు. సూరియతమున
నువర్ణము ద్రుతమనుటలో సంశయము లేదు గదా. అయినను
నాతఁడు పయించితామణిఃక్షణమును సమన్వయించుటకో యన్నట్లుగా
“నకారంబు ద్రుతం” బనియే సూత్రించెను. ఇటఁ జింతామణికిని శాం.
కును గలభేదమును వివరించుచు వజ్ఞులవారు “చింతామణిఃక్షణమున
ద్రుతము పొల్లునకారపురూపము కలది. సూరిపక్షమున నిది “ను”

స్వరూపము కలిగి (67) యనిరి. కాని 'ద్రుతాభ్యోనః' అని చింతా మణి పేర్కొన్నట్లే 'నకారంబు ద్రుతం' బని సూరియుఁ జేర్కొను చుండఁగా బైతిథేన మెట్లు సమన్వయించును? ఇంక సూరి ద్రుతమును స్వరూపముగా లక్ష్యములందుఁ బ్రదర్శించియుండుటచే నాతనియత మున నువర్ణ మనియుఁ జి., వి. వి. లు లక్ష్యములే చూపలేదు గావునఁ బొల్లునకారమే ద్రుత మనియుఁ జెప్పవలె కాని యీగ్రంథములు లక్ష్యములు చూపకున్నను బైని జేర్కొన్నలక్షణముల ననుసరించి సంశ్లేషాదివిధానముల ననుసరించి ద్రుతము ను(ని)వర్ణమే యనఁవగియే యున్నది. కాఁగా లక్ష్యములలో సూరి నువర్ణమును జూపియుండుటను బట్టి నువర్ణము ద్రుత మని నిర్ణయించుటకు నకారంబు ద్రుతం బను లక్షణము విరోధింపకున్నఁ జి., వి. వి. లలో నాయయివిధానముల ననుసరించి ద్రుతమును ని, నువర్ణములుగా నిర్ణయించుచో 'దు)తాభ్యోనః' అనుసాత్రము సయితము విరోధింప వనియే చెప్పవలసియున్నది. అవుగాక. సూరిమతముననలె చి., వి. వి.లమతమునను ను (ని) వర్ణమే ద్రుత మని యంగీకరింతము. కాని నః - నకారంబు అనుదానిచే నువర్ణము బోధింపఁబడుట యెట్లు? నకార మనునది స్వంజనమాత్రమునే బోధింపఁగలదు. ఇకను నొకవేళ 'మికారము' (వ్రాథ) వషట్కార మనుకీతిగా నత్వముతోడి 'న'వర్ణమునేని బోధింపఁగలదు. ఈ న్, న అనునవి రెండును గాక నువర్ణ మనుట దానిచే సిద్ధించు టెట్లు? అట్లు సిద్ధింపవనియే చెప్పవలసియున్నది.

తె. వ్యా. వి. ఇట్లు పేర్కొన్నది. 'పరుషము అనఁగా కికికు కొక్కెలల' నేది యైన గావచ్చును. - ట్లే ద్రుతము న్ ననుననిలో నేది యైన కావచ్చును' (గిరి ప్రశ్న) ద్రుతాభ్యోనః' అన్న నిబ్బాది లే వచ్చుమాట. కాని 'కికికు' మొదలగు సీవానిని బహుము లనరాదు. అందు స్వరూపాలో గూడ కకారమును మొత్తమును బహు మనుటకు

పీలులేదు. 'కచటతపాః' పరుషాఘ్నః' అనుసూత్రము ననుసరించి వ్యంజనమాత్రములకే సంజ్ఞ చేల్లవలసియున్నది. కావున బై నేయ చ్చున్నను "క" కారము హల్లుమాత్రము పరుష మగుట కనిరోధ మేమియు లేదు. కాని స్వరసహితము పరుషముగాఁ జెప్పరాదు. అట్లే సరళస్థిరములును. అందువలననే పరుషములు కాయాకార్యములు విధించినపు డవి యచ్చట వ్యంజనమాత్రమునకే యవును. పరుష ముపై న చ్చుట్లే యుండును. పూచెను - కలువలు (క్-అ.గ్-అ.గ.) గలువలు అని యవును. ఇట్లే యతఁడు చూచెను అతఁడు సూచెను. మొ॥ సకారంబు ద్రుతం బనునది సయిత ముట్టిది కాఁగా నటఁ గూడ సకారము హల్లునకు మాత్రమే ద్రుతసంజ్ఞ చేల్లును. సకారము శబ్దమునం దెచ్చట నున్నను నేయచ్చతోఁ గూడియున్నను వ్యంజనమాత్రమే ద్రుత మగు ననుట పరుషసంజ్ఞవలె నొప్పును. కాని పరుషమునకు విధించినకార్య మట హల్లున కియి పరుషముపై న చ్చుట్లే నిలిచి యున్నతీరుగా ద్రుతమునకు విధింపబడినకార్యము సకారముహల్లునకు మాత్రమే యిది దానిపైనిస్వరము నిల్చియుండుట లేదు. అట్టిచో వచ్చెను గోవు లన్నది నచ్చు గోవు లని కావలసియుండును. కావున నీపోలిక సరికాదు.

కకికుకొక్కైలు పరుషములైనట్లే ననినునొనైలు ద్రుతము లవు నని తె. వ్యా. వి. స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు గాని తనభిప్రాయ మదియో యనుట సక్రమమే. న్,ను,న,ని ద్రుతము గావచ్చు ననిరి. పూచెను - కలువలు పూచె గలువ లని యైనట్లుగా వచ్చెన - కాదె, వచ్చెం గాదె, వత్తున - ఏని వత్తునేని-ము న్నగుకీతిని గావచ్చునా? ఇటులే నీకునై వచ్చితి నీకు వచ్చితి, అవునో కాదో, అవుం గాదో, యను రీతిగా నపరూపము లేర్పడవలదా? ఎట్లయినను సకార మాయా స్వతములతోఁ గూడియుండుట సమానమే కాదా? కకారమునకుఁ

బనుష మనుసంజ్ఞ యుండుటకు సకారమునకు ద్రుతమనుసంజ్ఞ యుండుటకును భల మిది కావని గ్రహింపవగును.

సకారము ద్రుత మనుటను సమర్థించుచు తె వ్యా.వి. ఇంకను “సకారము ద్రుత మని సాధారణముగాఁ జేర్కొన్నచో ప్రత్యేక పరిస్థితులలో దానిని ఉత్పన్నశబ్దముగాఁ గాని హల్మాత్రముగాఁ గాని ఇంకేమిచ్చునో నూడిదానినిగాఁ గాని గ్రహింపవచ్చును. ఈ సకారమును బురస్కరించుకొనియే చిన్నయనూరి తాను దొలఁత గావించినవర్తనము నవశించుకొని బం. వ్యా. నందు చింతామణినే యనుసరించె” (భగవీ) నని చేర్కొన్నది. ‘ద్రుతాభ్యోస’ యనుటలోఁ జింతామణికి నిదియో యభిప్రాయ మన్న దనుటయు సరికాదు. పైయిట్లును లిలుచు దప్పవు. వత్తునా పోదునా ఏన కాని నేనో వాడో యనుకీర్తనలములలోఁ బ్రత్యేకపరిస్థితులతోనే సకారపు బొల్ల మూనుదు లునో నూడినది. కావున నివి ద్రుతము లయిన ద్రుత సకార్యములు జరిగి యేర్పడునవి యపరూపములే.

పరుషసరశస్థిరములవంటిదే ద్రుతసంజ్ఞయు ననుటకు సూత్ర ప్రణయమునబట్టి చింతామణియందు దాధార మున్న దన్నను దప్ప లేదన వచ్చు. కాని బాలవ్యాకరణము సర్వగ్రహించుటకు వీలు లేదు. పరుషసరశమునెంటు స్థిరసంజ్ఞకు చేర్కొన్నచూరి ద్రుతసంజ్ఞను దాధారముగాఁ జెప్ప నేర్చి? సకారమునకు ద్రుతము స్థిర మనుసంజ్ఞలు రెండు సిద్ధిపడజేయ నెంచిన స్థిరసంజ్ఞను చేర్కొన్నవిషయ నై నను ద్రుతమును చేర్కొని యూపివప యంబలివిశేషములేను గ్రహముగాఁ జెప్పవచ్చును. చింతామణియందు రేగిళ్లలోఁ జెప్పిన సూత్రము ద్రుతమునర్థము నియమించుచున్నది. ఇంక నట్లుగాక పదాంతేభార్యలములందును సకారము ద్రుతమే యని చిం. బాల. లనుతముగా నొకవేళ నంగీకరించిన పక్షమునను నని ఇత్యదులు ద్రుతము లనుట యసంగతము. కాఁగా

నిట్టిప్రయోజనమునకై సూరి తనయభిప్రాయము సవరించుకొనె ననుట యంగీకారము గాదు.

సూరి తనయభిప్రాయమును బా. వ్యా. లో సవరించుకొనె ననుటయు సరికాదు. బాల.కు ముందే వ్రాసినపద్యాంధ్రవ్యాకరణము నందు 'నాల్గమునకు ద్రుతసమాఖ్య యొప్పు' ననియు నాంధ్రశబ్దానుశాసనములో 'సకారంబు ద్రుతం' బనియును సకారమే ద్రుతముగాఁ జేర్కొనెను. అసలు 'విభక్త్యాగమచార్హోనుక్రమతః' అని చెప్పిన సూత్రాంధ్రవ్యాకరణమునందే దానికిఁ గొంచెము వివర 'నో ద్రుతః' అని సకారమే ద్రుతమనెను. కాఁగా బాల.కు ముందెప్పుడో ద్రుతము నువ్వు మని చెప్పినప్పుడే యది సకార మనియుఁ జెప్పెను. కావున బాల.లో సవరించుకొనె ననుట సరికాదు. ఇంకను సూత్రాంధ్రవ్యాకరణమునందు నువ్వుసకారమును బ్రస్తావించుటనుబట్టి ద్రుత మేదో నిర్ణయించుటకయి చేయ ప్రయత్న మే యని తెలియఁదగును. చిం.సనుసరించి సవరించుకొనుట కా దనఁదగును. నువ్వు మనియు సకార మనుటం గూర్చి పైని స్పష్టము గాఁగలదు. తె వ్యా.వి.కీర్త. బాల.కి కాసవ్యాఖ్య యందు సకారము ద్రుత మనుటయు ద్రుతస్వత్వమును నువ్వుముగాఁ జూపుటయుఁ బ్రస్తావించెను గాని సకారంబు ద్రుతం బనుటలోనియభిప్రాయము చెప్పలేదు. తె వ్యా. వి. అనుగుణముగా గ్రహించుట యభిప్రాయము గావచ్చును. కాని తె.వ్యా.సి. అభిప్రాయము సరికాదని స్పష్టము.

ఏ మైనను సకారంబుద్రుతం బనుసూత్రము 'ను'వ్వుమును ద్రుతముగా సాధింపలేదు. మఱి మిన్న మగుట నెట్లు సాధింపవలె?

సకారంబు ద్రుతం బనుసూత్రము సాధారణముగా సకారము ద్రుత మని చెప్పచుండఁగా నొకక్షణమును ద్రుతాంతము లై సపదములు ద్రుతప్రకృతికము లనుతరువాతీసూత్రము నియమించుచున్నది.

సూరి యీసూత్రముక్రింద ద్రుతప్రకృతికములపట్టిక నిచ్చియున్నాడు. ఇది యే ద్రుతప్రకృతికలక్షణములకు నియామక మైయున్నది. వజ్రులవారు “చింతామణియందునలె గాక బాలవ్యాకరణమున ద్రుత ప్రకృతికములతుదిద్రుతము ప్రత్యేకముగా విహిత మవుటచే నిచటి ద్రుతప్రకృతికములపట్టిక స్పష్టప్రతిపత్తిమాత్రఫలకీ” (వ్యా. సం. స. 87) మనిరి. కాని యది సరికాదు. ద్రుతప్రకృతికములతుదిద్రుతమును ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పని చిం. ద్రుతప్రకృతికముః పట్టిక యీలేదు. కళఃపట్టికనుబట్టి తదితరములు ద్రుతప్రకృతు లని ప్రయోగానుసారముగ గుర్తింపఁదగును. సూరి ద్రు. ప్ర. పట్టిక యిచ్చుట ప్రయోజనవంత మైనది. ఇటు వివరణమునఁ బ్రథమాకయిపట్టియొక్కేతరములు ద్రు.ప్ర. లని చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బ్రథమాంతములు ద్రు.ప్ర.లు కా వన్నమాట. చేను చేను మొదలగునవి ప్రథమాంతములవుటచే ద్రు. ప్ర. లు కావు. అనఁగాఁ నీయపి ద్రుతాంతములే కా నననలెను గదా. తాను ద్రుతప్రకృతికమే. కాని చేను కాదు. కేఁడింబుఁ జివర నువ్వము సమానమే. కాఁగాఁ జివరనువ్వ మున్నకేబ్బము లెల్లను ద్రు.ప్ర.లే యగు నని చెప్ప వీలులే దన్నమాట. కేనలము ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రుతప్రకృతికము లని సూత్రించి యూరకున్నఁ దాను నేనులతో పాటు చేను చేను ఇత్యాదులును ద్రుతప్రకృతికములు గాక తప్పదు గదా కావున నాంతము లెల్ల ద్రుతప్రకృతికములు గావు గావున నేయును ద్రు. ప్ర. లో వివరింపవలసియున్నది. సూరి పట్టిక కడి ప్రియోజనము లని గుర్తింపఁదగు. కయిపట్టియొక్కాదుల ప్రిసంగ మువసర ముననచ్చును. కాని యట్లని పరిహరించిన ప్రకృతిక తరములు నేనుతానుపదములు నలెప్రభృతులు ద్రు. ప్ర. లని చెప్పక తప్పదు. ఇవి తప్ప ద్రు. ప్ర. లు లేవా? అందుకే యితరములను గూడఁ గలిపి సూరి వివరించె నని గ్రహించుట సమంజసము. పట్టిక యట్లు ప్రియోజనవంతమే.

ఇంతకును బ్రాహ్మణ్యపట్టియొక్కేతరము లనుపసరణము ననుసరించి చేను ఇత్యాదులు ద్రుతప్రకృతికములు గావు. అనగా నీయవి ద్రుతాంతములు గావా? లేక ద్రుతాంతము లయ్యును ద్రుత ప్రకృతికములు గావా? ద్రుతాంతము లయ్యనపడదు లని సూత్రీతచదు ప్రథమా...వలెప్రభృతులును ద్రుతప్రకృతికము లనుటచేత నయ్యు వియే ద్రుతాంతములైనపడదు లని స్పష్ట మగుచున్నది అనగా దదితరములు ద్రుతాంతములు గా ననుట స్పష్టము. చేను నేను ఇత్యాదులు ద్రుతాంతములే కాని ద్రుతప్రకృతికములు గా ననుటకంటె నయ్యవి ద్రుతాంతములు గా ననుటయే యుచితము గదా. ఇవి ద్రుతాంతములు గా ననగా నిండలిచివరినున్నము ద్రుతము గా నన్న మాటయే. అయ్యది ద్రుతమే యయ్యుండగా దదంతము ద్రుతాంతము కాక, ద్రుతాంతము ద్రుతప్రకృతికము గాక యుండు తెల్లు? కాగా నీనున్నము ద్రుతము గా ననుటచే నకార మెల్లయెడల ద్రుతము గానేర దని స్పష్టము. నకారము (నువర్ణము) ఎల్లయెడల ద్రుత మై తదంతము ద్రుతప్రకృతిక మగునెడల నయంతము నామాన్యమే. అప్పుడు సూరి ద్రు||ప్ర||లపట్టికను జెప్పబ యుననరమే. యనదగియుండగా జంతావణి కథలపట్టికను జెప్పబయు ననుననరమే యవుచున్నది.

ఇట్టిసూత్రము ద్రు||ప్ర|| లేవో సూత్రమే కాక ద్రుత మేదో గూడ నిర్ణయించున దయ్యున్న దనుచున్నాను. ఇటు బట్టిలో జూపిన యాయుద్రుతప్రకృతుద్రుతమును సూరి (నలెప్రభృతులను దప్ప) ప్రత్యేకముగనే సాధించియున్నాడు. కాని యిటు నెల్లయెడల నువర్ణమునే కేర్చొన్నాడు. తృతీయాదులు ముగ్ధాగమం బగు ననునీతి నాగయముగా జెప్పినట్లములం నుత్ప ముచ్చారణార్థ మనుకొని కుండ నువర్ణమునే చేసిచూపెను. ఇకారంబు మీఁదియనుసూత్రమున

నిత్యము చెప్పి హరికిని శ్రీకిని వారికిని అని యీనుగాగమమును జూపెను. కానిగా నిది యుత్వసహితమే. ద్వితీయాయందు ముత్తమై కవచస్థానమునను నువర్ణకమును జెప్పెను. ఇట్లే లిడ్లాట్టుల శుక్లాన కెనునులు మొదలగునీతిగాఁ బ్రత్యయములను నువర్ణములుగా విధించెను.

మొత్తముమీఁద సీద్రుతప్రకృతులచివరి ద్రుతమును జిన్నయ పొల్లనకారముగా విధించినచో బొక్కటియును లే దనుట స్పష్టము. అట్లు విధిపనిచోట్ల వలెను (అయ్యును) మొదలగుచోట్ల 'ను' వర్ణమే శబ్దమున సహజముగ నుంట గుర్తింపవచ్చును. అయ్యవి ద్రుతాంతము అని చెప్పి తుదిద్రుతము నెల్లయెడల నువర్ణముగా విధించుట సనుననీంచి యీనువర్ణమే ద్రుత మని గుర్తింపవచ్చును. ఉదాహరణమునకు ద్వితీయాంతము ద్రుతప్రకృతీక మనగా ద్రుతాంతము. అచివరిది ద్రుతము. దానిని నువర్ణముగా విధించె ననగా నువర్ణమే ద్రుత మైపట్టే కదా. నకారం బని చెప్పియున్నను బ్రస్తుతి సూత్రము ననుసరించి నున్నను ఇత్యాదులలో ద్రుతము నువర్ణ మగుటంజేసి యుత్వసహిత మయిననకారము ద్రుత మని చెప్పవచ్చును. అనగా నకారము ద్రుతి మనునామాస్యలక్షణము. సీద్రుతప్రకృతీక శాస్త్ర ముత్వసహిత మైదిగా వాధించుచున్న వని గుర్తింప వచ్చును.

అట్లు గాక నకారంబు ద్రుతం బనుటచేఁ బొల్లుమాత్రము ద్రుతి మనక తప్ప దనియు ని నులువలి స్వరమునకుఁ (స్థానాని నుతియనఁ జూతఁబ్రణయించి నలె) లోపము చేసి పొల్లునకారమునె నిల్పి దానికె ద్రుతకార్యములు నిర్వహింపవలయు ననియఁ జెప్పినలెనా? పైగా సూరి యిట లక్ష్యములలో నున్నన్ నాచేతన్ అనునీతిగాఁ బొల్లునకారమునే చూపియన్నాడు గూడ.

కాని యట్లు నిర్ణయించుటకును పీలు లేదు. 'నిను' అయినా లి స్వరమునకు లోప మెట్లు? ద్రుతస్వరమున కవసానమున లోపము విహితము. అట ద్రుతస్వర మనగా ద్రుతమునందలిస్వర మనియో గదా యర్థము. ద్రుతము పై నిస్వర మన్నను ననసానమునఁ జెప్పిన లోప మెల్లయెడల వచ్చుట యెట్లు? నన్నున్ - అడిగె అనుకీతిగా స్వర పరకత్వమున విశేషముగా ననున్వయింపఁదగు. పూచెను - కలుచు అనుకీతిగా సూరి యందుచేతనే ద్రుతమును నుస్వరూపముతోనే ప్రపఠింపఁచెను. 'ద్రుతమునకు' జెప్పినకార్యములు 'ను' వర్ణమునందే చేయుట గమనింపఁదగు. ఇం తెల? ద్రుతప్రకృతికములను బేర్పానుచున్నప్రకృతస్థలముననే 'తానునేనుపడములును' నని యుత్పివిశిష్టములనే చూపెను. పొల్లనకారమే ద్రుత మని యద్దేశించినయెడల తాన్ - నేన్ అని పొల్లనకారమునే చూపవలసియున్నది గదా. పొల్లనకారమే ద్రుత మని భావించిన యహోబలపతియు వృద్ధిలవారును నట్లు స్వరలోపము చేయుట స్పష్టమే. కాఁగా స్వరలోపానంతరమె ద్రుతప్రకృతికములతుదినకారము ద్రుత మగు నని నిర్ణయింపరాదు. లక్ష్యనామధ్యము ననుసరించి నకార ముత్పివిశిష్టమయ్యు ద్రుత మగుట స్పష్టము. అనఁగా నేనుదానులలో నువ్వము ద్రుతమే యైనదనఁగా నాచేతను, పూచెను, వచ్చెను అనుకీతిగా నితరస్థలములందును నువ్వము ద్రుతమే యైనది. కాఁగా నిట సూరి నన్నున్ అనుకీతిగాఁ బొల్లనకారమునే యంతమునఁ జూపుట స్పష్టతకే యరదగును. నువ్వమున స్వరము లోపించినను (నుత్పిమిత్పమైనను) నయ్యది ద్రుతమే యగు సన్నయంశము స్పష్టతయే యనఁదగును.

కాఁగా ద్రుతప్రకృతికములపట్టికకు రెండు ప్రయోజనములున్నట్లు తెలియనచ్చును. నకారాంతము లెల్ల ద్రుతప్రకృతులు గామి చేను, పేను ఇత్యాదులకు ద్రుతప్రకృతికత్వము వారించుట

ద్వారా స నాంతములలో నేవి ద్రుతప్రకృతులలో చెప్పట యొక్కటి కాగా ద్రుతస్వరూపము నేర్పఱచుట రెండవ ప్రయోజనము. సకారంబు ద్రుతం బని సాధారణముగా సకారము ద్రుత మని చెప్పు చుండగా నయ్యది యుత్పత్తివిశిష్ట మగుట యనువిశేషలక్షణము గల దగుట యూహనరణమునలన స్పష్ట మగుచున్నది. తాను నేనుపదంబు లన్నది సైతము దీనికి నాధారము కాగలదు. సన్నున్ అనుకీర్తి ప్రవర్తనమునుబట్టి స్వరలోపానంతరము మిగిలినపాల్లఃకారమును ద్రుతమే యనియుఁ (నిట్లే నువర్ణము నుత్పమున కిత్వ మవుటచే నేర్పడిన రాముని, రామునికిని ఇత్యాదిస్థలములును ద్రుతప్రకృతికములే యనియుఁ) డెలియుట యూహింపకఁగలఁ బ్రయోజనమే కదా.

దీనినిబట్టి పదాంతేతరస్థలములందలి సకారమునకు ద్రుతత్వము లేకుండుటయు సాధింపఁబడగలదు. ఇటు ద్రుతప్రకృతికములుగా నేయువి గ్రహింపఁబడుచున్నవో యాశంబములందువర్ణమే గదా ద్రుతము ఇతరస్థలములందు సకార మున్నను నయ్యది ద్రుతము గాదు. అందువలననే చేను, మీను ఇత్యాదులలో నువర్ణము ద్రుతము కాదు. అనిగా సకారము ద్రుతము గాకుండుటయుఁ గల నన్నమాట. అయిన నచ్చటి సకారము ద్రుతము? ఎక్కడిది ద్రుతము గాదు. ద్రుతాంతము లైనపదము లనుస్థలము ననుసరించి ద్రుతప్రకృతి కిముఁలో జీవరి నుండునకారము ద్రుత మవుచున్నది. అటు సంగి హింపఁబడినచేన్వాదులయందు సకారము ద్రుతము కాదు. ఇటు బదాంతస్థాన మా మాత్రమే ప్రత్యనింపఁబడుటచేఁ నదితర మెట్లును గ్రహింపఁబడును. ఇటు బ్రహ్మకి లేని చేన్వాదులందలి సకారములెనే పదాంతేతరస్థలము లందలి సకారమును ద్రుతము గావని యూహనము మూలముననే గుర్తింప నవకాశ మున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇదింకను సూక్ష్మముగాఁ బరీశీలింపఁవలయున్నది. ఇపుడు (ద్రుతప్రకృతిక)

పదాంతనువర్ణము ద్రుత మని (దీనియుత్పన్నమగు కిత్స్వమైనను నాచుత్స్వ త్వములు లోపించినను నయ్యది ద్రుతమే యుచుననియు) గుర్తించి పవకాశ మేర్పడుచున్నది.

అయినఁ బదాంతనువర్ణంబు ద్రుతంబు' అని సూత్రించిన మిక్కిలి సులువుగా ద్రుతస్వరూపము స్పష్ట మయియుండెడిది గదా. అట్లే చెప్పలే దని యగుమానము గల్గుట సహజము. వచ్చువాని తుదికి ద్రుతము నువర్ణ మనియే నిశ్చయించికొని సూరి సకారంబు ద్రుతం బునుట సరిగా వని భాషిలో పదాంతనువర్ణంబు ద్రుతంబని సూత్రం చిరి. అందలియనర్థమునుబట్టి ద్రుతము నట్లు నిరూపింపరా నని 'బాలవ్యాకరణసూక్తులలో' నిరూపింపఁబడినది. కాఁగా 'పదాంత' శబ్ద మును జేర్చరాదు. పోనీ 'నువర్ణంబు ద్రుతం' బనియేని జెప్పనచ్చును గదా.

సూరి సూత్రాంత్రవ్యాకరణములో 'విభక్త్యాగమవ్యాధి'ను ద్భ్రష్టః, తనంతం ద్రుతప్రకృతికి' న్మని నువర్ణమునే జేర్చొక్కానాడ. 'ద్రుతాభ్యోసః (సకారంబు ద్రుతంబు) అనుటలో నాధారణసకార మేల్ల ద్రుతము గా దనియు 'సకారం బసాధారణంబు ద్రుతం' బనియుఁ జెప్పి 'ప్రత్యహాగమాన్యయాత్మకమై యుత్పన్నశిష్ట మైనసకారంబు ద్రుతం బని స్పష్టము చేసినప్రౌఢవ్యాకర్తృపదము పై సూరి సూత్రాంత్రవచనములను కనువాదమే యయి యున్నది. అయిన సూరి తనసూత్రమును దానే యనువదంపకం పోగా, సూత్రాంత్రము నందే యాచుభిప్రాయమును గట్టిగా నాదరింపలే దని 'నో ద్రుతః' అనునచ్చటసూత్రాంతరము తెల్పుచున్నది.

సూరి యట్లు చెప్పకుంటుఁగారణము లేకపోలేదు. బాల వ్యాకరణమందలిద్రుతప్రకృతికములను బరిశీలించిన సందలిచివరినువ ర్ణము ప్రత్యయముగనో యాగమముగనో విధింపఁబడినదే యనుట

స్వస్థము. ప్రశమాంతము లై ననేనుతాను శబ్దములయంగలిసువర్ణము
పైతము ప్రత్యయమేమై యున్నది. సర్వనానుములకూపనిష్పత్తి
కృతుమును బాహ్యకరణమున జెప్పకున్నను సూరి తనయితర
వ్యాకరణములకు గొన్నింటిని బ్రహ్మనించెను. అట్ల 'తాభ్యాం (సుహా)
హో, పుహ, ఆత్మియోష్మత్ప్రత్యయోః, వానిచుఁబట్టుకు పుకుచుము
లగు, చాని కన్మచ్చబ్బిలుచును బోలె సుప్పా లగు మున్నగురీతిగా
నేను వానిని నలిపివర్ణమును సువిధక్తి కాదేకముగాఁ బ్రశస్తయైక
వచనముగానే నానించెను. కాగాఁ బానునేనులయంగలిగువర్ణమును
ప్రత్యయచువర్ణమే. ఇతరవచనకే ప్రతుప్రకృతికములను జేర్చొన్న
ప్రత్యయమును అగుచువర్ణము ప్రతు మని మాత్రాధానిగుణముగాఁ
జెప్పవచ్చును. కాని సూరి చూతగువారె వలెప్రభృతులను మృత
ప్రకృతికము లన్నాడు. వలెను పోలెను ఇత్యాదులను మృతప్రకృతి
కములే కాని యింపలిచువర్ణము ప్రత్యయముగాఁ గాని యోగను
ముగాఁ గాని విధింపలేదు. కాగా సేనువర్ణము శబ్దమునను సమాజ
ముగా నున్నదే యని యంగీకరింపక తప్పదు. అనఁగాఁబ్రత్యయము
వ్యాకరణములకంటెఁబిన్న మైననువర్ణము మృత మగుట గల వన్నమాట.
వలెప్రభృతులతోనియిచ్చ శబ్దావయవమే. కాన సూరిమతమున శబ్దావ
యవమాప ఘగునకారము ప్రతు మౌతయూత్రమును గా వని వి
ధింప వీలులేదు. వలెప్రభృతులతోనిప్రతుము శబ్దావయవనకారమే.
ఇట్లు శబ్దావయవనకారము గావ వలెప్రభృతు లగునవ్యయములలో
మృతమవు మండుటచేబట్టి స్థూరి యోగక్షణము (విధస్త్యైగము...)స్థిర
పముప లే దనఁడగు.

ఎంతయున్, అయ్యున్ అనుంవియు వలెప్రభృతులలో జే
చున్నవి. అనఁగాఁ జావ్యరకనుశబ్దాంతములును వలెప్రభృతులలో
జేసును. మిగిలింప్రత్యయములవలె నీయవ్యయమును సూరి బాల

వ్యాకరణమున విధించియున్నవాడు గాదు. అయ్యది ప్రత్యేకముగ నొకపదము. ప్రత్యేకముగఁ బ్రయోగింపఁబడుట లేదుతే. ఆశబ్దమే దుగ్రీతము. అయ్యది యాయయియర్థవిశేషములందుఁ బ్రయోగింపఁ బడుటను సూరి చెప్పలేదు ప్రత్యేకపదము గాన నుపేక్షించె నేమో. అవధారణార్థకాద్యవ్యయములు నిట్ల కదా ప్రౌఢవ్యాకర్త స్పష్టము చేసెను. ఇట్లు వలెప్రభృతులలో శబ్దసహజ మగునువ్లమును నవ్యయ మైననువ్లమును దుగ్రీతముగా సూరి స్పష్టము చేసిన ట్లయినది. దుగ్రీత ప్రకృతికముల నుదాహరించునడు 'నలెన్ ఎంతయున్ పోలెన్ అయ్యున్' అని యుదాహరించెను. ఇందు శబ్దావయవనువ్లము వలె పోలె శబ్దములం దుండఁగా నెంతయున్ అయ్యున్ అనుచో నన్నచో నున్నది యవ్యయదుగ్రీతము. అట్టిసామ్యము ననుసరించి నలెన్, పోలెన్ ఎంతయున్, అయ్యున్ అని యిచ్చియుండవలసినది. అందుకే నష్టలవా రును అట్లారెడు నొకజాతి వగుటచే బాలవ్యాకరణములమందు వలె ప్రభృతుల నుదాహరించుటలోఁ బోలె ననుదానితర్వాత ఎంతయున్ అనునది యుండుట యుక్త (89) మని డేర్పొనిరి. ఇది యచితమే. వీని నన్నింటిని యథేష్టముగాఁ గలుపుట ననుసరించి నలెన్ పోలెన్, అనుచోటి నకార మవ్యయనుశబ్దముగఁ జెప్పలేము. నుశబ్దము నియతి ముగాఁ బ్రయోగింపఁబడు నని చెప్పవలసినచ్చుట యట్లుంచి యాయుపదంతములపై వెప్పడును నుశబ్దము యవ్యయూర్వకము గాకుండుట గమనింపవలసియన్నది.

సూరిఃశ్చక్రమమున వాతనియద్దేశ మేమో స్పష్టమగుట లేదు కాని నలెన్, ఎంతయున్ అనుచోటిద్రుతములకు ద్రుతత్వమునఁ దప్ప సామ్యము లేదనక తప్పదు. సూత్రాంగ్రహమున సూరి 'చార్థః' అనఁగాఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త యవ్యయాత్మక మనుటయు ననుసరించి యవ్యయ మైన నుశబ్దము ద్రుత మవుట గుర్తింపఁబడును. వలెను

మున్నగునవి యవ్యయములే యైనను నందలినువర్ణము ద్రుతత్వము నీచార్థః అనుకీర్తిలక్షణములు సంగ్రహింపజాలవు. కాగా నెట్లు చూచినను వలెప్రభృతుఃలోనినువర్ణము శబ్దావయవమే యనక తీరదు. ఇవి ప్రకృతిసిద్ధమైనద్రుతము గల వపుటచేతనే (ఇందలి నువర్ణము శబ్దావయవమే కాని యాగమాది కాదు గనుకనే) ఇట్టి వలెప్రభృతుఃను మాత్రమే ద్రుతప్రకృతికము అనఁదగు నని పేటిక భావించి యందు నని గుర్తింపవచ్చు.

ఇట్లు (నుశబ్దమే ద్రుత మగుట) శబ్దావయవ మగునువర్ణమును ద్రుత మవుట కలదు గనుకనే సూరి విభక్త్యాగమేత్యాదిలక్షణము నాదరింప లే దని గుర్తింపవచ్చును. ఇట్టియొడఁ ప్రౌఢవ్యాకర్త ద్రుత మును బ్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మయి యత్వవిశిష్ట మైనది గాఁ జేర్కొనుట సమగ్రముగా లే దనహాసియన్నది. వలెను మొదలగు వానియందు నుది నున్ననువర్ణ మెట్టిది? ప్రౌఢవ్యాకర్త శాఁవ్యాకరణము కాక యాంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రామాణిక మైనదిగా గ్రహించి దాని ననుసరించుట గానవచ్చు. చిం.లో నిది యాగమానుఁలొఁ జేరునా! అందు ద్రుతప్రకృతికములతుద్ద్రుత మెల్లయొడల 'అన్యే ద్రుతప్రకృతయ' యను స్మారముచేరి గాని లేక యెట్టిస్మారతాధారము లేక కాని చేరహాసియన్నది. అపు డది యాగమమ యవును. నేను, వత్తును అను మొ॥ కొన్నిచోట్ల బ్రత్యయము విహితము కాగా వలె ప్రభృతుఃలోని నువర్ణము గూడ నెట్లు చేరున దవుటచే నాగమ మనియే ప్రౌఢవ్యాకర్త యొందియంపవలెను. వలె ననుకీర్తిదానిని ద్రుతసంకర్షమునఁ జూపలేదు. అట్లయ్య 'చోట్లుంబలె న్నునుశోభా' అనుచో ద్రుతద్విత్వమునకు లక్ష్యముగాఁ జూపుచో నట్టివకారమును ద్రుతముగాఁ జూపియేయన్నాడు. కాని యవ్యయము లైనయీ మూలయందలిద్రుత మాగమముగా వచ్చిన దని చెప్పటలో

నౌచిత్యము గానరాదు. ఇది శబ్దానయననకారమే యనఁదగియున్నది. 'క్వా కిల తూష్ణీ మిత్యాదిగా నవ్యయము లనేకము ప్రత్యేకముగాఁ గళలుగాఁ బ్రస్తావించుట ననుననంచి చిం.లో నవ్యయము లెఱుఁ గళలు గా ననియు వలెను ప్రభృతులు ద్రుతప్రకృతికము లనియు గుర్తింపఁదగు నని స్థలాంతరమున స్పష్ట మగును. అట్లే నకారమునను ద్రుతత్వము సిద్ధమే కాఁగాఁ జిం.లోనె యైనను వలెను ప్రభృతు లలోని నకార మానయఃకమే కాని యాగమము గాని ప్రత్యయము గాని కాదు. కాఁగాఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త చెప్పిన ద్రుత మనున నకారము యొక్క యసాధారణలక్షణము చింతామణ్యావసన్నత మని నిర్ణయింప లేము. అలక్షణము సమగ్రము కా దని తోచుచున్నది.

ఇట్లు ప్రత్యయము నాగమము నవ్యయము కొంకొకడో శబ్దానయనము నగునకారము ద్రుత మవుటచే ద్రుత మిది యని స్పష్టముగా నిర్ణయించుట కవకాశము తగ్గినది. అందుకే నుండి నకారంబు ద్రుతంబని సామాన్యముగాఁ జెప్పి ద్రుతాంతము లయినపదము లనులక్షణ మచే నాద్యుత్పన్నరూపమును నిరూపించె నని చెప్పఁదగును.

అన్నివిధములనకారము నట నట ద్రుతముగాఁ గాన వచ్చుటం జేసి ప్రత్యయాదిగా నవ్వారి నెల్లఁ బ్రత్యేకముగాఁ బరిగణించుటలో లాఘవ ముండ దని యెంచుట కవకాశము గలదు. కావున ఇట్లు చెప్పకుండట యచితమే.

అట్లయ్యను 'నకారంబు ద్రుతం' బని నేల? ద్రుత మను వీలు లేకున్నను విభక్త్యాదిగా నిర్దేశించుట నుచితమైనదని ఇట్లు కేర్కొనక కేవలము 'నువ్వంబు ద్రుతం'బని యేసి చెప్పఁదగును గదా? యని యనుమానింపఁదగును.

బాలవ్యాకరణ "రమణీయము" సూక్తిమతమున కన్ ప్రభృతు లలో శబ్దగతరకారమును ద్రుతమనియే భావించినది. దీనినిబట్టి ఆం.

వ్యా. వి. ఇట్లు కేర్పొన్నది. దీనిందృష్టియం దిడి (కన్ అనుచో నకారము శబ్దగతమే ద్రుత మనురమణీయము ననుసరించి) కనలోని శబ్దగతనకారము ద్రుత మని భావించె నని యెంచుచో సూరి నకారం బని సాధారణవిధానము గావించుటకూడ నిందుకే యని యేల యవరాదు. ప్రత్యయగమచార్థోనుద్భుతః (విభక్త్యాగమ...యని సూరిసూత్రము.) అనుదానిని తుచుతప్పుకుండ నవ్వయింపజేయసలె ననుటలంపే యాతని కున్నచో దాని నట్లే బాలవ్యాకరణమునఁ జెప్పి యుండవచ్చును గదా. (ఆం.వ్యా.వి.287 ద్వితీయ) సూరి సూత్రాం ప్రముఖందే 'నోద్రుతః' అనుటయే కాక బాలవ్యాకరణమునకు ముం దతీవ్యాకరణములందును నకారము ద్రుత మనియే కేర్పొన్నెను. ఇంకఁ 'కను'లోనినకారము ద్రుత మనుటలో నాం. వ్యా. వి. శబ్దగత స్థలమునను 'ను' వర్ణమే యని భావించియున్నయెడల నబ్బడును నకారంబుద్రుతం బనుట సమస్వయింపఁబడును. శబ్దగతమును నవర్ణమే ద్రుత మైన 'ప్రత్యయగమచార్థోనుద్భుతః ద్రుతం'బనుకున్నను 'నువర్ణంబు ద్రుతం' బనియేఁ జెప్ప నవును గదా? 'కను' ఇత్యాదుల లోను నువర్ణమే ద్రుత మని భావించునెడల తానునేనులనెలే కనుచనులను గూడ ద్రుతప్రకృతికములఁబట్టికలోఁ బ్రత్యే కముగ నిర్దేశించియే యుండు నని యూహించుటయు దొసంగు గాదు. కాని ఆం. వ్యా. వి. ఆపిదప నిదే యభిప్రాయముతో 'కనులోనిను కూడ ద్రుతము గా దన్నమాట. లేనిచో తానునేనులనెలే కనుచనులను గూడ ద్రుతప్రకృతికములఁబట్టికలోఁ జేర్చియే యుం జెడివాయు' (288) అనుటలో శబ్దగతనువర్ణమే ద్రుత మనునభిప్రాయము పక్షాంతరము ననుసరించి వ్యక్తమగుచున్నది. ఇంక నిట్టియెడల నకారంబు ద్రుతం బనుట సమస్వయింపఁబడిలే దనవలసియున్నది.

కాని రమణీయము ననుసరించియు ఆం. వ్యా. వి. అభిప్రాయము నాధారముగా నిర్ణయింపవచ్చును. 'కను, చను' అనువాదలోని

నువర్ణము ద్రుత మని సూరి యభిప్రాయపడె ననుట సమంజసము కాదు. క్వాచిత్కముగ నైనను కందోయి-కన్దోయి లను ద్రుతకార్యముల కుదాహరించినసూరిమతమున (ఆం. వ్యా. వి. 287) నిచ్చట నువర్ణమే ద్రుత మనునభిప్రాయ మున్నచో పాడెను గంభర్వుడు, వచ్చెను ధాత్రీఃతి యనుచోటులందువలె (కందోయి, యనుస్థలము నను) కను - దోయి అని నువర్ణమునే చూపియుండెడివాఁ డనుటలో సంశయ మక్కరలేదు. కన్-దోయి అని పొల్లనకార మేల చూపెను? అనఁగా శబ్దగతనకారము ద్రుతమే యని నిర్ణయింపవలసియున్నను నిట నువర్ణమునందలియుత్పము లోపించినపిదప మిగిలిననకారమే ద్రుతము గాని కను, చను అనుకీతిగా నుత్పసహిత మైనపు డది ద్రుతము గా దన్నమాట. ఇది 'శబ్దగతనకారము ద్రుతమా' యనుస్థలమున విపులముగా గమనింతము. కాఁగాఁ గన్వాడులలో నువర్ణము ద్రుతము గాదు. ఉత్పము లోపించినపిదప నున్ననకారపుబొల్లుమాత్రమే ద్రుతము. ఇందులకయి 'నకారంబు ద్రుతం' బనుట యెఱుఘను. 'నువర్ణంబు ద్రుతం' బని సూత్రించునెడల 'కను' లోని నువర్ణమునకు ద్రుతత్వము సిద్ధింపఁగల దేమో కాని యందు స్వరము లోపింపఁగా మిగిలిననకారము ద్రుత మెట్లగును? 'కను' అనుదానిలోనినువర్ణము ద్రుతమే కాదు గదా. ప్రథమాంతమపుటంబట్టి చేను, మ్రాను, ఇత్యాదులందువలె సీనువర్ణము ద్రుతము కాదు. మఱి యం దుత్పము లోపించినను నకారము ద్రుత మగుట యెట్లు? కనుప్రభృతులలో నువర్ణము ద్రుతము కాకపోవుటంజేసియే ప్రథమాంతము లైన నేను తానులవలె వీనిని బ్రత్యేకముగా ద్రుప్ర.లలోఁ బరిగణింపలేదు. అట్లు కేర్కొనకుండుటంజేసి యివి కళలే యవుచున్నవి. అయ్య స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుత మని భావించియున్న నయ్య దియఁ బరిగ్రహింపఁబడుటకు 'నకారంబు ద్రుతం' బని కేర్కొన్నట్లు

చెప్పచో నయ్యది గొంతయేని సమన్వయింపఁగలదు. నువర్ణము ద్రుత మన్న 'నేకదేశవికృత మనన్యవ'త్తని నువర్ణమున కీర్తి మైనను నాముఖారేకారములు లోపించినను 'ను'వర్ణమునుండి సిద్ధించిన 'ని, న్' అనునవి ద్రుతములు గాఁగలవు. సకారము ద్రుత మన్న ను (సకారమునుండి నినులు వానింపఁబడలేను గావున) నినులు ద్రుతము లయ్యెడుసవకాశము లేదు. కాఁగా ద్రుతము కానిను(ని?) వర్ణము స్వరము లోపించినపిదప సకారము కొన్నియొడల ద్రుత మగుటను గూడ నుద్దేశించి సకారంబు ద్రుతం బనియుండవలయును.

కాని మరొక యిదే యభిప్రాయముతో నిట్లు చెప్పె ను యూహించుటయు సమంజసముగాఁ గానరాకున్నది. ఒకవేళ తెలుగు 'కన్' ప్రభృతులలో నుత్పలోపానంతరము సకారము ద్రుతమే యుం భవించియున్న నయ్యది ప్రయోజనవంతము కా దనియే గుర్తింప వలసియున్నది పైని స్పష్ట మగు.

సకారంబు ద్రుతం బని సామాన్యముగాఁ జెప్పినను ద్రుతమున నిరూపించునది పదునాతిప్రతమే యనుకొంటిమి. దీనివలననే ప్రమాను మీను ఇత్యాదులందలినువర్ణము ద్రుతము గా వనియు స్పష్టము. అట్టియొడల నిలు 'నువర్ణంబు ద్రుతం' బనియే సూత్రించినప్పటికిని (ద్రుత ప్రకృతికములలో కన్, ఇత్యాదిగాఁ జూపకున్నను) వర్ణయక్స్రశిశ్నాత్ర మునొద్ద కన్ - దోయి యని యదాపారించినసామన్యము ననుసరించి యట నిట్టిచోట్ల (ని) నువర్ణము ద్రుతము గా వనియు నందు స్వరము లోపించునంతచే ద్రుత మగు ననియు గుర్తింప నవకాశ మెట్లు నున్నది. నిజమునకు సకారంబు ద్రుతం బని సూత్రించినంతమాత్రమున కిన్ ప్రభృతులలో స్వరలోపానంతరము సకారము ద్రుత మగు నన్నయర్థము ప్రస్తుతమాత్రము ననుసరించి గాని లేవా ద్రుతప్రకృతికములను వివరించినస్థలము ననుసరించి గాని స్పష్టము గాదు. ఇంక 'కన్-దోయి'

యని యువాహరించి నశలము ననుసరించియే యాయుగము క్షాంతము చేసికొనవలసియున్నది. సకారంబు ద్రుతం బన్నను లేదా నువ్వంబు ద్రుతం బన్నను కన్ప్రభృతుఁ లోఁ బొల్లనకారముమాత్రమే ద్రుతముగు ననునర్థ మాస్థలముచందలీక్ష్యసామర్థ్యముననే గుర్తింపవలసి యున్నపుడు సకారంబు ద్రుతం బన నేఁగి అంతికంతం బ్రయోజనవంత ముపుటనుబట్టి నువ్వంబు ద్రుతం బనుటయే ముంపియి గదా. కావుననకారంబు ద్రుతం బగుటలోఁ బైమధిప్రాచుమే (కన్ప్రభృతి లలోఁ బొల్లనకారము ద్రుతమని) మార్కిఁ గల వని నిశ్చయముగాఁ జెప్పరామున్నది.

యితఁ నువ్వంబు ద్రుతం బన్నమాత్రముకాదు (నువ్వంబు జేయుట కొత్తాదిగాఁ బదాంతేతరములం దున్నదియు) మిగత, కను, క్షాంతి, నలములందున్న నువ్వము ద్రుతమే యన్నట్లును వీలు లేదు అనిగా నెక్కడినున్నమా ద్రుత మగు నున్నయంశము ద్రుతాంతము లైన పదము లనుతరువాతిమాత్రము ననుసరించియే గ్రహింపవలసియున్నది. కావునకారంబు ద్రుత మన్నను నువ్వంబు ద్రుత మన్నను నీషయములఁ బ్రయోజనము నహంమే. అయిన నెక్కడినకారము ద్రుత మగునన్నయంశముతోపా టెట్టిసకారము ద్రుత మగు నున్నయంశము నయితము తరువాత మాత్రమునొందియే గ్రహింపఁబడి నున్నట్లు మారి యెంచెనేమో యుచున్నది. ద్రుతాంతము లయిన యనుమాత్రము 'జేర్కొనుచున్న ద్రుత ప్రకృతికముల తుదిద్రుతమున' విధింపఁగలగా మిత్రమును సు(ని)వృత్తములుగా విధించుటలజేసి యవయో ద్రుతము. పౌంధము కలపట్టికలకేతరంబులు మొ॥ పలుములఁ జివరనున్న దే ద్రుత మని చెప్పుటతోపాటు సకార ముత్పత్తిమైన 'దనుట'ను దరువాతిమాత్రమునొందియే తెలియవచ్చును.

అనిగా సకారంబు ద్రుతం బనుమాత్రము సాధారణముగా సకారమును ద్రుత మని చెప్పుచుండగా ద్రుతాంతము లయినపదము

లను సూత్ర మాహిత మెక్కడిదో యెట్టిదో దానియంతలియనా ధారణత్వమును నిరూపించుచున్నదని చెప్పవలసియుండును. ఇం దనాచిత్యము లే దనవచ్చును.

‘నువర్ణంబు ద్రుతం’ బని సూత్రించినను కన్యాదులొని నువర్ణము ద్రుతము కాకుండుట యనునంశము సిద్ధిచుటకుఁగాను నెక్కడెక్కడి నువర్ణము ద్రుతమో స్పష్ట మగుటకుఁగాను ద్రుత ప్రకృతికముఁను వివరింపవలసినదే. అప్పుడే కన్ ప్రకృతులను వలె ప్రభృతులొక్క జేర్చి యుదాహరించుచో నువర్ణము ద్రుత మన్నను ననకారము ద్రుత మగుట సిద్ధింపఁగలదు. నువర్ణము ద్రుత మనుటలో నింకఁ గొంత స్పష్టత యధికము. అయినను సూరి యట్లేల చెప్పలేదో?

ప్రత్యయాగమాన్వయాత్మకమై యత్వవిశిష్ట మైననకారము ద్రుత మని నిర్ణయించినప్రబోధవ్యాకర్తయు ‘నకారం బనాధారణంబు ద్రుతం’ బనియే పేర్కొనుట గమనార్హము. వివరణమునఁ జెప్పిన యాయంశమునే సూత్రమున నేల చెప్పలేదు? చిం. ‘ద్రుతాఖ్యోనః’ అన్నది గావునను జం. అభిప్రాయము సైతము ద్రుతము నువర్ణమే యని చెప్పఁదలచియుండుటచేతను ప్రబోధవ్యాకర్త నకారం బనాధారణం బనియే సూత్రించె నని గుర్తింపవచ్చును. అట్టియభిప్రాయమే సూరికి సైతము గలదనియు ‘నకారంబు ద్రుతం’ బని యందులకే చెప్పె ననియు గ్రహింపఁదగునే కవ. ‘ద్రుతాఖ్యోనః’ అనుదాని కనువాదమే యనఁ దగు నకారంబు ద్రుతం బనుసూరీశ్మణము. ఇది నకారసామాన్యమునే ద్రుతముగాఁ జెప్పఁచున్నను నుత్పత్తిస్థ మగుట యును (బ్రత్యయ్యాద్యాత్మక మై యుండుటయు నను) విశేషఃక్షణము గలిగిననకారమే ద్రుత మన్నయభిప్రాయమును ‘ద్రుతాంతము లై న’ అనుసూత్రముచే సూరీవ్యక్తము చేసెను. అదియే చిం. ఎతము

ననియు ద్రుతాభ్యోనః అన్న చిం. లక్షణమునందు ద్రుత మిట్టి పదములకుది నున్న నకారమే ద్రుత మనియు నకార మన సాధారణ మైననకార మెల్ల గ్రహింపరా దనియు సూరిసూచించె నన్నమాట. సూరి సూత్రవివరణములనుబట్టి తదభిప్రాయమును ప్రౌఢవ్యాకర్త వాచ్యముగాఁ జెప్పె నని గ్రహింపఁదగును. కాఁగా నీస్థిభాంతమే యున్న చిం. లో 'ద్రుతాభ్యోనః' అనునది సమన్వయింపబడునట్లు డాసూత్ర మట్లు చెప్పఁదగును గదా. చిం. 'ద్రుతాభ్యోనః' అను చుండఁగా నువర్ణంబు ద్రుతం బని సూరి కాని 'ప్రతియోగమాన్వయం బగునువర్ణంబు ద్రుతం బని ప్రౌఢవ్యాకర్త కాని చెప్పుచోఁ జిం. అభిప్రాయము సరి కా దని నవరించిన ట్లవును. అయిగాఁ జిం. పొల్లు నకారముమాత్రమే ద్రుత మని చెప్పె ననియు నది సరి గాదనియు నువర్ణమే ద్రుత మని చెప్పనలె ననియుఁ జెప్పట వీరియభిప్రాయ మనవలయును. అట్లు గాకుండుటకంటెఁ బాఁ ప్రౌఢవ్యాకర్త లిప్పు యను 'నకార' శబ్దమును విడువలే దని గ్రహింపఁదగును. ద్రుతప్రకృతి కముతుదిద్రుతము ననుసరించి ద్రుతస్వరూపమును గ్రహింపవలయు ననియు నందువలనఁ జిం. లోను 'ద్రుతాభ్యోనః' అన్నను ద్రుతము స్వరూపమును ద్రుతప్రకృతికమునందే గ్రహింపఁదగు ననియు సూరి లక్షణప్రణాళిక ననుసరించి గ్రహింపఁదగు.

అయిన బాలవ్యాకరణమును సూరి ద్రుతప్రకృతికములకుది ద్రుతమును నువర్ణముగా విధించియుం జెను గావున ద్రుతము నుత్తమ విశిష్ట మగునకారముగా గ్రహింపవచ్చును. పూజెను గలువ లోకీతి లక్ష్యములనుబట్టియు గ్రహింపవచ్చును. కాని చిం. లో నట్లు గ్రహించుట కందు ద్రుతప్రకృతికములద్రుతము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పబడుట గాని లక్ష్యములను జూపుట కాని లేదు గదా. అట నెట్లు గుర్తింప వలెను? అని యనుచూసము గలుగును.

అద్రుతము ప్రత్యేకముగా విధింపబడకున్నను బ్రయోగాను సారముగ స్వీకరింపవలె. 'అన్యేద్రుతప్రకృతయ' యనుదానిచేత సాధించినను బ్రయోగానుసారముగ గ్రహింపవలె. ప్రయోగముతో నిమిత్తము పెట్టుకొననిచో నయ్యది యసలు ద్రుతప్రకృతికమే యనుటెట్లు? కళలపట్టిక స్పష్టముగాఁ బరిగణింపకుండ 'నాద్యా కలివధతి కళ' యనుచోటి మాన్యశబ్దముచేతఁ బరిగ్రహింపబడి కళ గా నని నమ్మక మేమి? ప్రయోగానుసారముగాఁ గళగా నున్నదాని నాద్య శబ్దముచే గ్రహింపవలె నన్నఁ గానుండుటకు నవగా స్రుతాంత మగుటనుగూడఁ బ్రయోగానుసారముగనే గుర్తింపవలసియున్నది కదా. అట్టిచో నన్నయనుండి కవు లెల్లరు ద్రుతమును నుని (న్) స్వరూప ముతోఁ బ్రయోగించుట నితనుముందే గమనించి యున్నారము కదా. కానఁ బ్రయోగానుసారముగా గ్రహించినను లేదా తమనుసారముగా నన్యే యనునాత్రముచేతఁ జేసికొన్నను నామైయెడల ను, వివర్తము లను జేసికొనవలయు ననుట యుక్తమే కదా. సూరి దానిని ప్రత్యేక ముగా విధింపఁగాఁ జింతామణియం వది ప్రయోగానుసారముగా గ్రహింపఁదగియున్న నంతే భేదము. అయిత లక్షణమునుబట్టి నిర్ణయించుట యెట్లన్నదియుఁ జూడఁదగును.

ఉత్తమైకవచనాంతములు ద్రు. ప్ర. లనుటలో నిప్రతిపత్తి లేదు గదా. 'ఉత్పయతౌ నాకాకా స్యాతా న్ముగ్యమోత్తమైకవచ నానా'మ్మని చిం. అట నుత్పదేశిష్ట మైకాకారమునే విధించుటయు 'భూతానుతాం పరేషా మి'త్తీని యిత్థముతో ఘటించితిని ఇత్యాదు లను సాధించుటయు గమన్పూర్ణము. ఇవి ద్రుతప్రకృతికములే గాని యీవిధించినసు(ని)వర్ణము ద్రుతము గానేత వనుట యుక్తమా? ఉత్పలోపము లేనిదే ద్రుతము గా నన్న ఉత్పయత మైయన్నపు డయ్యది కళ మవునా? ఉత్తమైకవచనాంతములు ద్రు. ప్ర. లనుట

వికల్ప మనవలయునా? ఇది యసంగతము. అట్టియెడల బొల్లనకారము మాత్రమే నిధించికొన్న నొకప్పుడు కళయు నింకొకప్పుడు ద్రు.ప్ర.ను గావుట తప్పును గదా. ఉత్పలోపానంతరమే ద్రుత మవు ననుటకు హేతువు పొల్లనకారమే ద్రుత మనుట తప్ప వేఱొకటి కాదు. సూరి లక్ష్యమును బ్రదర్శింపకున్న నాతనిగ్రంథమునను రాముని, కొలుతున ఇత్యాదులందు స్వరలోపము చేయనిదే యయ్యది ద్రుతము కాదని చెప్పక తప్పదా? సూరిమతమున లక్ష్యములును నువ్వమును ద్రుత ముగాఁ జెప్పుచున్న వన్నఁ జిం., వి. వి. లయందు సంశ్లేషాదివిధానములు ద్రుతము స్వరయుక్తము మనుటను జెప్పుచున్న వని గ్రహింపనాసియో యున్నది గదా. నకారంబు ద్రుతం బని సూత్రించినసూరి యుక్తమైక వచనముగా ఉత్పనిశిష్టనకారము చెప్పఁగా నట నయ్యదియే ద్రుత మవుట యెట్లు గుర్తింపబడినదో యట్లే చిం. లోగు గుర్తింపఁదగి యున్నది. బాల.లో వచనరము గానిస్వరూపము చిం.లో కేల? అట లక్షణలక్ష్యము లాయంశమునకు నాధారములు గాఁగా లక్ష్యములు లేనిచిం., వి. వి. లయందు (బ్రధాన మనఁదగిన) లక్షణములే యట్టి నయియున్నవి.

ఇట్లు ఘటించును ఘటించితిని అనుచోట ననివర్ణములు ద్రుత ములుగాఁ జిం. చిన్నయవలెని ముందే శేర్కొనికొట్లయినది. ‘ఉత్పా న్మదోన్వినైవైతే’ యనునది శేషదానుల ద్రుతవర్ణకృతికర్తవ్యము జ్ఞాపి తము చేయ. అటఁ జిం. సుస్థానమున దేశ్యావస్థదుష్కృష్టత్వైత్సజ సోన్నమూ, ఇత్యాదిగా నువ్వమునే నిధించినది. ‘అస్మక్కుష్మ ద్వాచ్యాదేకత్వ ఇతో నిపీ, పరేషాం తు భుక్త్యైముఖ్యమపి’ త్తని చిం. సాధించిన, కనిని, భక్తుడను అనురీతిరూపమలలో నినులు ద్రుతములే యనక తప్పదు. స్వరలోపప్రసక్తి చిన్నయమతమునవలెనె యట వచనర మనక తప్పదు. ఇట్లు చిం.లో ద్రుతమును శేర్కొన్న

యాయయిష్ఠే మూ లో నినువర్ణములుగా సాధించుట సనుసరించును నితరస్థలములందు ద్రుతప్రకృతికములచివరిద్రుతమును 'అన్యే'యను మాత్రముచే జేసిసను నిం కెట్లు చేర్చుకొన్నను బ్రయోగానుగుణముగా నినువర్ణములుగా గ్రహింపవలసియున్నట్లు చెప్పవలె. కాఁగా జం లోను జిన్నయనుతమునవలెనె ను(ని)ద్రుతముగా జెప్పఁజగి యున్నది. ద్రుతమునకు జెప్పినసంక్షేపాదికార్యములు నీయంశమున స్పష్టము చేయుచున్నవి. చిం. చెప్పినచోట్లమాత్రమే నినులు ద్రుతములు గాని యితరస్థలములందు బొట్లునకారమే యుండవలె నని చెప్పుటయు సక్రమము కాదు గదా.

ఇట్లు సూరిమతమునవలెనె చిం. మతమునను ద్రుత మనువర్ణమె యగు. అట్టియెడల జం. ద్రుతాభ్యోనుః అనక 'సః' అనుటే? సూరి ప్రభృతులు నకారం బనుట చిం. కనుగుణముగ నకారము ద్రుతాభ్యో మన్న చిం. మతమునను నువర్ణము ద్రుత మని సమన్వయించుట కాధారము కల్పించుటయు నుద్దేశించి యనుకొంటిమి గదా. ద్రుతమునుఃర్థ మని భావించియున్న ససలు మొట్టమొదట జం. కర్త యేల ద్రుతాభ్యోనుః అనక 'సః' అని పేర్కొనెను. దానిని సమన్వయించుచో బ్రౌఢవ్యాకర్త ద్రుతమునకు స్థిరత్వస్థితికై యని పేర్కొనెను. అట బ్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్యాతలవివిధాభిప్రాయములు గ్రంథాంతరమున బహిరీకరింపబడినవి. (తి). శే.)

ఇట జంతామణి నిర్వహణమునకును జిన్నయ ప్రణాళికనుం భేదము గడు. ద్రుత మైననకారము నునిన్ అనురూపములతో నామైచోట్లయండు ననుబ ప్రసీద్ధు. ఇందు 'నో' అనునది 'నిను' లలో స్వరలోపముచే నేర్పడున దనుకొనము. నువర్ణము ద్రుతమే. మిగిలినది నివర్ణము. చిన్నయ యెల్లయెడల నువర్ణమునే పేర్కొని యంబలియ త్వమ న కిత్వము చెప్పి నిస్వరూపమును సాధించెను.

ప్రత్యేకముగా నివర్ణమును నువర్ణముతో సంబంధము లేనిదిగా విధించుట యెచ్చుటను బాల. లో లేదు. కాఁగా నువర్ణము ద్రుతమున్నను దానియం దిత్వము చెప్పి సాధించిన నివర్ణమును నిను లయ్యాదు స్వరములోపించుట ద్వారాన సాధించిన పొల్లు సకారమును ద్రుతము లవును గాని తర్జిన్నములుగావు. ఉత్పాదకత్వంబయిన సకారంబు ద్రుతం బని వివరించిన ప్రాథవ్యాకర్తృమతమునను నిన్ లకు ద్రుతత్వ సిద్ధి యిట్లే కదా. కాఁగా నేకదేశవికృత మనన్యవ త్తీనున్యాయము ననుసరించి నువర్ణమునుండి సిద్ధము లయిన 'నిన్' లకు ద్రుతసంక్ష నిలిచియే యుండును. వష్టులవాడు పదాంత నువర్ణంబు ద్రుతం బని చెప్పినట్టి స్థలము నిట్టిదే.

చింతామణి 'భూతానుతాంపరేషామి' త్తనుస్థమున నుత్తమైక వచనముగాఁ జెప్పిననువర్ణమునం దుత్వమున కిత్వము చెప్పించు సూరి వలెనే సాధించెను. కాని 'అస్మద్యుష్మద్వాచ్ఛాదేకత్వ ఇతో నిఘో' యనుచో మాత్రము నివర్ణమును ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పెను. పరేషాం తు ధర్మోత్తమమధ్యమవ త్తనుకీలిగా నీ నిఘో యనువానిని భూతార్థము నందువలె నవు నని చెప్పిచవాడు గాదు. సూరి ముముక్షురుల సంతాగ మములుగాఁ జెప్పి 'ఇకారంబుమీఁది' యనుస్మాత్రముచే నుత్వమున కిత్వము సాధించెను. చింతామణియం దిట్టికర్థతి యట లేదు. దీనింబట్టి చింతామణి 'ని' ద్రుతమును నువర్ణముతో సంబంధము లేకుండఁగూడఁ జెప్పట గలదు. ఇది యాధారముగా అన్యే యనుస్మాత్రముచే నవు (లేదా ప్రయోగానుసారముగాఁ జేరు) ద్రుతము పైతిము ప్రయోగానుసారముగా నువర్ణమును నివర్ణము నై యుండు నని గ్రహించుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది. రాములను రామునిచేతను ఇత్యాదులందు నువర్ణము చేరఁగా రామునిని రామునికిని మున్నగుచోట్ల నివర్ణము ద్రుతముగాఁ జేరును. నువర్ణమునం దుత్వమున కిత్వము చెప్పట

ద్వారాననే నిస్వరూపమును సాధింపవలె నని చింతామణి యెంచి యుండలేదు. సూరివలె చిట్లు తలచియున్న 'భూతాదుతాం పరేషామి' త్తని భూతార్థస్థమున మాత్రమే చెప్పనా? 'అస్మద్యమృద్వాఞ్చ్యా' త్తనుచోఁ గూడఁ జెప్పదా! అట్లే ద్రుతప్రకృతికములతుదినువర్ణమును గూడఁ జెప్పి యిత్వమును సాధించునే గదా. రాముని పారికిని ఇత్యాదులం దట్టిత్వము సాధింపలేదు గావున చిం. మతమునఁ బొల్లునకారమే ద్రుత మని నిశ్చయించుట ప్రయోగవిరుద్ధ మవుటయే గాక చింతామణియందే యాయయిత్తులుముల కనుగుణము గాదు. ఇంక కొలుతును కొలిచితిని ఇత్యాదులలో నునివర్ణములు ద్రుతములు గాఁగా రాములన్ రామునిన్ అనురీతిస్థలములఁ బొల్లునకారముమాత్రమే ద్రుత మని చెప్పటయు సక్రమముగా నుండదు.

సమాసమున నుమాగమమును జిం., వి. వి. కూడఁ జేర్కొన్నవి. సూరివలెమునలె నిట సువర్ణము నాగమము చేయుచో చిగురునుగయిదు సునిరీతిస్వత్వము కూపము లీవ్యాకరణములపక్షమున సిద్ధించుచున్నవి. 'స్వత్వం ప్రక్షేపతా' యనుపాతము స్వత్వమును వారింప సమర్థమై యున్నది. స్వత్వమును ను(ని)వర్ణముగాఁ జూపినయ సోబలపత సమాసమున ద్రుతమునకు స్వత్వము లేకుండుటను స్వస్వము చేసెను. కాని యుచోబలుడను 'స్వత్వం ప్రక్షేపతా' జీన్దుస్సమానే న ప్రయోగితి' అనుపాతమున జూపియుంట ననుసరించయు తద్విధానము లోపమాత్రఫలిక మగునయు గనునాన్వయము. ఇట్టియెడల సమాసము ఁ జెప్పిననుమాగవర్ణము సమ్మతంబలి నుకారముచ్చారణసౌకార్యాదులు చేరినది భావించఁదగును. అవి యొల్లనకారముమాత్రమే యాగమముగాఁ జేసిన గావున చిగురును గయిదును సరితీగా స్వత్వము 'ను' కూపముతో నుండుట నవకాశమే యుండును గావున స్వత్వమును బ్రత్యేకముగా నిషేధింపనలసినయవసరము లేకపోయిన

దనియు నందులకే చింతామణియు నిషేధింపలే దనియు గుర్తింప వచ్చును. తలంబ్రా లనుకీతి యలుక్స్సమాసములు చిం. ప్రస్తావించ తేను గావునను వి. వి. 'సమాసే చ శబ్దే నో బిద్ధిః' అని బింహవును మాత్రము కేర్కొనుట ననుసరించియుఁ దలంబ్రా లనుకీతిస్వత్వ రూపములతోపాటు తలస్రావ్యః సుకీతి సంశ్లిష్టరూపములును వాంఛఁ బడినట్లు గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్లు చిం. (వి. వి.) సూరివలె సమాసమున స్వత్వము నిషేధింపకుండుటయు సముచితముగా గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్టియొడల నుని-వర్ణములవలెనే చిం.లో సకారమునయితము ప్రత్యేకముగా ద్రుతముగాఁ బరిగణింపఁదగియున్నది. ఇయ్యది నా(ని) వర్ణమునుండి స్వరలోపముచే నేర్పడియున్నది గాను గావున పీఠ ద్రుతత్వమును ప్రత్యేకముగా గుర్తింపవలసియున్నది. రాములగు రామునిని అనుకీతిస్థలములందును 'నుని' వర్ణములు ప్రత్యేకముగా ద్రుతము లయినట్లే యిట్టిసమాగమస్థలముఁ యందుఁ బొల్లన కారము వైతము ప్రత్యేకముగ ద్రుతముగ నెన్నవలసియున్నది. కాన'ను,ని,న్' అనునవి మూఁడును వేర్వేరు అవస్థలయందును ద్రుతము లవుట సనుసరించియు నువర్ణంబు ద్రుతం బిత్యాదిగా సూత్రించిన 'సకారంబు ద్రుతం' బని సాధారణముగనే సూత్రించియుండుటకు సవకాశ మేర్పడుచున్న దనియుఁ జెప్పఁదగియున్నది.

కాఁగాఁ జింతామణియందు నువర్ణమే ద్రుత మన వీలులేదు. 'స'వర్ణమును గొన్నియొడలనకారపుబొల్లును 'ను' వర్ణమునుండి సాధింపఁబడక నువర్ణమువలెనే ప్రత్యేకముగా ద్రుతముగా గుర్తింపఁ బడియున్న దవుటచే నువర్ణము ద్రుతమని చిం. సూత్రించినచో నందు ని,న్ వర్ణములు ద్రుతములుగా సిద్ధించునవకాశము లేదు. అట్లే హరిని హరిన్ అనుకీతిగా నివర్ణమునంతలియిత్వము లోపించుటచే నేర్పడిన

పొల్లనకారమునైతము ద్రుతము కాకుండఁ బోవును. కాఁగా బాల ప్రౌఢవ్యాకరణములలో నొకవేళ ద్రుతము నువర్ణమన్నను ని-న్లు ద్రుత మయ్యెడును గాని చింతామణియందు నివర్ణమును గొన్నియెడల నకారమును ద్రుతములు గావు.

బాలవ్యాకర్తృ ప్రణాళికలో 'ను,ని,న్' అనునవి దాదాపుగా నెల్లయెడలను నువర్ణమునుండి సాధింపపడడి తద్వికృతములే యయి యుండఁగాఁ జింతామణి మతమున నిది గొన్నియెడల నువర్ణమునుండి యేర్పడినదిగా నున్నను (చేయుదును చేసితిని చేయుదున్ చేసితిన్) నొకదానిలో నొకటికి సంబంధము లేకుండఁగా కూడ ద్రుతము లవుట కలిమి చిం. 'ద్రుతాభ్యో సః' అనుటలో నింకను గొంతయధికముగా హేతువు లేన్నదగియున్నది.

ను వర్ణము ను నివర్ణమును నకారమును బ్రత్యేకముగాను నొకదానినుండి యేర్పడినవియను ద్రుతము లయి యుండఁగ నేయొక్క దానిని గాని ద్రుతముగా నిల్లయించి చెప్పరామనిబట్టియు మూఁడింట నమూనముగా నున్నది నకార మవుటనుబట్టియు 'ద్రుతాభ్యో సః' అనే ననుటను కూడ నవాంతరదృష్టివలన సిద్ధించునంశముగా నెన్నఁ దగును. అట్లయ్య నాయొయెడల ద్రుతప్రకృతికత్వము ననుసరించియే యిమ్ముఁడింట మూత్రమే నకారము గ్రహింపవలసియున్నది. అట్లు గాక ను,ని,న్ వర్ణములు మూఁడింటిని బేర్కొని యవి ద్రుతము లని చెప్పవలసియుండు. కాని యప్పుడు ను,ని,న్ వర్ణాంతము లగు శబ్దము లెల్లనియు ద్రుతప్రకృతికము లగునా? కను, కాని, మిన్ ఇత్యాదులు ద్రుతప్రకృతికములు గావే. (అట్లే యైన నాత్మాస్మద్ధకముల నట నట చిం. ప్రస్తావించుటయు ననవసరిమే కాఁగలదు.) అఁగా వీనియందలి ను,ని,న్లు ద్రుతములు గావు. ఇందుకై కళలో లేక ద్రు.ప్ర.లో ఏవియో నిల్లయింపవలె. అవి యే ద్రుతప్రకృతికములుగా

శిష్యుడైనవానితుది నున్నవర్ణము ద్రుతమే యవును. దానివలననే నినులు ద్రుతము లవుటయు (నల్ల తత్త్వరలోపమున నేర్పడిననకారము ద్రుత మవుటయు) సిద్ధ మగును. కావున నువర్ణమా-నివర్ణమా యను రీతి వివక్ష చేయక ద్రుతప్రకృతిక మెట్లును దీనికి నిరూపకము యై యున్నది గావున సాధారణముగా 'ద్రుతాభ్యో సః' అని నకారమునే ద్రుతముగాఁ జేర్చుకొనుట జరిగిన దని చింతామణిమతమును గుర్తింపఁ దగును.

నువర్ణంబు ద్రుతం బని చెప్పట కవకాశము సూరిమతముకంటెఁ జింతామణిమతమున నింకను దక్కువ యని గుర్తింపఁదగియున్నది.

ద్రుతసంజ్ఞావిధానము సామాన్యదృష్టితోఁ జెప్పి దానిస్వరూప మును ద్రుతప్రకృతికస్థలమున నియమించుటయే చింతామణి యభిప్రాయ మనియు దానినే సూరి యచనరింపఁగాఁ దత్సారమును త్రౌఢ వ్యాకర్త స్పష్టము చేయుచు 'నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం' అని యట్లులే సూత్రించె ననియు గ్రహింపఁదగు.

ఇంతకంటెను విశేష మైనయభిప్రాయము తత్కర్తలకుఁ గల దేమో స్పష్ట మగుట లేదు. నకారంబు ద్రుతం బనుటకు వద్వాఖ్యాతలు వివరించినతీరును బ్రత్యేకవిశేషమును దెల్పుచుండుట లేదు. అది చూతము.

ప్రకాశికావ్యాఖ్య 'సామాన్యముగా నకార మని యట్లు చెప్పినను ప్రత్యయము నాగమము సవ్యయము నై కనువ్ణమే ద్రుతసంజ్ఞ గలది (9 వుట) అని వివరించెను. సూత్రమునకు సీయకమునకు సంబంధము లే దనవచ్చు. ద్రుతప్రకృతికముల వివరణమునుబట్టి యీయర్థము సిద్ధించుచున్న దన్నఁ గొంతయచితము. అయ్య 'వలెను' మొదలగు చోట్ల నున్ననువర్ణము ప్రత్యయాగమావ్యయములం దెందును జేరమి ప్రత్యయాదిగాఁ జెప్పినయీవ్యాఖ్య యభిప్రాయమును సమగ్రముగా

నెన్నుటకు వీలు లేదు. ప్రాథవ్యాకరణానుగుణముగానే యీవ్యాఖ్య యిట్లు హించిన దనవచ్చును. ఈవ్యాఖ్య యాగమాత్మక మయిన సువర్ణమునకు వానిచేతను, చేయుచును మమ్మును అని యదాహరించుటలోఁ బ్రాథవ్యాకరణానుసరణమే కావచ్చును. ప్రాథవ్యాకరణ దీని నాగమాత్మకసువర్ణముగాఁ బేర్కొనుట చింత. అనుగుణముగా నమరింపబడు. (త్రి. శే.) కాని బాల. పక్షమున చేయుచును, మమ్మును' అనుచోట్ల సువర్ణము లాగమములు గావు. చువర్ణంబు ద్రుతాంతం బని 'మను' అన్నది మొత్తము ప్రత్యయముగానే బాల. చెప్పచున్నది. సూరి 'తృతీయాదులకు సుగాగమం బగు' నని సూత్రించినవాఁ డగుటచే నాతనిమతము ననుసరించి ద్వితీయకు సుగాగమము లేదు. కావున మమ్మును అనుచోటసువర్ణము ద్వితీయావిభక్తియే గాని ద్వితీయ కై న యాగమము కాదు. కావున వీని నుదాహరింపరాదు.

చింతామణి 'ద్రుత్యాఖ్యో నః' అని చెప్పటలో సుశబ్దమునందలి యుకార ముచ్చరింపబడకున్నను సకారముమాత్రమే విశిష్టం బైన సుశబ్దమును జెప్ప'నని (9 పట) యీవ్యాఖ్య యభిప్రాయపడినది. ఆగమములం దది స్వార్థికమే కాని విశేషార్థము గలది గాదు. ఉత్పము పోయినను స్వార్థమునందే యుండు నని చెప్పవలె నన్నమాట. సకారంబు ద్రుతం బనుసూరిలక్షణమునను బ్రయోజన వింతే యని వ్యాఖ్యయభిప్రాయము గావచ్చును. కానీ యీయర్థము ప్రసంగ మవసరముగాఁ దోచుట లేదు. ఉత్పము లోపించినా నేమి? అని సువర్ణమే లోపించినను వర్ణమున నష్ట ముండునా? నచ్చెను నచ్చెన్ అనుచో నే వర్ణమో నచ్చె అన్నను నదియో యర్థము కాదా? స్వార్థకత్వమున సంక్షేపవిధానముచే స్వరము లోపించుచుండ స్వరావసానపరకతలోను స్వరలోప మగుచుండ నేర్పడినసకారము మూల మైనను (ని) వర్ణములకంటె భిన్నార్థముల

నిచ్చునా? (చిలుక, చిల్క ఇత్యాదు లెన్నింట స్వరలోపము లేదు.)
తాములు, రాముల్ అనుచో స్వరలోపమే కాని లు లోపింపదు.
అద్దానికి దీనితో బోలిక లేదు. ఇట నువర్ణ మెల్ల లోపింపనవు.
అయిన న్నమునుగురించి కాక స్వరము లోపించినను నకారమునకు
ద్రుతసంజ్ఞ యందు నని వివరించుట స్పష్టతకే మైనను సంపర్కచితి
మై యుండెడి దనిపించుచున్నది. అయినను నట్టిదానికయి 'ద్రుతాఘో
నః' అని (నకారంబు ద్రుతంబని కాని) చెప్పసక్కరలేదు. ద్రుతి
మైనను వర్ణమునందలియత్వము లోపింపఁగా మిగిలిననకారము ద్రుత
మగుటకై నకారము ద్రుత మగుట యసంగతము. నువర్ణము ద్రుత
మన్న ను,న్,లు రెండును (నికూడ) ద్రుతములు గాఁగవు గాని
నకార మన్న 'ను'కూడ నగుట యెట్లు? కావున 'ను' అనుటవలనఁ
బ్రయోజనముగాఁ బ్రకాశిక చేసినయూహ సరి కా దనకతీరదు.

పేటికావ్యాఖ్య బాల. విధానాదుల ననుసరించి ను(ని)క అను
నవే ద్రుతము అని సూరిమతమును స్పష్టముగా గుర్తించి 'నకారంబు
ద్రుతంబు' అనునూత్ర ముత్వవిశిష్టమును బొల్లునూపమును నైన
నకారములను బోధించునదిగా సూరి యొన్నె' (బాలసా.శ. 16) అని
నిర్ణయించెను. సూరి కిట్టియభిప్రాయము గల దేమో యనుట కాళా
రము లేకపోలేదు ద్రుతప్రకృతికముల నుదాహరించునట్లమున నన్నింటఁ
జివరఁ బొల్లునకారమునుమాత్రమే చూపెను. ఆయన్నిచోట్లను
నాతఁడు విధించినది నువర్ణమునే. అట్టినువర్ణమునే యుదాహరింపక
పొల్లునకారమును జూపు టే? అట ద్రుతమునందలిస్వరమునకు
'అవసానంబున ద్రుతస్వరంబున కేని' ననునూత్రముచేత లోపించిన
దనవలె. ద్రుతాంతముల నుదాహరించునాఁ డాద్రుతమును స్వత్వ
ముతోఁ జూపక స్వరలోపము చేసి చూపవలసినయవసర మేమి?
ఇట్లు చూపుట ననుసరించి యట నువర్ణమే విధింపబడిన నాను(ని)

వర్ణము ద్రుతము కానేర దనియు సంకలిస్వరమునకు తోప మైన పివపనే పొల్లనకారము ద్రుత మగు ననియుఁ జెప్పవలెనా? మఱి పూచెను గలువ లని యెట్లు చూపె. ఇటనే 'తాను నేనుపదంబులును అని ద్రుతప్రకృతికములలో నువర్ణమునే చూపెనే. తాను నేనులలో నువర్ణము ద్రుత మని యంగీకరించునపుడు నన్నను అనుచోట్ల మాత్రము స్వరలోపము చేయవలసినయవసర మేమి?

కాగా నువర్ణమును సంకలియత్వము లోపించుటచే నేర్పడిన పొల్లనకారమును ద్రుతములే యని సూచించుట సూర్యుని ధ్వనియనుమా? అట్లనవచ్చును. కాని యందు విశేషము లేదు. అందుకే నకారంబు ద్రుతం బని సూత్రంపనక్కరలేదు. నువర్ణము ద్రుత మన్నను దానినుండి యేర్పడిన విశేష ద్రుతము లవుట సంక్రదాహాసగుణముగనే సిద్ధము. కావున నకారం బని సూత్రించుట యందులకే యని సిద్ధయింప వలెను. వేటికావ్యాఖ్య పేర్కొన్నట్లుగా 'ద్రుతాభ్యాసః' అనుట ద్రుతమునకు స్థిరత్వసిద్ధికై యనుటలోఁ బ్రాధివ్యాకర్తకుఁ జైయభిప్రాయ ముండవచ్చును. చిం. 'ని' వర్ణము వెల్లియెడల నువర్ణమునుండి నాధిపత్య విను (న్) లు ప్రత్యేకముగా ద్రుతములుగా భావించుట గావచ్చుచున్నది గావున జి. పటమున నాయభిప్రాయము నరపము కవకాశము గలదు. కాని బావ్యాకరణముందు గుచురదు. (మదుర్గు నభిప్రాయముఁ బ్రాధివ్యాకర్తకు లే నన్నను నప్ప గాకపోవచ్చును.) కాగాఁ జెటిక మాహిసమన్వయము బాల వ్యాకరణమున నరపించి గాదు.

ఇంకఁ జైన శేర్కొన్నట్లు 'ద్రుతాభ్యాసః' అన్న చి.లో ద్రుతము నువర్ణ మగుటను సూచించుటకై తదనుగుణముగ సూర్యుట్లు సూత్రించె నని యంగీకరించిన, నపు డిది యవాతరణముగా

నెన్నడగును. అనఁగా సు,ని,న్ అను మూడింట సమాసముగా నున్నది సకారమే కనుక దానిని వృష్టియం దిడుకొనుటయు సకార మనుటలో గమనింపఁదగు ననుట.

ఇంకను బేటికాభిప్రాయము కేవలము నిరాధారము కా దేమో యనుననుమానము గల్గుటకు నింకొకయాధారము గన్పించును. సూరి స్వరపరకత్వమున నెల్లయెడల దాదాపు నియతముగనే ద్రుతమును బొల్లనకారముగనే చూపెను. అనఁగా ద్రుతస్వరమునకు స్వరపర కత్వమున లోప మగుచున్న దన్నమాట. ఇట్టిద్రుతస్వరలోపమునకు సూరి ప్రత్యేకవిధాన మేదియఁ జేసియుండలేదు. 'అవసానంబున ద్రుతస్వరంబున కేని' ఎనుమాత్రము ద్రుతస్వరమునకు లోపము చెప్పుచున్నది. కాని యయ్యది యవసానమునందే వినితము. (సంక్షే పముచుబట్టి ద్రుతస్వరమునకు లోపము చేసికొనునవకాశ మున్నది. కాని యయ్యదియు హల్పరకత్వముననే చెప్పబడినది.) కాఁగా స్వర పరకతలో ద్రుతస్వరూప మెట్లు? అవసానంబునం దనుమాత్రమునం దలి బహుళపముచే స్వరపరకత్వమునను నట్టికార్యమును సంపాదించు కొనుట కవకాశ మున్నది. కాని సూరి యట నితరవిషయములను వివరించువాడై కాని ఈ సందేహములం బ్రవర్తించిన ప్రస్తుతి స్థితిని బ్రస్తావించలేదు. అట్లని యచ్చట ద్రుతస్వరలోపము సుసంకల్పించితమా? ఈముని యడిగెను ఉండెడిని యిది డనుకీరియపరూప మును వప్పవు. నాకొట కిచ్చె నిత్యాదులు సిద్ధింపకుండెదప్రమాద మును లేకపోలేదు. నాకొటకును ఇచ్చె నని విభాగించిన గ్రుతి మగు నువ్వమునందలియల్పమునకే సంధి రావలసియుండును. ఈనుగాగ మముత్పతీ మానులకు విధింపబడిన దగుటంజేసి యదాగమన్యాయమున విసక్త్యవయవమే యవును గావున నుక్కునందలియకారము విభక్త్యు కార మవును. కావున బ్రథమేతరవిభక్తులందుఁ జెప్పినామివ్యమును

బట్టి యాసంధిసిద్ధికయి ద్రుతమున స్వరము నుంచరా దనియుఁ గావున లోపించు ననియుఁ జెప్ప పీలులేను. ఇంక నన్నున్-అక్షిగె నన్న సామ ర్థ్యమునుబట్టిఁ జ్యుబలమునలన ద్రుతస్వరలోపము చేయవలసియందును. స్వరపరకత్వమున దాదా పెల్లయెడల నియతముగాఁ గన్పించునీలక్షణ మును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పటయో లేక యనసాచంబుచందనుచో బహుళపదముచే నాధిపత్యబడుటను స్పష్టముగాఁ జెప్పటయో యచి తము కదా.

పై గా సూరీస్థలాంతరమున 'నాచేతన్ - ప్రోవు' అనురీతిగా హల్పరకత్వమునను బొల్లనకారము చూపుట గలదు. వచ్చెను గోవు లనురీతిగా నాచేతను ప్రోవు అని ద్రుతము నిట నస్వరముగనే చూప వలె. అట్లుచూపుటవలన స్పష్టము లేదు. (అనఁగాఁ బొల్లచూపుటలో ప్రయోజనము లేదు.) ఇట చేతాదివిభక్తులు లోపింపకున్నను నియ్యవి సమాసములే యవుటంజేసి 'సమాసంబునయందు ద్రుతంబు నకు లోపం బగు' ననుసూత్రము ననుసరించి లోపించును గావున నాలోపించుద్రుతము నువర్ణ మన్న నేమి? నకార మైన నేమి? ఆసమాసమున ద్రుతము లోపించునవకాశము లేనపుడుమాత్రము ద్రుతమును నువర్ణముగాఁ జూపటవలన నిబ్బంది గల్గును. నాచేతను - ప్రోవు అనుచో విధిపఁబడినయిత్పమేకాల్లు గావున సంత్యవర్ణమునకు ననఁగా ద్రుతమునందలి యిత్పమునకె యై నాచేతనిహోవు అని కావల యును గదా. నాచేతన్ ప్రోవు అని పొల్లనకారము నే చూపిన నిత్పము నకారమువకె యై యపదాదిస్వరసంధి జరిగి నాచేతిప్రోవు అని కాగలదు. [నాయుండును (అలి) కరుణ అనురీతి నలిగాగమ్యులము నం దే పక్షమునను నిబ్బంది లేను. ముందుగా ద్రుతమును స్వరసహితముగనే చూపినను అలిగాగము మైనపివప స్వరపరకత సిద్ధింప నది పొల్లనకార మవు. అది సంధి జరిగి యిచ్చరూప మవు. అనఁగా సమా

సమున ద్రుతము లోపింప నట భావించునవాడే నాచేతన్ - ప్రోవు అను కితిస్థలములందు ద్రుతమును వ్యంజనమూత్రముగఁ జూపుట ప్రయోజన వంతము గాఁగల దని గుర్తించవచ్చును. కాని యీపద్ధతిలోని ప్రక్రియాగౌరవముమాట యట్లంచి సమాసమునఁ జెప్పినద్రుతలోప మీసమాసములందు రాకుండుటకుఁ గారణ మేమి? చేతాదుల కిత్వవిధానము (అందున కిలిగ్విధానము) వలన సమాసమునందలి చేతాదులు లోపింపవు గాక. ద్రుతమునకుఁ జెప్పిన సామాసికలోప మిట రాకుండుటకుఁ గారణమేమి? లోపాభావమును సమన్వయించుటకై తలంబ్రాలాపములతోఁ జేర్చుకొనవచ్చును. కాని దానివలనఁ బ్రయోజనమేమి? తలంబ్రాలు ఇత్యాదిగా న్నాళ్లములందు నిల్చి యున్నట్లుగా నాచేతంబ్రో పనుకీతిగా నిచ్చుట (ద్రుతము నిల్చియుండునా?), ఇది యుపసర మైఁకల్పన మనట స్పష్టము. ప్రాథవ్యాకర్త సత్తమ్యులుకృమాసమునఁ జెప్పి కువలయంబునా రనుకీతిఁజూపెను. అతఁ డాయులుకృమాసమున ద్రుతలోపమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పి యుండలేదు. ద్రుతస్వ సర్వత్ర లుకృమాసేషు లనుచిం. అక్షణముచే సాధింపఁబడు నన్న సట్టిదే యగు సూరియూత్రముచే నేలఁ గాదు. ఎల్లయ్యకములు ఎల్లకలుషము లనుచో లోపించిన ద్రుతము నాచేతను ప్రోవు అనుసమాసమున లోపింప దనుట విరాధారము. కాఁగా సమాసమున దీద్రుత మెట్లయినను (అలుకృమాస మునైనను) లోపింపకతప్పదు. కావున బొల్లనాకారము ను జూపుటలోఁ బ్రత్యేకి మైనప్రయోజ ముద్దేశింపఁబడిట్లుఁ చెప్పట కాధారము లేదు.

హల్వరకతిలోను ద్రుతమును బొల్లగాఁ జూపె నన నిటఁ గూడ ద్రుతస్వరమనకు లోపమును జేసె ననువలె. స్వరపరకస్థలములలో ద్రుతస్వరలోపము చేయటలోఁ బ్రయోజనము గల దనవచ్చును. హరిసి యడిగె ననుకీతిరూపములు వారించుట మొ॥ కాని యిట

హల్పరకతలో ద్రుతస్వరలోపము చేయుటవలనిప్రయోజన మేమి? సమానమునయందు లోపించుటకు స్వరమున్న సభ్యంతరమా?

ఇట స్వర మెట్లు లోపించును. అవసానమునం దను సూత్రము చేతనే యనవలె. అచ్చరకత్వమున దాదాపు నియతముగను హల్పర త్వమునను సమానము (పూచెనుగలున లని చూచుదురుగదా.) స్వర లోపమవునపు డాయంశమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పబడిన స్పష్టత యందునే మీ. అవసానమున ద్రుతలోపము ద్రుతస్వరలోపము నాధారముగనే బహుళముగను జెప్పవచ్చు గదా? బహుళపదము నాశయించి యిట స్వరలోపము సాధించికొన్నను స్వరపరకస్థితియందున లె బ్రయోగము లేదు. అట్టియొక స్వరలోపము చేయ నేల? (ఇట్లే ద్రుతప్రకృతికమును నిరూపించునట్లమున 'నన్నున్' అనుకీర్తిగాఁ బొల్లునకారమే చూపుట) దీనిని వ్యష్టియం దివ్వకొని చూడగా నిచ్చేటి నకారము అవసానమునం దను సూత్రముచే స్వరలోప మవుటచే నేర్పడినది కా వేమో యని యచమానము సహజముగఁ గలుగును. అనిగా ను (ని) స్థమును నిట్లే పొల్లునకారమును చెందున బ్రత్యేకముగా ద్రుతము లని సూచించుట సూరీయభిప్రాయ మగునా? అనిగా 'వ్యష్టియనుటకు నుదాగమం' బగు ననుకీర్తిగలమా లందు నువ్వముతోనాటు నకారపుబొల్లు గూడఁ జేసికొనవచ్చు నేమో, నువ్వము నచ్చిన నాచేతిను అనియు నకారపుబొల్లు నచ్చిన నాచేతికి అనియు నుండు నని సూరీ యభిప్రాయపడెనా? అట్టియొక నాచేతికి-క్రొవ్వు కుడువడి బ్రయోజనహీన మైతస్వరలోపప్రసంగ ముండును. ఇదే వ్యష్టిలో ద్రుతప్రకృతికముననుదాహరించినట్లము లలోఁ బొల్లునకారమే చూపుటయు సమర్థముంపవలసియుండును. అందుగూడ అవసానమున ద్రుతస్వరము లోపించిన దను నక్కర లేదు.

కాని యీసమస్వయము సైతము సముచితము గాదు. సుగా
గమం బగు ననుచో నువర్ణముగుటతోపాటు సువర్ణము వచ్చునెల్ల
స్థలములయందును సకారము సైతము వచ్చుట సంగతము గాదు.
హరిని ఇత్యాదులలో నిర్వమును జెప్పటనుబట్టి యట సుత్వవిశిష్ట
మగుసకారము రాక తప్పదు. ఇ క నిచులయందలిస్వరలోపముచేతనే
యాసకారము సాధింపఁదగియుండఁగా నట్టిప్రణాళికయే సూరి యనుస
రించుట గుర్తింపఁదగియుండఁగా బొల్లసకారము వేఱ వచ్చు నను
టకు వీలు లేదు. 'ను' నుండి 'ని'ని సాధించినట్లే నిచులనుండి సకార
మును (ఇది నినులయందలిదే కాని భిన్నస్థలమునది కాదు) సాధించుట
సూరి యనుసరించిన ప్రణాళిక కనుగుణము. నన్నున్, వచ్చెదన్ అను
రీతిప్రత్యయస్థలములలో సువర్ణముతోపాటు బొల్లసకారము వచ్చు
ననుట కెట్లును వీలు లేదు. కావున నట సువర్ణకమునందలిస్వరమే
లోపించె ననక తప్పదు. తదనుగుణముగా నాచేతన్ ఇత్యాదులందు
సయితము బొల్లసకారము ద్రుతిస్వరలోపముచే నేర్పడిన దనుటయే
యచిత మని నిర్ణయింపఁవగును. (ఎనఁగా ద్రుతిప్రకృతికీషివర్ణస్థల
ముల నుదాహృతములందలిసకార మవసానద్రుతిస్వరలోపముచే నయి
నదే యని గ్రహింపవలె ననుట స్పష్టము.)

సువర్ణముతోపాటు బొల్లసకారముగూడఁబ్రత్యేకముగా ద్రుతి
ముగా నంగీకరించునెడల వర్జ్యులవా రొక్కచోఁ జేర్కొన్నట్లు
హల్పరకతలో సంక్లేషవిధానము వ్యర్థమే యుండగును. పూచిన్
గలువ లనుకీర్తిస్థలమున సువర్ణమునకును సకారమునకును బిందావు వవు.
రెండు ద్రుతిములే గదా. పూచె స్థలువలు వచ్చె న్గోవు లనుకీర్తిస్థల
ముల నున్నద్రుతిము బొల్లసకారమే యనియఁ బూచెను గలవలు,
వచ్చెను గోవు లనుకీర్తిచోట్ల నున్నద్రుతిము సువర్ణ మనియఁ జెప్ప
కొనఁదగు. అట్టియెడల నిట సంక్లేషస్థలముగాఁజెప్పచున్నవి సైతము

పక్షాంతరమున సూరినుతమున స్వత్వములే యనఁదగియుండును గావున నీసంక్షేపమును విధింపనలసినయవసరమే లేదు.

ఇం తేల ? అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకు లోపము చెప్పుట ననుసరించి యు నువ్వుముతోపాటు పొల్లునకారమును గూడఁ బ్రత్యేకముగా సూరి ద్రుతముగా నెంచె నని నిర్ణయించుట కుదుర దని స్పష్టము.

ఈకారణములనుబట్టియు సూరి ద్రుత మనఁగాఁ బొల్లునకారమే యని తలచి దానిస్వత్వముమాత్రము ను,నిఅనుకూపములతో నుండు నని య హోబలపత్యాదులవలెఁ దలంచె ననుటకును వీలు లే దని గుర్తింపవచ్చును. ఇంకను నట్టియెడల నాచేతన్ + శ్రో పసరీతిగాఁ బూచెన్ - కలువ లనియే విభాగించి ద్రుతస్వత్వమును బూచెను గలువ లనురీతిగాఁ జూపియుండెడివాడే కదా. తెలుఁగువ్యాకరణకర్త యిట్లే చూపియుంట గమనింపఁగలము.

కాఁగా సూరినుతమునఁ గేవలము నకారవ్యంజనమే ద్రుత మని గాని నువ్వుమును నకారవ్యంజనమును బ్రత్యేకముగా ద్రుతములే యవు నని గాని నిర్ణయించుటకు వీలు లే దని గుర్తింపవచ్చును. కాన ద్రుతప్రకృతికనివిరణ్ణమున నుదాహృతుల నెల్ల నవసానమున ద్రుతస్వరము తోపింపఁజేయుట ద్వారాన నేర్పడినపొల్లునకారమునే సూరి చూపె నని గ్రహింపవలెను. సంక్షిప్తపర్యేషమనందే భేదమును జూప తేల యనియు నకారంబు ద్రుతం బనుదానితో ననువదించు టనుగా నవసాన ద్రుతస్వరలోపమును జేసి చూపియుండవచ్చు. విశేషము గాకున్నను స్వరలోపాంతరము నువ్వుముకందలికారము ద్రుత మవుటను స్పష్టీకరించుటకును నట్లు చూపియుండవలెను. ఇంక స్వర పరకృతియగు ద్రుతస్వరలోపమే యైంది గాని ద్రుతముగాఁ బొల్లు నకారమే నిర్మింప దని భావించవచ్చు. స్వరలోపమును బ్రచ్చావించిన

‘అవసానంబునం దనుకూతమునం నలిబహుళశబ్దము నాశ్రయించి యది గుర్తింపఁదగును. అంతకు ముందు లక్ష్యస్థలములం బెక్కింట సీమంశము ప్రవర్ణితమైయుంట విశేషముగా నూర్చి ‘అవసానంబునం’దనుకూతము నొద్ద వివరించియుండలే దేమో.

నాచేలన్ ప్రో పనుచో స్వరలోప మేల చేసె నన్నదిమాత్రము స్పష్ట మగుట లేదు. ప్రయోజనహీనమే యవునో ఏ మే నుండు గేమో పరిశీలింపవలె నని మాత్రమే యిప్పటికి జెప్పవచ్చినది.

మొత్తముమీఁద సూరిమతిమన నువ్వుమే ద్రుత మనియు (నువ్వుమునుండి యీషడ్వికృతిచే నేర్పడిన ని, న్, లనుమాత్రమే ద్రుతము లవుననియు) ద్రుతమును బొల్లనకారముగాఁ జూపింపఁగల నెల్ల ద్రుతస్వరలోపముచే నేర్పడినస్థితిగానే గ్రహింపఁదగు ననియు స్పష్టము. కన్ ప్రభృతిశబ్దగతన కారస్థితులలోఁ బ్రత్యేకముగా నకారముగా నకారముపొల్లుచుమాత్రమే ద్రుత మగు నని మూర్తి కొకవేళ నిభిప్రాయ మున్నను నట్టిస్థితి (పూచెను) నన్నున్ అనుకీతిగా నుదాహరించినస్థలములందుమాత్రము సమన్వయించునది గా వనియు గుర్తింప వలసియున్నది. వేటికావ్యాఖ్యి ‘కన్’ ప్రభృతుల నిటఁ బ్రస్తాపింప కుండుటయు గ మ న్వా ము. కాని సకారమును ద్రుతమేయని చెప్పటకు సకారంబు ద్రుతం బనె ననుటలో ‘కన్’ ప్రభృతులలోని శబ్దగతనకారమును జేటికావ్యాఖ్యి యద్దేశింపలే దని గుర్తింప వచ్చును. దీని నాధారముగాఁ జేసికొని యింకొకయంశమును గుర్తింప వచ్చును. ‘ననిన్’ అనువానిలో నకారమే స్థిరము. అందులకే స్థిరత్వము ననుసరించి సకారంబు ద్రుతం బనుట యనునభిప్రాయమును బాలవ్యాకరణమునను సమన్వయింపఁబడవచ్చును.

నువ్వుమే ద్రుతము. కాని యదిస్థిరముగా నారూపమున నుండును. ఇకారాంతాదులపైని ‘స’వర్ణముగా మారును. స్వరపరకతయం

దును శవసానమునందును 'స' కారమువ్యంజనమాత్రముగ నుండును. ఇట్టి యొడల నువర్ణమునందలియత్వమే మార్పులకు లో నగుచున్నది కాని శకారము మాత్రము మార్గుటలేదు. కాఁగా ద్రుతమున స్థిరముగా నుండునది సకారమే కావున నది దృష్టియం దిఁజూచి సకారంబు ద్రుతం బని చెప్పి నంకె ననుట యోగ్యనా? ద్రుతమునకు బింద్వాది కార్యము నలెనె యాస్వరలోపమునంద్రుతము విశేషకార్యమే యయి నను బింద్వాదికార్యముల లేనిద్రుతస్వరహారము స్వరలోపానంతరము శకారమున నుండుట గదా. నువర్ణము ద్రుత మున్నయంశము 'ద్రుతాంతములందునవమ' అనుస్థలమున స్పష్ట మవుచున్నను సకారంబులే ద్రుతంబుగాఁ జేర్కొనబడులోఁ బ్రయత్నితప్రాయముగల దేమో యనుట దోషము గానని తోచుచున్నది. చింతామణియం దన్న 'ని, ని, నే' వర్ణములు కొన్ని యెడల సమానములైనను ('ను' నుండి 'ని' యేర్పడుట) మిగిలినదోట్ల భిన్నము : పుటచే నటఁ బ్రకీతి 'స్థిరత్వవృద్ధి' యుండట సమన్వయంబునందలిండు.

మొత్తముమీఁద నువర్ణమే ద్రుత మయినను సకారంబు ద్రుతం బనుటలోనియభిప్రాయము క్షటిక వివరించినతేడ సముచితము గాకుండుటచే దానినిబట్టి నిష్కలంబునకు నవకాశము కలుగున్నది.

పిదప రమణీయ విష్ణు శర్కొన్నది. 'ద్రుతాంతము విభక్త్యాగమచాక్షాన్మద్భూతిః అని నువర్ణముతో ద్రుతముగాఁ జేర్కొన్నను ద్రుతము నున్నరూప మున్నను వ్యంజనమాత్రమన్నను బాలవ్యాకరణ ప్రక్రియలో భేదము లే దని తలంచి కావలయున. సకారంబు ద్రుతం బని యందు నిశ్చయించెను.' (రమ. 160) ఈయభిప్రాయమును సరి గాదు. సూరి బాలవ్యాకరణమునకు ముందే సకారంబు నున్నది బగుటను జేర్కొనుచుండెను. బాలవ్యాకరణమున నువర్ణ మున్నను సకార మున్నను ప్రక్రియలో భేదము లే దనుట కుదురదు. ద్రుతమునకుఁ

బ్రహ్మకృతిభావముగా నువ్వర్ణమును జూపెను గదా. అవసాసమునకును ద్రుతస్వరలోపవిధానము, ద్రుతంబు మీఁద నకారము నిధించుట మున్నగు నవి ద్రుతము ను(ని)స్వరూపమును స్పష్టముగా నిర్ణయించుచున్నవి. ఇం తేల? ద్రుతప్రకృతికములద్రుతమును నువ్వర్ణముగానే సాధించుట స్పష్టమే కద. పేటికావ్యాఖ్య 'ద్రుతస్వరము సంక్లేషప్రతిబంధకముగా నూహించి సంక్లేషమును సూత్రముఖమున సాధించినా' (18పుట) డనుట యథార్థము. ద్రుతమును 'ను'(ని) వర్ణముగా స్వరసహితముగా నిర్ణయించునపుడే సంక్లేషవిధానము సార్థకము గాగలదు. నకారపుఁ బొల్లలే ద్రుత మన్న నయ్యది మీఁదివర్ణముతోఁ గూడుటలో విశేషము లేమి సంక్లేషవిధానమే వ్యర్థ మగును. మఱి ప్రక్రియలో భేదము లే డనుట యెట్లు? భేదము లేదు గనుక నకారంబు ద్రుతం బన్న నువర్ణము ద్రుతము గా డనియుఁ బొల్లునకారమే ద్రుత మనియు నట్లు చెప్పినను బాలవ్యాకరణమున స్పష్టము లే డనియు రమణీయాభిప్రాయము. కాని యిట్టియెడల బాలవ్యాకరణములోఁ గొన్నివిధులు వ్యర్థము లవుటంబట్టి పొల్లునకారము ద్రుత మన్న భేదము లే డనుట కనుర డని తెలియవచ్చును.

ఘంటాపథవ్యాఖ్య 'నకారంబు ద్రుతం బనుసూత్రమనొద్ద నువ్వర్ణము ద్రుత మని తాత్పర్య' (10పుట) నుని పేర్కొన్నది. ఆసూత్రము తాత్పర్య మిది యవుటకు నాధార మేదియో యీవ్యాఖ్య స్పష్టము చేయలేదు. కాఁగా దానింబట్టి దేవిషయమును గాని గుర్తించుట కనకారము లేదు.

వికాసవ్యాఖ్య (చింతాపణితోఁ బోల్పిచూచుచు) ను అనునది ద్రుతము సహజస్వరూప మని చెప్పెనే కాని సహజస్వరూపము 'ను' అయియుండఁగా నకారం బని చెప్పటను సమస్వయంపలేదు. ఇంకను వికాసము 'ను-అనునది నో-ని' అని మారుట సూరినిరూపణమార్గము

కాఁగా నే-ను-ని అని అవుట చింతామణిమార్గముగాఁ జేర్కొని క్రొత్తగా స్వరము చేర్చుటకన్న ఉన్నస్వరమును లోపింపజేయుట లాఘవము గావచ్చు (బా.వి.15) నని చింతామణిమతముకంటెఁ జిన్నయ మతము యుక్త మనునభిప్రాయమును సూచించెను. కాని చింతా మణిలో నకారమునకు స్వరము చేరి ను-ని అని యపు ననుట కెట్టి యాధారమును లేదు. అహోబలాదులు ద్రుతద్రుతస్వత్వముల నిట్లు భిన్నముగాఁ జూపిరి గాని యట్టివిర్లమునకుఁ జింతామణియం దెట్టి ప్రమాణమును లేదు. పైగాఁ జింతామణి ఘటింతును ఘటించితిని అనురీతిస్థలమునఁ జిన్నయవలెనే నువ్వమునుండియే నివ్వమును సాధించుటయు 'అశ్మశ్మష్మద్వాచ్యాదేకత్వత్తోనివీ, పరేశాం తు భర్మీ త్తనుమధ్యని వ'త్తనివిమలను బ్రత్యేకముగా విధించుటయు మాత్రమే కాననవును. కావున నకారముపై నుత్వేత్వములు చేరు ననుటకుఁ జింతామణియం దాధారమే లేదు. వి. వి. స్త్రీయశ్చ...ద్రుతస్సాన్యనిషి శ్రుతిః' అని ద్రుతమునకు నిశ్రుతిచెప్పచున్నది. కాని యది భిన్న స్థలమునది. కాఁగా దీనికి వి. వి. లోను బ్రమాణము లే దని స్పష్టము.

సుగమబోధినివ్యాఖ్య 'ఒకప్పు డీయత్వవిశిష్టనకారము ఇత్వ ముగాఁ గూడ మారును (1 చుట) అనుట మిక్కిలి యసంగతము. ఉత్వమిత్వ మును ననియే చెప్పఁదగు నట్లు గాకున్న చువర్గంబుతోడ దుగ్ధకారంబు తకారం బయినస్థలమునవలె 'ను' వర్ణమునకు నిత్వము వచ్చి నికి మాఁగా 'ఇ' అనియే నిలిచియుండవలసివచ్చును.

బా. ప్రభా. స. వ్యాఖ్య 'ను-ని-నే' అనుమూఁడింట నకారము స్థిరముగా నుండుటచే సూరినకారమునే ద్రుత మని జేర్కొనె (41) ననను. అనఁగా నువ్వమే ద్రుత మయ్యును నందలియత్వ మిత్వముగ మాఱుటయు ను,నిలస్వరము లోపించుటయు ననురీతిగా మాన్యులకు లో నవుచుండఁగా నట్టిమార్పును బొందక స్థిరముగా నుండునది

సకారమే యవుటచే నది ద్రుత మని చెప్పబడినది యంతకు
ముందు మాహించినయ్యమే సర్వస్వ వ్యాఖ్య యు భావించిన
దననచ్చు. పూచెంగలున లిత్యాదులలో సకారముగూడ నుండదు.
కాని ఖండమునకు ద్రుత మనునవహార ముండదు. ఉండరాదును.
కావున బైయభిప్రాయ ముచితమ యనవచ్చును. కాని కేవల మీ
యభిప్రాయముతోనే సూరి సకారంబు ద్రుతం బని చెప్పె నగుట
మాత్రము కుదురుచది కాదు. వచ్చెన, వచ్చెనే యిత్యాదిగా నర్థ
విశేషములు పకారాదులు చేరినప్పుడు సకారము స్థిరముగ నీ యున్నది.
అయిన నయ్యది ద్రుత మగునా? మొదట నున్నయు ద్రుత మని
నిశ్చయింపబడుచో నుండలియుత్పముమాత్రమే ముందుపాలుల నందు
చున్నది కాని సకారము స్థిరముగా నున్న దని చెప్పవచ్చును. అట్టి
స్థిరము లేనిదే సాధారణముగా సకార మున్న 'ను,ని,న్' అను
మూడింటినే సకారము స్థిరముగా నున్న ననుట యెట్లు? అనగా
ద్రుతాంతములయినపదము లనుతరువాతిమాత్రము వోటి ద్రుతప్రకృతి
కముల వివరణమునలన పదాంతమునం దున్నవిభక్త్యాగమావ్యయా
త్మకమైననున్నయును నట్లే వలెప్రభృతులం దానయపక మైననున్న
యును ద్రుత మని నిశ్చయించి దానిం దృష్టియం దుండుకొన్న 'ను,ని,న్'
అనుస్వరూపములలో సకారము స్థిర మనుకీర్తితమంగ మెప్పు.

అనగా సకారంబు ద్రుతం బని సాధారణముగా సకారమును
ద్రుతముగాఁ జెప్పవలెండఁగా ద్రుతాంతములయినపదము లనుమాత్రము
దానిస్వరూపమును నియమించుచున్నది. దాని ననుసరించి నున్న మది
తెలియును. అది కుత్వవిశిష్ట మైనసకారము ద్రుత మని స్పష్ట మగు
చుండఁగా సకారం బనుట యెట్లన్నప్రశ్నయే లేదు. ప్రత్య
యాద్యాత్మక మైనసకారమే ద్రుత మనునంశ మెట్లు ద్రుతాంతము
లయినపదము లనుమాత్రము నియమించుచున్నదో యట్లే సకార

ముత్తవిశిష్టమైనది ద్రుత మని తెలియవలసియున్నది కాఁగా 'ను,ని,న్' లలో నకారము స్థిరముగా నుండుట యనునభిప్రాయముగూడ సధికముగా నున్న నని చెప్పవలయు గాని యాయభిప్రాయముతోనే నకారంబు ద్రుతం బని సూత్రించె నన వీలలేదు. ద్రుతాంతము లైన యనుసూత్రము నిరూపకమని యంగీకరించుటలో వైపరీత్యమును లేకవచ్చును. నువర్ణంబు ద్రుతం బనియే సూత్రించినను నెల్లయెడల నువర్ణము ద్రుతము కాదు గదా. నునురు అనువు ఇత్యాదులందలి నువర్ణమును ద్రుత మును శన్న 'ద్రుతంబునకు సరళస్థిరంబు'లనుదానిచే తోప మయి నుదురు-దురు. అనువు. అవు. ఇత్యాదిగాఁ గానాదా? పదాదిని సంక్షేపమును విశిష్టముగనే యుండును (న్దురు) ప్రథమాంతము లవుటచే నీయవి ద్రుతప్రకృతికములు గావున ద్రుతకార్యముల ప్రసక్తి లేకవలెను. 'అగ్వా ద్రుతప్రకృతికా'త్తని చిం ద్రుత ప్రకృతికముల ద్రుతమున కన్నది కాని చిన్నయ 'ద్రుతంబునకు సరళస్థిరంబు'ని సామాన్యముగ ద్రుతమునకుఁ జెప్పెను. సరళస్థిరములు ద్రుతప్రకృతికములకంటె బర మైనపుడే యవు నని సూరిలక్షణమునఁ జెప్పి 'అట్లు?' ద్రుతప్రకృతికముమీఁది పరుషమునకు' అనుచో మాత్రమే సూరి యాపదమును బ్రయోగించెను. దాని నిక్కడఁ బ్రకరణమునుబట్టి యన్వయింప నలె నన నక్కరలేదు. పరుషపరకర్తవ్యమున ద్రుతప్రకృతికము చివరద్రుతమునకే యాకార్య మవు ననియఁ గాన సరళస్థిరములు పర మవుచో ద్రుతము ద్రుతప్రకృతికమునంతము ందలిదే కావలె నని లేదు. ఎక్కడ నున్నను ద్రుతి మైనదానికి సరళస్థిరములు పర మైన లోపాదు లగు నని (ద్రుతంబున కనువ్రారంభముచే?) చెప్ప నవకాశము కలదే గదా. కావునఁ బదాంతమునందలిను నర్థమే ద్రుత మగు నని చెప్పవలె. అట్లయ్యి పేను మీను ఇత్యాదులందలితుది నువర్ణము ద్రుతము గానేరదు. కాఁగా నీయంశము లెల్ల నొకే

సూత్రమున నిర్ణయించి చెప్ప (సూత్రకారవచును దృష్టియందుంచు కొని) వీలు లేదు. ద్రుతాంతము లయినపదములను జెప్పవో నట నెట్లును ద్రుతము నిరూపింపబడినట్లు యవును గదా.

నకారంబు ద్రుతం బనుసూత్రస్థలముననే యనబడుత్ర స్వరూప మెట్టిదో సమగ్రముగా నర్థించి 'ద్రుతాంతము లైనపదములు ద్రుతప్రకృతికము' అనుచో నియ్యది పదుపదనరళాచులవలె సంజ్ఞానిర్ణయ మాత్రప్రయోజనము గలది యవును. అనగా నెట్లు చూచినను ద్రుత ద్రుతప్రకృతికములను సూత్రించుచో నొకదానికి మిగులప్రాధాన్యము తప్పదు. అట్టియెడ ద్రుతనిర్ణయసూత్రము గౌరవము నందును. అట్లని నకారంబు ద్రుతం బనియే సూత్రించి యాద్రుత మెట్టిదో యట వివరింపవచ్చు 'ప్రత్యయాగమవ్యయాత్మకమైనదియ, వలెప్రభృ తులదియు నైనయత్వవిశిష్టం బగునకారము ద్రుత మని యర్థ మని చెప్పవలె నట్లు చెప్పటకు సూత్రముం దాధార మేది? అందుకయి ప్రాథమ్యకర్తవలె నకారణం బసాధారణంబు ద్రుతం బనవలె. అట్టి యెడ నసాధారణ మని చెప్పటలో నుద్దేశ మేమి? అనగా 'ద్రుతాభ్యో నః' అని చింతామణి సాధారణ మైననకారమును ద్రుతముగా జెప్పట సరికా డనిమా? ఆయసాధారణత్వమును మార్గాంతరమున (ద్రుతప్రకృతికములవివరణములో) స్పష్టము చేయుచు నందులకయి ప్రత్యేకముగా ద్రుతనిరూపకసూత్రమున భేదము కల్పింపక 'ద్రుతా భ్యో నః' అని చింతామణి చెప్పటలోను నభిప్రాయ మిదియే కాని సాధారణముగా నెల్లయెడల నున్ననకారము కాదనియు నీయంశము ద్రుతప్రకృతికములతుదిద్రుతము ననుసరించి తెలియఁడగు ననియుం జింతామణియభిప్రాయమునకు ననుగుణముగనే చెప్పె నన్నమాట. చింతామణియభిప్రాయము తమవంటిదె యనుటలో నకారం బసాధారణంబు ద్రుతం బన్నప్రాథమ్యమునకింకె నకారంబు ద్రుతం

బన్నసూరిలక్షణము నన్నిహిత మనుట నిర్వివాదమే కదా. సూరివిస
రణసారమే (ఇందుమీదగా) ప్రౌఢవ్యాకర్తసూత్రవివరణములుగా
నైన దని చెప్పవచ్చు ప్రౌఢవ్యాకర్తయభిప్రాయముపైతము యథా
తథముగా జి. మతముగాఁ జెప్ప వీలు లేదు. వలెనుప్రభృత్యవ్యయ
ములయొనరించువర్ణము ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మగుట యను
ప్రౌఢవ్యాకర్త పేర్కొన్నలక్షణమునకు ననుగుణ మైనది గాదు. అట్లే
యుత్పత్తిశిష్ట మైనచకార మన్నది పైతము కేవలముగా చింతామణి
సమ్మతము గా దన వచ్చు. ఉత్పత్తిశిష్ట మైనచకారముమాత్రమే ద్రుత
మని చి. కర్తయు భావించియున్నయెడలఁ జిన్నయవలెనే యాయై
యెడల నువ్వుమునుత్వమున కిత్వము చెప్పవలసియున్నది. 'భూతాదు
తాం పరేషామి'త్తను నొక్కస్థలమునమాత్రమే చి. ఇత్వమును జెప్పి
నది. భూతా త్తనువారాభము ననుసరించియే యితరస్థలములం దట్లు
చెప్పబడేకము తత్కర్తకు లే దని యూహింపవచ్చును. ఉన్న
యెడల నట్టిత్వము వచ్చుస్థలముల నెల్ల నొక్కచో సంగ్రహింపక
యొక్కటి కక్కడప్రత్యేకముగాఁ జెప్పనా? ఏది యే మైనను
ఇతరస్థలములం దిత్వము నిట్లు చి. విధించియే యుండలే దనుట
స్పష్టము. కాఁగా నువ్వుమే ద్రుత మని చింతామణిపక్షమున నంగీకరించి
నప్పటికిని హరికిని, రామునికిని ఇత్యాదిగా నివర్ణఘటితరూపములు
చి.(వి.వి.)చే సాధ్యములు గా వనవలసియుండును. కాఁగా 'కవిని'అను
శీఘ్రములయందు నివర్ణమును విధించుట ననుసరించియు, రాము ను
ఇత్యాదులందు నువ్వుము ద్రుతముగాఁ జేసెట్లు రామునికి ఇత్యాదు
లందు నివర్ణము నట్లేద్రుతముగాఁ బ్రత్యేకముగా (నువర్ణమునుంజీ
సిద్ధించినది కానట్లు) విధించుకొనుట యచితమే యైయున్నది. అట్టి
స్థితి ననుసరించి యుత్పత్తిశిష్టమునవానివలెనే యుత్పత్తిశిష్ట మగుచకారము
పైతము ప్రత్యేకముగా ద్రుతముగాఁ జి. మతమున గుర్తింపవలసి

యన్నది. కావునఁ బ్రాథవ్యాకర్త చేసినపైనిర్ణయము సమగ్రముగా లేదు. సూరి యట్లు నిర్ణయించి యుండకపోవుటచేతను ద్రుతప్రకృతిక ములయంతమున నున్ననినువర్ణములను ద్రుతముగా గుర్తింపవలసియందుటచే (నువర్ణమునుండి సిద్ధించిన సూరిపక్షమున నువర్ణమే ద్రుత మనఁదగియున్నను) నువర్ణమునుండి సిద్ధింపఁ జేయని చిం. పక్షమునను 'ని'వర్ణమును ద్రుతమే యవును గావున నినులు ద్రుతము లని తత్పక్షము నెఱుంగఁదగియున్నది. కాఁగా స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడని సూరి లక్షణమునందే చింతామణి 'ద్రుతఃఖోఽసః' అనుట 'రాములను రామునిని' అనుకీర్తివానినెల్ల సంగ్రహింపఁ జాలియున్నట్లు నిరూపింప సామర్థ్య మున్నది.

మొత్తముమీఁద 'ద్రుతఃఖోఽసః' నకారంబు ద్రుతం బను లక్షణములు ద్రుతముయొక్క సాధారణలక్షణమును జేర్కొను చుండఁగా ద్రుతప్రకృతులై నపదముల ననుసరించి యొక్కడినకారము ద్రుతమో యెట్టినకారము ద్రుతమో ద్రుతముయొక్క స్పష్టమైనస్వరూప మును గ్రహింపఁదగియున్నది యని చింతామణియఁ జెన్నయయు నభిప్రాయములు గుర్తింపఁదగును.

చిన్నయసూరిగంధమునకంటెఁ గూడఁ జింతామణియందు 'సః' అనుటలో లాఘవము గల దేమో యనియఁ దోచును. 'తద్ద్రుతం చ బిష్టసాస్యత్', 'ద్రుతస్య సర్వత్ర లు'క్కునుచో ద్రుతశబ్దము ప్రయుక్తము కాఁగా 'సరళే స్థిరే చ నస్య' అనుచో నశబ్దమే ప్రయుక్తము. ఇందు లాఘవము గలమాట వాస్తవము యయ్యును జింతామణి ద్రుత శబ్దమునే యధికముగాఁ బ్రయోగించుటనుబట్టి యెట్టిలాఘవమును దత్కర్త యుద్దేశింప లేదేమో. కాని వి.వి.లోఁ బెక్కుచోట్ల నశబ్దమే లాఘవముతోఁ బ్రయుక్త మైయున్నది. మొత్తముమీఁదఁ జింతామణియు వికృతివివేకమును ద్రుతము - న, అనువానిని బర్యాయము

లుగఁ బ్రయోగించుట గమనింపవచ్చును. దీనింబట్టి సః శస్య అనుకీర్తి వ్యవహారము ననుసరించి చి., వి.వి.లమతమునఁ బొల్లనకారమే ద్రుత మని భావింపవలసివచ్చునని వినయము లేదు.

ఇట్టిస్థితి బాలవ్యాకరణమునందు సయితము గల దేమో యని యనునానము. సూరి 'కొన్నయెడల ద్రుతంబు మీఁద నకారంబు గానంబడియెడి'నని పేర్కొనెను. ద్రుతముమీఁద ననుచో ద్రుత మైనను(ని)వర్ణముమీఁద నని యుదాహరణమునుబట్టి గ్రహింపవచ్చును. స్వరపరకత్వమున ద్రుతస్వరమునకుఁ దఱచుచుగా లోపము నంగీకరింపఁగాఁ గొన్నియెడల ద్రుతస్వరలోపము చేయక ప్రస్తుతలక్షణము ననుసరించి యంటిని నిండఱకు నని మిక్కిలియరుదుగ నుండ నవకాశ మేర్పఱచు కొనవచ్చును. సాధారణముగా స్వరపరకత్వమున ద్రుతస్వరము లోపిం చుచునే యుండును గావున అంటిన్ - ఇండఱకు అట్టి నిండఱకు ననుకీర్తిరూపము లెల్లను బ్రసిద్ధములు సాధారణములే యవును. కొన్ని యెడల ననుప్రస్తుతసూత్రస్థలమున నేది పరముగ నుండవలెనో నిశ్చ యింపఁబడకుండుటంజేసి యెల్లయెడల ననఁగా స్వరవ్యంజనావసాన పరకస్థలముల రావచ్చును. స్వరపరకతలో అంటిని నిండఱ కనుచో నరుదుగ నవుట గుర్తింపవచ్చును. అట్లే పొల్లనకారమును ద్రుతమే యవుటచేతను స్వరపరకతలో ద్రుతస్వరలోపము (సాధారణముగ) అవునపుడును నరుదుగ నిట్టిపొల్లనకారము (ద్రుతము)పై నకార మీ సూత్రముచేతనే యవుట కవకాశము గలదు. అట్టియెడల 'సర్వము న్నతని' ననుకీర్తిద్రుతద్విత్యరూపములు నరుదుగ నుండుట యీసూత్ర ముచే సాధింపఁబడిన దనవచ్చును. (పెక్కురు లాక్షణికులు తిరస్కరించుటచే స్పష్టముగా నుదాహరింపక కవిప్రయోగములం దుండుటచే సాధనమున కవకాశముమాత్రము సూరి నిబ్రుణముగఁ గల్పించె నన వచ్చును. కయ్యానకు, కళ్ళేలు ఇట్టివే యనిపించు.) ఇట్లు ద్రుత ద్విత్యము సూరిసమ్మత మన నవకాశము గన్పించుచున్నది.

ఏది యే మైనను ద్రుతముపై సకారము సీమాత్రము విధించు చున్నది. అదియును స్థాక, దివంబునుంబోలె నని సూరి దీనికి క్షుము లుగాఁ జూపెను. మీఁద నై సకారము నకు ద్రుతకార్యము మృత సనుసరించి యది ద్రుతమే కదా. అదియునుగాక యనుచో నిట్లు ద్రుతముపై ద్రుతము కాఁగా నాద్రుతమునకు సంక్షేప మవుటవలె న నదియును స్థాక' యని యైనది. బిందు వైన నదియునుం గాక యని యవు. అట్లు కాక స్వత్వ మైన రూప మె ట్టుండును? అదియునును గాక యని కావలెనా? అట్టిరూపము లెచ్చటను లే వనియు నుండ వనియు నిస్సంశయముగనే చెప్పవచ్చును. మఱి యట స్వత్వ మెట్లు వారింపబడును? సూరి బాలవ్యాకరణమునందు స్పష్టపఱుప లేదు గాని యంతకుముం దాంధ్రశబ్దానుశాసనములోఁ దప్పవప్రకరణమున ద్రుతంబుమీఁదిద్రుతమునకు స్వత్వము లే డని సూత్రించుట గాన వచ్చును. అది యిట్టిస్థలమునకు సంబంధించినదే యనుట స్పష్టమే కదా. కాని యందు ద్రుతముపై ద్రుతమును విధించినతావు వెదుక వలసియున్న దైనది. 'నుకృష్టివిధక్తో' మున్నగుని ధూవలె నయ్యది బాలవ్యాకరణమునందుఁ జెప్పబడదు నితరసూరివ్యాకరణములనుండి గ్రహింపవలసినదెనచో వద్దానిచే నిట 'అదియునునుగాక' యనుచది వారింపబడవలె. ద్రుతముపై సకార మగుట ప్రయోగానుకారముగా గ్రహింపఁదగినదై యైనను బ్రయోగములందు ద్రుతముపై సయిన ద్రుతమునకు స్వత్వము లేనేలేదు గావున నాయంశమును స్పష్ట ముగాఁ జెప్పవచ్చునే కద. ఇతరవ్యాకరణము (ఆం.శ.శా.) నుండి యిట స్వత్వము వారింపబడిన దనవలె యనా? లేక ద్రుతాబుమీఁద సకారంబు గానంబడియెడి' ననుటచే సకారపుబొల్లే చేయవలెను గదా. సకారంబొల్లే చేయచో దానిస్వత్వరూపము పైతము సకారపుబొల్లుగానే యుండును గావున నదియునును గాక ఆతని నాతనిని

అనుకీర్తిరూపములకుఁ బ్రసక్తియే యుండదు. ఇట స్వత్వమును బ్రత్యేకముగా నిషేధింప నక్కరయు లేదు. పొల్లునకారమే యైనపుడు అదియును న్గాక యన్నది సంశ్లేష మైన నదియునున్ గాక యన్నది స్వత్వము గానలె. ఇందు మొదటిదాని నంగీకరించునపుడు రెండవదానిని నిషేధింపవలసినయవసరము లేదు గదా. కాఁగా స్వత్వనిషేధావసరము లేకుండుటంబట్టియే బొల్లునకారమునఁ జెప్పలే వని చెప్పవచ్చును. ఇది యుచితముగనే కన్పించుచున్నది. కాని యిందొక యిబ్బంది గలదు. 'నకారం బనుటచేఁ బొల్లునకారమునే చేసిన నటు నదియే ద్రుత మని యంగీకరింపవలసియున్నది. ఈపొల్లునకారము నువర్ణమునుండి యేర్పడినది కాదు. కాఁగా నిటఁ బ్రత్యేక మవునకారమబ్బొల్లు ద్రుతమే. ఇయ్యది నువర్ణవికారము గాదు గావున నునవర్ణము ద్రుత మన్న నానువర్ణముతో సంబంధము లేనియూనకారము ద్రుత మగుట యెట్లు? కాఁగా నిట సీనకారము ద్రుత మవుటకే నువర్ణంబు ద్రుతం బని సూక్తింపక నకారంబు ద్రుతం బనియోనా? ఈమాత్రముదానికై యట్లు నిర్ణయించె ననలేము. దానికంటె నిట స్వత్వనిషేధము సూత్రించుకొనుటో విభాషకు వ్యవస్థ చేసి తస్మాదమున బొందుతోపములు లేనపుడు సంశ్లేషము నిత్య మనియో చెప్పకొనుట యుచితము. కన్ ప్రభృతులతోఁ బొల్లునకారమును ద్రుతముగాఁ జెప్పట నుద్దేశించి నకారంబు ద్రుతం బనె ననుటయు యుక్తియుక్తము గామి గుర్తించితిమి గావున దీనికి దానితోఁ బోలిక లేదు.

కాఁగాఁ బొల్లునకారమును జేయుట సూరి యుద్దేశింపలే వందము. అట్లయిన 'నకారంబు' అనుదానిచే నేమి రావలె? అదియును కాక యనుచో నువర్ణ మైన దనవలసియుండఁగా ఆతనిని అనుకీర్తిదానిపై నివర్ణము రావలయును. అనఁగా నుద్రుతముపై నివర్ణము, (పొల్లు ద్రుతముపైఁ బొల్లునకారము?) వచ్చు ననవలెనా? అనఁగా సూత్రము

సందలినకారం బనునది ద్రుతమును బోధించుచుఁ దన్మూలమున నువర్ణమును నివర్ణమును (నకారమును) జెప్పచున్న దనవలె. ఇట నివర్ణము వచ్చుచో నయ్యది ప్రత్యేకమే కాని నువర్ణమునుండి యుత్పత్తమున కిత్వముగుటచే నేర్పడినది గా దనకలప్పడు. కాఁగాఁ జింతామణియం దింతకుముందు ద్రుతప్రకృతికములతుదినునివర్ణములు ప్రత్యేకముగా ద్రుతములుగా నాయెయెడలఁ జేరుచున్నట్టిట బాలవ్యాకరణమునను వేఱుగా సాధింపఁబడిన వనవలెను. నకారం బనుదానిచే ను, నివర్ణములు గ్రహించుట యెట్లు? నకారంబు 'ద్రుతం బనుచోఁ దరువాతినూత్రమువలన నట్టియర్థమున కవకాశ మేర్పడియున్నది. ఇట నెట్లు? నిను లగు నని గ్రహించినను నిద్రుతముపై నువర్ణమగునా? దేనియు నివర్ణమగునో స్పష్టమగుట యెట్లు? అదియును - ను 'కాక' అనుచోట నలెనే రామునిని-కూడ అనుచో నిద్రుతముపయ్యి. కూడ నువర్ణమునే చేసి యికారంబుమీది యనునూత్రముచే నిత్వము చేసి యాపిదప ద్రుతకార్యము చేయుట సహజ మగుప్రక్రియయే యగునా? దీనికంటె ద్రుతంబు మీఁదఁ దద్ద్రుతం బనుట కొంత యుచిత మే యె. అనఁగా నుద్రుతముపై మఱల నదే నుద్రుతమును నిద్రుతముపై మఱల నదే నిద్రుతమును నపు నన్నమాట. అట్లయ్యి స్వత్వమును బాలవ్యాకరణము నిషేధింపకుండుట సంతగా విరోధము లేకపోవచ్చును. కాని 'ని' వర్ణము సిద్ధించుటలోఁ గ్లిష్టత తప్పదు.

ఇట బాలవ్యాకరణఘంటాపథము 'నకారంబు ద్రుతంబు' అనుటచేత నిట ద్రుతముమీఁద ద్రుత మగు ననుకొనవలె. మూఁమతమున నువర్ణమే ద్రుతము. కావున నిట నకారమును జేర్పరాదు. చేర్చినచో అదియునున్ గాక స్వత్వము కావలసివచ్చును' (ఘం. 51) అని పేర్కొన్నది. అదియునున్ గాక యన్నది స్వత్వము కావలసివచ్చును గావున నువర్ణమును జేయవలె నన్న నాస్వత్వరూప మనా

ధువా? ఇట నిట్టిది స్వత్వ మైశమాత్రమున పూచెనుగలువ లిత్యాదు
అను సైతము పూచెనేగలువ లనునదే స్వత్వము గావలసినయవస
రము లేదు గదా అబ (ద్రుతము) నువర్ణము విధింపబడియుండుటచే
ద్రుతస్వత్వము నువర్ణమే యవును. ఇట బొల్లనకారము విధింప
బడుటచే నకార బొల్లయే ద్రుతస్వత్వరూప మవును. ఇంక 'అది
యునున్ గాక' అనునది యసాధు వచవలసినయవసరమే లేదు. కాని
యది స్వత్వము కావలసివచ్చు నని నువర్ణమును జేసిన నట స్వత్వము
అదియునును గాక యి కావలయును గదా. అట్లవుట ంప్తమే
యగునా? ఇష్టము గానవును దానిని వారించుటకు మార్గమును జూప
వలసియున్నది గదా.

సూత్రాంధ్రవ్యాకరణమునందును 'ద్రుతస్యాచోవా లోపః,
నిత్యం నమ నే, ద్రుతాత్' అనునది సూరిసూత్రక్రమము. సమానే
ద్రుతస్యాచో లోపః నిత్యం అనుబలో చిగురునుగైదు వనుకీతి స్వత్వ
రూపములు వారించుట ప్రయోజన మవచ్చును. అట్లే ద్రుతాత్తను
ద్రుతముపైని సూత్రమునకు ద్రుతాత్ -ద్రుతస్యాచో నిత్యం లోపః' అని
వ్రతమునకును స్వరలోపము నిత్యమే యవుచున్నది. కావున 'అదియునును
గాక' అనుకీతి స్వత్వస్థితి వారంపబడిన దవచ్చును. కాని శాల
వ్యాకరణమున సమానమునందువలె ద్రుతముమీదిద్రుతమునకు
స్వత్వము నిషేధింపలేదు. అట్లే ద్రుతముపై ద్రుతమును జెప్పేట్లు
గానరాదు. దానింబట్టి భేదము మూలంప నవకాశము లేదు. అందును
సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములో ద్రుతముపైని ద్రుతమునకు స్వత్వము
నిషేధించియుండెను గావున దానిషేధము నటనుండియే స్వీకరింప వీ
లున్న దవచ్చు. బాహుళ్యధినిర్వస్వవ్యాఖ్యయును (105) నువర్ణమునే
మాగమము చేసియు స్వత్వము లేమినిగూర్చి ప్రస్తావించినలేదు.
'ద్రుతమునకు అభియవృత్తు సంక్షేపమును వచ్చినరూపములు కూడ

కావచ్చును.' (106) అని పేర్కొన్నది. అనగా నీవ్యాఖ్య 'కానం బడి యెడి' ననుట ననుసరించి ప్రయోగానుసారముగా నేది కలదో యదియో గ్రహింపవలయు నని యభిప్రాయపడియుండవచ్చును. కాని ప్రయోగములందు బిందుసంశ్లేషములు కావచ్చి స్వత్వము కానరాకున్న స్వత్వము లే దని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును గదా. ప్రయోగానుసారముగా గ్రహింపవలసినది లక్షణము ననుసరించి ద్రుతముపై నకార మగుటయే కాని బిందుసంశ్లేషములు కాదు గదా. అట్లయిన ద్రుతము పైనినకారమునకు బింద్వాదిద్రుతకార్యములు శాస్త్రానుసారముగా సిద్ధింపవలసియున్నది. అట్లు స్వత్వమును బ్రాప్తింపక తప్పదు. కాఁగా నీచోట ద్రుతముపయినకార మగుటఁ బ్రయోగానుసారముగా గ్రహింపవలసియున్నది. అట్లయిన ద్రుతమునకు బిందు సంశ్లేషములనలెనే స్వత్వమును బ్రాప్తింపక తప్పదు. ప్రయోగములందా కార్యము లేకున్న వారింపవలసినదే కాని 'కానంబడియెడి' ననుటచేఁ బ్రయోగానుగుణముగా రాలే దని సాధించుట యొప్పుదు. (సూత్రాంధ్రమునకు) ఆం.శ. శా.లోఁగూడ ద్రుతంబు మీఁదిద్రుతంబునకు స్వత్వము లే దని సూత్రించియుండుట గమనార్హ మయ్యున్నది. కాఁగా నీసూత్రముచే నువర్ణ మును ననుపక్షమున స్వత్వాభావస్థితి నితరవ్యాకరణముల ననుసరించి తెలియుట యవసరము. అసలు 'నకారం' బనుదళముచే నువర్ణ మగునని వ్యాఖ్యానించుట యెట్లు గుదురును? విధింపబడినది నకారమే యన్నను నువర్ణమే యన్నను దానికి ద్రుతత్వ మంగీకరింపకతప్పదు. కాని నకారం బనఁగా ద్రుత మనియు ద్రుత మనఁగా నువర్ణమనియు నందువలన నువర్ణ మగు ననియుఁ జెప్పటలో భేదము గానవచ్చు. నకారం బనఁగా నువర్ణము రాక నకార మన ద్రుత మగుటచే నువర్ణ మగు ననుచో నకార మగు ననుటకంటె (ఇట్లన్న నువర్ణ మగుట స్పష్టము గా దన్నమాట)

ద్రుత మనుటలో (నునర్ణ మగుట స్పష్ట మవుట) ప్రయోజన ముంటు
ద్రుత మనుటయే యుచితము గదా. ఇంకను లాఘవమును గల్గును.
అసలు ద్రుతమే యవు నన్నను నువర్ణ మగుట యెట్లు? ద్రుతము
నువర్ణమే యని భావించినవాడు నువర్ణంబు ద్రుతం బనక నకారంబు
ద్రుతం బన నే? నకార మున్నను నువర్ణమునే గ్రహింపవలయు
నని వ్యాఖ్యానించుట సక్రమము కాదు గదా.

ఈప్రస్తావనవలన నింకొకయంశము నూహించుట కవకాశ
మేర్పడుచున్నది. నకారంబు ద్రుతం బనునూత్రము సామాన్యముగాఁ
బొల్లనకారమునే ద్రుతముగాఁ జెప్పనదె యైనను ద్రుతాంతము
లయినపదము లనుతరువాతినూత్ర మాయాచోటులందలియత్వవిష్ట
మయిననకారము (ఇదే యిత్వ మందుటయు స్వరలోపమును జెందు
టయు ననుసరించి ను,ని,న్ లు మూఁడును ద్రుతములే యవును.)
ద్రుత మని తత్స్వరూపమును నియమించుచున్నది. అట్టిద్రుతస్థితి
కిములతుదిద్రుతము 'ను' వర్ణముగా విధింపబడియుండుటచే నునర్ణము
ద్రుత మవుట సిద్ధించుచున్నది. కాని యిటు నకారం బనగా ద్రుతమే
యైనను నువర్ణమే యనుట కాధార మేది? కాఁగా ద్రుతాంతము
తైన అనునూత్రమునుబట్టి నకారంబు ద్రుతం బనుచో నకారం బనగా
సత్వవిష్ట మైననకార (ని-న్) మయినను నిచ్చోట నకారం బన్న
ననగా ద్రుతమే యైనను నువర్ణము వచ్చు నని చెప్పటమాత్రము
నికాధారమే యనక తప్పదు. (హరిసిం జూచెను' అనురీతిసలమునం
గును నునర్ణమే యైనఁ జెంది జేర్కొన్న 'ని' వర్ణమునుగూర్చిన
యిట్టిది తప్పదు. స్వత్వము లే వన్నఁ గొంతవఱ కిబ్బంది తప్పదు.
కాని స్వత్వవిషేషము స్పష్టముగాఁ జెప్పటలో నననర మధికముగాఁ
గలదు)

మొత్తముమీఁద 'నకారంబు' గాంబడియెడి ననులక్షణముచే
నునర్ణము చేయుటకే యాధారము లే యని నిర్ణయింపవచ్చును.

గు. ప్ర. ప్రభృతివ్యాఖ్య లితరము లెల్లఁ బొల్లనకారమునే చూపియున్నది. అదియే యుచిత మనడగును. వట్టలవా రిటుఁ జెప్పిన వివరణమునను బ్రస్తావించఁదగినయంత మేమియు లేదు. సకారపుఁ బొల్లయే మైనను నయ్యది ద్రుతమే యనకతప్పదు. 'సకారంబు దుగ్రం' బనుదానిచేతనే (యట లక్ష్యముల ననుసరించి?) యీపొల్ల సకారము ద్రుతమే. ఇటు వికాస వ్యాఖ్య 'అది ద్రుతమే యనక సకార మనుటచే కొంత దుగ్రతలక్షణము కలది యగును' (13) అన్నది. (కొంతద్రుతలక్షణము గలిగియుండు ననుటలోని విశేష మేమియో యర్థము కాలేదు. (కొంత ద్రుతలక్షణము గలిగి నదిగా మిగిలినది యేలక్షణమో? కేవలము వ్యంజనమాత్ర లక్షణమా) ద్రుతలక్షణము కొంతయే యనుటవలన నిది మైనయెల్లయెడల దుగ్రతకార్యములు గావా. లేక యెల్లయెడల ద్రుతకార్యము లవును గాని ద్రుతకార్యము లెల్లఁ గావా? స్వత్వభావ ముట్టిది కాదు గదా. కావున నీ 'కొంత' సమన్వయ మస్పష్టమై నది యనరాకున్నది. ద్రుతమే. కాఁగా ద్రుత మనక సకారమే యనుటతో నేర్పడినలోప మేమియుఁ గానరామి నిం దేదో విశేషదృష్టి యన్న దన వీలు లేదు. కొంత ద్రుతలక్షణ మనుటవలన స్వత్వము వారింపఁ బడు నని వికాసమును జెప్పకుంట యుచితమే. కాని స్వత్వమనుసూర్చి చర్చకు 'ఫలిత ముండవలె' గదా. సకారపుఁబొల్ల చేసిన 'అదియును నుగాక' యనురీతిరూపములప్రసక్తియే లేదు గావున స్వత్వమను సూర్చి స విపాకమే లేదు. ఇక అదియునున్ గాక యన్నదే స్వత్వస్థితి యవును గనుక అదియునున్నాక యనుసంక్లేషస్థితివలనె యియ్యది సాధువే.

బ్రా.ప్ర. సర్వస్వవ్యాఖ్య 'సకారంబు ద్రుతంబు అని, చెప్పట చేత ఇచ్చట సైతము ద్రుతమునే గ్రహింపవలయును. కేవలసకార

ముద్దిష్టము కా' (105) నని వేర్కొన్నది. ద్రుత మైననకారము కేవలనకారము ననుభేదము నీవ్యాఖ్య స్పష్టము చేయుచున్నది. కానీ నకారంబు ద్రుతం బనువో నేనకార ము గ్రహించిరో యదియే యిట గ్రహింపవలె నన్న నిటఁ గూడ ద్రుతంబు మీఁద ద్రుత మన్న సరిపోవుచానికి నకారం బని చెప్పి లేనభేదమును గల్పింప నే? ద్రుత మన్న నీనమర్థక మక్కర లేకు గదా. 'నకారము ద్రుత మని పిలుతురు ఇది మూఁడుసూపములలో కన్పించును. ని.న్.' (శా. ప్రా. స. 41) అని నిర్ణయించు కీవ్యాఖ్య యెట్టి సూఢారమును బ్రదర్శింపలేదు. నకార మన్నను ద్రుతము నువ్వలమే యని చెప్పటనంటిదే యీవివరణము నవవచ్చు. ఇంక ద్రుత మేవో ముందుగా నిర్ణయించుకొని యందు ద్రుతలక్షణములను బట్టిచుట దోచును. అనగా శాస్త్రము ననుసరించి ద్రుతస్వరూప మిది యని చెప్పుట కాక ద్రుత మిది కనుక శాస్త్రమునర్థ మిదియే యని చెప్పిన ట్లవుచున్నది. అట్టివోట్ల నకారమునే ద్రుతముగా గ్రహింపవలె ననుటను 'ద్రుతాంతములయిన' యను తరువాతిసూత్రమునుండి గ్రహింపవలె నని గుర్తించువో నకారం బని విధించుట యననర మనియుఁ బైని జెప్పినరీతి గుర్తించవచ్చును. అట్టి యెడలఁ బొల్లనకారము మీఁదిహల్లుతోఁ గూడుటలో విశేషము లేమి సరళస్థిరపరకతలోఁ బ్రత్యేకముగా ద్రుతకార్య మేదియు లేనవలె. నకారింబు గాఁబడియెడి ననుటచే లోపప్రసక్తి లేదు. నకారపుబొల్లే యవుటచే సంక్షేపమును విశేషకార్యము గాదు. అదియును న్నాక దివంబును బోలె నని పరుషపరకస్థితి నుదాహరించుటలో సూరి సరళస్థిరపరకతలో ద్రుతకార్యవిశేష మనఁదగ్గవి లే వని చూపనక్కర లే దని తలంచె నన నగు నేమో? అట్లు గా దన్నను అదియును న్నాక అని మొట్టమొదటలక్ష్యమున నకారపుబొల్లు (మీఁదిహల్లుతోఁ గూడియుండుట)ను బిదప 'దివంబునుంబోలె' నని

బిందువును జూపుటలోఁ బొల్లనకార మవు నని సూచించుటయే సూరి యభిప్రాయ మన వీలుగల దనవచ్చును. ఏది యే మైనను నిటఁ జేయ వలసినది నకారపుఁ బొల్లె యవుటచే అదియునునుగాక యనుకీర్తి రూప ములప్రసక్తి లేమి శాలవ్యాకరణమునందు ద్రుతంబుమీఁది ద్రుతము నకు స్వత్వము లే దని సూత్రింపవలసినయవసరము లేమి సూత్రింపలే దని గమనింపఁదగును.

వికాసవ్యాఖ్య ప్రస్తావించిన 'ద్రుత మనక నకార మనుట'యను తానిం బట్టి యొకయంశ మూహింప నవకాశ మేర్పడుచున్నది.

'ద్రుతంబుమీఁద ద్రుతంబు కానంబడియెడి'ననుచో ద్రుతముపై రావలసిన యాద్రుతము స్వరూప మెట్టిది? నువర్ణము గావుట కాధారము లేకుండుట యంతకు ముందు గుర్తించితిమి కదా. కాఁగాఁ గేవలము పొల్లు నకారమే కావలయును 'నకారంబు ద్రుతం' బని పొల్లునకారమే ద్రుత మని చెప్పినను దరువాతసూత్రముచేఁ బ్రత్యయాగమవ్యయాత్మకమును వలెప్రభృతులతుదినున్నదియు నగునుత్పత్తిప్రసారమే ద్రుత మని నియమింపఁబడుచున్నది. కాఁగా నిట ద్రుతం బగు నన్న నేది రావలె. (వలెప్రభృతుల నట్లంచుదము.) ప్రత్యయాగమా వ్యయాత్మక మైనను నర్థము కావలెను. ఇది యాగమమే యంశము. కాని యాగమముగా నువర్ణ మైన నయ్యది ద్రుతముగా గుర్తింపఁవలెను గాని ద్రుత మాగమ మవు నన్న 'ను' వర్ణ మగు ననుట యెట్లు? ఇటుఁ బరస్పరాశ్రితత్వము విస్పష్టమే కద. కావున ద్రుత మని చెప్పట కంటే నకారంబును విధించుటయే యుచితము. నకార మనుటచేఁ బొల్లునకారమే యవును. అదియును కాక అదియునున్ - కాక యని యొకటి. ఇయ్యది ద్రుతప్రకృతికమే. అనఁగా నిందుఁ జివరిపొల్లునకారము ద్రుతమే యవును. కాఁగా 'నకారం బని విధించుటనబట్టి ద్రుత స్వరూపము ద్రుతంతము లైనపదము అనుసూత్రముచేత నియమింపఁ

బడుటయే సూరియద్దేశ మని సూచితము నైన తనవచ్చు. కాగా ద్రుతప్రకృతికముపై నగునకార మంతమందుఁ గలవి ద్రుతప్రకృతి కము లగుటయు పయిని విధింపబడినకారము ద్రుత మవుటయు సిద్ధించు. ద్రుతం బని విధించుటకంటె నీమార్గమున స్పష్టత గల తన వచ్చును.

‘ద్రు తా ద్ద్రు త’ యనుకారీకాభిప్రాయమునె యీసూరి సూత్రముఁ జెప్పిన దని యంగీకరింపవచ్చు. అట నహోబలుఁడు ‘ద్రుతాద్ద్రుత ఇత్యత్ర ద్రుతశబ్దః కేవలసకారనువర్ణకత్వయసాధారణ ఇతి ద్రష్టవ్య’మృకె. అచ్చోఁ గ్రమమునుబట్టి పూర్వ మున్నద్రుతము నకారపుఁబొల్లయే కావలె ననియు మీఁద నపుద్రుతము నువర్ణము కావచ్చు ననియుఁ తలంప ననకాశము గలదు. ద్రుతంబుపై నకార మను టలోఁ బూర్వ మున్నద్రుతమే ను(ని,న్)వర్ణము కాగా మీఁద నపునది మాత్ర మెప్పుడును బొల్లనకారమే యని స్పష్టము చేయబడుచున్నది. సింహమునుం జూచె నీత్యాదిస్థలములయందును సింహమునునుజూచె ననురీతిపములు లేకుండుట స్పష్టమే.

కావున నిట్టియిబ్బందులను వారించుకొనుటకుఁ గాను ‘నకారం’ జనుదానిచే నకారపుఁబొల్లునే చేయుట నినువర్ణములను తేయుటకంటెఁ గొంతవఱ కుచితముగా గుర్తి పవచ్చును. ఇట్లు చేసిననకారపుఁ బొల్లుస్థలము ద్రుతమే. ‘నకారంబు ద్రుతం’ జనుట యిట్టి (నువర్ణ మునుండి సిద్ధింపని) నకారమునకును గ్రాహకమే యనవలసియున్నది. ఇందుకై సూరి నువర్ణము ద్రుతం బనక నకారం బని ప్రాప్తించె ననరా కున్నను నిదియు నొకప్రయోజనముగా గుర్తించుట దొనఁగు గాదు. ద్రుతప్రకృతికములను వివరించుస్థలమునఁ దానునేనుటలో నువర్ణమును జూపి నన్నున్ ఇత్యాదులలో నకారపుఁబొల్లును జూపుచో నానకా రపుఁబొల్లు ను(ని)వర్ణములస్వరలోపముచే నేర్పడినదే యయ్యును

నువర్తముతో పాటు పొట్టున కారమును ద్రుతముగాఁ బ్రత్యేకముగా సూచించునభిప్రాయము గల దేమో యన వచ్చు.

ఇంకను సూచిలక్షణమున సమాసాదులందుఁ జెప్పబడిననుగా గమము ద్రుత మగుటయు విశేషమే యనవచ్చును. నువర్తంబు ద్వితీయ, తృతీయాదులకు నుగాగమం బగు' ననుమున్నగురీతిస్థలము లుపలినువర్తమును ద్రుతప్రకృతికములవివరణస్థలము ననుసరించి ద్రుత ముగా గుర్తింపవచ్చును. సామాసికనుగాగమము నెట్లు? 'చిగురును' కయిదువు అనురీతిగా నాయుస్థలములుఁ జెప్పబడిననువర్తమును ద్రుత ముగా గుర్తించుట కాధార మేది? ఇందుకయి నకార మెల్లయెడల ద్రుతమే యని చెప్పచోఁ బెక్కిబృందులు గలుగుట నింతకు ముందు గమించియున్నారము. అనువు ఇత్యాదులతో నాలోపప్రసక్తి, చేను, పేను ఇత్యాదులు ద్రుతాంతములే గాని ద్రుతప్రకృతికములు గా వనవలసివచ్చుట మున్నగునవి. ఇంకను జేను పేను ఇత్యాదులలో ద్రుతప్రకృతికత్వము లే దనియును ద్రుతాంతలే కలదనియుఁ జెప్పచో 'శవసాశుంబునందు ద్రుతస్వరంబున కేని ద్రుతంబున కేని' ననుసూత్ర ముచే నాయయిలోపములు రావలసియుండును. అయ్యది ప్రయోగ విధి మనుట యసమాజనము కాదు. వచ్చుచున్నను, రాను ఇత్యాదులలో (ద్రుతప్రకృతికత్వము నున్నను) జనననువర్తము ద్రుతమే యయ్యును ద్రుతాలోపము గానరాదు. (దీనికి బింబాద్విద్రుతకార్యములు సప్రసిద్ధములే యనవచ్చును.) అట్టియెడల శవసాశుంబు ను దను సూత్రముచే (స్వరలోపము క్వాచిత్కముగఁ గల దన నగు నేమో కాని) ద్రుతాలోపము తక్కుత్రుతంబలిబహుళంబముచే వారించుకొన వలసియున్నది. అట్టి మీను, చేను ఇత్యాదులందును నాలోపము బహుళంబముచే వారించుకొనుట కవకాశము గల దనవచ్చును. కాని యుత్తమైకవచన మగునువర్తమునందు ద్రుతత్వాంగీకారమువలన స్థలాం

తరమునఁ బ్రయోజనము గలదు. కాని చేన్వాద్విప్రళయమాంతపదముల యం దావచువిక మై ననువర్ణమును క్రుతముగాఁ జెప్పటవలన నెచ్చటను బ్రయోజనము లేదు గదా. అంతే కాక సకారం బనుదానిచే 'నిను'లు గ్రహించుటకు కురురక పోగా నట్లు గ్రహించునెడల కని, కాని ఇత్యాదులందు శబ్దగతనివర్ణమునకు క్రుతత్వ మంగీకృతమై క్రుతకార్యములప్రసక్తి తప్పదు. కాగా సకార మెల్లయెడల ద్విత్తమను చెప్ప వీలు లేదు. చిగురును-కయిదు విత్యాదులందలి నామాసిక నుక్కు క్రుత మవుట యెట్లు? ఇక్కడఁ గూడ నాథలమున ద్విత్తకార్యములను బ్రక్తానించి చూపిన సామర్థ్యము నాశ్రయించియే (క్రుత ప్రకృతికత్వమును) క్రుతత్వమును గుర్తింపవలసియుండునా ?

ప్రాథవ్యాకర్త 'ప్రత్యయాగమావ్యమాల్యక మై' యనుటచే నాగమనువర్ణ మెల్లయెడల క్రుత మైనది. ఇంకను నేను, నాచేతను ఆయును ఇత్యాదులయందలినువర్ణమునకు క్రుతత్వము సిద్ధించుటకయి క్రుతప్రకృతికత్వములను జేర్కొన్న సూత్రము నాశ్రయింప నక్కర లేదు. ఆగమనువర్ణము క్రుత మనుటంబట్టి తృతీయాదులకుఁ జెప్పిన యాగమనువర్ణముతో పాటు సమాసములం దాగమముగాఁ జెప్పిన యీనుక్కు గూడ క్రుతమే యవుట ప్రాథవ్యాకర్త ప్రక్షణమునబట్టి సిద్ధించుచున్నది. అట్టియవకాశము సూరిలక్షణమున స్పష్టముగాఁ గాన రాదు. ఇంకఁ బ్రాథవ్యాకర్త వివరణమున 'వలెను' ప్రభృత్యవ్యయములం దావచువికమే యయిన 'ను' వర్ణమునకు క్రుతత్వము సిద్ధింపకపోవుట లోపము. జాలవ్యాకరణమున సామాసికమైననుక్కును క్రుతిముగాఁ జెప్పటకు క్రుతక్రుతప్రకృతికత్వముల నాధారము గాన రాదు. ఇంక వలెప్రభృతు లనుచోటి ప్రభృతీశబ్దముచే నామాసికనుగా గమాంతములను గ్రహించి వారికి క్రుతప్రకృతికత్వమును జమ్మాలమున నామాసికనుక్కునకు క్రుతత్వమును దెలియుట యొకపూర్వ

మైయన్నది. 'ను మ్మా తః' అని నుమ్మను జెప్పినచింతానుణి యందును దానిద్రుతత్వమునకు స్పష్ట మైనయాధారము వెదక వలసియే యున్నది.

తె. వ్యా. వి. అసలు ద్రుతనిరూపణవిషయమునందు సూరి కొంత తిక్తమకపడె నని యగీకరింపక తప్ప దనుట విచార్యము. నకారంబు ద్రుతం బనుదానిని దరువాతినూత్రము ననుసరించి నమ స్వయముతో శర్థము గ్రహించిన సందుఁ దిక్తమకలప్రసక్తి లే దని గుర్తింపవచ్చు. ఈతిక్తమకలను దొంగించుటకై యుద్వ్యోతవ్యాఖ్యాత యుత్పించె నని (తె. వ్యా. వి.) పేర్కొనుట విశేషమే. కానీ యా ప్రయత్నములో నుద్వ్యోతవ్యాఖ్యాత పెక్కుతిక్తమకలను గల్పించె ననియు గుర్తింపవలసియున్నది. (చూ. బా. సూ.)

అయిన ద్రుతాంతము లై నపదము లనుసూత్రోపవరణానుగుణ ముగా ద్రుతస్వరూపమును గుర్తింపజేయుటలో సూటితనము లే దనఁదగు నేమో కాని తదనుగుణముగా ద్రుతస్వరూపనిర్ణయమున సమగ్రత లభించుచున్న దని మాత్రము చెప్పవచ్చును. ద్రుతమను జేత్కొన్నమాత్రమునొద్దనే ద్రుతస్వరూపమును వివరణమనఁ జెప్పినచో స్పష్టత కుపకరించెడి దని చెప్పవచ్చును. ఆగమనకారము ద్రుతత్వమను స్పష్టము చేసియున్నఁ జిగురును (కయిదుపు) ఇత్యాది సామాసికనుగంతములను ద్రుతప్రకృతికములలోఁ బఠించుకొని తన్ములమున నుక్కునందు ద్రుతత్వ మూహించుకొనవలసినయవసర ముండెడిది కాదు గదా. 'ద్రుతాఖ్యో నః' అని చిం. చెప్పినట్లుగాఁ జెప్పవలసినంతటియవసరము సూరికి లేదనవచ్చును. కాని కేవలము 'నువర్ణంబు ద్రుతం' బనుకీతిగా సూత్రించుటయు ద్రుతస్వరూపమునకు సమగ్రముగా నిరూపకము గామింజేసి చిం. అభిప్రాయ మిది యని సూచించుటకు మాత్రమే కాకయు నకారంబు ద్రుతం బని సాధా

రణముగాఁ జెప్పియుండునని గ్రహింపఁదగును. ఇంతకంటెను విశిష్టమైనవృష్టితో నెది యేని బ్రయోజనము నుద్దేశించియే సూరి నకారంబని సూత్రించెనా? అది యిప్పటికి స్పష్టము గాకున్నది. సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించఁదగును.

శ్రుతప్రకీలనమునబట్టి నకారంబు ద్రుతం జనుటలో నభిప్రాయ మిట్లు గుర్తింపవచ్చును.

చింతామణిలో ను,ని,న్లు ప్రత్యేకముగా ద్రుతము లవుటచే నట నేడియు నిర్దేశింపక నకారం బని సామాన్యముగాఁ జెప్పట మచితముగా గుర్తింపవచ్చును. (చింతామణి [వి. వి.ల]లో లక్షణములకు వివరణాదులను తత్కర్తలు చేయకుండుటయు నిట గమనార్హము.)

‘కవిభల్లటైః’ అనుసూత్రమునఁ జింతామణి ‘ఏషు ప్రథమైకసహ మాత్రే నాంతాదయోఽపి కథ్యంతే’ యన్నది. అట సల్లోపము విధింపఁ బడుచున్నది గావునఁ దదనుగుణముగా నాంతము లనఁగా నువర్ణాంతము లని గుర్తింపవలసియుంట స్పష్టము. (ఇట్లే అవర్ణాంతములు లాంతము లనుకీర్తిగా నిట సంగ్రహింపవలె.) ఇట్టిదాని ననుసరించి నస్య - ద్రుతస్య యని నునివర్ణములరూపమున నున్నద్రుతమున కాహాకార్యములు సిద్ధించుట యవిరుద్ధ మని తెలియవచ్చును. అప్పు కవియు ద్రుతప్రకృతికములను నునివర్ణాంతములుగాఁ జూపియు వానిని నాంతము లని వ్యవహరించుట గమనింపవచ్చు. సరళస్థిరములఁగాఁగలి నాంతపదంబు లూఁడిపలికెనుచో సంధులు గాంచును తతత్కర్తంబులు నాటిటిచెంతఁ దక్కుఁ బొల్లు లయి హాసీ’ (అప్ప 5-145) యని పొల్లు లవుటను జెప్పబడు మూడే ద్రుతప్రకృతికములు-ద్రుతాంతము లను నర్థమున నాంతపదము లనెను. (ఇటఁ జెప్పినసంధిస్వరూపము 5-27 పద్యము ననుసరించి గ్రహింపఁదగును.) కాఁగా నాంతపద మనుచో నుని (స్వరసహితము) అనుద్రుత మంతమందుఁ గలపద మని యథా నువు

చున్నది అనగా నందుఁ జివర నున్నను, ని (న్) అనునవి ద్రుతములే యుట స్పష్టము ఇట్టియాధారముల ననుసరించియు నాంత మన ద్రుతాంతము. అనగా నుని (న్) వర్ణాంతము ద్రుత మన నుని(న్) వర్ణము. అనగా న (కారము) అనగా (ద్రుతము) ను, నివర్ణ మని తేలుచున్నది గదా. అట్లే 'నస్య లుగ్వాతోపో నః ప్రాయశోఽత్ర హే' మున్నగాఁ జి., షి. వి. వచనములలో నస్య, నః అనురీతిగాఁ జేర్చొన్నను నిను (న్) ద్రుతములకే యక్కార్యములు సంభవించుటలో భాధ లేకు. (ద్రుతంబుమీఁద నకారం బనుసూరితక్షణమునకు వీనితోఁ బోలిక లేకు. అది నకారమును వినించునది కాఁగా నివి యంతకు ముందే యున్నదానికాయాకార్యములు చెప్పవని.)

కాఁగా నస్య, నః, (నకారస్య) మున్నగురీతిగాఁ జేర్చొన్న స్థలములును ద్రుతము ను, ని(న్) వర్ణము లనుటకు బాధకములు గానేరవని స్పష్ట మగుచున్నది.

ఇంక సూక్ష్మప్రణాళికలో ని, న్-లు నువర్ణమునుండియే సిద్ధించుట ననుసరించి నువర్ణంబు ద్రుతం బన నవకాశమున్నను నకారం బనియే చెప్పబడినది. ఇటు. 1. ద్రుతవిషయమునఁ జింతామణియభిప్రాయము నిట్టిదే (నునిన్) యని (ప్రౌఢవ్యాకర్త స్పష్టముచేయఁగా) విస్తృత ప్రయోజనముతో సూచించుట. 2. నువర్ణం బన్నను ద్రుతస్వరూప నిర్ణయము సమగ్రము గామి, 3. అట్లని ప్రౌఢవ్యాకర్తవలె లేదా తాను సూత్రాంధ్రమునఁ జేర్చొన్నట్లుగాఁ బ్రత్యయాగమావ్యయా త్మకనువర్ణం బన్నను వలెప్రభృతులనువర్ణము సంగ్రహింపబడమి, (ప్రత్యయాదిగాఁ బైరీతిఁ జెప్పిన దానునేనుల సంగ్రహింపబడి చేను పేన్వాదుల వారింపబడును.) 4. ద్రుతప్రకృతికనిర్ణయముచే ద్రుత స్వరూపము సంగ్రహింపబడ నవకాశము గలిమి ద్రుతనిర్ణాయక లక్షణమున లాఘవసంపాదనము, (ద్రుతమునే వివరింప ద్రుతప్రకృతిక

వివరణము స్పష్టతకే యవును గావున ద్రుత, దుతప్రకృతికవివరణములతో నేదో యొకటిమాత్రమే ప్రయోజనవంతమగును గావున నట్టి ప్రయోజనమును ద్రుతప్రకృతికములయొక్క గల్పించె నన్నమాట)- అనుకీర్తియభిప్రాయములతో నకారం బని నిర్దేశించియుండును సూరి. దీనివలన ద్రుతముపై నగునకారమునకు దుతత్వము విశేషము గానుంట్ల యవాంతప్రయోజనము. (కన్ ప్రభృతులతో స్వరలోపానంతరమే నకారము ద్రుత మగు నని సూరి యెంచియున్న నదియు నిటు సంగ్రహించుకొనవలసినదే.)

పదాంతనువృత్తింబు ద్రుతం బని సూత్రించిన గల్లునిబృహదులు బా. సూ. తో స్పష్టము.

ఇంక నితర మయినప్రయోజన మెదియే సూరి యుద్దేశించె నేమో అయ్యది యొకను బరిశీలించి గుర్తింపదగును.

శబ్దగతనకారము ద్రుతమా ?

ఆంధ్రలాక్షణికులమతమున శబ్దావయవ మగునకారము ద్రుతమా కాదా యన్నయంశము మిక్కిలివివాదాస్పదముగాఁ జేయఁ బడియున్నది. నజ్జలవారు చింతామణివికృతివివేకములమతమున నిట్టిది ద్రుతమే కాని సూరిప్రభృతులమతమునఁ గా దని నిశ్చయించిరి. తె. వ్యా. వి. “ప్ర. ఆ. ఆవయవికము గానిఁబట్టినకారమును ద్రుత మనియు ఈనకారమునకుఁ బ్రకృతులైనపదములను ద్రుతప్రకృతికము అనియు సంజ్ఞలను గల్పించె” (357) నని కేర్పొన్నది. ఇది యుచిత ముగాఁ గానరాదు. ప్రథమాచార్యునిమతమున నావయవికనకారము ద్రుతంబు గాకపోయినను ‘ఆవయవికము కానినకారమే ద్రుత మను నర్థము ‘ద్రుతాభ్యో సః’ అనుసూత్రముచే సిద్ధింపదు. ఇంకఁ గళలను నిరూపించుచు ‘తిజ్జధ్యశేషషష్ఠీ సన్’ అని పేర్కొనియెను. కాఁగా సుసంతములు కళ లవుటచేఁ జేను, పేను, కను, చను మొదలగునవి కళలే యగు ననవలె. ‘ద్రుతో న ఏషాం స్యా’త్తనవివరణమునుబట్టి యిందలినకారము ద్రుతము గా దనుకొనవలె. ద్రుత మనుకొన్నపక్ష మున సుసంతములె యైనను గళలు గాక ద్రుతప్రకృతికములే కావలసినచ్చును. కళ లని నిశ్చయించుకొని నకారము ద్రుతము గా దనుకొనుపక్షమున నావయవికనకారము ద్రుతము గా ననవచ్చు. కాని యది నిర్ణయింపవలసినది ప్రయోగము లవుట గమనార్హము. ప్రయోగములం దివి ద్రుతాంతములుగాఁ గల్పించుచో నావయవిక నకారము ద్రుతము గా దని చెప్పటకు ద్రుతాభ్యో సః అనుసూత్ర మునకు శక్తి చాలదు.

నజ్జలవారు చిం., వి. వి.లమతమున నావయవికనకారము ద్రుతమే కాని సూరిమతమునఁ గా దనిరి. సూరిమత మేదో ముం

దుగాఁ బరిశీలించు. వ్యా. సం. స. లో నిట్లు చెప్పినవజ్జలవా రంతకు ముందు చిం. వి.ప. లో నిట్టియభిప్రాయమునే పఠామర్శించుచు నిట్లనిరి.

కందోయి :

“ఏరు సయితము కందోయి మొదలగుతావులందుఁ దమమృత సిద్ధాంతమును గోల్పోయిరే కదా. (191) ఇట గుప్ర. మతమును విమర్శించినను దమసిద్ధాంతము మాత్రము బాలవ్యాకరణమునందు సయితము శబ్దగతనకారము ద్రుత మనుటయే యన్నమాట.

‘కన్ - దోయి’ అనురీతిగా నున్నచో నున్ననకారము శబ్ద గతము కాదనియు నాగమమే యనియు నెవ్వ రేని... ‘కన్ను-దోయి’ (సంధి 25) కన్నును - దోయి (ప్రౌఢ.సమా. 36) న్నులోపము. అను రీతిగా సమర్థించినను ఈయ్యము... (చిం.వి.ప. 200) సరిగా దనియే వారియభిప్రాయము. ఎవ్వ రే నిట్లు చెప్పినను అన్నవీరే వ్యా.సం.స. (100)లో నిట్లే చెప్పిరి. కాకున్న నిందు ‘న్ను’ లోపమునకుఁ ప్రౌఢ వ్యాకరణసూత్రముతోపాటు నిక్కలాదిసూత్రము సైతము చూపిరి. పైని జిం. వి. ప. లో నేది నవీరల ద్రుతసిద్ధాంతమునకు భంజక మనియో దానిని మార్గాంతరమున సమన్వయించి “శబ్దావయవనకారము నకు ద్రుతత్వము లే దని సూరి పక్షమున సిద్ధాంత మేర్పడుచున్న” (వ్యా. సం. స. 100) దనిరే కదా. కాఁగా సూరిమతమునను శబ్ద గతనకారము ద్రుతమే కావలయు నని మొదట భావించిన నాపిదప నట్లు గా దనియే ఏరు సిద్ధాంతము చేయుట స్పష్టము. చిం.వి.ప.లోని సిద్ధాంతమునే తమ. సముచితహేతువులతోఁ జేకొన్నది.

ఇంక నిట ఏరు చూపినప్రక్రియ గమనార్హము. ‘న్ను’ పర్ణము నిక్కలాదిసూత్రముచే లోపించినను లేక ‘ఆచ్ఛికసమాసముల’దను సూత్రముచే లోపించినను నంతకుముందు బాల.సంధి. 25 సూత్రముచే

నై ననుగాగ మట్లెయిండు. అట్టియెడల నుగాగమును సూరి కన్ -
దోయి అనుకీతిగా నకారపుబొల్లుగాఁ జూపు టెట్లు గుదురును?
వజ్జలవారును నువ్వమునే యాగమును చేసిచూపిరి. (వ్యా. సం. స.
100) కాఁగా నిట నుగాగమును నకారపుబొల్లుగాఁ జూపరాదు.
సూరి యీసూత్రముకడనే వక్ష్యమాణవిధిచే నీద్రుతమునకు స్వత్వము
లే దని చెప్పెను. ఇట నుగాగము నకారపుబొల్లుగానే వచ్చినచో
చిగురున్నది వను సంశ్లేషమును సాధువుగా నంగీకరించి చిగురున్ గైదువు
(ఇది స్వత్వము గావలె గదా) అనుదానిని నిషేధించుట కేవలము
వ్యర్థ మనక తప్పదు. సూరి యొకచో వచ్చెన్ ఋషి యనుదానిని సం
శ్లేషస్థితికి నుదాహరించువాఁడు. చిగురున్ గైదు వనునది యట్టిదే
గదా. కాఁగా నిట నిషిద్ధ మయినది 'చిగురునుగయిదువు' అనునట్టి
స్వత్వకూపమే గావలయు శన్న నాగముగా వచ్చునది నుస్వరూ
పమే గావలయును. చిగురును కయిదు వనుచో 'ను' అనున దాగమమై
కన్ - దోయి యనుచో నకారపుబొల్లు యాగమ మయిన దనుట
సక్రమము గాదు గదా.

ఇట గు.ప్ర.కర్త కన్న (ప్రకీ. 7) కను (ప్రకీ. 18) కన్ -దోయి
అని కాఁగా సంధి 17 సూత్రముచే నకారము లోపించి కదోయి అను
అనిష్టరూపము కావలసివచ్చుచున్నది. (57) అనెను. ఈ వివరణము
శబ్దగతనకారమే ద్రుత మనునభిప్రాయము గల్గించుచున్న దనుట
యুক্তమే. వజ్జలవా రిట్లన దానిని విమర్శించుచు గు. ప్ర. చింతా
మణిప్రసంగము (వ్యా. సం. స. 105) నన్తవ్యస్తముగఁ జేసినది.
గు.ప్ర. కర్త వాక్యములందలి యనౌచిత్యములను వజ్జల వారు
సముచితముగా స్పష్టము చేసిరి. మొత్తముమీఁదఁ జివరకు శబ్దగత
నకారము ద్రుతముగా నంగీకరింపకపోవుట గు.ప్ర. మతముగాఁ జేలి
నది. (వ్యా. సం. స. 106)

పేటికావ్యాఖ్య 'సంధి. 25 సూత్రముచే గావలసిననుగాగమము కర్మధారముముందే గాని పష్ఠీతత్పురుషములందు సంభవింప దని యచ్చోటిలక్ష్యములు స్పష్టము చేయుటచే నిట సూరి బిందువు నవ యవనకారమునకే విధించె ననక తీర' (76) దన్నది. కానీ వజ్రలవారు సింగపుంగొవను యనుచో నితరకలమున పష్ఠీతత్పురుషమందు నుగాగమ మవుటను సూరి ప్రకృత్యించియే యున్నాడు గావునను గన్నంగవ ఇత్యాదిగాఁ బ్రయోగములం దది ప్రసిద్ధమే యయి యుండుటచేతను సంధి 25. సూ. చే పష్ఠీతత్పురుషములందు నుగాగమము రా ననుటను సముచితముగా ఖండించిరి. ఏ మైనను శబ్దగతనకారమే ద్రుత మని పేటికావ్యాఖ్య భావించుటనుమాత్రము గుర్తింపవలసి యున్నది. కాని పష్ఠీనమాసములో నుగాగమ మవుట సూరి కభి నుతమే యని గుర్తించుచో కన్ అనుచోటిని యావయవిక మని కాక యది సంధి 1. చే నైచనుగాగమమే యని పేటిక తలంచునవకాశమున్న దనియు గుర్తింపవలసియుండెను.

దీని నాధారముగాఁ జేసికొనియే కాబోలును, అనఁగా పష్ఠీ నమాసములలో నుగాగమసిద్ధిని గుర్తించుటచేతనే గావచ్చును వజ్రల వారు కన్ అనుచోట నకారమును నుగాగమసంబంధిగాఁ జైని సమన్వయించిరి. అది సరి గా దని స్పష్టమే. రమ. శబ్దగతనకారము ద్రుత మని యీ సంవర్ధమున సమన్వయించినది. సర్వస్యవ్యాఖ్య 'యథార్థ మెట్లున్నను కన్ను, కను, కన్ అనువానిలోనినవర్ధమును పూర్వ ప్రయోగములబలమనుబట్టి సూరి ద్రుతముగనే నిర్ధారించి వ్యవహరించుచున్నాఁ డనుట స్పష్ట (107) మన్నది. ఆయథార్థ మెట్లున్నదో యీవ్యాఖ్య స్పష్టము చేయలేదు. కానీ పూర్వప్రయోగములబల మునుబట్టి నిర్ణయించునపుడు యథార్థ మెట్లో యుండునవకాశము లేదు. కాని పూర్వుల ప్రయోగబలమే దీనికిఁ జాలకున్నది. 'కన్' అని సూరి

మీటఁ జూపె. కన్ను కను అనువానిలోఁ గూడ నువ్వర్థము ద్రుత మని సూరిమతముగా నీవ్యాఖ్య చెప్పఁచుండె. అట్టియపుడు కన్ను అనియో (పాడెను అనుదానివలె) కను అనియో యీక 'కన్' అని యేల యిచ్చె? కన్ను కను అనువానిలో న్నునువర్ణములు ద్రుతములే యవు ననుటకుఁ గలిగినపూర్వము (ఇతరుల వై నను) ప్రియోగముల బలము నీవ్యాఖ్య స్పష్టము చేసిన బాగుండెడిది. న్నునువర్ణము లిట్టివి ద్రుతము లనుటకుఁ బ్రమాణము గాని యాధారము గాని లేదు. చెప్పఁదలచిన 'కన్' అనుకీర్తి నుదాహరించుటనుబట్టి స్వరలోపానంత రము మిగిలినశకారముపొల్లుమాత్రమే పీనియందు ద్రుత మని తమ. నలఁ జెప్పట యుచితము గాఁగలదు.

ఇంతటియబ్బండి యను నేల? యని బాలవ్యాకరణవికృతి 'కను-దోయి' అనుచో 18 సూ. చే సంక్షేపము వచ్చి కన్దోయి, 19. సూ.చే నువర్ణమునకు నిందునున్న వచ్చి కందోయి' (51-52పుటలు) యని పేర్కొనె. సూరి 'కన్-దోయి' యని పొల్లునకారపుఁబొల్లును జూపి దానికి బిందువును జేయఁగా వీరు నువర్ణమును జూపుట వింత. సూరి నువర్ణము నేల చూపలేదో పరిశీలి ప లేదు. 'కను, చను, పెను మొ॥ శబ్దములలో నువర్ణమును గూడ ద్రుతముగానే పూర్వులు దలఁ చిరి. (50) అని వివృతివ్యాఖ్య పేర్కొన్నది. అట్లు చెప్పినయాపూర్వు లెవరో తెలియదు. కానీ కను, చను ఇత్యాదులతో 'ను'వర్ణమే ద్రుత మనునభిప్రాయము సూరికే యున్నయెడల 'కన్-దోయి' యని నకారపుఁబొల్లు నేల చూపెను? అనవసరముగా స్వరతోపము చేయు ప్రక్రియగౌరవ మేల? 'పెను' అనుదానిలోను నువర్ణము ద్రుత మనుటయు సరి కాదు. పెను శబ్దమును (లేదా పెద్దశబ్ద మనఁదగు ననిపించు. పెద్దస్య పెనుః పెన్నురచిసూత్రాంధ్ర.) బ్రాంతాదులతోఁ జేర్చఁగాఁ బెందొడలు ఇత్యాదిరూపము లవును, పెందూళి, కింజడ

యనురీతిగనే కందోయి యనుస్థమునకు నరళపరకనుగాగమమును లుప్తశేషమున కంగీకరించుచో గన్నుశబ్దమున బ్రాంతాదులతోఁ జేర్చుచుండగా నన్యంబులకు నహిత మవునాచే గ్రహింప నవకాశ ముండును. కాని కన్దోయి యనుసంస్లేప్తరూపము మిగిలినవానికి నిలత్తు ణముగా నుండుటచే నూరి దీరినాధనమునకై యన్యంబులతోఁ జేర్చి యుండఁ దగినదృష్ట. అట్లవుచో దొలియచ్చమిఁదివర్ణములకు తోపము రాఁగా లుప్తశేషములకు నుక్కు చూపనలెఁ గానఁబొల్లనకారము చూపుటయు సరిగాదు. ఏ దెట్లయి నను నివృత్తి కను, చను, పెను మొ॥ వానిలో నువర్ణమునకు ద్రుతత్వమును బ్రకృతింపచుట సరి గాదు. సూరిసమృతమును గాదు.

ఘంటాపథవ్యాఖ్య పూర్వలక్షణత మెల్ల నిరసించి యొకసమ స్వయమార్గమును జూపినది. వచ్చులవారివలె నీవ్యాఖ్యయు నుగాగమ మును జేసి నిక్కలాదిసూత్రముచే 'ను' లోపింపఁజేసినది. నుగాగమ మవునపుడు నకారంబొల్లును జూపుటెట్లని వచ్చులవారిని విచుర్శించి యుండుటచే నీవ్యాఖ్య నిక్కలాదిసూత్రముచే వచ్చులవారికంటె నెక్కుడుగా నుగాగమమునం దుత్వమునకును లోప మవు నన్నది. ఈ నుత్వ లోపప్రసంగము కేవలము కన్ - దోయి యనురీతిగా సూరి నకారపుఁ బొల్లును జూపుటను సమర్థించుటకు మాత్రమే చేసిన దని స్పష్ట మవుచునే యున్నది. (వచ్చులవారి కీయూహ కల్గినే లేదు.) లేనిచో నిక్కలాదిసూత్రముచే నుగాగమమునందలియత్వమునకు లోపము చేయుటవలన నే దేని బ్రయోజన మున్నదా? ఘంటాపథ మేమియుఁ జేత్కొనియుండలేదు. ఊహించుటకు నేదియఁ గానరాదు. ఉత్వ మును విశేషముగా తోపింపఁజేయుటవలన కందోయి కన్దోయి యను రూపములే కాని కనుదోయి యనురీతిగా నుత్వసహిత మగునకార ముండనేర దనియు సమన్వయింపనలె. కానీ యియ్యవి సమానములే

జూపుటచేతను సమాసంబున ద్రుతంబునకు స్వత్వంబు లేదు గావునను 'ను' అనునాగమముతోనియుత్పమునకు లోపము చేయ కున్నప్పటికిని నాయుత్పముతో నున్నకనుదోయి యనుకీతిరూపము లుండుటకే యవ కాళము లేదు. కాని 'కనుదోయి' యనుకీతిరూపములు సైత ముండుట యవిరుద్ధము. ఉత్పలోపముఁ జేయకున్నను కనుదోయి యను స్వత్వరూప ముండదు గదా. (ఉత్పలోపక్షమునఁ గన్దోయి యన్నది సంశ్లేషము కాఁగా కన్దోయి యన్నది స్వత్వము కావలె. కన్దోయి యనురూపము నంగీకరించి కన్దోయి యనురూపమును నివారించు కొనుటతోఁ బ్రయోజన మేమియు లే దనుట స్పష్టమే.) ఈపక్షమున నిట స్వత్వమును నంగీకరింపవలె నేమో. వచ్చెన్ ఋషి యనుదానివలె కనుదోయి యన్నది గూడ సంశ్లేషమే యనరా? స్వత్వ మేది? కన్దోయి యనురూప మున్నను నందలినువర్ణము (నుగాగమ) ద్రుతము స్వత్వము గాదు. కన్ను శబ్దమునందు జడ్డలోపముచే నేర్పడినయీ 'కను' అనురూపములోనినువర్ణము శబ్దగతమే యని గుర్తింపఁదగును. కాఁగా ఘం. నుగాగమమునందలియ్యుత్పమునకు లోపము చేయుటలో నట నెట్టిప్రయోజనము లే దనియు నింక సూరి నకారపుబొల్లను జూపుటను సమన్వయించుటకయి యాశ్రయింపఁబడినమార్గమే యనియు స్పష్ట మవుచున్నది. మఱి సూరికి నిట్టియభిప్రాయమే యుండియుండునా? ఉత్పలోపముచే నాతఁ డేమిప్రయోజనము నుద్దేశించెను? ప్రయోజనము లేనియిట్టిప్రక్రియాగౌరవమునకు సూరి పాల్పడె ననుట యంగీకారయోగ్యముగా లేదు.

ఘంటాపథము "సూరిమతమున నువర్ణము ద్రుతము. నుగాగమమనుచో 'న్' అగమ మనుట సరికాదు. అన్నచో చిగురున్ గయిదువువంటివి స్వత్వము లయిపోవును" (46) అని పేర్కొన్నది. అట్టియొడల నుగాగమ మనుటవలన నువర్ణమే కాఁగా నది ద్రుతమే

యవుచుండఁగా నిక్కలాదిసూత్రముచే నుత్పమును లోపింపజేయు నపుడు ప్రయోజనవిశేష మేమి? చిగురున్గయిదు వనురీతివి నితా రింపనక్కరలేదు గాని నట నువర్ణమే యున్నది. ఇట నువర్ణమునందలి యుత్పమును విశేషముగా లోపింపజేయుటచే కన్దోయి యనురీతి స్వీయములు వారించుట ప్రయోజనము గావలసి యుండును. కన్దోయి యనురూపము నంగీకరించి కన్దోయి యనునది యనాధు వని నిర్ణ యించుటలో యుక్తి యేమి? ఉత్పలోపము చేసినసూత్రమున సమా నంబున ద్రుతమునకుఁ జేసినస్వత్పనిషేధ మిటు బ్రవర్తింప దనవచ్చునా?

(చిగురున్గయిదు వనురీతిరూపములే యితరనుగాగమస్థలము లందు నివారించవలసియుండుటవలన) సుగాగమమునం దెచ్చుటను జేయనియుత్పలోపప్రసంగ మీస్థలమురమాత్రమే కిల్గుట కందలి వైశిష్ట్య మేమి? ప్రయోజనవిశేష మేమి?

కన్దుదోయి కన్దోయి యవుటలో నిబ్బింది లేదు. పదాది స్వరముతోఁ గూడినిసంధర్భమునందు జడ్డతోప మవుట కభ్యంతరము లేదు గదా. కన్దోయి యవుచు. ద్రితేతర మగునువర్ణముతో నీస్థితి కెట్టిభాధయు లేదు. 'సుగాగమమును' స్వరతోపవిరహితముగ నువర ముగనే చూపినచో స్వత్పము సమానమున నిషిద్ధ మగుటంజేసి కన్దుదోయి యనురూపము నివారించఁడు ననుభాధయు లేదు. అయ్యది ద్రుతము కాకున్న నేమి? కన్దుదోయి యనురూపము పయిరీతిగా నుండ నవకాశము గలదే కద. సూక్ష్మాంతమునఁ గన్దుదోయి యను రూప ముండఁగా సుగాగమద్రుతము స్వత్పమువలన కన్దుదోయి యను రీతిస్వత్పమును నివారించుటలోఁ బ్రయోజన ముండను.

ఇదియే యిట్లుండ నీనిక్కలాదిప్రసంగముచే నేర్పడుచున్న యింకొకయిబ్బందిని సమర్థించుకొనుటకై ఘం. ఇట్లు పేర్కొన్నది.

‘చిఱుత - ఎలుక అనుచో నిక్కలాదిసూత్రము చేత తర్లము లోపింపఁగా మఱల సంధి 14-1. సూత్రముఃప్రచిక్తి గలను గావున నిట నిక్కలాదిసూత్రముచే నుత్సలోపము చేసినను ప్రస్తుతాంత్రము (సంధి 19.) చే బిందుకార్యము ప్రవర్తించుటలో వైరుధ్యము లేదు.’

వైరుధ్యము లే దనుట యథార్థముగా గానరాదు. ‘చిఱుత - ఎలుక’ అనుచో నట్లు లోప మయిన దన్నను నచ్చరకతలో కుఱ్ఱాది శబ్దములకు నిట్టికార్యము గలదు గావున దద్విశేషమును ద్విరుక్తకార మును బ్రత్యేకముగా విధించుట యుక్తమే. చిఱుగజ్జెలు ఇత్యాదిగా హల్పరకత్వమున నీద్విరుక్తకారము లేదు గదా.

ప్రస్తుతస్థలమునం దట్టివై శిష్ట్య మే మే నున్నదా? ఉత్సలోపముఁ జేయనిచో నాగమనువల్లము ద్రుతము గాదా? ‘ను-న్’ అనునవి రెండును ద్రుతములే యవునచుడు (ద్రుతనువల్లవికృత మగునకారమే వైఁగా) ఉత్సలోపము చేయకున్న నష్ట మేమి? దాసికంటె నిక్కలాదిసూత్రముచేతనే కన్ను దోయి యనుసమాసమున ‘న్ను’ వల్లము నకు బిందువ యగు నన్న నుగాగమము, న్నులోపము మొదలగు ననవసరగౌరవ మేల? ఇంత చేసినను న్నులోపమునకు నుత్సలోప మునకు నిక్కలాదిసూత్రాశ్రయణము తప్పినదా? నుగాగమమునం దుత్సలోపము చేయఁగా నీనకారము ద్వితము కాఁగా బిందువును బ్రత్యేకముగా నాధింపవలయుటయు, నుడిశొలిహస్యముమీఁది దవుటచే లోపమును వారించుకొనవలసివచ్చుటయు బ్రక్రియాగౌరవమే కదా.

కుఱుచ-చిఱుత నడుము-నిడుద అనుశబ్దములలో నిక్కలాది సూత్రముచే సంత్యాక్షరలోపము చేసినను కుఱుగద్దియ, కుఱుమాపు, చిఱుగజ్జె, చిఱుచాప, నడునెత్తి, నడురేయి, నిడుమోము (శ. ర.) అనుకీర్తిగా హల్పరకతయం దుండుటయు నచ్చరకతలో కుట్టుసురు,

చిట్టెలుక, వట్టిట్లు, నిట్టూరుపు అనుకీతిగా ద్విరుక్తలకార మవుటయు ననులక్షణము స్పష్టముగా నిర్ణయింపబడుటకు వీలుగా నయ్యది ప్రయోజనవంతమే యవును. (ద్విరుక్తలకారము సైతము లోప మున్ననపిదప గాని రాదు.) ఇట సుగాగమమునం దుత్పలోపము చేయుటవలన వట్టిప్రయోగము లేమి దీనికి దానితో బోలిక కునురదు.

నలుగడలు, నలున అనుచో నాలుగునకు 'నలు' అనునాదేశము నిక్కలాఁగూత్రముచేతనే యవుఁ గాక.... పరుషపరకత్వమున సుగా గమ మవుట (ఘం.) ఇది విచార్యము. ఇట నీవ్యాఖ్య నలుగడ అనుచో ఇండబిందువును జూపక సంధి 25 మూత్రమును గుర్తుచేయుట సరి గాదు. ఇండబిందువు తేకుంట ముద్రణప్రమాద మేమో యనుకొను టకును వీలు లేదు. నలుగడలులయందు సుగాగమము లేకుండటయే సూరిమతముగా నీవ్యాఖ్య చేర్కొనుచున్నది (25 ఘం. బాల.) ఇంకను గనడదవాదేశ మియుంటంజేసి సంధి 13 మూత్రమును గుర్తించుట యుక్తము గావచ్చును. ఇట గనడదవాదేశమును బ్రత్యేకముగా విహితము కదా?

'నలువాయి' అనుచో సమానాంతికార్యమును బ్రత్యేకముగా విహితము. ఇట్లు విశేషశాస్త్రము ప్రవర్తించునెడఁ గూడ సామాన్య విధానముచే నాకార్యమును బ్రవర్తింపఁజేయ నక్కరలేదు. ఉదాహరణమునకు సర్వనామశబ్దముల ప్రక్రియను సూరి నిరూపించుటకు బాల.లోఁ బూనుకొనలేదు. కావుననే యట్టిపదములయవసర మైన పట్టికను మాత్ర మిచ్చి యూరకుండెను. అయినను 'ఈధాతుయష్మ డర్థములమీఁది' అని యత్వమున కిత్వము నిషేధించుచో యష్మ డర్థకమును బ్రస్తావించుట విశేషమే. సర్వనామపదములప్రక్రియను తెప్పఁబూన కున్నను యష్మడర్థకమును జేర్కొనెను గదా. అనఁగా

నిట్లు సామ్యముచుబట్టి యితరస్థలములందుఁ గలకార్యములే యుండుచో వాని నాచూశాస్త్రములచేతనే సంగ్రహింపఁ బూనుట సూక్ష్మజాతిక యవుట స్పష్టము సమాశాంతకార్యములు విధింపబడఁగా దాని నీసూత్రముచే సాధించికొనవలయును. కావున వానిని సూత్రము నిక్కలాదిసూత్రముచే నేల సాధింపరా దనుప్రశ్నకుఁ దావు లేదు.

కానీ ప్రస్తుతసంపర్కమున నుగాగమమున కుత్పలోపము చేయుటలో నట్టిసమస్యయమున కవకాశ మున్నదా? నర్తయ్యస్వరళము లనుచో ద్రుతమునకు బిందువు వినిపించెను. అది నుగాగమమున కెల్లెను నవును. అట్టియెడ నుత్పలోప మేల? ఉత్పలోపము నచ్చిసమీధు మాత్రమే యాసూత్రముచే బిందు నగు నన పీలు లేదు. పాడెను గంధర్వుఁ డనుకీర్తిస్థములందు నుపర్లమునే చూపియుండెను గదా సూరి.

తలన్ (పోయ) పా'లు అనుచో 'పోయ' మొ॥ మధ్యమ పదము నీవ్యాఖ్య నిక్కలాదిసూత్రముచేతనే లోపింపఁజేసినది. సూరి యట్లభిప్రాయపడెనో లేదో?

ఏది యే మైనను నిక్కలాదిసూత్రము ప్రవర్తించినను నాక్షర స్థలమునఁ బితవ ని కే దేన లక్షణము ప్రవర్తించుట కవకాశము గల దని నిరూపించుట కీఘం. చూపినపోలికలు సమన్వయింపబడు ననవచ్చును. కానీ నిక్కలాదిసూత్రముచేతనే యిటు బిందువునే చెప్పి కందోయి యనురూపము సాధించునవకాశ ముండఁగా నుగాగమము (ను)నం దుత్పలోపమును మాత్రమే చేయుట యేల యనుప్రధా నాంశమునకు మాత్ర మీశ్వరం. వివరణము సమాఖానము గానేర దని స్పష్టము.

అస లిటు సూరి నుగాగ మనియే తలచెనా? పోనీ నుగాగమ మున్నను దానిని బొల్లుగాఁ జూపవచ్చునా? కా దని ఘం.వ్యాఖ్యయే

వస్తువులను విమర్శించుచు స్పష్టము చేసినది. అట్టియెడల సుగాగమమునే చేసి నిక్కలాదిసూత్రముచే నుత్పలోపము చేసి చూపె నని యీ వ్యాఖ్య పేర్కొన్నట్లు సూరి తలంచె ననుటకు నాధార మున్నది. కాఁగా నీ ఘం. సమర్థమును సముచితము గా దని నిర్ణయించఁగలిగియున్నది.

ఘం. కన్ ప్రథమత్వములో శబ్దగతన కారమే ద్రుత మని కొంతయు సెల విత్తు రనియు (ఇది రమణీయాభిప్రాయము.) కాని 'శబ్దమున, కన్ లోనిన కారమునకు ద్రుతత్వము సాధ్యము కా దని చెప్పినట్లయిన (48 పుట) దన్నది. అవగాం గన్ లోనిన కారము నాగమన కారముగా (ద్రుతముగా) వాఢించుట చేతఁగానివారే యిటు శబ్దగతన కారము ద్రుత మని భావించు రని ఘం. అభిప్రాయ మున్నమాట. అనఁగా వారి కసాధ్య మైనకాద్రుతత్వసాధనకే యీ వ్యాఖ్య సుగాగమము చేసి నిక్కలాదిసూత్రముచే నుత్పలోపము చేసిన దని తెలియవచ్చును. కాని యందుకయి సుగాగమునం దుత్పమునకు లోపము చేయవలయు నని యూహించుటకు నవకాశము లేదు. చిగురునుగయిదు వనచో స్వత్వము వారించుటలో స్థాక్యము ననుసరించి కనదోయి యను రూపము నట్లు వారించినను బాధ లేకు పైఁగా నట్లని సుగాగమునం దుత్పమునకు లోపము చేయుటవలన కన్దోయి యనురూప మనవసరముగా నిషేధింపఁబడుచున్న దని గుర్తించియు యన్నారము. కాఁగా నెట్లు చూచినను సుగాగమునం దుత్పలోపప్రసంగము సముచితముగాఁ గానరాదు.

బాలవ్యాకరణఘటిక 'కన్ - దోయి' (39 సూత్రముచే లోప సకాతాగమములు) కన్-దోయి కన్దోయి. ఇది కందోయి అనియును గావచ్చును. (46) అని పేర్కొన్నది. 'అన్యంబులకు సహిత మిక్కా త్యంబులు కొంతొకచోఁ గానంబడియెడి' ననుమాత్రముచేఁ దొలి

యచ్చమింద్రివర్ణములు లోపించి నుగాగమము కాఁగా కన్ను-దోయి కన్దోయి యని యైన ట్టిటికయభిప్రాయము స్పష్టమే. అటఁ జెప్పఁబడి యున్ననుగాగమమును నకారాగమముగా వర్ణించుట విరుద్ధమే యనుట యంతకు ముందే స్పష్టము.

కన్ను-దోయి యనుచోఁ బర మైంది సరళము గావునను నుగాగమము పరుషపరకత్వముననే విధింపఁబడినది గావునను నిట నుగాగమము కానేర దని రమణీయము స్పష్టము చేసినది. సూరి పరుష పరకత్వముననే నుగాగమము చెప్పినను కెంఘాళి, కెంజడ లనుప్రయోగములను బ్రస్తావించుటలోఁ గవిప్రయోగములం దలిచారము సూచించె ననవచ్చును. సూరి స్పష్టము చేయకున్నను కన్దోయి కందోయి యను స్థల మట్టి దనుకొందము. పెందూళి యనురీతితిక్కనప్రయోగములను వజ్రలవారును స్పష్టము చేసియున్నారు.

అయినను సిం దొకయనొచిత్యము గలదు. బా.ప్ర.స. న్యాఖ్య “కన్ అనురూపమును ప్రాంతాదులలో చేర్చవలయు నని కుతూహల పడుచుందురు. కాని యక్తడ సంశ్లేషరూప మంగీకార్యము కానందువలన కన్దోయి అని వచ్చుటకు వీలు లే” (107) దని పేర్కొన్నది. కాఁగా నన్యముల కయినను దొలియచ్చమింద్రివర్ణములు లోపించుటయున్నగు ప్రాంతాదికార్యములు వచ్చుసందర్భమున వ్యవస్థితవిభాషచే సంశ్లేషము లేదు గావున ‘కన్దోయి’ యనురూప ముండుటకు వీలు లేక పోఁగా దానిని సూరి యుదాహరించియున్నాఁడు కూడ. తొలియచ్చమింద్రిద్రుతమునకు లోపము లేదు గావునఁ బూర్ణబిందువు మాత్రమే యై కందోయి యని మాత్రమే యుండవలెను. కాని కన్దోయి యని (జడ్డతోపింప) నువర్ణమునందలియుత్తు లోపించుటచే మిగిలినద్రుతము కానిశబ్దగతనకారముతోడిదే కన్దోయి యనురూప మనియు ద్రుతము నకు సంశ్లేష మగుటవలన నేర్పడినరూపము కా దనియుఁ జెప్పటకు

వీలు లేదు. సూరి నుడితొలిహస్తముమీఁదిద్రుతమునకు లోపము లే దని చెప్పుదు దానికి 'కన్దోయి' అని యుదాహరించెను . అనగా 'కన్దోయి' యనుచోటిక కారము(నుడితొలిహస్తముమీఁద లోపింప కున్న)ద్రుతమే యని సూరి స్పష్టము చేసినట్లే కదా. ఇట్లు ప్రాంతాదుల కగునాయుకార్యములు కన్నుశబ్దమున కెప్పుడును లేకుండుటంజేసి యొకానొకశబ్దము పర మైనసంవర్ధమున నైనను డత్కార్యములే యున్న వని చెప్ప నవకాశము లేకుండుటంబట్టి దీని 'నన్యము'లతోఁ జేర్చుటకే యవకాశము లే దని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. కాఁగా నన్యంబుల కనుటక్షణముచే నీహాశము లేర్పడు వని చెప్పుటయు సంగ తము కానేరదు.

బ్రా. ప్రా. న. వ్యాఖ్య దీనిని బ్రాంతాదులతోఁ జేర్చఁ గుతూహలపడుచుండు రనుట లఘుటీకను జూచి కా దనవచ్చును. లఘు టీక యశ్యముగాఁ గదా చెప్పినది. కావున నీయది ప్రాంతాదులకు భిన్న మనియే లఘుటీకయభిప్రాయము. కాఁగాఁ బ్రాంతాదులయందుఁ జేర్చవలయు నన్నది గ్రంథస్థ మగుకుతూహలము కాకపోయియుండ వచ్చును. అయినను బ్రాంతాదులలోని డనునభిప్రాయము సరిగాను. సరి గా దనుటకు 'కన్దోయి' యనుకీతిగా సంశ్లిష్టరూప ముండుట యొక్కటే యాధార మనుటకును వీలు లేదు. ప్రాంతాదులలోఁ జేరిన నాని కాయుకార్యములు దాదాపుగాఁ దటమగానే యవును. అనగా నేశబ్దము పరి మైనను నాకార్యములప్రసక్తి యుండును. బహుశ శబ్దముచేఁ గొన్నియెడల వారింప నవకాశము గలమాట నిజమే. కాని కొన్నియెడలమాత్రమే యట్టికార్యములు గవఁబడువానికయియే 'అశ్యం బులకు సహిత మనుశాస్త్ర మారంభమైనది. కన్ను-కవ, కన్ను - పోడిమి అనుచో కంగవ కంబోడిమి అని మూలమే రూపము లుండవలె. ఇట్లే యిట్టిఇతరస్థలములందును డన్నుశబ్దమునకును నని

గ్రహింపవలసియున్నది. కంగవేత్త్యాదిరూపము లనలే లేకపోగా సంశ్లిష్టరూపము లనవలసియుండు కన్తన యనుకీలి వున్నవి. ఈ సంశ్లేషము ప్రాంతాదికార్యములనందర్భమున నుండను. కావున దీనిని ప్రాంతాదులలో జేర్చుట యిదిగను నసంగతమే యని కంగవేత్త్యాది రూపాభావమునుబట్టియు నిర్ణయింపఁదగి యున్నది. అదియు నట్లుం ఁడగా (కన్, అనున దొకటే యేల? చన్దోయి చందోయి యను రూపమున ననుసరించి 'చన్' శబ్దము నిట గ్రహింపఁదగినదే.) ప్రాంతాదులలో జేర్పఁదలచునపుడు 'కన్' శబ్దమును జేర్ప నేల? కన్ను (చన్ను) అనునదే ప్రాంతాదులయం దుంచఁదగును గదా. ప్రాంతాదిత్వమువలన దొలియచ్చమిఁదివర్ణము లెల్ల లోపించును. అట్టియెడ 'కన్' అనుదానిం జేర్చి(అంతకుముందే స్వరతోపమును బ్రత్యేకముగాఁ జేసి) నకారపు బొల్లొక్కటే లోపించు ననుటకంటె కన్ను అను దానినే చేర్చి 'న్ను'వర్ణ మెల్లలోపించు ననుటలో లాఘవము లేదా? సూరి చూపినది 'కన్' అని గనుక యచ్చట దొలియచ్చమిఁది వర్ణములు లోపింపగా నుగాగమ మయిన రూపమునే సర్వస్వవ్యాఖ్య నిర్దేశించిన దనుటకు ఏలు లేదు. ప్రాంతాదులలోని దని చెప్పఁబూని నపుడు ప్రాంతాదులలో నున్నశబ్దస్వరూపమును నిర్దేశింపవలెను గాని తత్తద్వికారము లెల్ల నైశపిదపటిరూపమును ప్రాంతాదులలోనిదిగాఁ జెప్ప టెట్లు? మఱియు నపుడు నుగాగమమును నకారపుబొల్లగాఁ జూపుటయు నసంగతమే యవును.

ఏది యే మైన నీయది ప్రాంతాదులలోని దనుట సరి కా వనక తప్పదు. ఇంకను నిట్టియభిప్రాయము సూరికిని లే దనుట కాధార మును గూర్తింపవచ్చును. సూరి యిట గందోయి కన్దోయి యను ద్వివిధరూపములను జూపెను. వ్యవస్థితవిభాషచే నీద్రుతమునకు సంశ్లే షము లే దనుచో గన్దోయి యనుచు నుండుటను స్మరింపఁదా? కె.

ధూళి, కెంజడలనునవి విశేషప్రయోగములుగాఁ జూపిననూఁక కందోయి యనుచో బింకువును సామాన్యముగనే చూపెను. అట నుగాగమవుట విశేషమే కదా. అట్టిదానిం గూడఁ జెప్పఁదలచినవాఁడు తానంతకు ముందు చూపినకందోయి యనుస్థలమును కెంధూళికెంజడలస్థలమునఁ జూపఁడా? వీనియన్నింటికంటె ముఖ్యమైనభేదము కన్దోయి యనుచో ద్రుతమును నకారపుబొల్లుగాఁ జూపుట. సంఖి 25 చే గాకున్న నిం కేసూత్రముచే నైనను నుగాగమమే యని సూరియు భావించినపుడు నువ్వమును జూపక నకారము సూపు లేల? కాఁగా కన్ను ప్రాంతాదికార్యముల నెట్లే నందిన దనుటయు సూరి సమ్మతముగా దనక తప్పదు.

బా. వి. “కన్ - దోయి సమాసము. నకారము ద్రుతతుల్య” (74) మన్నది. ఈసమన్వయము వినూత్నము. సూరి ద్రుతాంతములను, గానివానిని పేర్కొనెను, కాని ద్రుతతత్తుల్యాంతములను గాని ద్రుతప్రకృతికత్తుల్యము లని (కళాతుల్యము లని) గాని పేర్కొనలేదు. అంతకు ముందు దానునేనులను ద్రుతప్రకృతికత్తుల్యము లని భావించియు బాల.లో వానిని ద్రుతప్రకృతికము లని నిర్ణయించి తెలుఁగుపదములను గళలు ద్రుతప్రకృతు లని రెండే విధములుగా నీలక్షణములనుబట్టి నిర్ణయించెను. మఱి ద్రుతతుల్య మేమి? ద్రుతభిన్నమును ద్రుతసదృశమునా? ‘వర్ణయుక్తరశంబు లనుసూత్రమున ద్రుతంబునకు నని నిర్దేశించి కన్ అనిచూపుటచే నింపదనకార మెట్లేని ద్రుతమే యని స్పష్ట మగుచుండఁగా ద్రుతతత్తుల్య మనుట సరి కాదు. ఇది సూరియభిప్రాయ మన వీలు లేదు. ఈబా.వి.కర్తయే తె.వ్యా.వి.లో కనులోనినకారము చి.సూ.యే ద్రుత మని భ్రాంతి చెందెను (373) అని పేర్కొనెను. కనులోనినకార మనఁగా ‘కన్’ అనుదానిలోని నకార మనియే యభిప్రాయ మగు నేమో. సూరి ‘ద్రుతంబునకుఁ

బూర్ల బిందువు' నననీనలము 'కన్-దోయి' యని నకారము బొల్లునే చూపి యుండెను. అస లిన్నితిప్పలు గల్గుటకును గారణ ముదయే. 'వచ్చెను-ధాత్రీపతి' అనుకీతిగా కను - దోయి యని యచ్చిన సీచర్చ యంతరూరము సాగ నవకాశమే యుండెడిది గాదు. అసలు కందోయి కన్దోయి యనువానిని సూరి చూపకయే యున్న నీరూపము అన్య మార్గమున సాధింప నవకాశ ముండకపోదు.

'వినా ద్వితీయం స్యా దస్మదాత్మనో స్వస్త్వయో రపి'యనుచో 'స్వస్త్వయో రపి ద్వితీయం వినా స్యా'త్తమటచే దానునేనులు ద్రుత ప్రకృతికములే యని యంగీకరింపకయే వి.వి. ద్రుతకార్యములు చెప్పిన దేమో యని యనుమానింపవచ్చును. బహుశః సూరియు నాదృష్టి లోడనే మొదట దానునేనులు ద్రుతప్రకృతికత్వము అని భావించె నేమో? బాల.లో నీయవి ద్రుతప్రకృతికములే యని నిబ్బయించెను. వి. వి. అటనే 'నో కన్యస్యాపి సర్వం స్యా దృహుళం సత్త్వయోగత' యని కేర్కొన్నది. కాఁగా దానునేనులకు భిన్నము లై నస్థలముల యందును ద్రుతప్రకృతికేతరశబ్దములందలి నువ్వమునకు బహుళముగా ద్రుతకార్యములు చెప్పిన ట్లయినది. దీనివలన గను-దోయి కందోయి యని యట గాఁగలదు. ద్రుతకార్యములు బహుళ మనుటచేత బ్రయోగానుసారముగా శబ్దగత 'ను' ప్లమున కాయయిబింద్వాది కార్యములు సిద్ధించుటయు వారంపబడుటయు గుర్తింపవచ్చును. (ఇది పైని స్పష్ట మగు.) కాఁగా దానునేనుభిన్నస్థలములందును వి.వి. ద్రుతకార్యముల నంగీకరించుటను దృష్టియం దిడుకొనియే సూరి యి ట్లుదాహరించె నేమో. మొదట దానునేనులు ద్రుతప్రకృతికము అని యెంచియు నిట బాల.లో ద్రుతప్రకృతికము అని భావించినట్లు గన్వాడులు ద్రుతప్రకృతికములు గా వని మొదట యెంచియు నిట బాల.లో ద్రుతప్రకృతికములని యెంచి యుండునవకాశ మూహింపవచ్చు.

‘కృతోల్లోపస్తవాదిభ్యః కపానాం గబా మతాః’ అని చెప్పబటో నిండలినకారమునకు ద్రుతత్వాంగీకారము లేమి స్పష్టము. (చన్ద్రోండలు అస్యద్రుతః స్వభావా న్నానుస్వారః సూత్ర.) ఇంక వి. వి. అస్య న్యాపి నోః అనఁగా సూరి కృతోల్లోపము అని యించుక సవరించి యవ్వానియందు ద్రుతత్వము సంగీకరించె నన్నమాట.

మొత్తముమీఁద నిట నుత్పలోపాసంతర మున్ననకారపుఁ బొల్లయే ద్రుత మని యుగీకరింపఁదగును. (కిన్లోనినకారమును ద్రుతముగా భావించుటకు (ఇట్లనుటలో తె. వ్యా. వి. కూడ నిట నకారఁబొల్లయే ద్రుతతుల్య మనియు‘ను’ ‘తుల్యము’ను గాదనియుఁ దలఁచిన ట్లెంచవచ్చు.) లేఖకప్రభావము కారణముగా (373) తె. వ్యా. వి. ఊహించినది. బిందు వెట్లేర్పడిన దనుసంశమును శాబ్దికులు పరిశీలింపనక్కరలేదు. కాఁగా బిందు వెట్లేర్పడినను దత్ స్థానిక మగు నకారము ద్రుతమో కాదో నిర్ణయించుటయే లక్షణకర్త కర్తవ్యము. అయ్యది ద్రుతకార్యమే యని నిర్ణయించుటలో సూరికి వి.వి. వచనము కొంతవఱకు నాధార మై యున్నది. ఇచ్చిభాంతయే యైన నయ్యది వి. వి. నుండి యనుగత మైనదే.

ఇట్లు వ్యాఖ్యలయభిప్రాయముఁ బరిశీలింపఁగా ననుచితహేతు వుచే నైనను ఔటిక శబ్దగతనకారము ద్రుత మని భావించుటను బ్రమాణీకరింపగున్నను సముచితముగారదు. అట్లు నిర్ణయించినమతమే కొంతవఱకు సూరియభిప్రాయమున కనుగుణ మనిపించు. ఈయభి ప్రాయమునే(రమ. ఆధారముగా?)సర్వస్వాదివ్యాఖ్య లనుసరించినవి. అసలు సూరియభిప్రాయ మే మైయుండునో చూతము.

సూత్రాంధ్రమునందు సూరి ‘విభక్త్యాగమచార్థో ను ద్ద్వితః’ అనియు, ‘ఆగమవిభక్తిటికా న్తచార్థో ను ద్ద్వితః’అనియుఁ బేర్కొనెను. కాని తూపినప ‘చయః పరుషాః, జశ స్సరభాః, శేషాః స్థిరాః, నో

ద్రుతః అని సకారము ద్రుత మనెను. కచటతపాః పగుషాః, గజడత
భాస్వరభాః, హలః పరే స్థిరాః అని యంతకుముందు చెప్పినపరుష
సరశస్థిరము వివరణ మిట మాటలేదు. కాని ద్రుతస్వరూపము మాత్ర
నది. ముందు నువర్ణ మని పిదప సకార మనుటలో నే దేని విశేష
ముండవలయును ఆపివప వ్రాసినశబ్దలక్షణసంగ్రహోదయంలో సకారంబు
ద్రుతం బని మాత్రమే చెప్పెను. (శల. సం. 1-17) బాల.లోను
సకారంబు ద్రుతం బనియే కదా చెప్పెను.

ప్రత్యయము నాగమము సవ్యయము నైననువర్ణము ద్రుత
మని చెప్పటలో నిబ్బంది యేమి? సకారంబు ద్రుతం బనుసూత్రము
నొద్ద లక్ష్యము నిన్నింట సకారపుబొల్లనే చూపె. (తానునేనులు
తప్ప.) ని, న్ అనునవి సైతము ద్రుతమగునువర్ణము వికృతమే కాన
నువర్ణము ద్రుత మన్నను నీవానికి ద్రుతత్వము సిద్ధించుచునే యుండ
సకారంబు ద్రుతం బన నేల?

ప్రత్యయాగమచ్చార్థనువర్ణము ద్రుత మనునభిప్రాయమును
విశిషింపజేసిననగా ద్రుత మగునువర్ణమునుండి స్వరలోపముతో
నేర్పడినసకార మెట్లును (ద్రుతము నువర్ణ మన్నను) ద్రుత మగును
గావున (సకారంబు ద్రుతం బనుటచే) ద్రుతము గానినువర్ణము లేదా
యితరమునందు స్వరము లోపింపగా మిగిలినసకారము ద్రుత మై
యుండవలెను. ద్రుతము నువర్ణ మన్నచో నట నువర్ణము లేదా యితర
స్వరయతనకారము ద్రుతము గామి డత్స్వరలోపముచే నేర్పడిన
సకారము ద్రుతము గాకుండబోవును. కావున దానికిని ద్రుతత్వము
సిద్ధింపజేయవలయు నన్న సకారంబు ద్రుతం బన్నుండే కుదురును.

ద్రుతము కానిను (ని) వర్ణమునందు స్వరలోపముచే మిగిలిన
సకారము ద్రుత మగుట యెచ్చట, గల దన్నది ప్రశ్నము. సకారంబు
ద్రుతం బనుసూత్రముకడఁ జూపిన పన్నియఁ బ్రత్యయాగమావ్యయ

నునర్థ సంబంధితకారములే, చువల్లకంటు ద్రుతాంతం బనుచో 'చును' యొక్కము ప్రత్యయమే. ఇట్లే ఎఱును మొదల.

రమణీయము కన్వాదులలో శబ్దగతనకారము ద్రుత వగుట సూరిమతముగాఁ జేర్చొన్నది. (193, 194 పుటలు)

సూత్రాంధ్రమున సంధిపరిచ్ఛేదమునందు 'కన్వాదిభ్యోఽస్త్ర లోపిభ్యః పరుషాణాం గబా మతాః కన్జైవరే ఇతి వా కన్జైవరే ఇతి వేతి నన్దేహాః' అని యత్వతోపానంతరము మిగిలిననకారముపైని బరుషములు సరళము లగు నని చెప్పియును నపునా కాదా యని సంబోధించెను.

పివపర్వ దధితపరిచ్ఛేదాంతమున సంధివిషయములు ప్రస్తావించుచు 'కృతోల్లోపస్తనాదిభ్యః కపాణాం గబా మతాః చన్లవ. కన్లవ. ఉన్లొండలు. అస్య ద్రుతత్వాభావా న్నానుస్వారః' అని యత్వతోపానంతరము పై పరుషములు సరళము లగు నని నిర్ణయించుకొనెను. కానీ యత్వతోపానంతరము మిగిలిననకారము ద్రుతము గామి ననుస్వారము తా డనెను.

'ద్రుతప్రకృతికాత్వకమాః' అని ద్రుతప్రకృతికములపైఁ బరుషములకు సరళములు చెప్పి మఱలఁ బ్రత్యేకముగాఁ గన్వాదులకుఁ జైని గబాజేశము చెప్పటనుబట్టియు 'చన్' ప్రభృతులతోనినకారము ద్రుతము గా వనియే సూరి తలంచుట స్పష్ట మగుచున్నది.

కాఁగా సూత్రాంధ్రమునాటి కుల్లోపానంతరము కన్ప్రభృతులపైఁ బరుషములకు సరళము లగు ననియు నానకారము ద్రుతము గాదు గావున బిందువు రా వనియుఁ జిలఁచె నన్నమాట. ఇట్ల బిందువు తేకుండలుకుఁ గారణము ద్రుతము కాకపోవుట. అనఁగా బిందుస్థితి యున్నచో నీనకారము ద్రుత మగు ననియే నిశ్చయించెడినాఁడనవచ్చు.

పితృప జాల.లో 'వర్గయశ్శరళి' సూత్రమునొద్ద కన్ - దోయి కందోయి యని యుదాహరించెను. అనగా నిటఁ గన్ శబ్దములో నుత్వము లోపింపఁగా మిగిలిననకారమునకు బిందువు నైన దన్నమాట. కాఁగా ద్రుతము గాదు గాన బిందువు లే దని (ద్రుత మైనచో బిందువు తానలయును.) సూత్రాంధ్రమునఁ జెప్పి యిట బిందువును జూపుట చేతను నుత్వము లోపింపఁగా మిగిలిననకారమునే చూపుటచేతను తీసిని సూరి ద్రుత మనియే భావించె నన విలు గలదు.

సూరియభిప్రాయమును రమణీయము పై నట్లు గుర్తించుట యుక్తము. కాని రమ. పై సూత్రములక్రమమును మార్చి చూపినది. 'కృతోల్లోపస్తనాదిభ్యః కపానాం గబా మతాః చన్దన. అన్నది మొదటఁ జూపుటచే ముందుగా సూరి సరళాదేశమును నిశ్చయించుట స్పష్టము. అపిదప 'కన్దవరై. కన్దవరై ఇతి వేతి సన్దేహః' అనుదానిం జూపుటచే ముందు సరళాదేశము చెప్పి ద్రుతత్వము లే దని యాపిదప సరళాదేశమును పైతము సందేహించె ననవలసియున్నది. ఇట్లు చూడ నీనకారము ద్రుత మెంతసూత్రమును గా దనునిశ్చయమున కభిముఖముగా సూరి యభిప్రాయము నడచె ననవలసియుండును. తనయభిప్రాయమును సూరియొక్కసారిగా జాల.లో మార్పుకొనె నన్నను దప్ప లేదు. కాని ఆం. సా. ప. ప్రతి ననుసరించి సూత్రాంధ్రమున (ద్రుతత్వము లే దని) సరళాదేశమును సందేహించినసూత్రము సంధిపరిచ్ఛేదమునందును సరళాదేశమును నిశ్చయించినసూత్రము తద్ధిత్వపరిచ్ఛేదమునందును గాననవుచున్నవి. అలక్షణములను యథాక్రమముగా గ్రహించిన సూరియభిప్రాయమునందలిపరిణామక్రమము నిట్లు గుర్తింపవచ్చును.

1. సూత్రాంధ్రమునారంభముతోఁ గన్ ప్రభృత్యులొనినకారమునకుఁ బై పరుషములు సరళము లగునా కాదా యని యనుమానము.

2. సూత్రాంధ్రమునంతమున సరళములే యగును గాని నకారము

ద్రుతము గామి బిందువు లే దని సమర్థయము. (అనగా మీఁది పరుషములను సరళములను జేయుటనుబట్టి యది ద్రుత మనవలసి యున్నను నాశకారమునకు బిందువు లేదు గనుక నది ద్రుతము గాదు. అనగా బిందు వున్నచో ద్రుత మని నిశ్చయింపఁదగు ననియే తాత్పర్య మూహింపవచ్చును.) 3. పిదప బాల.లో 'ద్రుతమునకు' బూర్ణ బిందువు గల దని చెప్పి కన్ - దోయి కందోయి యని చూపెను. అనగా బిందువు వచ్చుటయఁ గల దనియఁ గావునఁ గన్ప్రభృతు లతోని న కారమునందు ద్రుతత్వము గల దనియు భావించె ననవచ్చును. ఇట్లు బాల. నాటికిఁ గ్రమముగా సూరి కన్వాదులలో శబ్దగతనకారము ద్రుత మనునభిప్రాయమునకుఁ జేరుకొనె నన్నమాట.

తముమూఁడువిధానములయందును నొకయంశము సమాన ముగా నుండుట గుర్తింపవచ్చు. సూత్రాంత్రసూత్రములు రెంటఁ గన్వాధిభ్యోఽస్తలోపిభ్యః, కృతోల్లోపస్తనాదిభ్యః అని కన్వాదు లలో నుత్వము లోపించినచోదే పై పరుషములు సరళము లగు ననెను. బాల.లో సయిత మీసూత్రమునొద్ద పాడెను గంధర్వుఁ డనుకీతిగా నంతకు ముందటిఁజ్యములయెడ ద్రుతమును నుత్వముగనె చూపియు విటమాత్రము కన్-దోయి యనుకీతిగా నకారపుబొల్లే యనగా నుత్వము లోపించినదానినే చూపెను.

కాఁగాఁ జై పరుషములు సరళములు గావలె నన్నను (ద్రుత మై దానికి) బిందువు కావలె నన్నను గన్ప్రభృతులలోనియకారము లోపింపవలయును. అనగా నుత్వము లోపింపనిచో నది ద్రుతము గానేరదు. ఉత్వము లోపింపకున్నను నది ద్రుతమే యగుచోఁ బాడెను - గంధర్వుఁ డనుకీతిగాఁ గను - దోయి యనియే చూపి యుండును గదా.

దీనినిబట్టి కనుప్రభృతులలోనినకారము స్వరసహిత మైనపుడు ద్రుతము గానేర తనియు స్వరలోపానంతరమే ద్రుత మనుననియు సూరి భావించె నని గుర్తింపవలసియున్నది.

బా.ప్రా.స.వ్యాఖ్య 'కన్న-కను-కన్ అనువానిలోని నవర్ణ మను పూర్వప్రయోగబలమునబట్టి సూరి ద్రుతముగనె నిర్ధారించి వ్యవహరించుచున్నాఁ డనుట స్పష్ట' (107) మన్నది. నవర్ణ మనుటలో కన్ను, కనులలోని న్నునులు కూడ ద్రుతము లనియే యీ వ్యాఖ్య తలచిన డనఁడగు. సూరియ నట్లే తలంచి యన్నపుడు కన్-దోయి యని సకారపుబొల్లల చూపెను : కన్ను-దోయి యని యీక పోయిన మానె. పాడెను-గంధర్వుఁ డనుదానివలె కను-దోయి యని యైన నీవచ్చునే. దీనిప్రత్యేకత తెలియవలె నన్న నుత్పలోపము చేసి చూపవలెనా? నువర్ణము ద్రుత మైనపు డదియే చూపుట సగుచితము. ప్రత్యేకత యే దే నన్న స్పష్టతకై వివరించుకొన వచ్చును.

కావున నుత్పలోపము లేనపుడు వీనియందలి సకారము ద్రుతము గాదు. పైపరుషము లట్లే యుండును. కనుపాప చనుక్లబ్ధ మే॥. 'ను' ద్రుత మన్నచో నుడితొలిప్రాస్వముమీఁదిది గావున లోపింపకున్నను సరళాదేశాదులు రావలయును గదా. కంబాప చంగట్టు అని కావలదా? ఇటు సకారముపై నేని గొన్నియెడల నేని ద్రుతసంబంధికార్యము గాననగు నేమో కాని న్నునులపై మాత్ర మెటును లేవు. (నుగాగమ మైనఁ గన్నుగవ.) ఇట్టి యెడల విభాషకు వ్యవస్థ చేసి బిందువు పారింపఁడగు నేమో కాని పై పరుష ములకు రావలసినసరళము లెట్లు వారింపబడును? పైగా 'ను' అను ద్రుత మట్ల నిలచియున్న నయ్యది స్వత్వ మగును. కనుదోయి యనుచో సమాసమున స్వత్వ మెట్లు? న్నునులు ద్రుతములు గా

వనట యచితము. అందుకే సూరి సూత్రాంధ్రమున రెండవోట్ల నుల్లోపమును బ్రస్తావించుటయే కాక బాల.లో నుల్లోపము చేసియే చూపెను.

కాగా నిట నువ్వము ద్రుతము కాదు కానీ స్వరలోపానంత రము సకారము మాత్రము ద్రుత మయినది. నువ్వంబు ద్రుతం బని సూత్రించిన నిట్టివి సంగ్రహింపబడ నవకాశ మున్నదా? వచ్చెను అనుచో నువ్వము ద్రుతము గావున స్వరలోప మైనవిధప సకారము ద్రుతమ యైనది.. ఇటఁ గను అనుచో నువ్వము ద్రుతము గాదు. గావున స్వరలోప మైనవిధప సకారము ద్రుత మగుట కవకాశము లేదు. కాన నిట్టిదియు సంగ్రహింప సకారంబు ద్రుతం బనడగును. (కన్ మొదలగువానిని వలెప్రథమములో జేర్చుకొననలసియుండు నప్పుడు)

కథదోయిత్యాదుఁ నబట్టియే సూరి యిట శబ్దగతనకారమును ద్రుత మని భావించియున్న నయ్యది సముచిత మని నిర్ణయింపఁ జాలము.

సూత్రాంధ్రము లో గన్గన, చన్గన ఇత్యాదులతో ద్రుతత్వము లేమి బిందువు రా దనెను. బాల.లో బిందువును జూపినను నటఁ గన్గన యనురీతివానిని జూపలేదు. మఱి యిది ద్రుత మను తెల్లు! 'అరయఁ గన్గన చన్గన యనెడిరెండు - నడుం పొల్లులు బిందుతను గని ప్రాస - సంగతి సంధిగతి మగుఁ గంగన యనఁ - జంగన యన బిందు యతి యెసంగ నెంచు' నని యానందరంగరాట్ఛందముల్లో- (3-75) సభర్వణచ్చందమునుండి యొకపద్య మొసంగబడినది. ఇందుఁ గంగన చంగన యనుపాదము లంగీకరింపబడుటయే కాక (నాగనపాదమునఁ గా చన్నను) మూడవపాదములోఁ బ్రాసయతిస్థానమునఁ బ్రయు క్తము. దీనినిబట్టి నాగనపాదమునను ప్రాసయతియే యదిష్ట మన

వచ్చును. కాని యీయంశమున నిది యొక్కటి దప్ప నిం కొక ప్రమాణ మెదియో తెలియదు. నిఘంటువు లిట్టివి (చంగవ) చూపలేదు.

కన్దవరే కన్దవరే ననుచో సందేహ మని యింతకు మున్నెను. బాల.లో కన్దవరే ననియే యుండు నని నిర్ణయించెనా? అనగా సుల్లోపానంతరము దీనియందలిసకారమునకుఁ బైని బరుషములు సరళములే యవునా? కన్నాప, కన్నట్టు ఇత్తాదు లెట్లు? బింద్వాదు లేని వారింప నవకాశము గలదు గాని సరళాదేశము వారింప నిట నవకాశము గానరాదు.

ఇందలిసకారము ద్రుతము కాదు గాబట్టి కన్దవ, చన్ద్రొండలు అనుచో బిందువు లే దని చెప్పెను గదా. కందోయి యనుచో బిందువున్నమాట నిజమే యైనను నింతకుముందు బిందువు లే దన్నస్థలములు వేరు గదా. ఇది ద్రుతముగా నంగీకరించిన కందోయి యనుచోటవలె కన్దవ ఇత్తాదులందును బిందు వయి కంగవ చంగవ చంగొండ లని కావలదా? అట బిందువులే దని యీతఁడే చెప్పినే. ఆబిందువు వారించు టెట్లు? ఆదేశసరళముల కనుసూత్రమునందలివిభాషాపదము వ్యవస్థితముగా నిట బిందువులు వారిత మనుకొనవలెనా? సూరి యట్లు స్పష్టము చేయకపోవు టట్లుంచి పైని సరళాదేశవారణ మెట్లు?

చన్ద్రవేత్త్యాదులు సమాసములు గావున నిట ద్రుతమునకు స్వత్వ ముండరాదు. చనుగొండలు కనుగవ అనుకీర్తి నుండరా దన్నమాట. అట్టియొడల చనుగొండ లనుకీర్తిగా నడుమ ఖండానుస్వార ముండు ననియు నయ్యది సంధికి సూ॥చే నయిన నుగాగమద్రుతమున కయినట్టి దనియు గ్రహింపఁదగు. ఇది యుక్తమే కాని యిట్టియొడలఁ గనుగవ, చనుగొండ లనుకీర్తిగా నుగాగమాద్యసంతర మున్నరూపములలోనే యుత్పలోపము చేయచో నింతకుముం దనుకొన్నట్లుగా

కన్తన మొ॥ ఏర్పడునే కదా. పొడితి యనుచో స్వరలోపానంతరము మీఁదియనుష్ఠారము పోయినట్లే (సూరియే చూపిన మార్గము ననుసరించి యిటును గన్గవేత్తాదులతో స్వరలోపముతో ననుష్ఠారమును బోగా నుగాగనుమువలన నైనసరళాదేశ మట్ల యుండును (ముత్తియనుచు తైము) వాలుగంటి వాల్గంటి యనుచో నిట్ల గదా గుర్తింపవలె. కందోయి యనుచో సకారమున్నది గదా యని ద్రుతమన్న వాల్గంటి యనుచో నెట్లు? ఇంక నిచ్చోటికన్ప్రభృతులలోని సకారము ద్రుతమే కాక శోవుబుట్టి దీనికి బిందు (లోప) ప్రసంగము లేదు. కావున గంగన (కందోయి) యనుకీర్తిరూపము లవు ననుభవమును లేదు.

కాగా గన్గవ చన్గొండ యనుకీర్తిస్థలములయందలి సరళములను సాధించుటకై యత్వలోపానంతరము శబ్దగతనకారము ద్రుతమే యవునని నిర్ణయింపవలసివచ్చునని వనరము లే నని స్పష్టము.

ఇంక గందోయి చందోయి యనుకీర్తిస్థలములయందలి బిందువు విషయ మే మనవచ్చు? దీనికై యీయది ద్రుత మన్న నేర్పడు సిద్ధిండుట వెనుక. కినుక, కింక వెనుబడి వెంబడి, యనుకీర్తిగా కనుదోయి, కందోయి యనుకీర్తి నేర్పడినట్లు గుర్తింపవలెను. (అనుచు) అందు మున్నగుచోట్ల బిందువును బ్రత్యేకముగా నిధించుకొన్నట్లుగా నిద్దాని గూడ విశేషముగా జెప్పకొనుటయే యుక్తము.

సూరి అట్ల ఇంక సూత్రమునొస్త నుదాహరించిన 'కన్దోయి' యనుచో సుత్వతోపము తప్ప మఱి యేవిశేషమును లేదు. (తమ. 194.)

కాగా దీనికై వినియందలి సకారపుబొల్ల ద్రుత మని భావించుట నర్హ మగుటయే కాక యనర్హకము నవుచున్నది.

ఏనిద్రుతత్వవిషయమున సూరియే స్పష్టము చేపిననందేహములకు సరి యైనసమాధానము చెప్పకుండగనే యిచ్చటిసకారము ప్రస్తుత మని భావించె ననడగునా? అనుమానము. అట్లు భావించిన నది యనవసర మనకీ లేదు. అట్లు గాక కన్ - దోయి యనుచోఁ జొల్లనకారమును సూరి చూపుట సమర్థింపబడునవకాశము లేదు. ఏది యే మైనను గన్వాడులలో (సుత్వలోపానంతము యైనను) సకారము ద్రుతమని చెప్పుట యొప్పుదు.

శబ్దగతసకారము ద్రుతముగా భావించని వి.వి. 'వినాద్వితీయం శ్చా దస్మదాత్మనో స్పష్టైస్తయో రపి నో రన్య స్యాపి సత్త్వం శ్చా ద్విహుళం సత్త్వయోగత' యని యిట్టి దనడగినసకారమునకు బహుళముగా ద్రుతకార్యములు చెప్పినది. అదే విధముగా నిచ్చోట సైత మిట్టివిధాన మొకటి ప్రత్యేకముగాఁ జేసికొని శబ్దగతసకారమును ద్రుతముగా నంగీకరింపకుంటయే యుచితము. నిజమున కట్టివిధానము సవసరమును గానరాదు. కాని శబ్దగతసకారమును ద్రుతముగా నంగీకరింపవలసినయవసరము లేమియు నట్లు చెప్పిన గల్గునట్లములు వారిం చుటయుఁ బ్రయోజనములు గాఁగలవు. ఇంక నొకవేళఁ జెప్పడలఁచిన కనుదోయిత్యాదులసాధనములో లాఘవము గల్గు ననవచ్చు నేమో.

ఘంటాపథవ్యాఖ్య ప్రౌఢవ్యాకరణానుబంధములో బాలప్రౌఢ వ్యాకరణములయితమున నావయవికసకారము ద్రుతము కాదు కళయే యగు (295) నని కేర్పొనను. ఆవయవికసకారము ద్రుతము గాదనుటయితమే కాని యది కళ యనుట సంగతము గాదు. ద్రుతాంతములు గానిపదములు గదా కళ లవునది. మఱి యిటు నావయవిక సకారము కళ యవుట యేమి? 'నన్నన' అనుచో నున్నకళ లెన్ని? ఆవయవికసకారము గాక యట్లినకార మంతమందుఁ గలది కళ యని

తద్వ్యాఖ్యయభిప్రాయము గావచ్చును. ఇటు ద్రుతవిషయమునఁ జింతామణియభిప్రాయము వడ్డులవారు చెప్పినట్లుగనే యథాతథముగా స్వీకరించుటచే నద్దానిని మఱి ప్రస్తావించ నక్కర లేదు.

రమణీయవ్యాఖ్య కన్ప్రభృతులలో బొల్లనకారము సూరి మతమునను ద్రుతముగాఁ జెప్పబడు ఘ . తిరస్కరించినది. సూరి గారు సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములో కన్జైవరే నని యందునా లేక కన్సేవరే నని యందునా యని యనుమానించెను. కావున శబ్దగతనకారము ద్రుతమా కాదా యని యనుమానము గల్గిన దన్నమాట. 'కన్చెవరే' ననునది సమాసస్థలము కాదు గావున నింకలికన్లోనినకార మావ యవికమే యగును. కనుక ద్రుతకార్యమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు. కన్సేవరే ననియే కాని కన్జైవరే నని కాదు. ఈవిధముగా సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమునాఁటిసఁజేహమునుండి బయలుపడి సూరిగారు ప్రక్రియను సమర్థనీయముగా బాలవ్యాకరణమున నడుపట ప్రశంసనీయ (296, 297 ఘం. ప్రౌఢ.) మని యీవ్యాఖ్యరమణీయాభిప్రాయమును దిరుగ వేసెను. బాలవ్యాకరణమున కన్ప్రభృతులలో శబ్దగతనకారమునకు ద్రుతత్వము లే నని చెప్పిన ట్టీవ్యాఖ్య సిద్ధాంతము. దాని కారము కన్జైవరే ననునీతి వ్యస్తరూపములను జూపకుంటయే యనవచ్చును. కన్ - దోయి యనునీతినమాసమునే యదాహరించినను ఘం. పేర్కొన్నట్లు బాలవ్యాకరణమునంపలిప్రక్రియ సూటిగా లేక సమర్థించు కొనవలసినదిగా నున్న దనక తప్పదు. కానీ బాలవ్యాకర్త కందోయి యనునీతినమాసముప్రక్రియను ఘం. ప్రస్తావించినతీరుతోనే నడుపట యుద్దేశించి యున్న నది యంతమాత్రము ప్రశంసనీయము గానేరదు. (సమాసేతరస్థలమున) కన్సేవరే ననియే యందు సనియు సూతి శబ్దగత నకారము ద్రుత మగునా కాదా యనుననుమానమును బాలవ్యాకరణ మున విడిచిబుచ్చి ద్రుతము కా నని నిర్ణయించుట ప్రశంసనీయ మను

టంబట్టి (వ్యస్తతలో) శబ్దగతనకారమునకు ద్రుతకార్యములు లేవని యీ వ్యాఖ్యయంగీకరించినట్లు యైనది. అంతకు ముందు చి., వి. వి. ల మతమున నావయవికనకారము ద్రుత మనునందర్భమున సయితము 'కన్గవ' యనురీతినమానములనే ఘం. వ్యాఖ్య వేర్కొనియుంట గను నార్హము. కను కళ. కన్ ద్రుతప్రకృతిక మను (వస్థలవారి) సిద్ధాంతమువలనఁ బ్రయోజన మే మన సమానమున ద్రుతకార్యము లవుట యన్నమాట. వ్యస్తతలోఁ గాఁకయంపలిబహుళపడము వారంపఁ గలుగును. కన్ద్రుతప్రకృతికము. వ్యస్తతలో నెట్లయిన సకారమునకు ద్రుతకార్యములు లేవు. సమాన మన్న నానకారమునకు ద్రుతత్వముచే లోపము రావలసియున్నది. 'ద్రుతస్వ సర్వత్ర లు క్షమానేషు' అని రావలసినలోప మీయావయవికనకారమునకు రాకుండుటకును బహుళపడము నాశ్రయింపవచ్చు నావిషయము నీవ్యాఖ్య ప్రస్తావింపనే లేదు. పోనీ అట నేని ద్రుతకార్యము లన్నియు నున్నవా? అన్న కన్గవ అనుచో 'కంగవ' అనురీతిబిందు పయనరూపములు లేవు. 'చన్-కట్టు' అనుచో చన్గట్టు అనురీతిరూపమును గూడ నీవ్యాఖ్య చూపినది. కందోయి యనుచో బిందువు గలదు. అట్లశబ్దగతనకారము ద్రుతము గా దనుచు నాగమనకారముగా సమన్వయించుచో నదియే మార్గమున కన్ను-కవ కన్నును-కవ, కను-కవ మున్నగుతీగా సాధింపక తప్పదు. కందోయి యనుచో నున్నబిందువు 'కన్గవ' యనుచో నేల రాతేదు. 'కన్గవ' యనుచోఁ బూర్ణబిందురూపము ప్రయోగములలోఁ గనబడకపోవుటచే దానిని సాధింపరాదు. (293 ఘం. ప్రౌఢ.) అని మాత్రము చెప్పినఁ జాలునా? ఇట్టియెడలఁ గావలసినదానిని సాధించుదు శక్తరలేనిదానిని వారంపఁ గల్గుచున్న వి. వి. ప్రణాళికను విడచి సూరియావయవికనకారము ద్రుతము గానేర దని తుదికి నిర్ణయించుట యెట్లు ప్రశంసార్హ మగును?

‘ఏని, లోను’ శబ్దములయొడ నావయవికనకారమునకు ద్రుత కార్యములు వ్యస్తతలో నుండుట నీవ్యాఖ్య ప్రస్తావించినది. అయ్యవి జాలవ్యాకరణమునం దనుక్తము లని తాత్పర్యము గావచ్చును. లేనిచో నట్టి దంగీకరింపనిపూరిమార్గము ప్రశంసనీయ మగుట కుదు రదు గదా.

‘కన్ - దోయి’ యనుచో నీవ్యాఖ్య చూపినప్రక్రియావిధా నము సముచితముగా లేకుండుటంజేసి యది యంగీకార్యము కాదు. అయ్యదియే సూరి యుద్దేశించినమార్గ మనుటకు నాధారము లేదు. అట్టియొడల రమణీయాదుల ననుసరించి శబ్దగతనకారము ద్రుత మను టయే కొంతవఱకు సూరియభిప్రాయముగా సరిపడు నేమో. అట్టి యొడల గన్వాదులందు స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుత మగుట నంగీకరించుచో ఏని, లోను అనువానింగూడ నందు జేర్చుకొను నవకాశ మున్నది. కాని యీకీతిగా నై నను నావయవికనకారము ద్రుతముగా నంగీకరింపవలసియవసరము లేమి పూర్వము స్పష్టము. ఏనివిషయము ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించబడుచున్నది. లోనుశబ్దముం గూర్చి పరికింతము. ‘లోనన్’ అనుదానిలో నవర్ణము తోపించినటులు (లోన్, లోను) శ. ర. నిరూపింపఁగా నన్నయభర్వణులపక్షమున లోను కళ కాఁగా ‘లోన్’ ద్రుతప్రకృతిక మని ఘం. వజ్జలవారివలెనే జేర్కొనుచున్నది. (స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుత మగుట.) ము. అ. కౌ.లో నీవ్యాఖ్యాత యాయంశమును సూత్రించెను గూడ. (సంఖ్య. 18) కానీ యీయభిప్రాయ ముచితముగా లేదు. ‘లోను’ అనుప్రథమాంతశబ్దముతో స్వరము తోపించి యది ద్రుతప్రకృతికమే యైనను బ్రథమార్థమునకు భంగము లేదు గదా. లోను తోన్ అనఁగా నంతర్భాగము మనస్సు అనురీతిగనే యర్థ ముండవలె. కాని సుదంత తోఁగుండుట (అంతఃకరణమునందుఁ గుండుట) ఏగె తోనొ

గులు (లోన్ - అంతఃకరణమున) తలమై లోవెలిఁ దానె యున్ని
(లోన్ - అంతర్భాగమున) లోఁ గాలునట్లు (సూ.ని.) అనుకీర్తి ద్రుత
కార్యములు గన్పించు నెల్లయెడల లోశబ్దము సప్తమ్యర్థక మై యుండుట
గమనార్హ మై యున్నది. కాఁగా ము.ల.కౌ. చేసిన లక్షణ ముర్రానుగుణము
గా దని నిర్ణయింపవచ్చును. లోబడు లోనుపడు అనుచో నయ్యని
శబ్దపల్లవము లవుటచే సంకలివర్ణవికారములు విశేషములును సామాన్య
కాస్త్రములకే కేవల మనుగుణ మై యుండునవి కావు కావునను వానిం
బట్టి యిట నెట్లనిర్ణయమును జేయ వీలు లేదు. అనఁగా 'లోను పడె'
(వాల్మీ. 1-100) లోనుపడుపక (వి. రా. 1-320) (సూ.ని) అనుకీర్తి
ప్రయోగముల ననుసరించి లోని అని యన్నపు డది కళ యనియు
లోఁగొను, లోబడు, ననుకీర్తివానిలో ద్రుతకార్యముల ననుసరించి
యత్వలోపానంతరము పొల్లునకారాంతము ద్రుతప్రకృతిక మవు
ననియు నిర్ణయింప నక్కర లేదని స్పష్టము. ఇంక నితరస్థలము నీయం
శమున నిరూపకములు గావు. 'లోఁ గుందుట' మున్నగువాని ననుస
రించి చూచిన నందలిసప్తమ్యర్థము ననుసరించి 'లోనన్' అనువానిలో
నవర్ణము లోపించుటచే నేర్పడినరూపముగాఁ జేర్చొన్న శ. ర. అభి
ప్రాయమే సమంజస మై యున్నది. కావున లోనుశబ్దము కళయే.
లోనను అనువానిలో నవర్ణము లోపించుట (దీనిని లక్షణగ్రంథమునఁ
జేర్చినవలసియున్నది.) చేత నేర్పడినలోను అనుసప్తమ్యర్థక రాపము
(సప్తమ్యంతము) వలన లోఁగుందుట ఇత్యాదు లేర్పడుట గుర్తించఁ
దగును.

లోనులో నుత్పలోపము చేసినమాత్రాన నష్టలవాంఛకతిలో
దీనిని ద్రుతప్రకృతికముగాఁ జెప్పినఁ జెప్పదురు గాని యీ ప్రథమాంత
శబ్దమునకు సప్తమ్యర్థ మెట్లు? సప్తమికే బ్రథమ యని చెప్పుచో
కది 'లోఁగుందుట యనుకీర్తిస్థలములమాత్రమే యుండుట విశేష మె.

అనగా సహజముగాఁ బ్రథమార్థక మై ప్రథమాంత మైయున్నపుడు ద్రుతకార్యములు లేక సప్తమ్యర్థకప్రథమాంత మైయున్నచుడే ద్రుత కార్యము లవుట విశేష మన్నమాట. ఈయర్థభేదమే యీసమస్వ యము నరి గా దని స్పష్టము చేయఁజాలచున్నది.

నన్నయాధర్వాపక్షమున ఏని కళ. ఏన్ ద్రుతప్రకృతిక మని ఘం. పేర్కొన్నది (౨౪7.) కాని యిట్లు నిర్ణయించుటకుఁ జిం., వి. వి. లం దాధారము లేదు. నన్నయప్రయోగములు ఇట్లు నిరూపింపఁజాలకున్న నంట స్పష్టము.

మొత్తముమీఁద నానయవికనకారమునకు ద్రుతత్వమును జెప్ప నక్కరలే దనియు నామైస్థలమును బ్రత్యేకలక్షణముతోఁ జేర్కొనఁ దగు ననియు ఘం. అభిప్రాయపడినట్లు ము. ల. కౌ. అనుసరించియు నిర్ణయింపవచ్చును. కాని కందోయి యందుల నావ్యాఖ్య సమర్థించిన తీరు సరిగా లేమింజేసియు లోనుప్రభృతులఁగూర్చి చేసినప్రస్తావనము నంగీకార్యము గామింజేసియు నామభిప్రాయము యథాతథముగా స్వీకరింప వీలు లేదు. ఆనయవికనకారము ద్రుతము గా దనుటయే యుక్తము.

అయినను బాలవ్యాకరణమునకు శబ్దగతనకారమునకు ద్రుత త్వము నంగీకరింపవలయుటనుగూర్చి వచ్చులవారు కొన్ని హేతువులను జూపిరి.

శబ్దగతనకారమును ద్రుతముగా నంగీకరింపకపోవుటచేతఁ బ్రాథ వ్యక్తకు ద్రుతద్విత్వముతోపాటు పెన్నాదులతుదినకారమునకు ముఱుల ద్విత్వము చెప్పకొనవలసినయక్కర యేర్పడిన దని యది మొకలోప మనినటులుగాఁ జెప్పిరి. అనఁజూచి మూల మునదంగిన వి. వి. వాక్యము 'నో వా ద్విత్వ'మృనునది. వీరు 'దుక్తాద్దుక్తిః' అను వేఱొకకారికను పైతము పైదానికే యనుబంధము చేసి 'నో వా

ద్విత్య' మనుదానిచేత ద్విత్యము వచ్చునంశర్భములందు ద్రుతాద్విత్యః అనుదానిచేత ద్వుతముపైఁ గ్వాచిత్కముగ ద్రుత మగుచున్న డనిరే. ఆదానికంటె నీయది ప్రయోజనహీనమే యైనదా? ద్రుతద్విత్యమును పెన్వాదిద్విత్యమును వేరుగాఁ జెప్పటలోఁ బ్రత్యేక మైనప్రయోజనము లుండుట స్పష్టము. (త్రి॥శే॥) కావున నది బాధకాంశము కాదు. శబ్దగతసకారము ద్రుతమ యన్నను పెన్వాది ద్విత్యలక్షణము వేరుగఁ జెప్పవలసినదై యుండుట యట గనునిపవచ్చును.

ఏను (ఏను) శబ్దమును బ్రస్తావించి "...చుశబ్దము ద్రుతత్వముఁ గూర్చి యేమి స్మరింపకయే ప్రౌఢవ్యాకర్త యా'ను'అనుదానిచోట బిందువును నిల్పి సరళాదేశముతో ఏబది ఏబం ద్రని యుదాహరించెను. ఇట ద్రుతత్వము లేక సరళాదేశ మెట్లు వచ్చెనో తెలియకున్న' (చి॥వి॥ప॥ 200) డనిరి. కానీ ఏను శబ్దమునంశలినువర్ణమును ద్వుతముగానే యంగీకరించినపు డింక బిందువిధాన మేల? తలంబొల్వాదులలోవలె ద్రుతకార్యములచేతనే యవును గదా. ద్రుతత్వము లేక సరళాదేశ మెటులు వచ్చె నంకు రేమి? ప్రౌఢవ్యాకర్త స్పష్టముగా 'ఆపరుషంబునకు సరళము' (స॥మా॥24) అని సరళమును విధించెనే కదా. (అందు ద్వుతత్వము లేమి బిందువును మీఁదిపరుషమునకు సరళమును విధించికొనియె.)

ఊహ లేఁ జాలును, ఏ న్దాలును (ఏను జాలును) అనురీతి ప్రయోగము లుండునా? పదికంటె భిన్న మైనశబ్దము పరముగా నున్నపుడు ద్రుతకార్యములు గానరావు. కావునఁ బదిశబ్దము పరమగునపుడుమాత్ర మియేనుశబ్దమునంశలినువర్ణము ద్రుత మగు ననవలెనా? అది యుచితమా? అప్పుడును ఏబది యనురీతివి సమానములవుట సీద్రుతమునకు రావలసినలోపమును వారించుటకు దీనిని డలంకారాల్యాదులలోఁ జేర్చుకొనవలసియంట యటులుండఁగా ఏన్నది,

ఏన్నండు అనురీతిరూపములు లేవు గావున సంక్షేపమును నిషేధించి కొనవలసియన్నదే కథ. నింక ఏనుశ్చమునునర్ణము ద్రుత మనుట వలనఁ బ్రయోజనము పదిశబ్దపరకతలో మాత్రమే బిందువు (సరళము) అగుట యన్నమాట. దానికి లేనిసోనిద్రుతత్వము నంగీకరించి యిచ్చుటను గొన్నియు నితరస్థలములందుఁ బెక్కులును సపరూపములు స్పష్టించుటకంటె ద్రుతత్వము నంగీకరింపక వేఁబడి (ఏబండు) అనుదానిని మార్గాంతరమున సాధించుకొనుట సముచితము గదా. కావున ఏమిటో నువర్ణమున ద్రుతత్వము నంగీకరింపని ప్రౌఢవ్యాకర్తృవిధానము సముచితమే.

ఇంకఁ బ్రౌఢవ్యాకర్తృవిధానమును ననవరము గాదు. స్పష్టతకుఁ గావచ్చు ననవచ్చును. తొంబది యనురీతివానివలె బాలచేతనే ఏబది యనునదియు నన్యోబలు కనుమాత్రముచే సిద్ధించుచున్నది. తొంబది తొంబండు అనురీతిగా నేబదిశబ్దము సహస్థమున నేబండు గుట విశేషమును గాదు. కాఁగాఁ బ్రౌఢవ్యాకర్తృవిధాన మవసరము గాదు. ఏనుశ్చమున నువర్ణము ద్రుత మనుటయు సవర్ణకమే.

వర్ణలవా రింకిను ముఱజేయి, చెంగల్వలను సాధించుటలో మును, చెన్ను శబ్దమును బ్రాంతాదులలోఁ జేక్కుట మొదలగుప్రక్రియ కృతక మనిరి. (చిం వి.ప.) కానీ వీరే వ్యా.సం.స.లో ప్రాంతాది సూత్రమునకు మూల మనఁదగిన 'శబ్దానామాదిభాశేషు' అనుకారి కకు చెన్ను-తో వ పెను-దూళి యనువానిని (శిశిలి)లక్ష్యములుగాఁ జూపిరి. అటఁ 'ప్రాంతాది' ప్రక్రియకు లక్ష్య మగుటలోఁ గన్పించిన యసహజత దీనికి మూలమే యనఁదగిన 'శబ్దానా' మ్మను వి.వి.కారి కకు లక్ష్య మగుటలో నే మైనది? అట సహజముగాఁ గన్పించు నపు డిటఁ గృతక మెట్లు? పెను-దూళి యనురీతిగనె మును-చేయి యని చూపుటయు సహజమే యనఁదగియున్నది. కాఁగాఁ జిం.వి.ప.లోని

యథిప్రాయమును పట్టులవారే వ్యా.సం.స.లో మార్పుకొని రనియు సందువలననే యట నట్లుదాహరించి రనియును దలఁపవచ్చును. కాఁగా నిట్టిప్రక్రియ యసహజ మనుపేతువుచే శబ్దగతనకారమును ద్రుత మనవలసినపని లేదు.

ఏనిశబ్దము సంగతి స్థలాంతరమున స్పష్ట మగు. (ద్రుతప్రకృతి కావలోకనము)

కమ్మనితేనె చక్కనగ అనుకీర్తివానిలో నిగాగమవర్ణకముల యందు నకారమునకు ద్రుతత్వము సంగీకరింపక నపుట లోప మనుచు (చిం.వి.ప.101) 'ఇటఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త నివలకు బిందుమాత్రమును విధింపఁగా సరళాదేశ మెట్లగు ననిరి 502) చక్కన యనుచో దాని పయి నుజ్జ్వలత మగునగుధాతు వనుప్రయుక్తము గాఁగా చక్కన కాను (ప్రాసప్తి మైన) చక్కన-కను 'ఇట సరళంబు నిత్యంబు' అని సూరి యట వివరించెను. అనఁగా గసడదవాదేశలక్షణముచేఁ గకార మున కగుగకారము నిత్య మనుట స్పష్టమే కాఁగా నట్టిగాదేశముచేఁ జక్కనగాన్-చక్కనగన్ అని యెట్లు నవును. ఇక్కడ బిందుమాత్ర మును విధింపఁజూలెను. సరళాదేశమును మఱల విధింపవలసినయవస రము లేదు.

కమ్మనితేనె యనుచో మాత్ర మీకీర్తిగా సరళ మయ్యెడునవ కాశము గానతాకున్నది. కానీ పట్టులవాచు 'అపరాంతే సమానే చ' యనుకారికలోని బిందుశబ్దము సరళాదేశాదులకు నుపలక్షక మని (వ్యా.సం.స.329) పేర్కొనిరి. ఆకారికయందువలె నీసూత్రముతోని బిందుశబ్దమును సరళాదేశమున కుపలక్షకము కాఁగలదు గదా. అగు సనితే వారును చెప్పిరి.

వ్యా.సం.స.లో పై(పౌ)థ రెండుసూత్రములందును బిందు విధానముచేత సరళాదేశ మగు ననిరి (102) అయిన నిందుఁ జక్కంగ

తనుచోమాత్రము సరళాదేశవిధాన మవసర మని స్పష్టము. కావునఁ గన్మందేనే యనుస్థలమునమాత్రమే యిట్టిసమన్వయ మవసర మనవచ్చు. కాన విధింపబడినబిందువు ద్రుతకార్యమే యగుటంచేసి సరళాదేశ మగు తనుమాట (వ్యాం.సం.స.103) మాత్ర మబద్ధము. బిందువెచ్చట విధించినను సయ్యది ద్రుతకార్యమే యగునా? అయిన ద్రుతమున కని యొక్కసారి విధించిన సరిపోవుదానికిఁ బెక్కుచోట్లఁ జెప్ప నేల? పద్మాదిపరకత్వమున మువర్ణమునకుఁ బూర్ణబిందువు విహితమే. మువర్ణము ద్రుతమే యగునా? బిందువు పైని బరుషము సరళ మగుచున్నదా? అనుచు, అంచు ఇత్యాదులలోఁ జింతామణియు బిందువు చెప్పినది. అటు నువర్ణము లేదా సకారపుఁబొల్లు ద్రుతమా? మీఁది పరుషము సరళ మగునా? కాఁగా 'కన్మందేనే' యనుచోటఁ బ్రాథవ్యాకర్త సరళమును జెప్ప మఱచె ననుట యొక్కటే మార్గము. సరళము నాతఁడు స్పష్టముగా విధింపవలసియే యున్న వనక తన్నడు.

అసలు ప్రాథవ్యాకర్త యీవిధిని జెప్పటయే స్పష్టత కనఁపగును. ఇట్లు నిగాగమమునకు బిందు వయినస్థలము లితరములు గానరావు. ఈవిధమున నికను గొని యుబ్బించుట గలవు. నిగాగమమును విధించిన (బాల.సమా.) సూత్రముసంవలిబహుళపథముచే నన్యకార్యముగా నుగామము చేసికొని యిట్టిమిక్కిలియరు డయినయొకటియో రెండో స్థలములు (కన్మ-మొనఁగునవి) గ్రహించుట యుచితము.

అట్లుగుటంచేసి "యేని మున్నగునవ్యయములందును తెల్లని తాఁడు మున్నగువానిలో న్యాగమమందును గలయిత్వవిశిష్టనిష్కమెన్నఁడును ద్రుతము గానేర వనియుఁ ద్రిలింగలక్షణశేషసంధర్భము వలన విశేష మగుచున్నది. చింతామణివిరుద్ధ మగునిట్టిసిద్ధాంతము"

(చి. వి. ప. 198) ఇత్యాదిగా వీరు చేసిచప్రసంగము యుక్తము గా
దనియు న్యాగమందు ద్రుతత్వము సంగీకరింపకుంట లోపము గా
దనియు సంగీకరించిననే తెల్లన్వాడు ఇత్యాదు లవుట 'ని' లోపము
చేతనే తెల్లవాఁ డిత్త్యాదు లవుచుండ బహుళ మనుటయు స్వర్థ మగుట
మొ॥ సవర్థములు గల్గు సనియు గుర్తింపవలసియున్నది. (స్వరపరుష
పరకతతో ద్రుతలోపము లేమి నట బహుళపద మస్వర్థ మగు సన
దగునా ?)

అన లీన్యాగమమును ద్రుతముగా సంగీకరింపవలెనా? కూడ
దని వజ్జలవారే యింకొకరిని విమర్శించిరి. ఈసవర్థమును ద్రుతముగా
సంగీకరించి ద్రుతకార్యములను జేసిచూపినయప్పకవిని నిరసించుచు
వీరు 'ని-అనునది సమాసమున వచ్చునాగమమే కాని యది ద్రుత
ప్రకృతికద్రుతము గాదు. మఱియు నిట్టిలోపము లేనిసూపములలోని
ద్రుతమునకు బింద్వాదికము వచ్చి నల్లగ్రిమి మున్నగుసూపములు
దుర్వారము లగు' (వ్యా. సం. స. కికి5) ననిరి. పోనీ యిత్వవిశిష్ట
మగుసకారము ద్రుతము గా దన్నను సందలియిత్వము లోపించిన
(ఎట్లో?) సకారము చి.,వి.వి.లమతమున ద్రుత మనితే కదా.
అప్పుడు నల్లగ్రిమి చుచురీతిసూపములు వారింకబహుమార్గ మేది?
ఈయప్పకవీయవివరణవిమర్శనముచుట్టి న్యాగమమునందు ద్రుతత్వ
మంగీకార్యము కాదని స్పష్టము. కావున సంతకు ముందు న్యాగమము
ద్రుతము గాదను ప్రాథ. అభిప్రాయమును వీరు విమర్శించుట ప్రామా
దికము గానచ్చు సని వాగిదేయైరవ్యా.సం.స. లోనిచుభిప్రాయమును
బట్టి గ్రహింపవచ్చును. కాఁగాఁ గన్మొదేనే చక్కజాయ యనకాచి
త్కములగుసూపములకయి న్యాగమము ద్రుత మన రాదనియు న
ట్లనకున్న బాలప్రాథవ్యాకర్తలమత ముదిత మనియు స్పష్టము.
(చూ. ఏని) (చక్కనగ అనురీతివానింగూర్చి పైని స్పష్ట మవు.)

కాన సూరిప్రభృతులు సయితము శబ్దగతన కారమును ద్రుతముగా నంగీకరింపనూసినదే యనుటకు వష్టులవారు చూపిన హేతువు లేవీయు సమంజసములు గా వని వారి (వ్యా.సం.స.) అభిప్రాయము అనుబట్టియే గుర్తింపఁదగును.

కాఁగా శబ్దగతన కారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపవలసిన యవసరము లేదు. సూరి యామాద్రుతప్రకృతికములచివరిద్రుతమును బ్రత్యేకముగా సాధించియున్నాఁడు. ప్రత్యయాగమాత్మకములను సూరియు నవ్యయాత్మకమును బ్రాథమ్యము చేయుట జరిగినది. వలెప్రభృతులు ద్రుతప్రకృతు లనుచో వలెను, పోలెను మున్నగు నవ్యయములయందలిద్రుతమును సూరి ప్రత్యేకముగా విధించియుండ లేదు. అయ్యవి యాయవ్యయములందు సహజముగనే యుండ ననియఁ బ్రత్యయము లేదా యాగముముగా వచ్చినవి కా వనియు గుర్తింపవచ్చును. కాఁగా వలెనుప్రభృతులయందలినువర్ణము శబ్దగతమే యై యున్నది. అనఁగా వలెనుప్రభృతులలో శబ్దగతన కారము ద్రుతమే యవును. దానిచేతనే ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మయి యుత్పత్తివిశిష్టం బగున కారము ద్రుత మనురీతిగా ద్రుతలక్షణమును జెప్ప మాని యుండును. (కాఁగా సూరిప్రభృతులమతమున శబ్దగతన కారము ద్రుతము కానేర డని నిర్ణయింప వీలు లేదు. వలెప్రభృతుల నవును గదా.)

అందు, ఇందు, ఎందు, అనువాని సీవలెప్రభృతులతోఁ జేర్చఁదగు నని తోచుచున్నది. ద్రుతప్రకృతికము లని నిర్ణయించిన వష్టులవారు దానికిఁ గారణ మీయవి సప్తమ్యర్థకము లగుట యని (90 వ్యా. సం. స.) పేర్కొనిరి. సప్తమ్యర్థకము తై నంతమాత్ర ముకఁ జనర ద్రుత మెట్లు చేరు. తృతీయాశ్యంతమైన గదా. సప్తమ్యర్థమున నిట నేవిభక్తి యైనది? ఇట సప్తమీప్రత్యయ మేదో

లేదా తస్థక మైనప్రత్యయ మేదో ప్రాతిపదిక మేదో నిరూపింప
నవకాశము చాలకున్నది. అందులకు, అందుకొటకు, అందులో,
ఇత్యాదిగా నితరవిభక్త్యంతరూపము లుండుటంజేసి యివి యన్యయ
ములు గా వని నష్టలక్షా రందురు. (భా॥ సూ॥) 'అందు' తస్థక
ప్రాతిపదికము కాగా సప్తచ్యుర్థమున ద్వితీయ యైన ధనుటకు
నీయుదంతమున కవకాశము చాలకున్నది. స్పష్ట మైనయాధారము
లభించునంతముక శ.ర, సూ.ని.లు ద్రుతాంతము లైనయన్యయము
లుగాఁ జేర్కొనియుంట ననుసరించి యివి (సప్తచ్యుర్థములె యైనను)
ద్రుతాంతాన్యయము లనియు వలెప్రభృతులలోఁ జేర్పఁదగు ననియు
గ్రహింపఁదగును.

ఏ దే మైనను వలెప్రభృతులలో శబ్దగతనకారము ద్రుత
మవుట యంగీకరింపఁబడుచునే యున్నది గదా. కావున కన్ప్రభృతు
లలో మాత్ర మ స్త్రేల యంగీకరింపరా ధనుసందేహము గల్గవచ్చును
కానీ వీనికిఁ గొంత భేదము గలదు. వలెప్రభృతులలో నువర్ణ మెల్ల
యెడల ద్రుతమే. కాని కన్వాదులలోమాత్రము స్వరము లోపింపఁగా
మిగిలిననకారమే ద్రుత మనియు నట్లు లోపింపకున్నఁ గను మొదలగు
శబ్దములు కళలే యనియుఁ జెప్పవలసియున్నది. వలెప్రభృతులతో
కన్ప్రభృతులను గలుపు టుచితమా? అంతే గాక కన్ప్రభృతుల
లోనిపొల్లినకారమునకు ద్రుతత్వ మంగీకరించి ను ద్రుతకార్యము
లెల్లయెడలఁ గానరావు. అందుకే కదా ॥వి॥కర్త ద్రుతప్రకృతికత్వము
సంగీకరింపకయు 'నన్యస్యాపి నోః' అని ద్రుతకార్యములు బహుళ
ముగా నవు నని చెప్పెను. సూరి విభాషాపదమునకు న్యనన్త చేసి
(లుప్తశేషములకుఁ జైని నుగాగమమునకు సంశ్లేషమునునలె) నిల
ద్రుతకార్యము లాయావానిని లక్ష్యానుగుణముగా నివారించుకొనఁ
దలఁచె నన్నను - తాను, నేనుపదములద్రుతమునకు సంశ్లేషమును

వారించినట్లుగా నీద్రుతకార్యాభావాంశమును బ్రసిద్ధి, బ్రాచుర్యము ననుసరించి ప్రత్యేకముగఁ జెప్పకొనుటయే యుక్తము. అంతే గాక కొన్నియెడల సరళాదేశమును లేకపోగా సద్దానిని వారించుటకు విభాషాపదము సమర్థము కాకుంటయు గమనార్హమే కదా. (చూ. ఏని) (వలెప్రభృతుల నవ్యయేతరము చేప్పడగునా యన్నదియుఁ బరిశీలనార్హము.)

కావుననే వలెప్రభృతులలో శబ్దగతనకారము ద్రుత మైనను కన్ప్రభృతులలో సంగీకరించుట సముచితము గా దనియే నిర్ణయింపఁ దగియున్నది.

చిం., వి. వి మతము

చింతామణివికృతివివేకములనుతమున శబ్దగత మగునకారము ద్రుత మగునా? అన్నది యింకఁబరిశీలింపవలసియున్నది. అశ్పక వ్యాదులమతము నట నటఁ బ్రసంగానుగుణముగఁ బరిశీలింతము.

వజ్ఞులవా రీవ్యాకరణములనుతమున శబ్దగతనకారమును ద్రుతమే యని నిర్ణయము చేసి యుండిరి. 'కళాపదములతుది నున్న యచ్చులు తోపించునట్లుడు పరిశిష్ట మగునకారము సయితము ద్రుతమే యని చింతామణియాశయము' (వ్యా.సం.స. 98) గా వారు స్పష్టము చేసిరి. చిం., వి. వి. లనుతమునఁ బొల్లినకారమే ద్రుత మని భావించి యుండుటంజేసి యచ్చుట స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుత మని చెప్పి రనవచ్చును. లేనిచో దాను, నేను, ఏని మున్నగుచోట్ల స్వర సహిత మగునకారమే ద్రుత మని నిర్ణయించెడునవకాశము గల్గెడిది. అయినఁ జిం., వి. వి. లనుతమున శబ్దగతనకారము ద్రుతమే యని సిద్ధాంతి కరించుట కాగ్రంథమువలె కాక వానికి వజ్ఞులవారు చేసినవివరణము సయితము దోహదపడునదిగాఁ గానరాకున్నది. అది క్రమముగా గమనింతము.

1. చింతామణిమతమునఁ బొల్లనకారము ద్రుతము. తదంత
 మేది యైన ద్రుతప్రకృతికమె. రాముచేతన్ ఇత్యాదులనలె స్వర
 లోప మయినవిదప కన్ మున్నగునవి సంతము ద్రుతప్రకృతికములె.
 అనఁగా సహజ మగునకారమె యైనను లేదా స్వరము లోపించుటచే
 నేర్పడియ న్ననకారమె యైనను నమృది ద్రుతమె. తదంతము
 ద్రుతప్రకృతికమె. అట్టియెడలఁ దత్కర్త కిళలపట్టిక నేల యిచ్చెను?
 తిజ్ఞాధ్యశేషపక్షీ మున్నగు సూత్రము వర్ధిమే యనవలసియున్నది.
 దీనివలన నారాంతముగాఁ దేలిన దేమి? సకారాంత మెల్ల ద్రుత
 ప్రకృతికమె. కాని దెల్లఁ గళయే. అట్టియెడలఁ గళాద్రుతప్రకృతి
 కత్వములకు నిర్ణాయక మగునంశము చివరనకారము లేకుండుటయు
 సండుటయు మాత్రమే. అనకారముగూడ నెట్టి దైనను నిబ్బంది
 లేదు. కావున సకారాంతము ద్రుతము తదితరము కిళ (పోసి నకార
 మంతమున లేనిది కళ. తదితరము ద్రుతప్రకృతికము అనురీతిగా మిక్కిలి
 సులువుగా నిర్ణయించి చెప్పినఁ జాలునే. ద్రుతో న ఏమాం న్యాత్
 అనేయద్రుతప్రకృతయః యే స్యుర్వ్యసజీతద్రుతా నిత్య మృనులక్షణ
 ములచేతనే చివరనకారము లేనివి కళ లని స్పష్ట మవుచుండఁగాఁ
 తిజ్ఞాధ్యశేషపక్షీ మున్నగా నాసూత్ర మంతయు నేల? స్పష్టతకు
 మాత్రమే చెప్పఁబడిన దనవలయునా? ద్రుతప్రకృతికముల లక్షణ
 మును జెప్పినచిన్నయయును నట్టిద్రుతాంతములపట్టిక యిచ్చెను.
 ఆతనిమతమున 'ను' వర్ణాంతము లెల్ల ద్రుతప్రకృతికములు. కావున
 (చేనుపేను మొ॥) నువర్ణాంతము లేయవి ద్రుతప్రకృతికములొ నిర
 యించుటకే మూలఁ డట్లు ప్రత్యేకముగాఁ జూపె నని యంగీకరించు
 లక్షమునఁ జింతామణియందును 'తిజ్ఞాధ్యశేషపక్షీ' మున్నగు లక్ష
 ణము నట్టిద యని గుర్తింపవచ్చును. అనఁగా సకారాంతము లెల్ల
 ద్రుతప్రకృతికములే యవుచో సంతమున సకారము లేనివి కళ లగుట

స్పష్టమే యవుచుండగా నేనువి కళలో పేర్కొనుచున్నాఁడనఁగాఁ జివర నకారము గల్గిన వెల్ల ద్రుతప్రకృతికము అని నాధారముగా నిర్ణయింప వీలు లే దన్నమాటయే కదా. నకారాంతములె యైనను గళ లవుశబ్దము లన్న వన్నమాట. మిన్ అనునది వానిని సంగ్రహింపఁ జాలుచున్నది. కాఁగాఁ 'దిశ్శుధ్య' సూత్రము ననుసరించియే నకార మెల్లడ ద్రుతము గా వని గుర్తింపవచ్చును. ఇంక రాములు రాముల్ అనుచోఁ బ్రథమాంతత్వ మెట్లున్నదో యట్లే కను, కన్ అని ఐనను బ్రథమాంతత్వ ముండును. కాఁగా సుసంతతచే రాముల్ అనుదానివలె కన్ అనునది సంతము కళయే యవును. అయిన నిందు సుసంతతతో పాటు నాంతత యనువిశేషలక్షణమును గలదు గావున నకారము ద్రుతము గావున నీయది ద్రుతప్రకృతికము నపు ననవలె నని యను మానింపరాదు. 'తిశ్శుధ్య' మన్నగురీతిగాఁ గళ లేయఁ యో నిర్ణయించులక్షణమునబట్టియే నకారాంతము లెల్ల ద్రుతప్రకృతికములు గా వని స్పష్ట మగుటంజేసి యింకఁ బతి పఁబడినశబ్దము లొకవేళ నాంతముల ఐనను ద్రుతప్రకృతికములు గా వని గుర్తింపఁదగియుండె. ఇట్లు స్వంతము లైనశబ్దములు నాంతముల ఐనను ద్రుతప్రకృతిక ములు గా వని చింతామణి కనుగుణముగా వి.వి.సంతము భావించి యుండుటచేతనే 'వినా ద్వితీయం స్యాదస్మదాత్మనో స్స్వంతయో రపి' యనుచో 'స్వంతయో రపి' యని ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనుట జరిగిన దని గ్రహింపఁదగును. కాకున్న నట్లు చేర్కొనవలసినయవసరమే లేదు.

2. తాను నేను అన్నవి కళ లనియు స్వరలోపముచే నకారము ద్రుత ముయి తాన్, నేన్ అనునవి ద్రుతప్రకృతికము లగు ననియు వజ్ఞులవారి విశ్వాసము. అందులకు 'వినా ద్వితీయ' మ్మనుపై వి.వి. నచనములో నత్వతోపాసంతర మున్ననకారమే యని వివరించిరి.

‘అన్యస్యాపి నోః’ అనుదాని ననుసరించి తానునేనులయందలి (నోః) సువర్ణమునకు ననుకీర్తిగాఁ జెప్పటయే తత్కర్త కభినుత మని నిర్ణయింప వలసియందె. అయినను వాని చెప్పినట్లే తాన్నేనను గ్రహింతము. స్వతలోపాసంతరము మిగిలిననకారముతోఁ గళలు ద్రుతప్రకృతికములే యగు నని కదా వీరిసిద్ధాంతము. అట్టియొకఁ డాన్నేనను రెంటికే మఱల ద్రుతకార్యములు చెప్పి పేరి అహోబలునికిని స్వరలోపాసంతరము నకారము ద్రుతమే యగు ననుభావ మున్న నని యేనిశబ్దవివరణ మునను (తానునేనువిషయమునను గ్రహింపవచ్చును. అహోబలుఁ డిటు ‘యద్వా లుగ్వేతిసూత్రేణ వాలుకః ప్రిప్తా వపి’ (కవిశి. 331) అని ప్రారంభించెను. అసలు లుగ్వా యనుసూత్రముచే వైకల్పికలోప మెట్లు వచ్చును? లుగ్వా ద్రుతప్రకృతికా త్తనుసూత్రము ద్రుత ప్రకృతికములనుత్పత్తిమునకుఁ గదా లోపము చెప్పినది. స్వంతమైన ‘తాన్’ ద్రుతప్రకృతిక మెట్లయినది? ‘సలోలోశ్చేతి చకారేణ ఉత్పలోపే కృతేవశిష్టస్య ద్రుత స్యాత్ర గ్రహణ’మృనుటలో (331) తానులో నుత్పము లోపించినపిదప నకారము ద్రుత మై తాన్ అను నది ద్రుతప్రకృతిక మగు ననియే యహోబలుఁ డెంచె నన్ననూట. సలోలోశ్చ యనుసూత్రమునొద్ద నుత్పలోపము పికల్ప మయినచో తాను సెప్పెనని కావలయు నని శంకించెను. (కవిశి. 479) తీనింబట్టి యుత్పలోపము లేనపు డిది ద్రుతప్రకృతికము గా దని యెంచె ననవలె. ఉత్పలోప మైన గసడవవాదేశము లే దనునుద్దేశముతోనే న్యవస్థితవిభాషచే లోపము నిత్య మని సమర్థించెను. అనఁగా నుత్పలోప మున్నపిదప గసడవవాదేశము రా దనఁగా సరభాదేశ మవు ననియు ననఁగా తాన్నేనను ద్రుతప్రకృతికము లనియు స్పష్టము. అనఁగా సహోబలుఁడును వడ్డలవారివలెనే (తానునేనులుద్రుతప్రకృతులు గా వనియు నుత్పలోపాసంతరము ద్రుతప్రకృతు లవు ననియు, భావించె

నన్నయూ. అనిశబ్దాన్వేత యనుమాత్రానివరణసంవర్ధమునను
సహోబలపతి కిట్టియభిప్రాయమున్నట్లు గుర్తింపవచ్చు.

అనగా స్థూలముగా స్వరలోపానంతరము శబ్దగతనకారము
ద్రుత మగుననియే యహోబలుడు భావించెననవచ్చు. (అహోబలుని
యీయభిప్రాయమున కప్పకవీరుమున నాధారము గానరాదు. బాల
నరస్యతీయు నిట్లు చెప్పినట్లు లేదు) అందుచేతనే యచట 'లుగ్నా' యనుమాత్రముచే తాన్నే స్థలోనికారమునకు వైకల్పికలోపమును
శంకించియున్నాడు. తానునేనులు కళ లము తాన్నే స్థ ద్రుతప్రకృతు
అగునంశమునఁ దమయభిప్రాయ మహోబలునికిఁ గల దని గుర్తించిన
వజ్రులవాగ్రిద్రుతకార్యములప్రాప్తినిగూర్చి విశేషముగా నేల చెప్పెనో
స్పష్టము చేయఁజైరి. అహోబలుడు 'వాత్మాస్మత్తోః' అనుప్రారంభ
ముచే లుగ్నా మాత్రముచే లోపము భావించు అలుకిచ యను
మాత్రముచే రావలసినసంశ్లేషమును నిషేధింపట ప్రయోజనముగా
నెన్నెను. వినా ద్వితీయ మునువి.వి. వచన ముచేతనే చెప్పవచ్చును.
కానీ వజ్రులవా రిటు నేకాభిప్రాయమును నున్నట్లు గానరాదు. 'ఇట్టి
యెడల వినాద్వితీయ మునెనుసంశ్లేషనిషేధము గల్పింప నక్కర లే' (వ్యాసం.స. 247, 17) దని పేరు పేర్కొనిరి. దీనితో వినా ద్వితీయ
మునువి.వి. వచనము వ్యర్థ మగుటయే కాక యీయర్థమును వాత్మా
స్మత్సూత్రముచే జ్ఞాపకము చేసికొనవలసినయవసరము తప్పినది.
కావున అహోబలుడు పేర్కొన్నవైయ్యదోష మట నిలిచి
యున్నది వజ్ర వాచియమున తానునేనులు కళ లవుటవటను సహో
బలునికిఁ దమయభిప్రాయము గల దన్నవీ రాపివఁ దదభిప్రాయాను
గుణముగా వాత్మాస్మద్విధానము సార్థక్యమును దమమతములో నిర్ణ
యింపవలదా? కాగా నిది వ్యర్థము.

“నేను తానుశబ్దములతుదిస్వరము కవిభల్లటమాత్రముచే లోపిం
చుటచే నేర్పడిననేన్, తాన్ అనునవి ద్రుతప్రకృతికము లనుటం

జేసియు నవి ప్రథమాంతము లైన వానిమీఁదిపరుషములకు గనడదవా వాదేశము రా దని యర్థము. ఇక వానిపై గడడదవాదేశాదిద్రుత సంధికార్యములే వచ్చు నని యెఱుంగున" (వ్యా. సం. స. 260) డన్నారు. స్వరలోపానంతరము నాంతము ద్రుతప్రకృతికమే కాఁగా వీరిమతమున ద్రుతకార్యము : గుఱ కనరోధ మేమి? ప్రథమాంత తత్వ మక్షతమై (కళాత్వమునుబట్టి?) గనడదవాదేశనిషేధ మవసరమా? అట్లయిన స్వరలోపానంతరము నాంతములై శబ్దములు ద్రుతప్రకృతికములే యయినచు బ్రథమాంతతనుబట్టి గనడదవాదేశము ప్రాప్తించుచుండఁగా తాన్నేర్లకు రెంటికే గనడదవాదేశనిషేధము చెప్పబడి సరళాదేశము సాధింపబడిన దనఁగా తాన్నేర్లకు భిన్న మైసయిట్టివాని కిట్లు ప్రత్యేకముగా గనడదవాదేశనిషేధము లేదు గావున (నది చింతాపరిమితమున నిత్యమును.) నాగనడదవలే రావలె. సరళాదేశము సూచనామాత్రముగ నైన నట్టితాన్నేర్లభిన్నములకు లే దన్నమాట. అట్టియెడల స్వరలోప మైరకన్ ప్రభృతులలో నకారము ద్రుత మైనను దదంతము ద్రుతప్రకృతికమే యయినను దానిపైఁ బరుషములకు సరళాదేశము లే నన్నమాట. అట్టియెడల స్వంతము లైన యాశబ్దములయందు స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుతమును దదంతము ద్రుతప్రకృతికము నవుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? (అట్టి నకారము ద్రుతము కా దనియు) అవి ద్రుతప్రకృతికములు గానేర వనియుఁ జెప్పవగునే. ద్రుతప్రకృతికము లైనను మీఁదిపరుషములకు సరళాదేశము రా దని చి.లక్షణవిరుద్ధముగాఁ జెప్పటకంటె నట్టివి ద్రుత ప్రకృతికములు గా వనటయే సముచితము. కాఁగా 'అత్మా స్మదో ర్పినై వై తే'యని తాన్నేర్లకుఁ జి. చే. సయీగనడదవాదేశనిషేధము వజ్రులవాతివివరణము ననుసరించి యితరస్థలములందు స్వరలోప మైన నాంతములకుఁ బైని గనడదవాదేశమునే జ్ఞాపితము చేయుచు నయ్యవి

ద్రుతప్రకృతీకములు గా ననియుఁ గళలే యగు ననియు స్పష్టము చేయుచున్న దని గ్రహింపవలగును. కాఁగా ఆనిష్ఠమువలనఁ దాన్నే నిష్ఠములు స్వంతములు కళలే యని స్పష్టము చేయుచున్న దని నిశ్చయింపవలగును.

ఇంక నట్లు గాక స్వరలోపానంతరము నాంతము ద్రుతప్రకృతి కమే యగు నని చిం. ఆశయముగా నష్టలవారు చెప్పినయంశము యథార్థము గావలయు నన్న నొకమార్గము తానునేనుల నుత్పత్తిములనే గ్రహించుట. స్వరలోపానంతరమే మెల్లయెడల ద్రుతప్రకృతి కమలయి సరళాదేశాదిద్రుతకార్యములయి స్వరలోపము తేనప్పడు కళలై గనడదవ లగుచుండ దానునేనులకుమాత్ర మట్లు స్వరలోపము గాకయే ద్రుతకార్యము లగుట యనువిలక్షణతనుబట్టి గనడదవా దేశము నిష్ఠ మైన దని చెప్పినచున్నను. అటు తానునేనులకు భిన్న స్థలములలో స్వరతోపము కావల డట్టిసకారాంతములు కళలే యవు ననియు వానిపై గనడదవలే యవు ననియు సన్మూలసిద్ధిపఁగలదు. కాని వష్టలవారి ట్లగము చేయును. చేసినయెడలఁ దానునేను అను రెండింట నై నను నన్నయార్థర్యణులసతమ న ద్రుతము పొల్లనకారము గాకుండ నుత్పత్తిముగాఁ జెప్పవలసినచున్నను. అయ్యది చిం. ఆశయముగా నష్టలవారి కంగీకారయోగ్యము గాదు. పైగాఁ దానునేనులు కళ అనుసిద్ధాంతముచే వారు సాధించిన 'ఏనువిదప' అనునది సాధింప లేదు కూడ. ఆసిద్ధాంతమును వదులుకొనఁజాలనపుడు పైనివరణము ననుసరించి స్వరలోపానంతరము సకార మెల్లయెడల ద్రుతమే యనియు 'కన్' ప్రభృతులు ద్రుతప్రకృతులే యనియు నష్టలవారు చేసిన యింకొకసిద్ధాంతము చిం. విరుద్ధ మవును. కావున వా రేదో యొకటి మానుకొనకతప్పదు.

అట్టియెడల నుత్పత్తిము లగుతానునేనులనే గ్రహించి (ఇట్లు గ్రహింపవలె.) 'కన్' ప్రభృతులు ద్రుతప్రకృతు లని యంగీకరింప

రాదా యరవచ్చును. కాని దానికి నవకాశము గానరాదు. 'ఆత్మా
స్మదోః' అనుస్థలమునఁ దానునేనులనే గ్రహింపవలె నని స్పష్టము.
(ద్రుతప్రకృతికావలోకనము) అట్లు గాఁగాఁ జిం. మతమునఁ దాను
నేనులకు భిన్నము లయినప్రథమాంతములకు నాంతములకు ద్రుత
కార్యములు లేవు. అనఁగా నయ్యవి ద్రుతప్రకృతికములు గావు.
తిజ్ఞాన్యశేషవప్రీతుస్ అనుసూత్రముచే నయ్యవి కళలే యవును.

అందుకే వి. వి. ఆసిదప 'వినా ద్వితీయం స్యా దస్మదాత్మనో
స్వస్తయో రపి నో రన్యస్యాపి సర్వం స్యా ద్బహుళం సత్ప్రయో
గిత' యన్నది. స్వస్తయోః అస్మదాత్మనోః (నోః) అనుటచేఁ జిం.తో
హత్వవిశిష్టము అగుతానునేనులనే గ్రహింపవలయు ననుట స్పష్టము.
ఇందలియుత్తరార్థము తానునేనులకు భిన్న మైన (ప్రథమాంతము
లైన) శబ్దములయఁపలినవర్ణమునకు పైతము బహుళముగా నన్ని
ద్రుతకార్యములు నవుచున్న ననుచున్నది. కాఁగాఁ దానునేనులు
రెంటియందే చిం. చెప్పియుండుటఁ దానునేను భిన్నములకు ద్రుతకార్య
ముఁ సిద్ధిపవు. (అనఁగా నయ్యవి ద్రుతప్రకృతికములు గాక కళలే
యవుచున్నవి.) కావునఁ జిం.చేఁ బ్రాప్తింపమి నీకాఁక అట్లు
విధించిన దని స్పష్టము.

వి. వి. ఇటు బహుళ మనుటచేఁ జిం. వలన ద్రుతకార్యములు
నిత్యముగా రావలసియుండఁగా బహుళ మని సవరించిన దని చెప్ప
వచ్చును గదా యనరాదు. శబ్దగతనకారమునకు ద్రుతకార్యములు
గానరాకుండుటంజేసి (కఠదోయి యనురీతిరూపములు పన్నయాదులు
ప్రయోగించియుండమింజేసియు) యట్టియెడల నిత్యముగా ద్రుత
కార్యము లంగీకరించె ననుట సంగతము గాదు. కన్నట్లు ఇత్యాదిగా
నయ్యవి లేమియే ప్రసిద్ధము. (కిన్న - కన్నట్లు అనురీతిచేసినస్వర
లోపము ద్రుతకార్యముగాఁ జెప్ప నక్కర లేదు. వజ్జిలవా రట్లు

చెప్పరు గూడ.) ఇంకను దానునేనులప్రత్యేక భానములను గమనించి యుంటిమి గదా. కాగాఁ జిం.చే తానునేనులకు భిన్నము లగుస్వంత శబ్దముల (కీర్తన) సువర్ణమున కీకార్యము అప్రాప్తము లవుటంజేసియే వి వి. బహుళ మని చెప్పిత దనుట యుచితము.

అయినఁ దానునేనులకు భిన్నములతో సువర్ణమునకుఁ గదా వి.వి. బహుళ మనుచున్నది. కావున స్వరలోపానంతరము నకారమును గూర్చి యిటు నీపక్షమునఁ జిం., వి.వి. లోఁ బ్రస్తావనమే లేకుండుటం జేసి యయ్యవి ద్రుతప్రకృతికము అనుటలో బాధ లేదు గదా యన ననుమాన మున్నది. కానీ యదియు సరి గాదు. సువర్ణమునకే ద్రుత కార్యములు బహుళ మనుచుండఁగా స్వరలోపానంతరము నకారము ద్రుత మను చెట్లు? స్వరలోపానంతరము ద్రుతమై ద్రుతకార్యములు సిద్ధించుచుండఁగా 'సవ్యస్యాపి నోః' అని సువర్ణమునకు మఱిల ద్రుత కార్యములు విధించుట వ్యర్థమే గదా. పైఁగా సువర్ణమునకు బహుళ మనుటంజేసి యటు ద్రుతకార్యములు నియతము గా దనుట స్పష్టము. ఇట్టియెడల స్వరము లోపించిననకారము ద్రుతమే యైన దానికి ద్రుతకార్యములు నిత్యమే యుగవలె. కను-దోయి అనుచో బహుళ మును కన్-దోయి అనుచో నిత్యమును నని చెప్పట సమంజసము గాదు గదా. నకారముగా నున్నపు డాకార్యములు నిత్యమే యైన యెడల (స్వరలోపము చెప్పకొనుటయేని గొంతవలకుఁ బ్రయోజన వంతము కాఁగల దేమో) గాని సువర్ణమునకు బహుళ మనుట విరుద్ధము గాదా?

అందుకే వట్టలవా రిచ్చట నయితము స్వరలోప మయిన పితపటినకారమే గ్రహించి దానికే ద్రుతకార్యములు బహుళ మనిరి. కానీ 'అన్యస్యాపి నోః' అనుటచే స్వరలోపానంతరనకారగ్రహణము నకు లక్షణమునం దాధారము లే దనక తప్పదు.

అవును గాక. వీరు చెప్పినట్లట్లే గ్రహింతము. అట్టియెడలఁ దాన్వేష్యకుఁ జిం, అంగీకరింపఁగాఁ దదితరములకు వి. వి. చెప్పినది. అనఁగా దాన్వేష్యకు భిన్నస్థలములలో స్వంతములందు నుగ్రకార్యములు (అనఁగా ద్రుతత్వము) చిం. సమ్యతము గా దన్నమాట. అట్టియెడలఁ జిం. ఆశయమున (తానునేనులఁ దప్ప) శబ్దగతవికారము ద్రుతము గాదు. (తానునేనులం దిది ప్రత్యయ మైనను శబ్దములు స్వంతములు) అట్టియెడ వి.వి. వీనికి ద్రుతకార్యములు బహుళముగాఁ జెప్పిన దనఁగా వీనియందుఁ జిం. సమ్యతము గాని ద్రుతప్రకృతికత్వము సంగీకరించిన దన్నమాట. ఇంతకంటె నీయని ద్రుతాంతములు గామి వీనియందలివికారము ద్రుతము గామి, ద్రుతకార్యములను బ్రయోగానుసారముగా బహుళముగా విధించిన దని చెప్ప నొప్పును గదా. (తానునేనులు సూరీ మారంభమున ద్రుతప్రకృతికత్వములు ననుల గమనార్హము.)

కాఁగా స్వంతములయందు నువర్ణమే కాక స్వరలోపాంతరమున్న పొల్లనికారము సంతము ద్రుతము గా దనియే యీ వి.వి. లవిధానములవలనను నష్టలవివరణసారమునుబట్టియు స్పష్టము గా గుర్తింపఁదగియున్నది.

ఇట్టిదే యచఁదగిన యంకికస్థలము చింతామశియుం దిట్లు గుర్తింపఁదగియున్నది. 'అపి శబ్దార్థస్యైత' యనుమాత్రమున నిమిత్తముఁ జెప్పకపోవుటచే నష్టల్పరకత్వమున (అనసారమున ?) నిత్యులోపించు ననియు హల్పరకత్వమున ద్రుతకార్యములు దగును ననియు వీరు వ్యాఖ్యానించిరి. స్వరలోపాంతరము నాంతములు ద్రుతప్రకృతికములు గదా. ఇకార మనుస్వరమునకు నష్టల్పరకత్వమున లోపము చెప్పినది కేవలము 'ఏని' శబ్దముననే కదా. అనఁగా నితరములలోని యికారమునకు లోపము తాదా? ఒకవేళ నేనీతరములయందలి

యిత్వమునకు నితరలక్షణముచే లోపము కాఁగా నయ్యవి ద్రుతాంతములైన వనుకొందము. ఆ నితరశబ్దములం దిత్వమునకు లోపము చెప్పలక్షణముచే నేనిశబ్దమునందుమాత్ర మిత్వలోపము కాదా? ఏనీ తరములకుమాత్రమే యది లోపముచెప్పుచున్నదా? అట్టిది యేని శబ్దమునకును గలదున్నదా ఏనీతరములకు నేఱుగను ఏనిశబ్దమునకు నేఱుగను నిత్వలోపము చెప్పవలసినయననర మేమి? ఏనీతరములకు హల్పరకతయందుమాత్రమే యప్రమాద నేని కచ్చరకతయందు నగుట విశేష చరితము. అయిన నిది నేని కచ్చరకతయందుమాత్రమే యేల చేయఁగదు. అన లింతకును నేనీతరములయం దిత్వలోపమును వచ్చుననియు హల్పరకతయందుమాత్రమే యగు చనియుఁ జెప్పుచున్న లక్షణ మేది?

అట్టియెడల నేనిశబ్దమునం దిత్వలోపము చెప్పుటకు వివరించుచున్న వజ్ఞులవారిరుతములోఁ నత్రయోజనము ననుసరించి యేని శబ్దమునందుమాత్రమే యిత్వలోపాంతరము ద్రుతప్రకృతికత్వము చెప్పిన ట్లయినది. అపిశబ్దాన్తస్యేత యనువిధానముబలిమి ననుసరించి. ఇంక నితరము లగుచోట్ల నిత్వలోప మెట్లు? ఆన కారమునకు ద్రుతత్వ మెట్లు?

ఏనిశబ్దసంవర్ధమున వజ్ఞులవారియూవివరణమునకు మూల మహోబలపతివ్యాఖ్యాన మనవచ్చును. అహోబలపతి 'అపిశబ్దాన్తస్యేత' యనుసూత్రమునొద్ద 'రామునే నీతనేఁ గొల్తు నిత్యాద్యర్థ మిదం నూత్ర' మ్మని హల్పరకత్వమునను ఏనీ కారలోపమును, ద్రుతకార్యములను జూపెను. ఆలఁ డిట్లే తానునేనులసంవర్ధమునను నుత్పత్తోపముచే ద్రుతకార్యములను నాధించెను. కాఁగా అహోబలపతిమతమున 'తానునేనువీ' అనుమూఁడుస్థలములందుమాత్రమే శబ్దగతనకారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరించిన ట్లగు ననుటకును వీలు గలదు. (అట్టి

యెడల బ్రత్యేకవిధానము లొకంత హేతువులు గాక నోవు) ఇంక వచ్చువా రెల్లయెడల సంగీకరించుచుండిరే. అహోబలపతియుఁ గళలుకు ద్రుతప్రకృతికత్వము నూహింపకపోలేదు. 'కళాసంజ్ఞకానా ముసంతా నాం విశేషార్థే విహితేన నువర్ణకేన ద్రుతప్రకృతికత్వం సిద్ధమ్. అస త్తాం యవర్ణాంతత్వ మేవ. తకుపరి నువర్ణక ఇతి వివేకః' అనుమాన లనుబట్టి విశేషార్థమునకు నకుచువర్ణముచేఁ గళలు ద్రుతప్రకృతికము లగునన్నాడు. నువర్ణము చే మకున్న నచ్యువి ద్రుతప్రకృతికములు గావన్న నూటయే గదా. అయిన వాత్మస్మత్సూత్రమునొద్ద 'మద్వా లుగ్నేతి వాలుకః ప్రాప్తా నపి' యని ద్రుతకార్యములప్రాప్తి నాశం కించుటంబట్టి స్వరలోపానంతరము (నకారము ద్రుత మై) నా తములు ద్రుతప్రకృతికము లవు నని యాతఁడును భావించెను గదా యరచగు. కాని యబ ద్రుతకార్యవిధానము ననుసరించి యాతఁడు స్వరలోపము చేసె నని తోచుచున్నది. నిజమున కితఁ డట్లని స్పష్టముగాఁ జెప్ప వ సయిన్నది. అయినను ఏనిశబ్దమునం దిత్వలోపసంబంధమున 'రామునే పీతనేఁ గొల్తు' ననుకీర్తిద్రుతకార్యములకై యచఁగా ద్రుతత్వమునకై యబ నిత్వలోపము హల్పరకతలోఁ జేసిననే మూత్రము న్యకము కాకుండు నని తలచుటంజేసియు నట్టిస్వరలోపవిధానమితరస్థలములందు తేలండుటయు ననుసరించి మాడ నితరస్థలములందు శబ్దగతనకారము నకు నాతఁడు ద్రుతత్వము సంగీకరింప లే పని గుర్తింపవచ్చును. ఏని శబ్దమున కికారలోపవిధానము ననుసరించి ద్రుతప్రకృతికత్వమును, తానునేనులకు విధించినద్రుతకార్యముల ననుసరించి స్వరలోపము నెట్ల నాధించియు, అహోబలుఁడు 'ఏని, తాను, నేను' అనుమూఁడిటి యెడల మాత్రమే శబ్దగతనకారమునకు ద్రుతత్వమును వివరించెను. మఱి యేతద్భిన్నములకు ద్రుతకార్యములు చేయవలయు నన్న స్వర లోప మెట్లు? స్వరలోపముచే ద్రుతకార్యములు నిర్వహించుటనుబట్టి

ద్రుతత్వము నకారమునందే యని సూత్రనిరుతము గ్రహింపవచ్చు. కాఁగాఁ దననుసారముగా నెల్లెడల స్వరలోపముచే ద్రుతకార్యములు సిద్ధిమఁ గాక. ఎల్లెడల స్వరలోపము లేదనియు నచ్చో ద్రుత ప్రకృతికత్వమును లేదనియు ననవలెను. లేనిచో 'అపిశబ్దావస్థ' సూత్రముచే హల్పరకత్వమున నిత్వలోపము చేయనిదే సూత్రమువ్యర్థమగు ననుట యెట్లు పొనఁగును? కావున నిమూఁడింటిప్రసంగము ననుసరించి (తానుజేనువని) యేతదితరములగు ద్రుతప్రకృతికత్వము లేదని యహోబలునిమాత్ర మెన్నఁదగియున్నది.

ఇంకను స్వరలోపానంతరము నాంతముల కెల్ల ద్రుతప్రకృతి కత్వమే యిష్ట మయినను యెడల 'కృచిచ్ఛపేత్సమానేఽపి' యను కారికచే నాతఁడు 'కన్దోయి' సాధించుట కవకాశము లేననవచ్చును. స్వరలోపము నాకారిక విధించినది. సమానమునందు స్వరలోపము సిద్ధింపఁగా కన్దోయి యనుచో నకారము ద్రుతమే యైత నయ్యది నిత్యముగా లోపింపవలయును గదా. దానిని వాసించుప్రయత్న మహోబలుఁడు చేయలేదు. ద్రుత మని భావించిన నట్లు చేయకుండుగా? 'సమానే తు కన్దోయి చక్తోయి ఇత్వాది సూప మస్త్యేవ'యని స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. పైఁగా వడ్డలవారు స్వీకరించినపాఠాంతర మగునస్య లోపశ్చ నేష్యతే యన్న దహోబలుఁ డెఱుఁగునో లేదో. ఆతఁడు వ్యాఖ్యానింపలేదు. 'నైకృతేఽత్ర కదాపి చ'యన్నది యటఁ గాననపు. అట్టియెడల నిట ద్రుతము లోపింపవలసినదే గదా.

ఏనిశబ్దమువిషయము న నహోబలునిసిద్ధాంతమే సముచితముగాఁ గానవచ్చుట లేదు. 'అపిశబ్దావస్థః' అనుచో నిత్వలోపముచే నకారము ద్రుత మయి ద్రుతకార్యము లగు నని యాతఁడు చెప్పెను. చింతామణి కట్టియభిప్రాయ మున్న దని నిశ్చయముగాఁ జెప్పజాలము.

అసలు తానునేనులే ద్రుతప్రకృతికములుగాఁ జింతామని భాపించె ననుట యెట్లు? తాన్నే స్థాయినిన తేదా తానునేను లయినను ద్రుతప్రకృతికము అని చింతామని భావించియున్నచో గనడవవాదేశ నిషేధ మేల? ద్రుతకార్యములు సాధారణముగనే సిద్ధించును గదా. అహోబలుఁడైనను వాత్మాస్మత్సూత్రమునొద్ద లుగ్వాసూత్రముచే వైకల్పికలోపము సిద్ధించుచుండఁగా బునరారంభముచే సంక్షేపమును వాించుట ప్రయోజన మున్నాఁడు. అరగా నాతఁడు తానునేను యందుత్వము తోపింప మిగిలిననకారము ద్రుత మనెఁ గదా. వాత్మాస్మత్సూత్రమునకు సంక్షేపనిషేధము ప్రయోజన మైన 'ఆత్మాస్మదోర్విహ' అనుసూత్రముభాగమునను బ్రహ్మజన మేమి? సరళస్థిర పరకత్వమున 'లుగ్వా' సూత్రముచే లోపసంక్షేపము లెట్లు ప్రాప్తించుచున్నచో యట్లే పరుషపరకత్వమున 'పరుషా ద్ద్రుతప్రకృతికా త్సరళః స్థిరః' అని సరళములే ప్రాప్తించును గదా. అట్టియెడల గనడవలకు నిషేధము చేయ నేల? గనడవలను నిషేధించుటచే సరళములు ప్రాప్తించు నని వ్యాఖ్యానింప సక్కుర లేదు. ద్రుత ప్రకృతికత్వమునుబట్టి యెట్లును సరళములే యవును. ఇంక నట్లు గాక ప్రథమాంతములు నవుటచే గనడవలను ద్రుతప్రకృతికము లవుటచే సరళములును బ్రాప్తించుచున్న వనియు నందువలన గనడవలు నిషేధింపవలసివచ్చె ననియు తీనివలన సరళము లగుచున్న వనియుఁ జెప్పవలసినవనియు లేదు. వలెన్, పోలెన్ మున్నగునవ్యయములపై గనడవవాదేశనిషేధ మక్కర లేకయే సరళము లెట్లు ప్రాప్తించుచున్నవి. రాముడును, కవిని, భక్తుఁడను ఇత్యాదులపై సరళాదేశమే గదా యవుచున్నది పరుషములకు. ఏవిధ క్త్యంతము లైనను ద్రుత ప్రకృతికములైన సరళములు రాక తప్పదు.

తాను నేను పడంబులు ద్రుతప్రకృతికము అని చెప్పినచిన్నయ
యును బ్రథమమిందిపగుషము. కనియే గనడవనలు విధించె నై పను
తాను నేనులకు గనడవనలు నిషేధింపలేదే.

కాగా నుత్పము లోపించుటో లోపింపకుండుటయో యవన
సరము కాని తాను నేనులు స్వంతము లవుట ననుసరించి 'తిష్మస్య'
సూత్రము ననుసరించి కళలే యవుచున్నవి. ద్రుతో న ఏమాం స్యా
త్తను దానిచే నిందలింకారము ద్రుత మవునా? ద్రుతము లేవచ్చుడే కళలు.
కాని యందు నువర్ణము ద్రుతము గదా. కావున నిది కళ గాదు.
ద్రుతప్రకృతికము లవు. అది ద్రుతము గా దని తెలియు టెట్లు?
అసంగా నిట "వాత్మాస్మద్దోర్విన్నైవై తే" అనుగనడవనవాదేశనిషేధము
వలనిప్రయోజనము దానికి ద్రుతప్రకృతికత్వము జ్ఞాపకము చేయుట
యని గ్రహింపఁదగును. ఇట్టిది స్వంత మున్నును ద్రుతప్రకృతికము.
అసంగా నిందలినువర్ణము ద్రుతము. ద్రుత మంతయుండు గలిగి యుంట
'ద్రుతో న ఏమాం స్యా' త్తనులక్షణమున కనుగుణముగాఁ గళాభిన్న
మగుటయు (నట్లు ద్రుతప్రకృతికత్వ మిచ్చుట సిద్ధించుటయు) జరుగు
చున్న దని తోచుచున్నది. వలెప్రభృతులసంగతి యేమి? అన నీయవి
వలెప్రభృతులకంటె భిన్నము లై నుస్థానమున విధింపబడి నువర్ణ
కము గల నగుట భేదముగా నూహింపఁ దగును. ఏది యే మైనను నివి
ద్రుతప్రకృతికము లవుట విశేషముగా గుర్తింపఁదగినందువలననే
'ఆత్మాస్మద్దోర్విన్న'యని గనడవనవాదేశనిషేధము ప్రసక్త మయిన
దని గుర్తింపఁదగియున్నది.

ఇట్లు ద్రుతప్రకృతికత్వము ప్రత్యేకముగా జ్ఞాపిత మవుటంజేసి
యవి ద్రుతప్రకృతికము లవును. (అంతే గాని స్వరలోపముచే నెల్ల
యెడల నకారము ద్రుత మనుకొని గాదు. పైగాఁ దాను నేను లుత్ప
విశిష్టములే యిట గ్రాహ్యములు) మఱి యేనిశబ్దము ద్రుతప్రకృతిక

మగుట యెట్లు? అహోబలాదులపక్షతిలో తాన్వేన్లు ద్రుతప్రకృతి కముః సురీతిగా సమన్వయించుచో (స్వరలోపానంతరము సకారము ద్రుతమే యని) అచ్చట తాన్వేన్లపై నిగసడవనలు నిషేధించుట వ్యర్థ మనుకొంటిమి. 'ఏన్' లోఁ గూడ సకార మట్టిద్రుత మని భావించు నెడల తాన్వేన్లపైవలె ఏన్ పయి మాత్రము గసడవనలు నిషేధింప నక్కర లేదా. లేక యీయవ్యయము వలె ప్రభృతులనంటిది గావున ద్రుతప్రకృతికమే యని సాధారణముగాఁ (వలెను దు) ప్రి. ఏని దు) ప్రి.) సంగీకరించుచో సీస్వరలోపవిధానమునకును దానిద్రుత ప్రకృతికత్వమునకును సంబంధము లేదయే నిశ్చయింపఁదగును. (చూ ఏస) ఏది యే మైనను అపిశబ్దార్థస్యేత యనుదానిచే నష్టల్పర కత్వమున నిర్వలోప మగు సురీతిగా వ్యాఖ్యానించి స్థాక్యమును గల్పింప నవసరము లేదు. స్వరపరకత్వమున లోపమును జెప్పినవిగా భావించుట యసమంజసము గాదు. తదాదులకును (తద్వత్తదాదిజస్య) ఏమ్యాదులకును (ప్రాయస్తు స్యా త్కిమాదిక స్యేతః) వేర్వేరుగా సంధి చెప్పినచింతామణి ఏనిశబ్దమువిషయ మై యిట్లు నొడివిన డనుటలోఁ దప్పలేదు. స్పష్టతయే ప్రయోజనము. తదాదిసంధికిని గిమాదిసంధికిని వైకల్పికప్రాయః భేదము గల డని వజ్జిలవారందురు. అట్టిభేదము లేదను నభిప్రాయ ముచిత మని స్థలాంతరమున స్పష్ట మగును.

కాఁగాఁ దిశ్శుద్ధశేషస్థిమన్ అన్నచింతామణిమతమునందు సూరిపక్షమునను శబ్దగతసకారమునకు ద్రుతత్వాగీకారము లేదని గుర్తింపఁదగును.

వి.వి కూడ శబ్దగతసకారమును ద్రుతముగా సంగీకరింపకయే బహుళముగా ద్రుతకార్యముల విధించెను. ప్రౌఢవ్యాకర్త ప్రత్య యాగమాన్యయాత్మక మయి యత్వవిశిష్టంబ గురకారము ద్రుత

మనుటలో శబ్దగతనకారము ద్రుతముగా దనియే స్పష్టము చేసినట్లయినది. తానునేనులందలి నువ్వమును జంతామణినలె జిక్కుయను ముస్థానమున నై నదిగానే తత్తద్ద్రుతములందు నిర్ణయించుటచే నామ్యువి ప్రత్యయాత్మకము నైనవి. (వలెనుప్రభృతులతో ద్రుతము శబ్దావయవ మని తలచుటచే గావలయు సూత్ర 'విభక్త్యాగమచ్ఛాన్ నుద్భృత' యనుతసలక్షణము నుపేక్షించె. ప్రాథ. చింతామణిలో వలెనుప్రభృతులలో గూడ నాగమ మని తలంచుచుండనవు. కన్ - దోయి అని యుదాహరించుటలో సూత్రవిలక్షణవృత్తి యేదో స్పష్టమయిన గాని యాతనిమతమున శబ్దగతనకార మెప్పుడును ద్రుతముగా దని నిర్ణయింపరాదు.

వి. వి. 'అన్యస్యాపినోః' అనుదానిచేత ద్రుతకార్యముల నగ్గీ కఠించుచున్నది గదా యని శబ్దగతనకారమును ద్రుతముగానే యితర స్థలములందును ధత్కర్త భావించె నని చెప్ప నక్కర లేదు. ద్రుతము కార్యము లవుచున్నను నయ్యది ద్రుతమే కా నక్కర లేదు. చిన్నయ ప్రాంతాదులకుఁ దొలియచ్చమీఁదివర్ణములకు లోపమును నుగాగమమును గ్రొత్తయెడలోపనుగాగ నుద్విత్వములును జెప్పి పినప నన్యంబులకు సహిత మట్టికార్యము లవుటను జేర్కొన్నాడు. తొంబది మొదలగువానిలో నాయుకార్యము లున్నను నయ్యది యన్యము లని పేర్కొనియుండుటంజేసి ప్రాంతాదులలోనివిగాఁ బరగణింప వీలు లేదు గదా. ప్రాంతాదులలో లేని వై నప్పటికిఁ బ్రత్యేకవిధానము ననుసరించి ప్రాంతాదులయెడ నగుకార్యములును బొందుచున్నవే కద. అదే విధముగా నాయువిచ్ఛి నున్న 'న' వర్ణమును ద్రుతముగాఁ జెప్పకయే (తదంతము ద్రుతప్రకృతికమును గాదు.) ద్రుతకార్యవిధానము ననుసరించి తత్తత్కార్యముల నందు నని చెప్పట యొప్పునే కద.

అన్యంబుల కనుకాల. లక్షణములో తొమ్మిది మున్నగునామా శబ్దముల కాయైశబ్దములు పర మగునపు డాయుకార్యములు చెప్పి బడినవి. కాని అట్టివాని కెల్ల నెల్లయెడల నాకార్యములు కాన్పించవు. కావుననే సూరి వానిని బ్రాంతాదులతోఁ జేర్చక 'యన్యములు'గానే యుంచెను. ఇట్లఁ గూడ నట్లే గ్రహింపఁడగు నుదాహరణము నకుఁ 'గను' శబ్దమునే గ్రహించిన నందలి నకారమున కెల్లయెడల ద్రుత కార్యము లున్నవా? కనుపట్టు కన్నట్టు ఇత్యాదులలో నెఱు లేవు. కను - దోయి 'కందోయి' యనుచో బిందు పున్నది. కను-కప కన్దన యనుచో సరళాదేశమును సంశ్లేషము నైనది. లోప మనలు లేదు ఇట్లు మిగిలిన ద్రుతప్రకృతికములవలె నిట ద్రుతకార్యము లెల్లయెడలఁ గానరావు గావున వీనిని ద్రుతప్రకృతికములుగాను నిఘటించునర్థమును ద్రుతముగాను నంగీకరింపకయే ద్రుతకార్యములను నిధించుటయు సముచితమే యవుచున్నది. ఇట్లే కన్దెఱుచె నని యవుటయుఁ గందెఱుచె నని కాకుంటయు మున్నగుకీర్తిస్థలములను సాధించుటకయి యిందలి బహుళపద మెట్లును బ్రయోజననంత మయి యున్నది.

ఇట నహోబలుఁడు 'అన్యస్యాపి నోః' అనుదానిచేత శబ్దగత సకారమునే ప్రస్తావింపకుంట గమనార్హ మయ్యున్నది. ఇచ్చట 'నోః' అనుదానిచేత విశేషార్థకనువర్ణకమునే గ్రహింపవలయు నని మూతఁడు భావించే నేమో యనియు సందేహింపఁడగియున్నది. 'నో రన్యస్యాపి' యనుకాఠికకు వివరణముగా 'కిచ్చ నువర్ణ కేఽచ్చల్లోపే ద్రుతప్రకృతి కత్వం సిద్ధ్య తీతి చెడు నిహముంబరంబని మొదలు వెట్టి తుదివఱకు నిట్టివిశేషార్థకనుప్రత్యయమునే యుదాహరించెను. కాఠికయందలి యుత్తరార్థముచే నిది యొక్కటియ గ్రహింపఁడగు నని యూతనియభిప్రాయ మేమో. అయిన నిట నీతఁడు 'నువర్ణ కేఽచ్చల్లోపే' యనుటచే వర్జ్యలవారివలెనే స్వరలోపము చేసియే గ్రహించె నని స్పష్టము.

‘అన్యస్యాపి నోః’ అని నన్యమున కని కారిక చెప్పచుండగా నం
గుల్లోపము ప్రసంగము చేయు శీలో యర్థము గాకున్నది. తానునేను
ప్రభృతులందును స్వరలోపము చేసియందుటంబట్టి పొల్లునకారమే
ద్రుత మగునభిప్రాయము గూఢమర్థమునకుఁ గారణ మని యూ
హింపవచ్చును ద్రుతాద్వితీయగు కారికయొద్ద ద్రుతశబ్దము నువగక
మను గూఢ భోజిమ నని మఱొకఁడును స్పష్టము చేసియున్నాఁడు.
ఆవివరణమునకు మునక్కింకయు లో ‘సత్కృతీయును, ప్రజయును
నానంద-అని మఱొకఁడు నిరూపవచ్చును. అట్లు నున్న నీచువర్ణకమే.
(అనుతాం యువర్ణాన్తత్వ మేన. త దుపరి నన్యక క్తి వివేకః’ అని యిటఁ
జెప్పుట గుర్తింపఁదగును.) అట్టియొకఁడు బ్రస్తుతస్థలమున నుల్లోపప్రసం
గము చేయకున్నది యింకను నాతనివ్యాఖ్యానపద్ధతికి బాగుగా సరి
పడియుండెడి. అన్నచు నఖండ - అనునది యిట్టిది గాదు. అట్లు
లక్ష్యముగా నహో. చూపెను. అయినను సత్కృతీయును సత్యంత.
అనుకీర్తనములలో విశేషార్థకమనర్థకమునందు ద్రుతాత్వాంగీకారము
స్పష్టమే కద. ‘నోః’ అననది యెంతయు దానికి సరిపడుచున్నది.

‘స్వస్తయో రపి’యని పూర్వార్థమునఁ జెప్పుటయు నీయునులు
‘సుస్యేవ’ యని ప్రథమముందే యున్నటయుఁ గొంచెము సరిబంధము
గల్గినవిగాఁ జూచుచున్నవి. ఈయహోబలునివ్యాఖ్య ననుసరించి యట్టి
నన్యకముచూత్రమే గ్రహించిన బాగుగనె యుండును. కాని కారిక
యందలివిహితవము ప్రయోజనవంత మగునా? దానికి ద్రుత
కార్యము లెల్లయొకట నెట్లు నవుచునే యుండును గదా. ‘ఉత్వయతౌ
వనకారౌ స్యాతా’ మ్మనుచోట నున్యకమునందునలె నీచువర్ణకమునందు
ద్రుతత్వమును గుర్తింపవచ్చునా? సందేహము లేకుండుటకై ద్రుత
కార్యములు విధించె ననఁదగును. సుసంతయులపై నవునది యున్నటచే
దీనికి ద్రుతకార్యములు ప్రత్యేకముగా విధింపఁదగు ననవచ్చును.

కాని ఉల్లోపే ద్రుతప్రకృతికత్వం నిర్ధ మ్మనుః హోపక్షమున
సనవసరమే యపు

శబ్దగతనకారముః ద్రుత మనుట నిరధారము :

‘అశ్మస్యాపి నోః’ అనుచో శబ్దగతనకారము గ్రహింపనాసిన
యవసర మున్నదా యన్నవిషయము పరిశీలనార్హము. దీనియర్థము
చూతము. వజ్రలవా రిట ‘మ్రాను-ఏను మున్నగువానితుదిఉకారము
కవిభల్లట’చేతను ఏనిఅనుదానిలోనితుదిఉకారము అశిశ్చార్థస్వేతః
అనుసూత్రముచేతను లోపింపఁగా’ అని చెప్పిరి. (వ్యా.సం.స. : 97.)

1. మ్రాన్పడు అనుచో సరళాదేశము రాక గొల్పుటకు బహుళ
శబ్దమే సాధక మనిరి. (297) (మ్రాన్పడు అని కాక మ్రాన్పడు అని
యీయవలెను నచ్చెన్ కొడు కని యున్న సరళాదేశము గానేర దని
కదా పీఠిమతము.) ఇట నైరది యుత్వతోపము. అదియు సీకారికచే
నైరది గాదు. కవిభల్లటసూత్రముచే. ఇంక దానికి ద్రుతకార్యము
లేదు లేవు. దీనికి ద్రుతత్వము నంగీకరింప నేల? బహుళపథముచే
గా దన నేల? అనవసరము. ‘మ్రాగన్న’ అనుచో ద్రుతకార్య
ములు గతవు వానికయి యిది ద్రుత మనవలయునా గ్రోత్తాదిత్వమున
ని.వి.లోను అన్యంబుల కనుదానిచే బాలవ్యాకరణములోను సాధింపఁ
గలియున్నది. మ్రాన్గన్న అనురీతిరూపములు లేకుండుటకు నిట
గమనార్హ మైయున్నది. (వజ్రలవారు దీనిని నిటఁ బ్రీత్యనింపలేదు.)

2. ఏను + పది. ఏబది యనుచో సరళాదేశావికము గలదు.
కాని యిదియుఁ గ్రోత్తాదిత్వము అనురీతిపై విధానమవలనన సాధ్యము.
ఏను ద్రుతప్రకృతిక మనరాకుంట పూర్వ ముక్తము.

3. కన్దవ, కన్దోలు అనువానివిషయ మితకు ముందుక్తము.
(కనుగవ కన్దవ, కనుగోనలు, కన్దోనలు అనునవి వాలుఁగంటి, వాంగంటి

యనుకీర్తిని సిద్ధింపఁగలవు. కావున వీనికియి కన్ (ను) శబ్దము నిట సంఘ్రహింపఁని సీచయవసరము లేదు. ద్రుతత్వాంగీకారము లేమింజేసి కన్పట్టు మున్నగువోట్ల ద్రుతకార్యప్రసక్తియు నుండదు. అట్లే చంగ వేత్త్యాదిప్రసక్తియు లేదు. (బహుళపదముచే సమన్వయింప నేల?) 'కన్' శబ్దమున్న శ.ర. కన్గలిగి యని చూపుట నట శబ్దగతనకారము ద్రుతత్వము నిరూపింపఁబడినట్లెంచరాదు. ప్రథమాంతమగుట (కన్) పైనికారము గనడదవాదేశసంబంధి యని గుర్తింపఁదగును.

4. ఇంక 'ఏని' దీని నిట నెట్లు కేర్కొనిరో. అన్యస్యాపి నోః అనుచుండఁగా నువర్ణమును గ్రహింపక నకారమును గ్రహించుటయే యచితముగా లేదు. పైఁగా నివర్ణము (సంతలియిత్వలోపానంతరనకారము) గ్రహించు టెట్లు? అపిశబ్దార్థస్థైర్యత యనుసూత్రము సార్థక మగుటకు హల్పరకత్వమునను దానిచే నిత్వలోప మగు ననియు రామునే నీతనేఁ గొల్తు నని యవు ననియు నహోబలుఁడు చెప్పినదానిని వీ రంగీకరించిరి. కాఁగా హల్పరకతలో స్వరలోపవిధానముచేత ద్రుతకార్యములు చింతామణియందే సాధించియున్నవీరు దానిని 'నోః' అని చెప్పిన కారికయొద్దకుఁ దే నేల? చింతామణిమతమున ద్రుతకార్యములు నిత్యము గానలయుటంజేసి యట్లు గాదు బాహుళక మని నవరించుటకా? బాహుళకక్షణ మిందున్నదా?

వజ్రలవారే "ఏనిశబ్దము లుప్తాచ్చ మగునపుడు అందలి ద్రుతముమీఁదిపరుషములకు సరళాదేశాదికము తాకుండుటకు (అనఁగా పరుషమునకు సరళములను ద్రుతమునకు బింద్వాదు లని యర్థము పరుషములకు సరళాదేశాదికము గాదు.) తాకుండుటకుఁ బ్రాచీన ప్రామాణికవిప్రయోగములు గప్పట్టుట లే (శా. సం. స. 291) డనిరేకదా. 'ఏంతే కృప' యను దశాప్రయోగము నిటఁ జూపుటంబట్టి యిది సాధించును దేశముతో బాహుళకవిధితోనికిఁ దెచ్చిరేమా.

(ఈయూఘనికప్రయోగప్రవర్తనమునుబట్టి ప్రాచీనప్రయోగ మప్రామాణికమును వీరికి లభింపలే దేమో.) ఈప్రయోగమునకై యధర్వణుడు ఫలానుమేయముగా 'నోః' అని ప్రారంభించి 'ఏని'లోనివర్తమనకు సాధించె ననుట నవ్యశక్యము గాకున్నది. ఎంతే కృప అనుచో నేని శబ్దముగాఁ గాక ఏకార మర్థవిశేషమున నైనస్వరముగా (అన్యాయమే) సమన్వయించుచో నీకొంచె విబ్బందియు నుండదు. కాఁగా ఏనిశబ్దమున ద్రుతకార్యములు నియతములుగానే కన్పించుచున్న వని యంగీకరింపఁదగును. అట్టియెడల 'అపిశబ్దార్థస్థేత'యనుసూత్రసందర్భమునఁ జింతామణియందే యాయంశము స్పష్టపడుచుండఁగా నీబాహుళికవిధిలోనికిఁ దెచ్చుట యనవసరము. 'అన్యస్యాపి నోః' అనుదాని కనుగుణమును గాదు.) ఆత్మస్మృచ్ఛబ్దములవిషయమునఁ జింతామణి యాయై యంశములు కేర్పొన్నను సంక్షేపనిపేధ మనునది జ్ఞాపిత మయినదే గాని స్పష్టము చేయఁబడలేదు గావున నందుఁ జింతామణి ప్రాయమును స్పష్టము చేయ నదిగా వినాద్వితీయ మిత్యాదిపూర్వార్థము సార్థక్యము గుర్తింపవచ్చును. కాఁగా నేనిశబ్దవిషయ మీకారికయొద్ద సననసరము.

ఇంక 'ఏమేఁ గర్మము ఎక్కడఁ జరుము (వ్యా.సం.స. 101) అనురీతిగా నిందు ద్రుతకార్యము లున్నవి. (ఎం దేని నొకని అట్లయేని నిభంబు అనుచో ద్రుతమో మీఁదవి శేషార్థకనుశబ్దమో చేరినదనక తప్పదు గదా.) ఏనిని వలెప్రభృతులలోనిదిగా నెన్నఁదగి యున్నటులు లోచుచున్నది. ఏది యే మైనను 'అన్యస్యాపి నోః' అనుస్థలమున ఏనిని గ్రహింప నక్కర లే దనుట స్పష్టమే.

5. వీరు స్థలాంతరమున మ్రాన్పడు కన్నట్లు (ఇక్కడ ద్రుతకార్యములే లేవు గాన ద్రుతత్వాంగీకారమే యనసర మనుట స్పష్టమే.) అనువానియందును 'మిస్వడు' అనుచో గనడవవాదేశ

సూపములను నీకారికచేతనే సాధించిరి. బహుళశబ్ద మున్నది గదా. (వ్యా. సం. స. 93) అవియు సవసరము. శబ్దగతనకార మిది ద్రుత మననేల? బహుళము గావున (సరళములు గాక) గనడదవ లైన వని సమర్థించుననేల? ఇది ద్రుతమే కా దన్న వాదేశము నను ప్రశ్నమాంతతచేతను) శాధ లేదు గదా. మూఁబడు మింబడు కింబట్టి అనురీతివాని కసవసరప్రసక్తి కల్పింప నేల? ఇచ్చువి ప్రాసాది గతము లయియే కాదు (94) మఱి యెచ్చటను గానరావు. కాఁగా మిన్ను శబ్దమునందలి నకారము సయితము ద్రుతముగా నంగీకరింపవలసిన యవసరము లేదు.

‘నో రవ్యస్యాపి’ యనుచోటినుశబ్దము ని-న-మున్నగువానికిని నుపలక్షణ మగుచున్నది. చక్కన - కన్ - చక్కగన్ రాముఁడని కృష్ణుఁ డని రాముఁ డే గృష్ణు ఁడని మొ॥ కాఁగా ‘ఏవ’ శబ్దమునం నుపలక్షణమార్గముచే నిట్టిసమన్వయము చేసి రన్నమాట. ని,న-ము న్నగునవి యిరి. అమున్నగునవి యేవి? నె,నొ,నా,నీనూ-అనురీతిగా నితరస్వరములతోఁ గూడిన వెల్లను గాదు గదా. అయినను వచ్చులవా రట్టివి యుదాహరింపలేదు. పైఁగా ‘నూనె - కలదు అనుచో నూఁ గలదు మున్నగురీతిగా నపహాసము లగు నేమో యనుభయము లేదు. బహుళశబ్ద మున్నది గదా కన్న-చూచె. కంజూచె ఇత్యాదిగాఁ గా దని వారింపఁగలదు.

ఏది యే మైనను గారిక చెప్పచున్నను వచ్చులవారు గ్రహిం చిన ని-నలు పోఁగా నితరస్వరములు గలనకారస్థలములందు కన్నె మొ॥ ద్రుతత్వప్రసక్తియు లే దని నిర్ణయింపనవును. అయిన నిట్టి యెడల వారిమతము ననుసరించి ద్రుతత్వము గలుగవలయు నన్న స్వరతోపము గావలయును గదా. గోనె, కన్నె మున్నగుస్థలములలో స్వరతోపమునకే (నుననీతరవర్ణములందు) అవతాశము లేదు గావున

ద్రుతత్వము లే దనియే చెప్పవచ్చును, అట్టియెడల వజ్రలవా రిటు 'నిసమున్నగువానికి' అని మున్నగుశబ్దము ప్రయోగింపఁ బ్రయోజన మేమి ?

ఇంక 'నునిన'లు మూఁడు మాత్రమే మిగిలినవి. నువర్ణము కారి కోక్తమే. నినలు విశేషము. వీరి మతమున స్వరలోపము లేనిదే నినల యందలిసకారమునకును ద్రుతత్వము లేదు గదా. అట్టియెడల నేని శబ్దమువందలియిత్వముమాత్రము 'అపిశబ్దార్థస్యేతః' అని లోపించుట చెప్పఁబడుటంజేసి చక్కని (చాయ) మున్నగుచోట్ల నివర్ణమునం డిత్వమునకు లోప మెట్లు? అట్లే ఏనియం దేల రాదు? ఇట్లే నవర్ణ మునం దత్వలోపమున కాధార మేమి!?

'ని'లయం దిట్టిస్థితి సంగీకరించి న్నష్టలవాసు సాధించినది కమ్మం దేనె, చక్కంగ ఖనురీతిరూపము లని గ్రహింపవచ్చును. నినలసకా రము ద్రుతముగా సంగీకరింపకపోవుటచేతనే ప్రౌఢ. నిగాగమమునకు బిందువు (సమా. 13) గుణవాచకనవర్ణకమునకు బిందువు (సమా. 14) చెప్పకొనవలసివచ్చిన దన్నారు వీరు. (వ్యా. సం. స. 103) ఇతరస్థల ముల నాశండు విధింపలేదు. అటు ద్రుతత్వము లేకున్నను నిబ్బంది లే దని వజ్రలవారినుత మెన్ననచ్చు. కాఁగా నిందు నిసవర్ణముః ద్రుతత్వము నకుఁ బ్రయోజనము కన్ముందే నె, చక్కంగ.

ఇందుఁ గమ్మందేనే యనురూపసాధనమునకై నిగాగమమున ద్రుతత్వమును ప్రౌఢ. అంగీకరింపలేదు. బిందువును విధించు స్పష్టత కని యట గమనించితిమి. 'నివర్ణక స్సస్యద్భహుళ మదంతా' త్తేని. వి.వి.కూడ నివర్ణకము బహుళ మని చెప్పట గమనార్హము. కావున బాహుళికముచే నుగాగమము చెప్పకొనుట యచితము. ఈ 'ని' లో ద్రుతత్వ మంగీకరించుట సరి కా దని వీరే చెప్పట యట గమనించితిమి.

ఇంక నవర్ణకము : పయ మున్నది. దీని చిం.,వి.వి.లు విధింప
 లేదు. 'అన్యేచ' యనుదానిచే సాధింపఁబడును. నవర్ణకమున స్వర
 లోప మెట్లన్నప్రశ్న మట్ల యుండుగా (పైనివర్ణకమందువలె) ఇది
 యెల్లయెడల ద్రుత మగుచున్నదా? నల్లన చూచి అనుచో నల్లఁ
 జూచి నల్లం జూచి యని యీపక్షమున నుండును. దిక్కు తెల్ల
 (తెల్లన-కాగా) : తెల్లంగా తెల్ల న్నాఁగ అనుకీర్తి నుండుగా? బూశ
 పతముచే ద్రుతకార్యములను వారించుకొనవలసినయవసరమే యేర్పడు
 నపు డసలు ద్రుతత్వాంగీకార మనవసరమే యవసరమైనది. నల్లల
 వారు 'చక్కంబడు' అనునదియఁ జూపిరి (1.70) చక్కంబడు చక్కం
 బడు చు చక్కంబెట్టు మొదలగునవి శబ్దపల్లనములు. అట్టియెడల
 నున్నబిందుసరళములు ద్రుతకార్యములే కాని యయ్యవి నవర్ణము
 నందలిద్రుతత్వముచే నైన వని చెప్ప వీలు లేదు. వి.వి. చెప్పిన
 'కేచిచ్ఛబ్దవిశేషా స్పృశ్యః క్రియాయోగే ద్రుతాన్వితాః' అనుకారిక
 ననుసరించి చక్క - పడు, చక్క - పెట్టు అనుచో ద్రుత మాగమ మైన
 దని గ్రహింపఁదగును. చక్కంబడు అనుదానిప్రేరణరూపమే చక్కం
 బడు అనునది. నల్లలవారు నహోబలునివ్యాఖ్యానమునే యీ
 కారికయెడ సంగీకరించి వెల్లఁజూతు ననుకీర్తివాని నుదాహరించిరి.
 (న్యాయసం.ప.1589) వెల్లన్పాటు ననుకీర్తిగనె చక్కన్నడు ననుకీర్తి
 సంక్షేప (స్వత్వ?) రూపములు లేకుండుట గమనింపవచ్చు. (పూజ్యత్వే
 సద్రుతః : గారు; అనుచోమాత్రము అయ్యనారు ననుకీర్తిద్రుతకార్యము
 లున్నవా?) విలక్షణార్థాభిధానుకము లప్రసక్తపల్లనములు మార్గాం
 తరసిద్ధము-లవుటచే నవర్ణకనకారమున ద్రుతత్వము సంగీకరింపఁ బని
 లేదు. చక్కంబడు ననుకీర్తిని బ్రత్యేకముగ నైన ద్రుతముచే సిద్ధించునవి.
 నిజమునకు నల్లలవారన్నట్లు నవర్ణకసంబంధియే యన్న స్వరలోప
 మయినఁ గదా వారిమఱియున ద్రుత మవునది. స్వరలోపము లేనపుడు

ద్రుతత్వమును లేదు గావున చక్కన-పడు, చక్కనవడు, చక్కనమెట్లు ననురీతిరూపము లుండవలదా? నవర్ణకమ-తోడిరూపము లట్టి వున్నవా? నవర్ణకమునం దిటు స్వరలోపము నిత్య మనవలెనా? దాని కే మాధారము. కాఁగా తెల్లబడు, పల్లబడు మొ॥ నిచ్చోటిద్రుతము నవర్ణకసంబంధి గాదనియే నిర్ణయింపఁదగియున్నది.

ఇంకఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త పేర్కొన్న 'చక్కఁగ' ననురీతిస్థలము లందు ద్రుత మనవలెనా? ఇటు ద్రుతకార్య మన్న బిందువును మీఁద సరళమును. గనడదవాదేశమువలన సరళ మెట్లును సిద్ధ మైనది. ఇంక బిందుతే విశేషము. అందుకే ప్రౌఢ. బిందుమాత్రము విధించినది.

నవర్ణకమువిషయమున నిట్లు సామాన్యముగా నిర్ణయింపఁగా తెల్లన-కన్, తెల్లంగన్, నల్లంగన్ అనురీతిగాను రూపము లేర్పడ వలసియున్నవి. ఇట్టివానింగూర్చి వజ్రులవారే యొక్కచోఁ దెల్లది విశేషణములు ద్రుతప్రకృతికము లన్న "తెల్లన్-కన్ తెల్లంగన్. తెల్లంగన్ మున్నగు ననిష్టరూపములను శంకించి యట విశేష్యముండు ననిరి. 1270 ఛటలోఁ గూడ నిట్ల సమన్వయించిరి. కాని యిట నొక యనుమానము. తెల్లంగన్ తెల్లంగన్ అననవి యనిష్టము లని వారే యంగీకరించిరి గదా. విశేషణములు ద్రుతప్రకృతికము లనిరి. కావున విశేష్యములకుఁ గళాత్వము గల్పించి యట్టిరూపములను వారించిరి. ఏ మైనను విశేష్యములపైఁ గాను వచ్చు ననుట స్పష్టము. చల్లన-కాను అనుచో విశేష్యముపై నైనదా? విశేషణముపై నైనదా? ఈనవర్ణకాంతములు విశేష్యములె యనఁగా ధర్మవాచకములె (వ్యా.నం.స.1271) అనిరి గదా. చక్కన అనువిశేష్యముపైని వలె తెల్లన అను విశేష్యముపైనే కాను నిల్వఁగా చక్కంగావలె తెల్లంగా నని యనిష్టరూపము తప్పనా? ద్రుతప్రకృతికత్వము సహజనాంతర వలన విశేషణములకుఁ గల్గనవర్ణకములో స్వరలోపముచే విశేష్యము

అకుఁ గల్గినది. ఇంక విశేషణమును స్వీకరింప నేమి ? విశేష్యము స్వీకరింప నేమి ? విశేష్యస్వీకరణమువలన తెల్ల-గన్ తెల్ల(న)ం-గన్ అనురెండురూపములవుట విశేష మనదగు. విశేషణములు ద్రు.ప్ర. అని వీరియభిప్రాయము అయినను (చక్కంగ అనుచో) విశేషణము నిల్విన తెల్లంగ అవును గదా. కాని విశేష్యము నిల్వినను చక్కంగ అనుదానినలెనే తెల్లంగ అనురూపము పైతము కాక తప్పలేదు.

అయినఁ బ్రస్తుతకారికలో బహుళపద మొకఁ డున్నది. కావునఁ చక్కంగ అనుచో ద్రుతకార్య ముంటయుఁ దెల్లగ అనుచో లేకుండుటయు నూహితమా ? వీరు పైఁ బరుషము ద్రుతమునకుఁ బర మగుటచే నైన దని తలఁచిరి. అట్టియొక మీఁ దిపరుషము సరళ మైన పిదపద్రుత మే మవు. 'అశ్రుతచర మగునిట్టిస్థితి నిటఁ జెప్ప నొప్పుదు. అట్లు గాక గనడదవాదేశముగా ననున్వయించు నెడల సరళపరకతతో ద్రుతలోప మయి చక్కగ ననియు నవును. బిందుం పృథదన్తి తం క్షించి తేజించి త్తని యున్నది. కావున నుడు పూర్ణ బిందువుమాత్రమ యయి చక్కంగ ననియే యవు. యతి ఖండబిందు వెట్లు ? చక్కన-కన్ చక్కంగన్ (99) అని వజ్జలవారు ఖండబిందువును గుర్తించి యున్నారు. ఏ మైనను చక్కంగన్ అనునీతి సంశ్లేష (స్వత్వ) రూప ములు గానరావు. అందుకే వజ్జలవారిమతాన సరళమును ద్రుత కార్యముగాఁ జెప్పకతప్పదు. పైఁగా నిట స్వరలోపాసంతరము ద్రుత ప్రకృతికము కాఁబోవుచున్నది. కావున గాదేశము తేయుటకు నంత వఱ కాగవలయును.

అయిన నీచక్కంగ, చక్కంగ అనురూపములకయిమాత్రమే నవ్వర్ణమునకారమునను ద్రుతత్వము సంగీకరింపవలయునా ? వజ్జలవారి మతముననే యవసర మనిపించుట లేదు.

తెల్లగ, తెల్లంగ మున్నగునన్నిటరూపములు వాఁతించుటకై యట వీరు కానువిశేషణముపైఁ గాక విశేష్యముపై నిట్లు ననిరి. చక్కశబ్దము నెడల నట్లే కావచ్చును. కాని నల్లారులు విశేష్యములుగ నుంట యగుదుగఁ గావచ్చు. కావున విశేష్యముగా వివక్షింప నవ్వఁగాక. కాని 'చక్క' అనునది విశేష్యముగాఁ గానరాదు. దాని యెడల విశేష్యతావివక్ష యెట్లు? చక్కంగ ననుకీర్తిరూపములను గఁపు గావునఁ బ్రయోగానుసారముగా చక్కగ అనుకీర్తిరూపములకై విశేష్యముగా వివక్షించుకొనకలెప్ప తనఁ బని లేదు. (పచ్చినవాఁడు మొ॥ 'సమానముల' సిద్ధికై గదా వీరట్టివానిని స్త్రీసమములు చేసిరి) సూ॥ని॥ చక్కన్ తెక్కుచు చక్క నెదుట ననుకీర్తిగా నీయది క్రితూ విశేషణ మవునపుడు ద్రుతాంత మవు నని కేర్పొన్నది. ఇది యొక మ్యామే. శ్లో॥ ఇట్లన లేదు.

కాని కాను విశేషణరూపములపై రా దనుట కాధార మేమి? న్యాయము విశేష్యము. న్యాయ్యము విశేషణము. (వ్యా.సం.స. 1677) తస్మాదా న్యాయ్యముగా అనుపదములు క్రితూవిశేషణము లనంబడు (1676) బా॥సా॥పే॥ న్యాయ్యముగా అనియె యుండవలయు నని నియమించుటను వీరు నిరాకరించిరి. అట్లయ్యను న్యాయ్యముగా ననుకీర్తిగా విశేషణముపై రావచ్చు నన్నంతవఱకే సంగీకరించిరే కదా. అట్లే చక్కన్ అనువిశేషణముపై జేయనవకాశ ముండనేయున్నది. విశేషణములు ద్రుతప్రకృతికములే (కావు.) యని భావించువీరి పక్షమునఁ బైరూపములు గాకుంట విశేషమే.

వజ్రులవారు చెప్పినట్లుగనే చక్కన - కాన్ అనుదానినుండియే చక్కంగ ననురూపము సాధించుటతో ని-కొకయిబ్బందియు నున్నది. సవర్ణమునందు స్వరము తోపించునపుడు గదా దానికి ద్రుతత్వము సిద్ధించునది. చక్కన్ ననుకీర్తినంశిప్త (స్వత్య) రూపమును బాహుళ

కము గాన వచ్చింతురు. కానీ యనలుక స్వరలోపమే చేయకున్న నేనును. చక్కనగా (తెల్లనగా) మున్నగుతగా ధూపముండవలదా? గా.ని. ఒక మాధునిప్రయోగము చూపినది. కాగా చక్కనగా అను తిరూపములు ప్రాచీనములు గామింజేసి (అధునికములును) యట్టిపి వాంఛవలె నన్న నవర్ణమునందు స్వరమునకు నిత్యముగా లోప మగు ననవలె. నింతకంటె పేరు తమవిశేషణరూపమునె యిట నిల్పు కొన్న సరివాడొడిది. చక్కశబ్దమునకే కాక తెల్ల మున్నగుకొన్నింటికిని నిఘంటువులు విశేష్యతను జూపియుండలేదు. అట్టియెడల వీనికి విశే ష్యతానివక్షయం బ్రకమాంతతయు మున్నగుతినమన్వయము సరి కాదు. ఏ మైతను నవర్ణకమునందు స్వరతోపముఁ జేయునీతిప్రక్రియలోఁ బెక్కు లనిష్టము లేర్పడుచున్నవి. కావుననే ప్రాధవ్యాకర్త నవర్ణ కమునందు ద్రుతత్వము నంగీకరింపక (గనడవవాదేశమువలన గకారము రా) బిందుమాత్రమును జెప్పికపద్ధతి యుచితమే. కానీ మాత్రండును తెల్లంగ మున్నగువానికిఁ బ్రసక్తి గల్గించుట యుచిత ముగా లేదు.

అస లిచ్చట ద్రుతత్వము సిద్ధించుటకు వీలుగా నవర్ణమునందు స్వరలోప మెట్లో వివరింపలేదు పేరు. 'అన్యస్యాపి నోః' అనుకారికా వ్యాఖ్యానమునం బ్రధానస్థలమున నవర్ణకము ప్రసక్తియే గానరాదు. పునరుక్తి వారిచిరి. ఇటం బ్రస్తావించినయేనిలోనియికారమునకు 'నపి శబ్దార్థస్యేతః' అన్నది లోపముఁ జెప్పచున్నది. దీని కాధార మేది? వెల్వెల (811) మొదలగువానివలె నియ్యదియు 'నన్యేషాశ్చ ప్రయోగమహితానా' మ్యునుమాత్రముచే నాధించుకొనఁదగు నని యభి ప్రాయపడి లేమో స్పష్టము చేయలేదు. అట్లయిన వెల్వెలవలె చక్కన్ - కను 'అని యైవట్లే వెల్వెటియ (811) అన్నట్లుగనే ఏని తోనియికారము పైత మిమాత్రముచేతనే తోపించు నన్న 'అపి

శబ్దార్థస్వేత యన్నది వ్యర్థమగు నేమో కదా. అట్లది వ్యర్థ మగుఁ గావున 'అన్వేషణ' మాత్రముచే రాదు. ఇటుని కొకయాభారము తేదు గాన నిట్లు నచ్చు ననవలె నని యభిప్రాయపడి రననచ్చును.

ఏ మైసను నవర్ణకమున స్వరలోపముచే ద్రుతత్వము నంగీ కరించుట యవర్ణక మని తేలికది. (విశేషణములు ద్రుతప్రకృతికము లును గావు. అట్టియెడలఁ జక్కంగ ననురూప మెట్లు?

చక్కంగ ననుశ్రీనాశప్రయోగమును జాగ్రత్త. చూపిరది. నష్టలవారు నదియే యిచ్చిరి. తిక్కనాదులు ప్రయోగించిన చక్కంగ బడు చక్కంబెట్లు నన్నని మార్గాంతరోద్ధములు. చక్కంగ అన్న డొక్కటే విశేషము. దానినే ప్రౌఢవ్యాకర్త పేర్కొనియున్నాడు. ఇది చిం,వి.వి. సమ్మత మని నిరూపించుటకు వీలుగా నష్టలవారి సిద్ధాంతము ననుసరించి నన్న మూలర్పణలకాలమునందలి యట్టిప్రయో గము చూపన సమము. అయినను సాధింపఁజూచుట విశేషమే. చక్కంగా (శబ్ద 28) అనుతిక్కప్రయోగమున సూ. ని. ఇది చూపిరది.

సూ॥ ని॥ చక్కశబ్దము క్రియావిశేషణ మవునట్లు ద్రుతాంత మగు నని పేర్కొనచున్నది. చక్కన్ జెర్కచు చక్క నెరుట నిలువ ననుకీతివానితోపాలు చక్కగా, చక్కంగ అనువాని నిటఁ జూపుట యట గమనార్హము. చక్కన + చెర్కచు చక్కన్ జెర్కచు నని నవర్ణమునకారమునకు ద్రుతత్వముచే సాధింపఁగలను. చక్క నెరుట ననుచో చక్కన-ఎరుట సంధి జరిగి చక్క నెరుట నని యైన నన్న సంధ్యభావపక్షమునఁ జక్కన యెరుట నని యుండవలె నట్టిది గలదా? అయినఁ గ్రియావిశేషణపక్షమున ద్రుతకార్యములకు ద్రుత మెట్లున్నది ప్రశ్నము. 'క్రియాయోగే ద్రుతాన్వితా'యనుదాని ననుసరించి ద్రుత మైన దనుకొనవలె. నవర్ణకమునకు బిందువు విధించినప్రౌఢ

వ్యాకర్తృచుతమున 'చక్ర నెదుట నిలున' ననుకీర్తివి విశేషములు. ఏ మైన నీయది విశేషము.

ఇట్లు పరిశీలింపగా శబ్దగతనకారము ద్రుతమే యనుటకుఁ దగినప్రబల మైనప్రమాణము నిశ్చయింపరాదు. ప్రయోగములు ప్రబలాధారములు గాకుండఁగా లక్షణమునను నాధారమే కానరాదు.

కాఁగా 'నన్యస్యాపి నోః' అనుచో శబ్దగత 'ను' వర్ణమును గ్రహించుట యవసర మని ప్రయోగములు నిరూపింపజాలకున్నవి. 'నో రన్యస్యాపి సర్వం స్యా'త్తనుటచే నీచోటఁ జెప్పిఁ ద్రుతకార్యములు సాధారణము లనవచ్చును. అనఁగా వృత్తస్థలమునందే కాక సమస్తస్థలములయందును బ్రవర్తింపఁజేయ నవకాశము లేకపోలేదు. బహుశః అందుకే వజ్ఞులవారు కన్దోయి యనుకీర్తిగూడ దీనికి లక్ష్యములుగా భావించియుందు రనవచ్చును. అయ్యది సమాసస్థలములయందును వర్తించుట విశేషమ యనవచ్చును. 'స్వత్వం ప్రక్షేపతా బిన్దు స్సమానేన ప్రయోగతః' అనియు 'ఆద్యతృతీయా తు నయక్తా శబ్దవిన్మతే' యని యింకొకసాఁగియు సమాసమున లోపమునుమాత్రము వి. వి. స్పష్టము చేసినది. అట్టి వి. వి. ఇట సర్వం స్యా త్తనుట కుదురునా? అనఁగా వృత్తస్థలములయం దిట్టిదాని కవకాశము కలిమి చెప్పినఁ జెప్పవచ్చు. సమస్తస్థలములం దెట్లు? 'నో రన్యస్యాపి' యను విశేషారంభముచేఁ గన్దోయి, కన్దన యనుకీర్తినమాసము లిట సాధ్యము లే యగు ననఁదగునా?

కన్ ప్రభృతులలోనినకారము ద్రుత మనుటచేత 'కన్ దోయి' యనుకీర్తినమాసములందు 'ద్రుతస్య సర్వత్ర లు క్సమానేషు' అను మాత్రముచే లోపము రాక లేవ్వదు. అంతకుముందు వి. వి. కూడ సమాసస్థలములలో లోపమునే యంగీకరించియుంట స్పష్టము. ఇట ద్రుతము లోపింపకుండు లేమి? ఈ వి.వి. నచనము కేవలము సమస్త

విషయకమే యన వీలు లేదు. వజ్రలవారును రామునే శీతశ్లేః గొల్తు ననుకీర్తి విట లక్ష్యములుగా స్వీకరించియున్నారు. కాఁగా వ్యస్త సితిలో నీవిధి సార్థకమే యవుటచే విధానసామర్థ్యము నాశ్రయించి ద్రుతలోపము వారింప నవకాశము లేదు. అందుకే వజ్రలవారు సయితము “సమాసములందు విధింపబడినయాగమద్రుతములకు విధాన సామర్థ్యమున లోపము గలుగదు. ‘క్వచిద్భవే’త్తను చొప్పన నావ యవికనకారమునకు లోపము రా (వ్యా.సం.స.329) ధనిరి. కాఁగా నిట ద్రుతలోపమును వారించునది క్వచిద్భవే త్తనుకారక. అయ్యది యందులకు సమర్థము కా దన పైని స్పష్ట మగును. (చూ. అను. 2)

దానినిబట్టి వజ్రలవారు కన్ - కవ అనుచోట్లయందలిద్రుత మనుకొన్నశబ్దగతన కారమునకు ‘నస్య లోపశ్చ నేష్యతే’ యనుదాని ననుసరించి తోడమను వారించికొని రవియు సయితను నయ్యది యుహో బలతతివ్యాఖ్యానించినందుండేసియుఁ గవిజనముడననుసం దున్నను నందుఁ గొన్నియహోబలపండితీయముకంటె భిన్నముగా నుంట్ల స్పష్టమే గావునను నాపాఠ మహోబలతతిచేత చూడబడినదని నిర్ణయింపఁ నన కాశము చాల ధనియఁ దత్ సానమున నున్న ‘వైకృతేత్ర కదాశిచ’ యన్నదే ప్రమాణముగా నెంచఁదగియున్న ధనియు స్పష్టము. కావున వజ్రలవారి ప్రక్రియ కుదురకున్నది.

అట్టియెడల ‘క్వచిద్భవే’త్తనుదానిచే ‘నస్య లోపశ్చ’ అనుకీర్తి యర్థము గ్రహించి యందువిశేషప్రయోజనము గల దనరాదా యన వచ్చును. ‘నస్య లోపశ్చ’ యగుపాఠమును (ఎఱుగక) వ్యాఖ్యానింపనియహోబలఁ డీకారక కారితీగా నగ్గముచేష్టియై ఁడలేదు. దీనికి మూల మనఁదగినయప్పకవీయము ననుసరించియు నట్లు చెప్పువీలు లేదు. కన్దోయి, చన్దోయి యనుకీర్తి నుదాహరించినయహోబలుఁడు ‘ప్రాణిమాత్రస్య సంశ్చుతిః’ (వజ్రలవారు సంస్థితి యన్నను సంతే

గద) అనగా హల్లుమాత్రమే మిగులున దగు ననియు ననగా నచ్చు లోపించు ననియుఁ జెప్పబు స్పష్టమే. ప్రాణిమాత్రస్య అనునది కేవలము ద్రుతమునే బోధించు ననుటమాత్ర మెట్లు? (వాల్మీకి) ఇంకను మీరు మతమున ద్రుతము హల్లునకారమే యగుటంజేసి ప్రాణిమాత్రశ్రుతి యన్నను, స్థితియన్నను లోపాభావముతో పాలు బింద్వాదివికారములు లేమియుఁ జెప్పకొనవలె. అన్వయం బనుకీతిగా న్యోగ్యములలో మీఁదిపరుషములకు, సరళములును గావు. అబ్బియెడల దానికి ద్రుత కార్యము లేవియు రానుండుగా ద్రుతత్వా గీకార మననము కదా. కెరుడక అనుకీతిస్థలములందే యరసర మవు. అబ్బియెడల కెన్డక అనుకీతిరూప ముండనేరదు. ద్రుతము బిందువికారము నందుచునే యున్నది గదా. ప్రాణిమాత్రశ్రుతి లేదా స్థితి యను టెట్లు? లోపము లే దని మాత్రము చెప్పిన లోపింపనిమాత్రము యథాసంభవముగా ద్రుతకార్యముల నంది చరితార్థము కాగలదు. నకార మెట్టిద్రుత కార్యముల బొందక యట్టే నిలిచియుండు ననుటవలన నది ద్రుతము గా దన్న నేమి? కెంజక అనుకీతివాని కెట్లు నది సాధకము గా లేదు: వజ్రం వా రిట్టిని చూపలేదు. వారు మాపితలంబ్రా' లను కీర్తికలములు నిట నది యైనవి గా నని వారివ్యాఖ్యబట్టియే స్పష్టము. అన్వయం బనుకీతి వొండు రెం డిట లక్ష్యము లన్న వారు కన్గన అనుకీతివాని నిటఁ జూపనే లేదు. కన్గవేత్తార్థులు మార్గాంతరసిద్ధ ములు గాన వానికై యీయగ్గ మననము అప్పకవి చెప్పినట్లుగా గనుగన యనునమానము లో నుత్తరలోపముచే కన్గన యని యైన వంటియ. కాని కను - కన. అని యుండనర్హలోప మయ్యి యది ద్రుత మయి ద్రుతకార్యముల నందుటవలనఁ గన్గన యని యైన దను కీర్తిఁ జెప్పరాదు. చెప్పి యీకారికను లక్ష్యము లన్న అన్వయంబు నత కన్కక యని యపరూపము గానలె. కాఁగా నీ 'ప్రాణిమాత్రస్యా'

యనుకారిక సామాసిక్ ద్రుతలో పాభావమును గూర్చి ప్రస్తావించునదిగాఁ గాక స్వరలోపముతో వ్యంజనమాత్రము మిగిలియుండుటను జెప్పనది యనుటయే సమంజసము. అట్టిలోపాభావమును జెప్పవలసినయనసరమును గానరాదు. కెంజడ అనురీతి నొండురెండుస్థలములయెడ 'లుగ్వా' సూత్రమున వాశబ్దమునకు వ్యవస్థచేసి సాధించుకొనసగును. ఇప్పుడు అన్పురం బనురీతిస్థలములును సుత్వలోపము ననుసరించి 'ప్రాణి మాత్రస్య' యనునీకారికకును లక్ష్యములె కావచ్చును. ఈకారిక కవి భల్లటసూత్రవివరణమే యవుటచే కవిభల్లటసూత్రముచేతను నిట్టివి సిద్ధించు ననుట నిర్దుష్టము. (బాల. ప్రకీ. 16)

వజ్రలవారిమతమును బరిశీలింపఁ గన్దొయిత్యాదులు 'నో రన్య స్యాపి' యనుదానికిని అన్పురంబు అనురీతివిప్రాణిమాత్రస్య యనుదాని కిని లక్ష్యము లవుటలోఁ బ్రయోజనము తే డనియు, (వారిమతము ననుసరించి ప్రాణిమాత్రస్య యనున దెట్లును వ్యర్థమే.) స్వరలోపా సంతత మెల్లయెడల ద్రుతమే యవుటండేసి యియ్యవియు 'నో రన్య స్యాపి' యనుదానికె లక్ష్యము లనియు నెఱచనవు. అట్లు వా రొకచోఁ జెప్పటయు వెనుక స్పష్టము. తలఁబ్రాల్పాదుల కటనే కాక 'నో రన్య స్యాపి' యనునిటను బ్రసక్తి తేదు. (అనవసరమును) అట్లయ్యును నిందివి ద్రుతకార్యము లని స్పష్టముగా నిర్ణయింపరాదు. 'అన్పురంబు' అనుచో స్వరలోపము లెప్ప విశేషము లేదు గద. కిస్క వెస్క అనుచోఁ బడమధ్యమున తోపింపఁగా నిందుఁ బదాంతమున లోపించి నది. అనఁగా సరళాదేశాదిద్రుతకార్యము లేవియు లేమి నిది ద్రుత మనుట యసంగతమే. కన్దవేత్త్యాదులవిషయము పూర్వము స్పష్టము. ఇంకఁ గందోయి, చందోయి యనురెండుచోట్లఁ బూర్ణబిందువు గలదు. ఆబిందువునుబట్టి శబ్దగతనకారము ద్రుత మనవలెనా. అ నుచు అన్ను అంచు అనుచో బిందు వున్నను న కార ము ద్రుత మనలేదే.

అందు శబ్దచుద్యమమునం దున్న నకారమునకుఁ జిం బిందువు చెప్పఁగా నిందు శబ్దాంతమునం దున్న నకారమునకు 'సమానే చ శబ్దే నో బిన్దు రిష్యతే' యను వి. వి. వచనము బిందువును విధించుచున్నది. ఇట్టిబిందువు కిసుక కిస్క కింక వెరుబడు వెప్పడు వెబడు అనురీతిగా నింకను నొండురెండుస్థలములఁ గానవచ్చు. బిందు వప్రబుంబట్టి యవి యెల్ల ద్రుతము లవుచున్నవా?

కాఁగాఁ బై విచారణమునుబట్టి శబ్దగతనకారమును ద్రుతము గా సంగీకరింపవలసినయవసరము లే దని (వలె మొ॥ నేనుతాచుతప్ప) స్పష్ట మవుచున్నది. అనఁగా 'నన్యస్యాపి నోః' అనుదానిచే శబ్దగతనకార మునకు ద్రుతకార్యములు చేయవలసినస్థితి కానరాదు. కన్దవ కందోయి యనుకీతి నొండురెండుస్థలములకై యట్లు చెప్పఁబూనినఁ బెక్కుచోట్ల సప్రవృత్తి నే గుర్తింపవలసివచ్చుచున్నది. బహుళః అహోబలుఁ డందు లకే విశేషార్థకనువర్ణము నొక్కదానినే యిట 'నోరన్యస్యాపి' యను దానికి లక్ష్యముగా వ్యాఖ్యానించియుండును. అహోబలపతియే కారికకుఁ గర్త యని చెప్ప నాధారము లభించుచో 'అన్యస్యాపి నోః' అనుదానిచే విశేషార్థకనువర్ణక మొక్కటియే గ్రహింపవలె నని వ్యాఖ్యనుబట్టి గ్రహింపఁదగును. కర్త యహోబలుఁడు గాకున్నను గారికాభిప్రాయ మహోబలోక్తము కా నవకాశము లేక వాలేదు. అహోబలపతి కితరుఁడె యైనఁ గన్దవేత్తాదులు 'నోరన్యస్యాపి' యనుదానిచేతనే నాధించుకొనఁ దగు నన విలున్నది.

'నోరన్యస్యాపి' యనుచోటి 'యపి' శబ్దము ననుసరించి యీ నువర్ణము ద్రుతము గా దని గుర్తింపవచ్చును. ద్రుతము కా నప్పటికి నువర్ణమునకు ద్రుతకార్యము లెల్ల బహుళముగా వచ్చును. కనుకవ అనుచో సరళాదేశమును సంక్షేపమును కన్దవ అనురీతిగా ననువర్ణించుకొనవచ్చును. ఇటఁ గనులోనినువర్ణమును ద్రుతముగాఁ

శేషమింజేసి సామాసికద్రుతలోపాదికార్యములు సామాన్య విధానముల కనుగుణముగాఁ బ్రవర్తి పవచ్చును. బహుళ మనెరి గదా. ద్రుతము గాకయు ద్రుతేంద్రుల సంతుల్యతలోను అందు నని చెప్పబడలోను దొసంగు లే దని యింతకు మున్ను స్పష్టము.

‘కను’మొదలగు (వానిలోనినన్నము లేదా సకారము ద్రుతము గా వనియు) నని ద్రుతప్రకృతికములు గా వనియుఁ గన్దోయి త్యాదులతో స్వరలోపము (సమాసములం దగుట) మాత్రమే విశేష మనియు నహోబలుఁడును భావించె ననుట మొప్పును. దీని కప్పకవికచక్రము లాధారము లనఁదగియున్నవి.

సకారము ద్రుత మని సాధారణముగ నెల్లయెడల సకారమును ద్రుతముగనే వ్యవహరించినయప్పకవి ద్రుతప్రకృతిక సంజ్ఞనుమాత్రము ద్రుతాంతముల కెల్ల నని సామాన్యముగాఁ జెప్పక కొన్నివిశేష నియమములు చేసెను. అట్టిచో గూను నెమ్మేను, మొదలైనవి, సీను, పేను, సూను, వరిచేను, చులిబోను, మఱి భువి సకారంబుతోఁ గూడఁ బుట్టుశబ్దములు ద్రుతప్రకృతులు గా (ప. 20) వనెను. గూను ఇత్యాదిగా నుత్పన్నమును జూపుచు సకారముతోఁ బుట్టుశబ్దము లనుటలో సకారము నుత్పన్నమునకు గ్రాహక మని యప్పకవియభిప్రాయము స్పష్టమే. కాఁగా “గూను” ఇత్యాదిగా శబ్దముతోఁ బుట్టినవి అనుగా శబ్దమునందు సహజముగా సకార మున్నఁ దదంతము ద్రుతప్రకృతికము కా తన్నమాట. శబ్దమునం దెచ్చట నున్నను సకారము అను దానికి (స్థిరమువలె) ద్రుత మనుసంజ్ఞ కల దని యప్పకవి యట్లు వ్యవహరించెనుండె. ఇట్టివి ద్రుతాంతములె యను. కాని ద్రుతప్రకృతికములు కా వనవలె. ద్రుతాంతము లగుట సేప్పకవి స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు. ఏ దే మేన శబ్దమునందు సహజస్థితి మైనసకార మంతమందుఁ గలవి ద్రుతప్రకృతులు గా వనుట మాత్రము స్పష్టము. ద్రుతమును

పదార్థమునె నియమించి ద్రుతాంతము లై నపదము లెల్ల ద్రుతప్రకృతికములై యని భావింపఁదగును. కావునఁ దవనుగుణముగ నహజనకారాంతములు ద్రుతప్రకృతికములు గావు. అనఁగా ద్రుతాంతములు గావు. అనఁగాఁ జివరినకారము ద్రుతము గాదు. కాఁగా శబ్దముతోఁ బుట్టిననకారము ఆవయవిక మగునకారము ద్రుతము కానేరదని యప్పకవి సిద్ధాంతముల ననుసరించి గ్రహింపఁబడియున్నది. అందులకే 'కస్లవ' యనుచోఁ 'గనుగవ'లో నుత్పలోప మవుటను మాత్రమే యప్పకవి నాధించెను. కానీ ద్రుతకార్యమునుగూర్చి కాని అండ్లినకారము ద్రుతత్వమునుగూర్చి కాని ప్రస్తావింపలేదు. అహోబిలుఁడు దీని ననుసరించి యుండునవకాశము లేకపోలేదు.

తానునేనులు ద్రుతప్రకృతు లని యప్పకవీయు స్పష్టము గానే చెప్పెను. ఇందలి నకారము శబ్దగతము కాదు గదా. 'దే శ్యావస్మద్యుష్మచ్ఛబ్దాత్' మున్నగుఁగిధిచే సుస్థానమున వైన దీనువ్ణము. ఇట్టిది శబ్దముతోఁబుట్టినది గాదు గావున నీ కానునేనులు ద్రుతప్రకృతికముల యని భావించియుండుట యుక్తమే. (అనుచితమే యైన నద్విత్యసంపర్కమునుబట్టి యైన తన్ను నిన్ను అనుకీర్తివి ద్రుతప్రకృతికములు గా ననుటతోఁ బ్రథమాంతము లగుతానునేనులు ద్రుతప్రకృతికము లని తాను పైపస్పష్టముగాఁ జెప్పట కనుగుణముగ నవి ద్రుతప్రకృతికము లగుట యూహింపవచ్చును.

ఆవయవికనకారము ద్రుతము గా దని సామాన్యముగా నప్పకవీయసిద్ధాంతమునుబట్టి నిర్ణయించుచో వలెప్రభృతులలోనినకారమెట్టిది? ప్రాథవ్యాకర్త 'ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మై యత్స్వి విశిష్టం బయిననకారము ద్రుత మని చెప్పి యయ్యదియే చింతామణి యభిప్రాయము నని చెప్పెను. వలెప్రభృతులలోనియీనకార మాగమమే యని యాతఁడెంచెనా? కాని యట్లు చెప్పట యొప్పునా?

అవ్యయమునకు నుశబ్దముతో పాటు వలెను మొదలగువానిని గ్రహించుట కాయవకాశము లేదు. ఆగమాత్మకస్థలమున నిట్టియవ్యయ మొక్క దానిని బ్రాధవ్యాకర్తచూపలేదు. ఇట్టియవ్యయములందలిన కారము సహజసిద్ధమే యను టుచిత మని తోచుచున్నది. కాగా వలెప్రభృతులం దప్ప శబ్దమునందు సహజసిద్ధ మయినకారము ద్రుతము గా నేర దని నిశ్చయించుట యుచిత మగుచున్నది. ఇప్పుడు తానునేనులు దప్ప సనుకీతిగా గ్రహింపవలసినయక్కరయు లేదు.

కాగా శబ్దమున సహజముగా నున్నన కారమునకు ద్రుతత్వము సంగీకరించుటకుఁ జింతామగ్నాదులం దాధారము లేమి 'ఆత్మాస్మదోర్విన్యా' మున్నగువానిచే నయ్యది ద్రుతము కానేర దనియే సిద్ధాంతీకరింపఁ బడుచుండుటలంబట్టి శబ్దసిద్ధనకారము ద్రుతము గాదు. విశేషముగా సద్దానిని ద్రుత మనుటవలన లాభములు లేక పోగా నష్టములే యధికము. (నో రన్యస్యాపి యరుగో ద్రుతత్వము సంగీకరింపకయే ద్రుత కార్యములు చేసికఁ జేయవచ్చు నొకపక్షమున.) కాగా నీవ్యాకరణ ములమతానను శబ్దమున సహజసిద్ధ మగు (ఆవయవిక) నకారము ద్రుతము కానేర దని గ్రహింపఁదగును.

ఆనందబంధము - 1

ఉల్లోపము

పదము తుదియ కారమునకుఁ జింతామణియందు లోపమును జెప్ప శాస్త్రము 'కవిభస్మైః క్రియాణాం నామ్నాం చోల్లోప ఇష్యతే' హేమః, ప్రథమైకవచనమాత్రే నాంతాదయోఽపి కథ్యంతే' యనునది. దీని కర్థమును వ్రాయుచు వజ్ఞలవారు క్రియాణాం నామ్నా మనుచోఁ 'దిశంతములయొక్కయు, సుబంతములయొక్కయు, నుత్పత్తిమునకు లోప మగు ననిరి. అది యట్ల చెప్పక తప్పదు. కాని పిదప జం. ప్రథమైకవచనమాత్రే నాంతాదయోఽపి కథ్యంతే యనుచున్నది. ఈ ప్రథమైకవచనాంతము లింతకు ముందు ప్రస్తావించినతిజ్ఞుబంతముల కంటె వే తైనవా? ఆచ్ఛికములందుమాత్రము ప్రథమైకవచనస్థలములందే యల్లోప మగు ననియుఁ దదితరములం దనఁగా సంస్కృతసమములం దన్న సుప్తిజంతముల నెల్లయెడలఁ గల దనవలయునా? రాముల్ అనుట యొప్పును తమ్ముల్ అనుట దప్పును నగునా? ఇట వజ్ఞలవారు "ప్రథమైకవచనమాత్రే - ప్రథమైకవచనసామన్యమందు ప్రథమైక వచనసదృశములు మున్నగు వివిధప్రథమైకవచనములందనియర్థము. నాంతాదయోఽపి-న కారాంతప్రభృతులే కథ్యంతే — అని వివరించిరి. (వ్యా. సంత. స. 787) ఎన్నివిధములఁ బ్రథమైకవచనాంతము లైనట్టి వైనను సుబంతములలో (ప్రథమపురుషైకవచనాంతములు నని యొం చుచోఁ దిశంతములలోనో) చేరకుండఁబోవునా? అట్టియెడలఁ బూర్వార్థ మందలినామ్నా మనుదళముచేతనే యల్లోప మవుచున్నది గదా. మఱి ప్రత్యేకముగా విధింపవలసినయవసర మేమి? పైఁగా ఏమి-వికృతౌ-ప్రథమైకవచనమాత్రే-యనుటచే నింతకు ముందు సుప్తిజంతములలోఁ

జెప్పిన యుల్లోప మన్వతేనుగుశబ్దములలోఁ బ్రథమైకవచనమునందు మాత్రమే యపు నని చెప్పబడచే వికృతీయం దితరస్థలముల ను ప్తిశుంఠములందు నుత్పలోపము వాంత మైనది. అనఁగా జూడర్జను లిత్యాదు లసాధువులే యవనలెను. నచ్చలవా రిట సాధించు 'చేయదున్' అను కీతిరూపములకు పైత నువకాశము లే దననొసయున్నది. అందులకే యయి యుండవచ్చును, నారు 'ప్రథమైకవచనరూపవకాశాంతాదుల మీఁదిఉకారమునకే పాక్షికలోపము స్రావిక మనియుఁ దక్కిన చోట్లను బహుత్వమునను నుల్లోపము గల దనియు తాత్పర్య' (వ్యా. సం.స. 787) మని కేర్పొనిరి. కాని యియ్య మెట్లు లభించినదో స్పష్టము గాగున్నది. ఏషు-ఈలోపప్రదేశములలో - వికృతీయందుఁ బ్రథమైకవచనముత్రకుల కని సూత్రముచెప్పుచుండఁగా నిటఁ బ్రావిక మనియు నితరస్థలములందుఁ గల దనియు వర్థ మెట్లు లభించినవి? నాన్తాదయోఽపి యవనోటియవికృత్యమును వీ రేవ్యాకరముగా వ్యాఖ్యానించి యుండుటంజేసియుఁ బైకినివయోజనము నచ్చువారివివరణపక్షము నను సిద్ధింపనేరదు.

ఇది యిట్లుండఁగా వీరు 'చింతానుశీకర్త' సీనాతామసశబ్దముల సుబంతరూపములను సాధించి వెంటనే యాకారికను నచించుటచేతను నాన్తాదయః అనుటచేతను ముఖ్యముగా నేనుతామసశబ్దములయత్వ లోపమే సూత్రనిశ్చి ప్రథమోద్దిష్ట మనఁదగి (787) యున్నట్లు కేర్పొనిరి. ఇది నమ్మఁదగి ఁదిగా లేదు. నేనుతామసశబ్దములు ప్రథమైకవచన సదృశములలో నుజ్జీ యట్టివో యని యనుమోదించవలసినయనసరము లేదు. ఇంకలినువర్ణము సుస్థానమున విహిత మయియుండుటచే నీయవి ప్రథమైకవచనాంతము లగుట విస్పష్టమే. 'ఏషు వికృతౌ'మున్నగు లక్షణభాగము లేకున్నమాత్రము సూత్రపూర్వార్థముచేతనే యిట నుత్పలోపము రాదా?

అన లింగ బ్రహ్మైకవచనమూత్రే యనుచోటి మాత్రశబ్దమున
 కేదియో విశేషప్రయోజన మున్న దనుటకును నాధారము చాలకు
 న్నది. ఈమాత్రశబ్దము ప్రకాశ్యత నిత్యాదిరూపసిద్ధికయి ప్రయుక్త
 మయినదా? ప్రకృతైకవచన మనఁ జూతమే కాని ప్రకృతైకవచన
 ప్రత్యయమే యని కాదు గదా యట స్థము. 'కాస్తాదయ' యనుట
 చేతను బ్రహ్మైకవచనశబ్దము ప్రకృతైకవచనాంతము ననుష్ఠమునం
 నుంట స్పష్టమే. అట్టియొకఁడైనూరు అనుచోటినున్నము లేనుదాను
 లందునలఁ బ్రకృతైకవచనప్రత్యయము కాదు గాని యాశబ్దము
 ప్రకృతైకవచనాంతమే కదా. అట్టి ప్రకృతైకవచనము లోపించు
 వారికయి మొదను మాత్రశబ్ద మవచరమా? 'గనడవవా స్ఫుః ప్రకృతా
 నూత్రా'త్తనుచోఁ గూడఁ జి. మాత్రశబ్దమును బ్రయోగించినది.
 ఇది నష్టలవాను 'ప్రకృతానూత్రాత్' అనెడి మాత్రశబ్దముచే
 బ్రహ్మప్రత్యయము లగుదుమువులు అనునని యున్నను లోపించినను
 నట్టిప్రకృతాంతము తత్సను మొదను నాచ్చిక మొదను బ్రహ్మ మొద
 జాలు ననెడియ్యము పైతము లభించు - (వ్యా. సా.స.265) నదికి.
 'దుమువులు' లోపించినమాత్రమున నది ప్రకృతాంతములు కావా?
 మాత్రశబ్దము లేకున్నఁ బ్రకృతాంతము లగు స్త్రీసమాదులపైని బరుష
 ములకు గనడవనలు రావా? 'ప్రకృతమిఁచిపసుమంబుల' కని మాత్ర
 శబ్దము లేకయె సూత్రించినూరి 'అనుడు ననియె'నని యుదాహరించుట
 గనునార్హము. కాఁగా మాత్రశబ్దము లేనంతమాత్రమున అనుడు
 మున్నగుప్రకృతైకవచనము లోపించినవారిపై గనడవనలు రావన వీలు
 లేదు. నష్టలవాను దుమువులు అని బహువచనమును గూడఁ జూపిరి.
 ప్రకృతాంతములవచనము లోపించునట్లము లెట నే నున్న వేమో పరిశీ
 లింపవలసియున్నది. అన్ని మొదలగుచోట్ల బహువచనమున కేకవచన
 మగుటయే కాని బహువచనము లోపించుట లేదు. కాఁగానూరి లక్షణము

ననుసరించిన మాత్రశబ్దమునకిటు వజ్రలవారు చేసినవివరణము ప్రయోజనవంతముగానేత దని గుర్తింపదగును. అంతోబలుఁ డొక్కఁడో 'మాత్రశబ్దస్య అప్పడు దా వచ్చె ఘటింపుచున్నాఁడు గదా ఇత్యాదివిషయత్వేన క్లప్తత్వా'త్తన్నను (కవిశి.292) ప్రస్తుతస్థలమున మాత్రము తేన ఘటింపుచున్నాఁడు గదా ఇత్యాదిరూపం సిధ్యతి' యని చెప్పి, అప్పడు సనియె, ఇపుడు దా వచ్చెన్ ఇత్యాదీనా మధి కరణార్థకత్వేఽపి సర్వస్య స్త్రీసమస్య సులోప ఇతి సులోపే ప్రథమా సమత్వ మక్షత' (కవిశి.303)మృనుటలో అపు డిత్యాది స్త్రీసమములను గ్రహించుట మాత్రశబ్దప్రయోజనముగా నెంచలే దనవచ్చును. ఘటింపుచున్నాఁడు గదా అనుకీర్తిక్రియాప్రపములగ్రహణము నహోబలుఁడు మాత్రశబ్దముచేఁ గలిగిన ప్రయోజనముగా నెన్నుట నిశ్చయము. దీని ననుసరించి సూరి కళ లగుక్రియాపదములపై నిక్కార్థము కానంబడుటను వివరించుటకు వజ్రలవా రంగీకరించినట్లు గానరాదు. (వ్యా. సం. స. 264. అట్టిక్రియాపదములను సైత మేదో యోకరీతిని ప్రథమాంతములుగాఁ జెప్పప్రయత్నము గానవచ్చు.) అట నట్టిప్రథమపురుషైకవచనాంతక్రియాపదములను(ఘటింపుచున్నాఁడు సురీతివాని) గ్రహించుట వారికి సమ్మతమ యన్నను దదనుగుణముగా నీ సుల్లోహసంధర్భమునఁ బ్రథమైకవచనమాత్రశబ్దముచేఁ బ్రథమపురుషైకవచనాంతము లగుక్రియాపదములు గ్రహింపఁబడు ననుటకు వీలు లేదు. అట్టివి నాంతము లవునవి వచ్చెన్, నచ్చున్ అనుకీర్తిని వీరిమతము ననుసరించి పొల్లనకారాంతముల యైయుండును. కావున నటు నుల్లోపప్రసక్తి లేదు. డుజ్జురం (దుల్లోప మెట్లును లేదు గదా.) కాఁగా నిచ్చోటిమాత్రశబ్దముచే డముపు (లు) అనునవి లోపించినవియు గ్రహించుటయే ప్రయోజనముగా గనడదవాదేశవిధానస్థలము సంకలిమాత్రశబ్దమునకు వజ్రలవారు చేసినవివరణము ననుసరించి

గ్రహింపవలసియున్నది. అది అట్లు ప్రయోజనవంతము గా దని స్పష్టము. ప్రథమమిది యనుసూరిస్తూత్రస్థలమున 'నష్టశు' ఇత్యాదులెట్లు ప్రథమాంతములుగా సంగ్రహింపబడుచున్నవో యట్లే యిచ్చోటిప్రథమైకవచనశబ్దముచేత (నేనుదానులవలె) (మాను-అను రీతిప్రథమైకవచనాంతస్థలములును సామాన్యముగనే సంగ్రహింపబడును. కావున నిట్టివానికియి సూత్రమున మాత్రశబ్దమును వివిధప్రథమాంతములు గ్రహింపబడుట చునువివరణమును ననవసరము అని స్పష్ట మగుచున్నది.

న వికృతిశబ్దా త్తనుసూత్రసంవర్ధమున వికృతిశబ్దమున కచ్చతెనుఁ గని యర్థము చేయరా దన్నవఱ్ఱోవాలే యీశ్థలముల 'వికృతౌ' యనుదానికి నాచ్చికశబ్దములం దనియే యర్థము చేసియున్నాఁడు. వికృతౌ ప్రథమైకవచనమాత్రే యనఁగా నంతకు ముందు కవిభల్లటైః క్రియాణాం నామ్నా మనునది సంస్కృతసమములందె యల్లోపమును బ్రస్తావించుచున్న వచనలె. అచ్చతెనుఁగులందు లేక సంస్కృతసమములందే యట్లు లుల్లోపము గలతా వేదియు లేదని నిస్సంశయముగనే చెప్పవచ్చును. అట్టియెడల న సంస్కృతసమములందు సాధారణముగ నుల్లోపము నంగీకరించి యాచ్చికములకు మాత్రము ప్రథమైకవచనములందే యని నియమించుట ప్రయోగానుగుణ మగు టెట్లు?

ప్రథమైకవచనమున నాంతాదుల నుత్పల్లోపసాక్షికత ప్రసాదక మనియు నితరత్ర కల దనియు వర్ణననా రుద్దేశించినయర్థమునే చెప్పఁదలచుచో సీమాత్రమును జెప్పవలసినరీతి రిది గా దని గుర్తింపవచ్చును. 'కవిభల్లటైః' అనుభాగము సామాన్యముగా నుల్లోపము నంగీకరించినది. నాంతావీతరస్థలముల నాచ్చికములయెడ నట్టిదే యిష్టము. కాఁగా నాచ్చికములయెడ విశేష మే మనఁగా నాంతాదుల

యం దుత్వము పాక్షికముగా లోపించుట ప్రాయశః మగుటయే కదా. అట్టియెడ నాయంశమునే స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చునే. 'ఏషు - నాంతా దయోఽపి కథ్యంతే' యని వానితో సమముగాఁ జెప్ప నేల?

ఇంక లక్ష్యములంబట్టి యల్లోపము నిట్లు గుర్తింపవచ్చును. (కళలలో) సుబంతములలో (బ్రథమేతరవిభక్త్యంతరపదములలో నుల్లోపముప్రసక్తి లేదు. తిశంతములందును బ్రథమపురుష (బహువచన) స్థలమునఁదప్ప నితరత్ర యల్లోపప్రసక్తి లే దనవచ్చును. ఇట్టియెడఁ బదాంతమున స్వరలోపమునఁగా మ్రుతమునందే జరుగును. అట్టిమ్రుతమును జిం., వి.వి.ల పక్షమునఁ బొల్లనకారముగనే నిశ్చయించినకారణముచే వీరిమతమున నిఁకఁ బ్రథమేతరస్థలములం దెచ్చటను నుల్లోపము లే దనియే చెప్పఁదగియున్నది. కాని (తిశంతములలో) ఉత్తమపురుషైకవచనముగా నువర్ణము విహితము. అందు నుల్లోప మయి అల్లనోడునునొ ఇత్యాదిరూపము లుండుట ప్రసిద్ధమే. కాని యట్టిలోపము నెటఁ జిం. ఉద్దేశించినదా? చేయుదును అనురీతి 'ను'వచనమున నుల్లోపమును బ్రస్తావించినవాడు 'చేసితిని' అనురీతిస్థలములందలియిత్తునకును లోప మివ్వుట నేల ప్రస్తావించలేదు. 'చేసితిన్' అనురీతి ఎసాధువులా?

కొలిచితిని అనురీతి నుత్తమమైకవచనస్థలములందలినివర్ణము నిత్తునకు లోపమునుగూర్చి వచ్చి లవా రిట్లు వివరించెనున్నారు. ఇహోచ్చట నువర్ణమునందలియత్వమునకు భూతాదుతాం పరేషా మి త్తని యత్వము చెప్పుట ద్వారాన నివర్ణము సాధింపఁబడినది. కాఁగా నీనివర్ణము నువర్ణస్థానికము గాన నుత్వమునకుఁ జెప్పినలోపము నివర్ణమునందును బ్రవర్తించు నన్నారు. కాని యిహోచ్చము సరికా దనుట స్పష్టము. ప్రథమపురుషబహువచనస్థలములయందు వత్తు ర్వారు, సహింతుర్ అనురీతిగా నుత్తునకు లోపమవుచున్నది. వచ్చిరి, సహిం

చిర యత్యాదులలోనిరివర్తమునైతము సువర్తస్థానికమే కావున నక్కార్యము నిష్పన్నమందును బ్రవర్తింపవలెను. అట్టియెడల నచ్చి ర్వాదు నచ్చిర అనుకీర్తిరూపము లుండు. అది లక్ష్యమగుదామా? ఇట్టి కార్యము సార్వత్రికము గాదు గావున నుత్పలలోప మెల్లెడల నుండును గాన నిట నిత్తునకు లోప మగు నని యనుమూనిప నక్కర లేదనరాదు. ఉత్పస్థానికమైనయత్వమునకు నీ సంవర్తమున నెచ్చటను లోపము లేదు. కాని యటనే యున్నయుత్తునకు లోప మున్నదే. కాన నిత్య ముత్పస్థానికము కావున నుత్తునకుఁ జెప్పకార్క మిత్తునా నగు ననుటయే సరి గా దనుట యచితము. వజ్జులవా రిట్టి పక్షిని సంధిసంధర్భమునందును సమన్వయించిరి. అందలియరామజన్మము గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగు.

కాని యిట్లయినను సమర్థింపరానినల మొకటి యున్నది. ఇకంత మగునస్మగ్ధిశేషణమునకుఁ జి. 'అస్మన్మృష్యాచ్యాదేకస్య ఇతో నివీ' అని నివర్ణమును బ్రత్యేకముగా విధించినది. ఇది నీయది యత్వమున కిత్వము చెప్పటచే నైనది కాదు గావున నీనివర్ణము సువర్తస్థానిక మనుటకు వీలు లేదు. ఇది నిల్లోప మెట్లు? 'అపిశ్చద్భాగ్య స్మృతి'యని దేనిశబ్దమునిత్తునకువలె నిటఁ బ్రత్యేకముగా నిల్లోపము చెప్పబడలేదు. వజ్జులవారు పొల్లనకారమే ద్రుతి మని నిశ్చయించుటఁజేసి కినిని అని యున్నచో నయ్యది కళ యగును గావున దానిపైని బరుషములు గనడవన లవును. స్వరము పర మయినపు డాస్వరమునకు యత్రోతియు వచ్చును. ఇట్టి ప్రయోగములను వారు ప్రదర్శింపలేదు. కాని వజ్జులవారిసిద్ధాంతము ననుసరించి ప్రేయోగము లట్లు లేకపోయినను జి. అభిప్రాయ మది గాక తిప్పను. ఏ మైనను నిట స్వరలోప మై కివిన్ అని యైన గాని యది వారినుతము నద్రుతప్రకృతికము గాదు. కాని యాయిత్యలోపమునకే యవకాశము

లేమి నది కళ గానే యుండి పోవలసె. ఇంక 'సన్వేషాశ్చ ప్రయోగ మహితానా' మ్మనుదానిచే నిర్వహింపము చేయవలె. అట్టియెడ నదియే మార్గమునఁ 'గొలిచితిని' ఇత్యాదులందును నిర్వహింపము చేయఁదగును గదా. ఇట నికార ముకారస్థానికము గాన లోపించు నని సమర్థింప నేల? ఇకార ముకారస్థానికము యైనను (ఇత్తునెడ) న్యుత్తరలోపము చేయుటయు విశేషమే.

ఇది యంతయు నట్లుండఁ 'బ్రథమై కవచసమాత్రే' యనుస్థలమున నుత్తమచుపక్రియ గ్రహింపఁబడుట యెట్లు? ప్రథమైకవచన శబ్దముచేఁ దిశంతములందైనను బ్రథమపురుషబహువచన స్థలమున నేని సంగ్రహించుకొని నవకాశము లే దనఁదగును. కావున వడ్డులవారిట సారాంశముగా 'పయిసంధర్భముచుబట్టి సుప్తిజంతములకును నున్న శకారముమీఁది ఉకారమునకు వైకల్పికలోపము ప్రాయశః మనియు మొదలగునీతిగాఁ జేర్కొనుట యుచితము గా నని నిర్ణయింపఁ దగియున్నది.

ఈవివరణము లక్షణానుగుణ మనరాకుండుట యట్లుండఁగా లక్ష్యానుగుణము మాత్ర మైవదా? వడ్డులవారి వివరణము ననుసరించి నాంతాదులయందుత్వలోపవాక్యికత యూచ్ఛికశబ్దములందుఁ బ్రాయశః మనియు నితరత్ర కల దనియుఁ జెప్పవలె. అనఁగా ప్రమాస్పదు అను గీతివానికంటెఁ జేయదున్ అనునీతిరూపము లగు దని చెప్పవలె. 'కవిభల్లపైః' అనుదానిచే సంస్కృతసమస్థలమున లోపమున కవకాశ మెట్లును గలదు. కాన ఘటించును ఇత్యాదులం దుల్లోపము సాధారణము. ఘటించున్ అనునీతిరూపములు సధికముగనే యుండును గాని చేయదున్ అనునీతిరూపములు విరళము లని నిర్ణయింపవలెనా? నులురుల నుల్లోపవాక్యికత ప్రాయశః గాఁగా నుత్తమైకవచనస్థలము లందుమాత్ర ముల్లు గా దని నిర్ణయించుటొప్పునా?

ప్రథమైకవచనమాత్రే 'వికృతౌ' యనునీతిప్రచారంభముతో నూత్రకర్త తాత్పర్యము భిన్నమైయున్నట్లు గుర్తింపదగును. అఱిగో బలపతిప్రభృతౌ వివరణము లాధారముగా దీని యుగ మిట్లు హింప వచ్చును.

'ప్రథమైకవచనమాత్రే నాన్తాదయ' యనుటతో నాంతాదిశబ్దమున నకారాదులు శబ్దావయవము లై యుండవలయు నని గ్రహింపఁ దగును. ప్రథమైకవచనస్థలమున నాంత మగుట యన్నది మూచ్చిక శబ్దములలో సమన్వయింపఁగా నానువర్ణము శబ్దావయవమే యనుట స్పష్టమే. నేను, తాను అనురెండుశబ్దములందుమాత్రమే నువర్ణము ప్రత్యయ మైయున్నది.

ప్రథమైకవచనముం దవు 'దుమువు'లలో వువర్ణమూచ్చికములకు రాదు. (కావ్య ప్యాచ్చికస్య వుః' అని సూరి సూత్రాంతమునఁ జెప్పెను. కాని బాల.తోఁ బ్రస్తావింపలేదు.) దుముప్రత్యయములం దుత్వలోప మువుట లేదు. అదియుం గాక యాంధ్రభాషాసాధారణముగా గ్రహించినను బ్రథమైకవచనముం దవుడుమువులలో నుల్లోపము సంస్కృత సమాచ్చికములం దెందును లేదు. ప్రథమైకవచనముగాఁ బ్రత్యయముగాఁ జెప్పట తానునేనులందే. ఆదిశబ్దముచే గ్రహింపఁదగినల్పాదులు కేవలము శబ్దావయవములే. కాఁగా బ్రథమైకవచనస్థలమున నాంతాదు లనఁగాఁ దాను నేనుల నట్లొచిత నుల్పాదులు ప్రకృత్యవయవములే యని గ్రహింపకతప్పదు. అయిన నీనాంతాదు లనుచో నయ్యవి శబ్దావయవములా కాదా యనువినకు యేల? ప్రత్యయములచే నాంతాదు లయినను గ్రహింప వీలు గలదే గదా యనవచ్చును. అట్లయ్యుండ బ్రథమైకవచనశబ్దముచే అన్నటు-అన్నల్, అనునీతి విటఁ బరిగ్రహింప వీలు లేమిఁ దానునేనులు గ్రహింపబడుట యొక్కటి విశేషము గాఁగలదు. సంస్కృతసమములం దట్టిది యెచ్చటను లేదు.

గదా. వికృతశబ్దముచే నాంధ్రభాష యెల్ల గ్రహింత మన్న రామలే భూపాలుర్ ఇత్యాదులు ససాధువులే యనవలసివచ్చు. కాగా నావయవిక మైసనుస్థిమునందలియల్లోపమునే యుత్తరార్థశబ్దమున గుర్తింపఁదగును. కవిభల్లఁడైః అనుమున్న గుమొదటియర్థము నామా శబ్దముగా నుల్లోపము చెప్పవలయుండగా నీతరువాతిభాగము శబ్దావయవములై సనుస్థిమునందే యల్లోపమును జెప్పవలయున్నట్లు గ్రహించుచో నిబ్బంధము లుండవు.

‘కవిభల్లఁడైః’ అని సుప్తిజంతములందుఁ జెప్పఁబడినయత్వలోపము మ్రాను విలు ఇత్యాదులలో బ్రవర్తించుటలో బాధ లేదు. ప్రథమైకవచనాంతములే గదా యివి. ఇట నుల్పాదులు శబ్దసిద్ధము లయ్యెను నుల్లోపము నందుట నిశేష మని ‘ఏషు వికృతో’ యని ప్రారంభించుట యెప్పుడు ని యూహింపఁదగును. ఇంకను కవిభల్లఁడైః అనుదాని సనుసరించియే (సంస్కృతసమాచ్చికసాధారణము) యల్లోపము ప్రాప్తించుచుండగా ‘ఏషు వికృతో’ యను విధి నారంభించుటను బట్టి యట్టిలోపము (వికృతీ తి ర్థము లై స) సంస్కృత సమశబ్దములందుఁ బ్రథమైకవచనస్థలమునఁ బ్రవర్తింపనేర దనునియమమున కవకాశము గలదు. ప్రథమైకవచనస్థలమునఁ గయి యట్టియొక్కల యందును స్వరలోపము లేకున్నను నట నుత్తే లేదు గావునఁ బ్రథమైకవచనస్థలములయందే లోపము లే దనునియమమువలన బాధ లేదని గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్టియార్థమున న ‘ఏషు వికృతో’ యనుస్థలమునఁ బ్రథమైకవచనమాత్రే నాన్తాదయ యనుటకు నువర్ణాదులు శబ్దావయవములయందుండవలయు నని చెప్పఁదగును. నాంతాదు అనుచోటియాది శబ్దముచేత ‘లురు’ అనుమొదలగునవి గ్రహింపఁబడు. కనుపటు కన్నట్టు, విలు పూను — విల్పూను, కాటుకొను — కార్కొను.

(కీడ్వాటిల్లు) మొ॥ 'నలదాదే రస్త రుతశ్చ' యన సూత్రము పదముధ్యమున సుత్వతోపము చెప్పచుండగా 'ఏషు' మొదలగునీసూత్రము పదాంతిమస్థలమున నుల్లోపమును జెప్పచున్నట్లు గ్రహింపవచ్చును. (బాల. ప్రకీ. 17-18) షిక్యతౌ నాస్తాదయః అపి (శబ్దాః) అనగా నానువర్తాదులు శబ్దావయవము లై యుండవలె ననుట విరుద్ధము గాదు. ప్రత్యయాదులచే నుల్వాదివర్గాల మగుట కాక సహజముగనే శబ్దము నుల్వాదివర్గాంతము కావలయు నని యభిప్రాయము.

అహోబా పతి ప్రకృతై కవచస ఏన యని (కపితి 568) యని మాత్రశబ్దమున కేవాఢమును తెప్పి ప్రకృతై కవచనా ద్యస్త్ర బహువచనాదివిభక్తౌ సర్వత్ర కన్నులు, కన్నులచేత, గోరులు ఇత్యాద్యేవసూప' (కపితి 569) మృత్యు. ఇలం బ్రకమైకవచనేతరస్థలమున నుల్లోపమునందుల్లోపము లేకున్నచు కన్నులు - కన్నుల్ అనుచో బహువచనం దుల్లోపము 'కవిధల్లటైః' అయిదానిచే చగు వచ్చు బ్రకమైకవచనే ఏవ యనుట గుమరను గదా. కావున మాత్రశబ్దమునకు నేవార్థము చెప్పటయం గుమరను. గనకవా స్మ్యః ప్రకమం మాత్రం తన్నుచో సేతంజే తెప్పించుటగా మాత్రశబ్దము నిచ్చటను నట్టిదేగా: 'జేపక్షిన్న స్థలం తేనమును బ్రయోజనము గుర్తింప వీలున్నది.

కన్నుచొక్క దోయి కన్నుదోయి (కన్నుదోయి) కన్నోయి యనుననుస్థలమున నయ్యది ప్రకృతై కవచనాంతము కాదు. కాని విభక్తిలోపముచే కన్నుదోయి యని యున్నపుడు 'కను' అనునది ప్రకృతై కవచనాంతమవలెనే కన్పించును. ప్రకృతాంతము కాదు గదా. కాంగా నిష్కణ్ఠములగునవి మాత్రశబ్దమునకు బ్రయోజనము నెన్నడగు నేమో యనిపించును.

బ్రకమైకవచనాంతేతరస్థలములయందు నీయల్లోపము ననుసములందుసూత్రమే కన్పించుట స్పష్టము. (అలంకార విభక్తిలోపా

సంతరము ప్రాతిపదికమే నిలువఁగా నిట నుత్పాదులు శబ్దావయవములై యంతమున నుండవలయు నన్న నయ్యవి స్త్రీసమములు గావలయును గావున నట మిగిలిననూపము ప్రథమైకవచనాంతముగాఁ గప్పించుట స్పష్టమే. కావున నవ్వానిని మాత్రశబ్దముచే గుర్తించుటలో దోషఁగు లే దనవచ్చును.) ‘క్వచి శ్చవేత్సమానేఽపి ప్రాణిమాత్రస్య సంశ్రుతిః’ అను వి. వి. వచనము స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది.

సరిగా నిట్టిలోపమే తిజంతములయందు నవుట గమనింపవచ్చును. నూలు వేడఁ జన్ వరములు, చాల్మాకు (వ్యా. సం. స. 790) అనుచోఁ బ్రథమైకవచనస్థలమున ధాత్వవయవములై ననునర్థము లంతలియుకారములకు నీకార్యము గలదు గదా. ప్రథమైకవచన మాత్రే యనుచోటఁ బ్రథమపురుషైకవచనములును గ్రహింపఁబడును. (ఘటింపఁచున్నాఁడు గదా.) వినో భరనభారలగంబుల ననుచో మధ్యమపురుషైకవచనమునందును నువ్వుతోత్పలోప మగుట కలదు. వినుము-విను అనునది చనున్-చను అనుప్రథమపురుషైకవచనాంత క్రియవలె గన్పట్టుట ననుసరించి ప్రథమైకవచనమాత్రే యనుచోట మాత్రశబ్దముచే నిదియు గ్రహింపఁబడుననకాశము లేకనాలేదు. ‘వింశిరవృత్తికి’ ననుచో నీశబ్దగతనకారమునకు బిందు వుంట యింకెచ్చుటను గానరాని విశేషము.

ఇట్టిశబ్దావయవయములై ననుల్పాదివర్ణములందు నుత్వమునకు లోప మగుట సంస్కృతసమములం దెచ్చటను గానరాదు. కావున ‘వికృతౌ’ యని యాచ్చికములందే చెప్పుట సముచితముగా నమన్వయింపఁబడుచున్నది.

కవిభల్లటైః క్రియాణాం నామ్నా మనుచో క్రియా ధాతుః ప్రాతిపదికం హి నామ యనులక్షణముల ననుసరించి ధాత్వవయవమును ప్రాతిపదికావయవమును నై నయత్వమునకే పూర్వార్థము సయితము

లోపమును జెప్పచున్నట్లగుహింప నవకాశ మున్నది. (అట్టియెడల నుత్తరార్థమునందలివికృతిశబ్దముచే నాంధ్రభాష యెల్ల సామాన్యముగా గ్రహింపవలె నేమో.) కవిభల్లటుడు ప్రకృత్యవయవ పైన యుకారమునకు లోపమును సాధారణముగాఁ బ్రస్తావింపఁగా (ఇతియాంధ్రభాషాసంబంధిలక్షణమే?) నట్టిలోపము ప్రకృతియందే యైనను బ్రథమైకవచనమాత్రమునందే తెలుఁగున నపు నని యుత్తరార్థముచే గ్రహింపవలసియుండును. కాని వికృతిశబ్దమునకు సామాన్యముగా నాంధ్రభాష యనునర్థముచేఁ బ్రకృతిగత పైన (తుది) యుకారము లోపించుట సంస్కృతసమములందుఁ గానరాదు. శబ్దావయము లై యంతమున నులురు లుండుటయు (దన్మాలమున నుత్వలోప మగుటకు నవకాశము) సంస్కృతసమములందు మిక్కిలియరుదే కానచ్చు నయినను తేకుండుట స్పష్టమే. కావున నాచ్చి కములందే యీలోప మంగీకరింపఁదగియున్నది.

పదాంతంబు లయి యసాయుక్తంబు లయిననులురులయుత్వంబునకు లోపంబు బహుశంబుగా నగు ననుసూరీక్షణమున నాచ్చి కములందే యనునియమము లేకుండుట మొహూఁస. రాములు - రాముల్ అనుకీర్తిగాఁ బ్రత్యయాదులయందలియత్వమునకు నాసూత్రము లోపము చెప్పిన వగుటచేతను నయ్యది సంస్కృతసమాచ్చి కసాధారణమై యైయుంట నట నది యచసము గాదు. ఇది నన్న శబ్దావయవ మగు నుల్కానులం నుత్వమునకు లోపము చెప్పబడచే నాచ్చి కములు దని స్పష్టముగాఁ జెప్పట మొహూఁస సందగును.

నాస్తావయోఽపి - సకారాంతప్రభృతులే (వ్యా.సం.స. 767) యనుచో వజ్రులవా రపిశబ్దమున కేవార్థమును జెప్పి రనుట స్పష్టము. కీనివలన నాచ్చి కభాషయం దన్నఁ బ్రథమైకవచనమాత్రమునందగు లోపము సకారాంతప్రభృతులకే కాని సంస్కృతసమములం దన్న

దన్న నెల్లవానికి (విభాషగా?) నవు నని యర్థ మే రాముఁ డిత్యాది స్థలములందు నుల్లోపప్రసక్తి కల్గును. ప్రథమైకవచనస్థలమున నుల్లోప మగునది చూచుకొనుములందే కాని సంస్కృతసమములం దనిలే లేదు గదా. ఆచ్చికిశబ్దముందు నాంతాదులకే యన్న ననిష్టార్థము కలుగక తప్పదు. ఈపక్షమున వీరు వికృతిశబ్దమున కాంధ్ర మని యర్థము చేసినను నిబ్బంది తప్పదు. (కవిభల్లటలక్షణ మా ప్రధేతరభాషాసంబంధి యగుటయు) రాముల్, అన్నల్ అనుకీతిరూపముల కవకాశము లేకుంటయు నాపక్షమున ననర్థములే కద.

కాఁగా నవిశబ్దము నేవ్వాకముగా గ్రహించు టొప్పును. నాంతా దులకుఁ గూడ నని యర్థము గ్రహింపఁగా నాంతేతరశబ్దములకు, రాముఁడు మగఁడు ఇత్యాదిస్థలముల నెల్ల నుల్లోపము లేనే లే దని యివిధానారంభమునబట్టి స్పష్టము.

నాన్తాదయః, అపి పృథమైకవచనమాత్రే యనుటలో శబ్దములు నాంతాదులు గావలయు నన్న నుల్పాదులు ప్రకృత్యంతముననుండి ప్రకృత్యవయవములే కావలయు ననుట స్పష్టము. తానునేను అనుచోఁ బ్రథమైకవచనమునఁ జివర నున్వర్ణమున్నను నాత్మాస్మవర్ణక ములు(తా.నా.) నాంతము లై నశబ్దము లనవగునా? 'నాన్తాదయః అనుటలోఁ దానునేనుల నుల్లోపము సాధించుకొ ప్రధానముగా నుద్దేశింపఁబడిన ట్లుకాపించుట యొప్పునా? తానునేనులు గళ లనుయు నుల్లోపము చేసిననే ద్రు. ప్ర. లవు ననియు నెంచుటవలననే వీనికిఁ బ్రాథమ్యము గావలసి వచ్చిన దేమో. తానునేనులు ద్రు.ప్ర. లన్న పక్షమున నవసానముననే స్వరలోపము చెప్పవలసియుండు. పద్యాంత మున (పోసి గద్య) నేన్, తాన్ అనుకీతిప్రయోగము లెంతగాఁ బ్రచు రము లై యున్నవో యుల్లోపమునఁ బ్రాధాన్య మిచ్చుటకు. (ఏషు ప్రథమైకవచనమాత్రే యన్నది శబ్దావయవమగు నున్వర్ణమునందే

యల్లోపమును జెప్పిన దని భావించుటచేతనే యల్లోపమును నేను దానుల సర్వోపమునకై 'అల్లోపాశ్చ' యనుతీతము వాశ్రయించె ననవచ్చును.)

కాగా 'నాన్తాదయః' అనునీయల్లోపము శబ్దానయము లగు నల్పాదులయందే యల్లోపమును జెప్పచున్న పని స్పష్టము.

ప్రథమైకవచనాంతములందు నాంతము లన్న దానానీయు స్పష్టముగా గ్రహింపబడును. ఇవి రెండు వచ్చు నితరత్ర శబ్దానయనములే యవుటయు స్పష్టమే. కావున శబ్దానయనము లై ననబ్బాదుల యం దనకున్నను ఫలిత మట్లే తేలుచున్నది.

అపిశబ్దసామ్యము ననుసరించి యాల్లోపము హల్వరకత్వమున మాత్రమే యగుట గుర్తింపవచ్చును. కవిభల్లటమతివైచిత్త్యమున నిట్టి నియమ మక్కర లేదు. అచ్చరకత్వమున (నిత్య) సంధి ననుసరించి యల్లోపప్రసక్తి యొనరు లేదు. ఇంక విగిలిచు హల్వరములు. అటు 'గవిభల్లటైః' అని యత్వ లోప మవుట యొప్పును. భూవాలు ర్భయం బంధగన్ సహింతుర్ మే॥ ప్రథమైకవచన మాత్రే ఉత్పాద్యాదిగాఁ జెప్పినయీశ్వరమునమాత్ర మపిశబ్దమునబట్టి యవసానమున లేక హల్వరకత్వమున మాత్రమే యవును. శబ్దానయనము లగునులగుప్రభృతుల సర్వోప మవసానమునఁ గానరావచ్చుది గదా.

ఇంక 'గవిభల్లటైః' అనుపూర్వభాగమునర్థ మేమి ? క్రియాణాం, నామ్న మనుచోఁ గ్రియావిభక్త్యంతములకును నామ విభక్త్యంతములకును పని యెట్లే నర్థము గ్రహింపకతప్పదు. కాగా (సప్తికంతము లగు) పదములకుది నున్న యకారమున కీమాత్రము సాధారణముగా లోపము చెప్పచున్నది. 'ఏషు ప్రథమైకవచన మాత్రే' యనుతరువాతిభాగము ననుసరించి యట నగులోపము ప్రథమైకవచనస్థములందు లే పని స్పష్ట మయియున్నది గదా

పథమాబహువచనాద్ధిలములనే యీలోప మగు నన్నమాట. ఇట్టి యేడల లువర్ణకాదలు తుది నుండును. ఇట్టిచోట్ల జీవరియుకారము ప్రత్యయాగమాదులకుఁ జెందియే యుండుఁ గాని శబ్దావయవ మయి (వికృతిగతము) తుదినుండను గదా. అనఁగా 'గవిభల్లపైః' అను భాగముచే నగునుల్లోపము సుప్తిజాతములందుఁ బ్రత్యయాదులయందే యగు నని విశేషపడచున్నది. వికృతిశబ్దములందు బ్రథమైకవచన మాత్రస్థలములో నుడివి (శబ్దావయవము లగు) నువర్ణాదుల యుల్లోపము చేప్పుట ననుసరించి (యపిశబ్దమునుబట్టియే) అయ్యది పూర్వసిద్ధము గా ననియు చుచుచునఁ 'గవిభల్లపైః' అనునది సుప్తి జాతములందుఁ బ్రత్యయాదులయందలియుకారమునకే లోపము చేప్పుచున్న దనియు గ్రహించుట లక్షణానుగుణము నై యున్నదన వచ్చును. కాఁగా రాములు రాముల్, చూతురు చూతుర్ అనురీతిగా నీలోపము సంస్కృతసమాచ్ఛిక సాధారణముగా 'గవిభల్లపైః' అనుదారిచే సిద్ధ మగుచున్నది. తాను, నేను రాముఁడను, భక్తుఁడను అనుచోట్ల నీయల్లోపము కలదు.

శబ్దావయవస్థలమున నుల్పాదులం దుత్వలోపము హల్పరకత యందుమాత్రమే యగుచుండఁగా నీ 'లురు' వర్ణ కానులయందలియుత్తు నకు లోపము హావసావములు రెంటు నవుట గుర్తింపవచ్చును. ఈ విశేషము ననుసరించియే పదాంతము లయి... మున్నగుసూరిసూత్ర మును జూచియుఁ బౌఢ్రవ్యాకర్త హావసావంబులు పఠంబు లగు నప్పుడు లురువర్ణకములం దుత్వలోప మగుటను సూత్రించియుండును. అయ్యను సూరీప్రణాళిక ననుసరించి మాయ్యమును పౌఢ్రవ్యాకర్త సూత్రించుట స్పష్టతకే యనఁదగియున్నది.

కాఁగా 'గవిభల్లపైః' అనుక్షణముచే నుల్లోప మగుతావు లైన వనమును-వనమున్, వనములు-వనముల్, వత్తురు-వత్తుర్ అనురీతి

వాని ననుసరించి ప్రత్యయాదులం దగుతోపము నులుగు వర్ణములయందే యని ప్రాచుర్యమునుబట్టి నాధారణముగా నిర్ణయింపవచ్చును. అందుకే సూరి శబ్దాన మనఁజూ ప్రత్యయాదిసంబంధమూ యగునీతివివక్ష చేయక 'పదాంతంబు లయి... నులురుల' — అని సూత్రించె నని గ్రహింప వచ్చును. చింతామణి నులుగు లిత్యాదిగా స్పష్టము చేయక ప్రశ్నార్థి భేదము ననుసరించి (సూరి బహుశబ్దముతో నవచర మైన యిట్టి యర్థమును సాధించెను.) శబ్దావయములను వర్ణములను వేరుచేసె ననవచ్చును.

లురువర్ణములకంటె నువర్ణమున నుల్లోపము ప్రచుర మనవలె నేమో. (నాన్దావయః అని చి. నువర్ణమునకుం బ్రాముఖ్యము నిచ్చుట గమనార్హమే) సుబంతములయందును దిశంతములయందును బదాంతమున నువర్ణమున నుల్లోపము. ప్రచురమే చేయుదును, ఇన్నను ఉత్యాదులందుం బ్రత్యయము నాగమము నై ననువర్ణమునం మత్వము లోపించు అనగా ద్రుతమునం దుల్లోప మొలకఁగముచేతనే ('కషిభిల్లతైః') సాధింపఁదగియున్నట్లు స్పష్టము. నులురుభిన్నము లగువారి బదాంతమున ద్రుతమునం దుకారమును వికారము నగు స్వరములు లోపించుట గలదు. అందుకే సూరి పదాంతంబుల నులురుల నుత్వమునకు లోపము చెప్పి ద్రుతస్వరలోపమును వేరుగా సూత్రించెను. చింతామణియం బట్లు గాక లురువర్ణములందువలె ద్రుతము కానిదియును ద్రుత మయినదియును నై ననువర్ణమునం నలి యుత్తునకుం 'గవిభిల్లతైః' అనుదానిచేత నే లోపము విహిత మయియున్నది. ద్రుతి వాని చెప్పవచ్చును (ద్రుతమే మైన) చేయుదును అనునీతిస్థముల నువర్ణమునందలి యుత్తునకు వర్ణింపవారు నిబరే లోపము చేయుట స్పష్టము.

ద్రుతస్వరమున కని చిన్నయనలెం జింతామణి ప్రత్యేకముగా లోపము చెప్పనిమాట వాస్తవము. కాని చిన్నయ నేమగ్రమును

స్వప్నము నై నప్రణాళిక యేర్పటమొనఁగా నట్టిది చిం ఏర్పఱుప కుటయు నాస్తవము. 'నులును'లయం దుత్పలోప మనుహరిలక్షణ మునందలిస్వప్న తి 'కవిభల్లపైః' అను చిం.లక్షణమున లేకు గదా. అట్లే చిన్నయ ప్రత్యేకించి చెప్పినద్రుతస్వరలోపవిషయమును జిం.లో ఇటనే చెప్పబడిన దని గుర్తించుట యొప్పునే కద.

ద్రుతస్వరమున కిని సామాన్యముగా సూరి లోపము చెప్పెన్పు. అట్లయినను ద్రుతమున నుండుస్వరము లుత్పేత్సములు రెండే. 'ఉల్లోపః' అనుచో జింతానుజి యత్తునకు లోపము స్వప్నము చేసినది. కాఁగా నిక మిగిలినది యిత్వము 'కవిభల్లపైః' అనుదానిచే ఉల్లోపము సంక్రమించుకొనుట కవకాశము లే దనవచ్చును శబ్దావయవ భేదములందు నాంతాదులలో నుత్పేత్సరస్వరములకు లోప మసాధారణము. అనుపరంబు అన్పురం బనుకీతిగా అసనిహుట అసన్మాట యనుకీతి నుండును. నెల్వితేయ వంటిస్థానములు ముక్కిలియరుదై యన్నవి. అట్లే ప్రత్యయాదుభేదమునను వత్తురు వారు ఎత్తు ర్వా రనుకీతిగా వచ్చిరి వారు వచ్చి ర్వా రని యుండును. కాఁగా నుద్భిన్నాచ్చునకు లోపము సాధారణము గాకుండుట ననుసరించి యిటఁ జిం. ఉల్లోపమును మాత్రమే యుద్దేశించినట్లు నిశ్చయింపఁ దగును అనఁగా 'ఉల్లోప శ్చ ఇప్యతే' యని చశబ్దముచే నిలోపమును గుర్తించుట తస్మాత్తముగాఁ జెప్ప పేలు లే దని స్పష్టము.) అట్టిచో నుద్భిన్నాచ్చు లోపించుటయే తఱు చనియు నంతే గాక యత్తు లోపించుటయుఁ గలదని విపరీత మగు నక్క మేర్పడఁగలదు గదా.

ఇత్వలోపమును ఉల్లోపమువలె సాధారణ మయి కానవచ్చు నది ద్రుత మగునివర్ణమునంగుమాత్రమే యనుట స్పష్టము. దీని ననుసరించియుఁ బదాంతమున ను(యరుల)లో నుల్లోపమును ద్రుత స్వరలోపమును సూరి వేరుచేసి చెప్పుట యెంతయు సముచిత

మైయన్నది. చింతామణి (యట్లు చెప్పకుండుటయే కాక) క్రియా
ణాం నామ్నా మనువో బ్రథమావిభక్తి మతీయః బ్రథమపురుష
బహువచస్థలములు రెండుమాత్రమే గ్రహింపబడు సనుటకంటె
సీద్రుతప్రకృతికములనుగూడ జేర్చుకొనుట యచితమే. ద్రుతము
పొల్లనకారమే యగుటచే ద్రుతముపయి నుజ్జే (ఇత్తును) ఉండదు
గాన నుల్లోపసంధర్భమున వానికి బ్రసక్తి లే దనరాదు. చింతామణి
ద్రుతస్వరమునకు లోపమును జెప్పలే దనుచు నదియే పొల్లనకారమే
ద్రుత మనుటకు బ్రబల మైనయాధారముగా జెప్పనపు డిట్ల నిర్ణ
యము లన్యోన్యాప్రతితము లవుచున్నవి గదా. ఇట్ల ద్రుతప్రకృతికము
లను గ్రహించి ద్రుతస్వరమునకు లోపము నాధిందురపుడు
ద్రుతము పొల్లనకారమే యనుట కిది యాధారము గాదు గదా.
అయినను ద్రుతము స్వరసహితమే యగుటకు గాని పొల్ల
యనుటకుగాని వేతాధారములు చెప్పకొనవలసినదే కాని ఇది
యాధారము గావేరదు. ద్రుతము ను, ని, న్, నూప మగుట స్పష్టము.
కాఁగా ద్రుతప్రకృతికములద్రుత మగుచున్నందున ద్రుతిలోపమును
'గవిభల్లబ్తై' యనువాచిత్య నాధిమతముననుకూలము. ఇంక నిల్లోప మెట్లు?
చేయదున్ అనుకీర్తిరూపములనలెనె కోలిచితిన్ అనుకీర్తిరూపములను
గూడ నాధిందుకొనవలసినదే యన్నది.

వృత్తి వారు 'అన్యేషాశ్చ ప్రయోగమహితానా' వృత్తు
లక్షణమునొక్క 'గవిభల్లబ్తయన్త్రానాశ్చయములు కానిప్రథమామాతో'
పరిష్కృతాకారస్వరలోపమునకు (వ్యా. సం. ప. 509) నామాత్రము
చేతనే నాధించి. నెల్సిటియ, నెల్సెల్ల అనువానిని జూపిరట. కాఁగా
గవిభల్లబ్తయన్త్రముచే సిద్ధిపనిద్రుతమునిత్తున కగులోపము పైతము
'అన్యేషాశ్చ' యని సూత్రముచే నాధింపఁదగు నన్నమాట. కవిని -
కవిన్, కొలిచితిని - కొలిచితిన్. కాని ఇట్లు భేద మొక్కటి గలదు.

వెల్వితీయ ననుకీర్తి నితరస్థలములందలియిత్వలోపము కవిప్రయోగముల ననుసరించి గుర్తింపఁదగినదిగా ననఁగా ననుదుగాఁ గలదు. కాని ద్రుత మగునివర్ణమునందలియిత్తునకు లోప మవుట యన్నది యల్లరు డయి కవిప్రయోగములంబట్టి యటనే గుర్తింపవలసినట్టిది గాదు. ద్రుత నువర్ణమునం దుత్వలోపమునలె నిద్రుతమునం దిత్వలోపమును సాధారణ మనకతప్పదు.

కొలుతును అనుచో నెట్లని స్వరలోపముచేఁ గొలుతున్ అను రూపము చిం. సాధ్యముగాఁ జెప్పవోఁ గొలిచితిని అనుచోను స్వర లోపముతోఁ గొలిచితిన్ అను రూపమును సమ్మతించు యనవలయు. అట్టిది ప్రసిద్ధమయ్యును 'నన్వేషాశ్చ ప్రయోగమహితానామ్' మనుదానిచే సాధించుకొనుట తప్ప మార్గాంతరము గానరాకున్నది. కవిన్, (కొలిచితిన్) అను వానిని వడ్డలవారు నిట్ల సాధించిరి.

ద్రుతమున నుండు స్వరము సుత్వము నిత్వమును. అం దుత్తునకుఁ 'గవిభల్లతైః' అనుదానిచేతను నిత్తునకు 'నన్వేషాశ్చ' మనుదానిచేతను సాధించుకొనఁగాఁ జింతామణియందు ద్రుతస్వరలోపము సిద్ధ మవుచున్నది. రాముడును భక్తుడను మొదలగుస్థలములను నువర్ణ(క)మునం దుల్లోపము గమనార్హము. సూరి అవసానంబున ద్రుతస్వరంబున కేని ద్రుతంబున కేని నని యొక్కచోఁ జెప్పఁగాఁ జి. ద్రుతస్వరలోపమును బైరీతిగాను ద్రుతలోపమును 'వాక్యాంతగతపదానాశ్చ'యనియు వేర్వేరుచోట్లఁ జేక్కొన్న దని గుర్తింపఁదగును.

ద్రుత మని పేర్కొనకున్నను వడ్డలవారును చేయుదు నుపండితుఁడను అని చిం. నువర్ణమును విధించినచోట్లఁ 'గవిభల్లతైః' అనుదానిచే నుల్లోపము సాధించుచునేయుండిరి. అట్లే నన్నును, నాచేతను క్షత్యాదులందు నాగమముగాఁ జేరినద్రుతమున నుల్లోపము చేయట కవరోధము లేదు. కవిని, కొలిచితిని అనుచోఁ జి. నివర్ణమును గూడ

స్పష్టము చేసినది. కొలిచితిని అనుచో వస్తులవా రిల్లోపమును సాధించిన తీరు సముచితము గాదు. కావున కవిని అనుచోటవలెనే కొలిచితిని అనుచోఁగూడ 'సన్యేషాశ్చ' యనుదానిచేతనే యిల్లోపము చేయఁదగు. చిం. నిష్కర్మమును స్పష్టముగాఁ జెప్పినచోట్ల నెట్లే నిల్లోపము సాధింపఁబడునపు డదేతీరుగా (శ్రీ)ని హరికిని మొదలగుస్థలములందును (నిష్కర్మము ద్రుతముగాఁ జేరియుండఁ) జేయవచ్చును గదా. చేసితిని, చేయుదును అనుకీర్తిస్థలముల నినులు ద్రుతము లనకతప్పదు. (ద్రుతములు గా వనఁ దనంతములు కళలు గావఁసినవచ్చుఁగదా.) కాఁగా నినుద్రుతములు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినచోట్ల ననుసరించి యితరస్థలములందలియట్టిద్రుతములును నుత్పేత్సలోపము చేయఁదగు. అననర మైనచోట్ల నిట్టి (ద్రుత) స్వరమునకు లోపము చేసికొనుచునే చిం. ద్రుతస్వరమునకు లోపము చెప్పలేదు గానఁ దనంతమునఁ బొల్లనకారమే ద్రుతమనుట కుచురదు. పొల్లనకారము ద్రుత మనుట కిదే ప్రథానాధార మనునెడల నది సరి గామి ద్రుతము-ను (ని,న్) వర్ణమనుట మోప్పను.

ఆనుబంధము - 2

సమాసము. - ప్రాణిమాత్రశాంతి :

దీనిని 'గ్వచిస్థవే త్సమాగేఽపి ప్రాణిమాత్రస్య శాంతిః'- అను వి.వి. వచనము విధించుచున్నది. దీనియొడ వష్టులవారు "ప్రాణి మాత్రస్య' యనుశబ్దస్వారస్యమున నట్టిప్రాణి యనగా మ్రతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండుసంశ్లేషము నందునే కాని సరళాదేశాది మ్రతసంధికార్యము లేవియుఁ గలుగ ననునర్థము లభించుచున్నది. (వ్యా. సం. స. 296, 29) గిరివ్రజ మన్పురంబు అనుచో నయ్యది మ్రతమే యైనను మీఁదిపరుషములను సరళములు చేయ దనిరి. (దానికిఁ గారణము సంశ్లేషము.) కానీ వీరే వ్యా. సం. స. పుట 197, 789 లో గిరివ్రజ మన్పురం బని తమ స్వత్వమును జూపియు సరళాదేశము చేయ రైరి. (వ్యా. సం. స. పుట 251 లోని వీరివివరణము ననుసరించి సరళాదేశము కావలసియే యున్నది. స్వత్వసంశ్లేషములకు భేదము లేమియే వీరిమతమున నిట్టి తడఁబా ట్లేర్పఱచిన దనవచ్చు.) అదే విధముగా కన్కవ యనుచో నట్లు మ్రతత్వము సంగీకరించియు లోపము చేయకున్నను బ్రయోజన మేమి? కన్కవ వంటియప రూపములు సాధింపఁబూనుట తప్ప. గిరివ్రజ మన్పురం బనుకీర్తివి మాత్రమే 'క్వచి'త్తనుకారికకు లక్ష్యములును గన్గోయీత్యాదులు 'నో రన్యస్యాపి' యనుదానికి లక్ష్యములు నని తాత్పర్యమా?

ఇంకను వష్టులవారు కన్గోయి యనుకీర్తి నహోబలుఁడను పదను యాయులును సుత్వలోపపరముగనె దీనిని భావించుటంగూర్చి ప్రస్తా వించి సమాసమందలివివిధవర్ణవికారములనలె సీయల్లోపము చెప్ప నక్కరలేకున్నను మ్రతస్య సర్వత్ర యని రావలసినలోపము (గిరివ్రజ

మన్వరంబు) వారించుకొనుటకై యిక్కరికను సామాసికమతలోపా
భావపరముగా నవ్యయించుకొనుట యావశ్యకము కదా. (వ్యా. సం.
స. 60) ఇది మోక్షముగల బేర్కొని. లోపమును వారించుకొనవలసినది
అనుచు ననురీతిస్థలములందమాత్రమే యగునా? 'కన్దోయి'
యనుచో నక్కట లేవా? (కన్కవ యు కాలయను గావున
నక్కట లే దేమో.) ఇటు సహోబలుఁడు త్వలోపమును
మాత్రమే యుద్దేశించుట గమనింపవచ్చు. కవిభల్లటమాత్రమునొద్ద
సహోబలుఁడు 'కన్దోయి' పక్షే కన్న దేయి.' నని చూపిన
పిదప 'సమానే తు కన్దోయిత్యాదిరూప ముస్తి'యని చెప్పి యీకార
కను జూపెను. 'ఏషు ప్రకప్తైకవచనమాత్రే' యన్నది ప్రకప్తైక
నచనస్థలములందలియత్వలోపమును జెప్పఁచుట సమాసమునం దట్టి
దానిని సాధించుటకయి యీకారిక యిటుఁ బ్రసక్త మయిన దని
చెప్పఁచును.

కవిభల్లటమాత్రవివరణములో నప్పకవి "భల్లటవిరచితఫక్తిలో
సూత్రంబునను బైహల్లు నిలుచునపుడు, ప్రకప్తైకవచనము ల్పలి
కెనుచోను సమనములు గూర్చునచుచునను...చరణం కొమ్ములు
వికల్పంబునను గాంచు లోపముల్ (147-5) అనెను. ప్రకప్తైక
నచనస్థలమునం దవుట మాత్రమునందు స్పష్టముగా జెప్పఁబడియే
యున్నది. (విల్పాని, గో గోపి, కన్దోయి యనునీతిగా హల్పరకత
యం దవుటనే యదాహరించె గాని యహో. స్పష్టముగా జెప్పలేదు.
ఆప్పకవీయంత్యస్ఫూర్తి యిటు గలదు) సమాసములనుగూడ నిలువే
సంగ్రహించినయప్పకవి చందవ-చనుగవ, కార్మణ్యములు కాయమెఱు
పులు వాల్గంటి కలికి వాలుగంటి (118) అనునీతి నుదాహరించెను.
ఏనిని దృష్టియం దిడుకొనుటవలననే మాత్రమునందు స్పష్టము కాని
యాయంశమానకై సమాసమునం దుత్వలోపమునకై కారిక యప్ప

కవీయానుగుణముగఁ బ్రభావంబింపఁబడిన దేమో యనుట కవకాశము గలదు. కన్దోయి, చన్దోయి యనుచో సకారముపై నుత్పలోపమే యుదాహరించెను గదా యని కారికయందలిప్రాణిసూత్రశ్రుతి సకార మాత్రవిషయక మని తలంపరాదు. అంతకు ముందు విల్పూని, గో ర్మోపి యనుకీతిగా నితరవ్యంజనములపైని స్వరలోపమును జూపె నట నిత్యాదిరూప మనుటలో సకారాదు లగుపూర్వోదాహృతముల వంటిస్థలము లెల్ల గ్రాహ్యములై యై యున్నవి. అసఁగా వాల్గంటి కార్వోతు, అనుకీతిని పైత మిది నీకారికచే సాధ్యముల యగు నని యభిప్రాయ మన్నమాట. ప్రాణిసూత్రస్య యస సామాన్యముగాఁ జెప్పబడు గమనార్హము. మాత్రశబ్దము స్వరలోపసాధకము.

అయినను నీకారిక (చెప్పవలసిన యవసరము గాని)చే సమా సములందుఁ బ్రత్యేకముగా సాధింపవలసినయవసరము గానరాదు. అహోబలుఁడు దీనికిముందు 'నలడాదే రస్త సుతశ్చ' యనుసూత్రము నొద్ద అదిశబ్దేన కార్వోతు ఇత్యాది గ్రాహ్య మిత్సుక్తం సరస్వత్యా, తత్ర య ద్యపి చిలుక ఇత్యాది న నైకపదత్వమ్. తథాపి జంతు విశేషనామత్వేన సూత్రాత్సమాసత్వా చ్చైకపదత్వమ్ గ్రాహ్యమ్ త్రాడు, వాడు, ఇత్యాది స్వంతసకారస్య వ్యావృత్తిర్థ మంతర్గ్రహణ మితి సరస్వతీ' (కవిశి. 277) యని చెప్పెను. ఈయభిప్రాయము సహోబలుఁ డామోదించెను గావున నంతర్గ్రహణముచేఁ బదాంతము నందలియత్వమున కీనలడాదిసూత్రముచే లోపము రాదు. కావున ముందుగనె కాలు-కావ్. అని యైన దంటకు ఏలు లేదు. కార్వోతు అనుచో సమాస మగుటచే నేకపద మవును గావున నందలియత్వము నకు 'నలడాదే' యనుసూత్రముచేతనే యుత్పలోప మగు నని యెంచు నపుడు 'కన్దోయి' యనుచో మాత్ర ముట్లేల కాదు. కనుదోయి యనునదియు సమాసమే కావున నేకపదమే. కాఁగా బదమధ్యమున

నుత్పన్నమగును. గనులోనియకారము లోపింపఁ గన్దోయి యవునే కదా. ఇట్లే న్దోయి, నాల్గంటి మున్నగునవి సైతము. కాఁగా నహోబలునివ్యాఖ్యానముతీరుంబట్టి 'ప్రాచీనసాహిత్య' యనుదానిచేఁ గాక 'సలడాదే రత్న రుతశ్చ' యనుదానిచేతనే యివి సిద్ధించును గావున నీవిధాన మేల? అట బాలసరస్వతిప్రభావమునకు లో నైన యహోబలుఁ డిట నప్పకవీయవివరణము ననుసరించి యిట్లు వేర్కొని యుండె ననవచ్చును.

'సలడాదే రత్న రుతశ్చ', 'కవిభల్లటైః' అనుసూత్రముల కప్ప కవి చేసిన వివరణమునుబట్టి యిట్లు గ్రహింపవచ్చు. సలడాదీనూత్రము పదమధ్యమునం దుత్పలోపమును జెప్పచుండఁగా గవిభల్లటనూత్రము పదాంతమునం దుత్పలోపమును జెప్పచున్నది. సూరి యాయభిప్రాయమునె ప్రమాణీకరించి తగునవరణములతో ఆచ్చి కంబులం బద మధ్యంబుల ననియుఁ బదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిన— అనియుఁ జెప్పె నని గ్రహింపవచ్చును. కనుదోయి, కనుగవ, వాఁలఁ గంటి మున్నగునీళ్లములందుఁ గన్వాదులలోనియత్వము సమస్తము లను బూర్వపదాంతిమమే యవుటచేఁ బదాంతములందుఁ జెప్పిన నశాస్త్రముచే లోపము చేయుట యొప్పును. అప్పకవీవివరణము నూత్రాభిప్రాయమును స్పష్టము చేయవది గాఁగా నాయం ము విశేషముగా నీట్లు సూత్రింపవలెనా? అయిన నీకారికకుఁ బ్రయోజనము స్పష్టతయే యనవచ్చును. ఈసమాసములందును బూర్వపదాంతి మోత్వమునకుఁ గవిభల్లటనూత్రముచేతనే యుత్పలోపము సాధించు కొనఁదగు నని సారాంశము. కాఁగా వచ్చులవా రన్న ట్లుత్పలోపము వక్తై యది చెప్పనక్కరలేదు. (అప్పకవీయానగుణముగా నహోబలుఁడు చెప్పియుండవచ్చుఁ గాన నిందు విశేషప్రయోజనము నూహింప నవకాశమును లేదు.) కాని యాయహోబలపతివివరణము

వలస నొక్కటి గుర్తింపవచ్చు. కను - దోయి యనుచో 'గ్వచి ధృవే' త్రిసుకారికచే నుత్పల్లోప మయినది. వష్టులవారివలెనే యహో బలుడును స్వరలోపాసంతరము శబ్దగతనకారము ద్రుత మగు నని సామాన్యముగనే భావించె నొడము. అపడు కన్ - దోయి యనుచో నకారము ద్రుతము కాదా? దీనికి లోప మేల రాదు? ఆలోప మెట్లు వారింపబడినది? యనుసంశయములను బరికింపక కనుదోయి ఉత్పల్తోపముచే గన్ దోయి, యని యగు నని చెప్పవచ్చు. డనగా నిండలినకారము నెడ ద్రుతత్వమును బ్రస్తావింపమి నయ్యతి ద్రుతము గా నెంచలే దనువలె. లేదా ద్రుతలోపమునుగూర్చి చెప్ప నుచుచినా డనవలె. తాను, నేను, ఏని అనువానికి భిన్నస్థలములయం దాతడు ద్రుత త్వము వ్యాఖ్యానింపకపోవుటంబట్టియు సీచోట్ల నకారము తోపముగూర్చి ప్రస్తావింపకపోవుటంబట్టియు సీనకారము ద్రుతముగా నాతడు తలంచలే దనుటయే యచితముగా నుండును. కాగా నాతడు ప్రస్తుతకారికను సామాసికద్రుతతోపమును వారించుదానిగా వ్యాఖ్యానించుచుండలే వని గుర్తింపదగు.

వష్టులవా రట్లు వ్యాఖ్యానించి జడి గొన్ కోర్కు లనుకీర్తిప జూపిరి. 'కన్ దోయి' యనుకీర్తి ఏట లక్ష్యములు గావు. లక్ష్యములే యన్నగన్ కవ యనియే కావలసియుండును. అట్టియిట్టిది యే లని కాబోలును, 'నో రన్యన్యాపి' యనుకారిక కవి లక్ష్యములుగా జూపిరి. అన్ పురం బనుకీర్తివి మాత్ర మాకారికకే యేల లక్ష్యములు గావు? కన్ దోయి యన్ను డెట్లుత్పల్లోపము చేయుదురో అను - అన్ పురం బన్నపుడు నట్లే యుత్పల్లోపము చేయవచ్చును.

కాని యిట వీరు "మఱియుఁ బ్రాణిమాత్రపిథాససామర్థ్యమున నులోప మెట్లును సిద్ధించును" అనెట సంగతముగా లేదు. అహోబలుఁ డుత్పల్తోపముపరముగనే వ్యాఖ్యానించె గావున నట నిట్టిసమర్థన

మక్కర లేదు. గిరివ్రజ మన్వరం బనుకీతిస్థలములయెడ
సన్న నెట్లు గురురును. ప్రాణిమాత్రవిధానసామర్థ్యముచే నుల్లోపము
చేయవలెనని. ఉల్లోపము చేసినఁ గాని ద్రుతత్వము లేదే. ముందు
ద్రుతత్వమును సాధించి సామాసికద్రుతలోపాభావపరముగా వ్యాఖ్యానింపవలెనా? లేక ద్రుతలోపాభావమును జెప్పచున్నది గావున
ద్రుతత్వమును సాధింపఁబడి యందుకై స్వరలోప మగు నని వ్యాఖ్యానింపవలెను. 'కన్ధవ' అనుకీతిస్థలములు ప్రస్తుతకాచికకు లక్ష్యములు గావు
గదా. ప్రాణిమాత్రశ్రుతివిధాన ముల లేదు. ఉత్పలోప మెట్లయినది? అట్లే అన్వాదులతో నుత్పలోపము చేసికొనఁదగును గదా.

స్వరలోపానంతర మేది యే మైన సకారము ద్రుతము కాక
తప్ప తని నిశ్చయము చేసికొనియుండిరి కావున అన్వరం బన్నప్పటి
సకారము ద్రుతము కాక తప్పదు. అయినను 'ద్రుతస్య సర్వత్ర'
యనునాశ్రయముచే రావలసిన ద్రుతము 'కన్దోయి' యన్నప్పు డే
రాలేదు? అటులే అన్వరం బన్నవాడును రా తన్న సీకాచికను
సామాసికద్రుతలోపాభావవిధానపరముగా వ్యాఖ్యానించుకొనవలసిన
యనసరమే లేదు.

కన్దోయి యనుకీతిస్థలములందు ద్రుతలోపముతో నేర్పడ
వలసిన 'కన్దోయి' యనుకీతిస్థలములను వీరు 'సఖిణ్ణః ప్రథమా
ద్ధ)స్వా స్వస్య తోపశ్చ నేస్యతే' యనుదానిచేతనే సాధించిరి.
(వ్యా. సం. ప. 320) కాఁగా నుడితొలియచ్చు మీఁదిది గావున
నాద్రుతము లోపింపలే నని గ్రహింపవచ్చును. కాని యదే విధముగా
గిరివ్రజ మన్వరం బనుకీతిస్థలములమాత్ర మేల ద్రుతలోపము
వాచింపఁబడిదు. గిరివ్రజ మన్వరం బనుచోట్ల గిరివ్రజ మన్-అనునది
మొత్త మేకపదము కాదు గదా. గిరివ్రజము-అన్ అన్నపడు 'అన్'
అనునది నుడి. అందు ద్రుతము తొలిప్రాస్వముపైనే యన్నది. 'సస్య

లోప శ్చ నేష్యతే' యనుదానిచేత వారింపబడదా? ఇటులే (జడి) కొన్కోర్కులు (తోవవిరిటివాడు) చన్త్రోప మున్నగుచోట్లను. కాగా 'అన్ పురం' బచురీతిస్థలములయందు నావయవికనకారము యయి నను నాద్రుతమునకు లోపాభావమును 'నస్య లోపశ్చ' యన్నది సాధించుచునే యున్నది. అట్లు సాధింపబడిన దేదియు వజ్రులవారు చూపలేదు. ఇట్టిచ్చటిద్రుతలోపాభావము నస్య లోపశ్చ యనుదాని చేతనే సిద్ధించుచుండగా 'బ్రాణిమాత్రస్య' యని మఱల విధింపబడిన దనుట సరి కాదు కదా.

ఇంక మాత్రపదసామన్యము ననుసరించి మీఁదిపరుషములకు సరళములు లేకుంటను జెప్పి పూర్వాచ్చు నత్తియుంట యనుసంక్షేపము మాత్రమే యగు ననిరి. (వ్యా. సత. స.) అటులు సరళములు గాకుంట యేని 'బ్రాణిమాత్రస్య' యనుదానిచేత సిద్ధించుప్రయోజన మనవచ్చునా?

వీరే ఏబది, కన్దవ మున్నగుచోట్ల సరళాదేశాదికము నచ్చుట కును సీయధర్వణకారిక (నోరన్యస్యాపి) లోని బహుళశబ్దమే సాధక మని గ్రహింపవలె (297) ననిరి కదా. వీనింబట్టి 'నో రన్యస్యాపి' యన్నది సమస్తస్థలములయందును వర్తించు ననుట వారు సంగీకరించినట్లయినది. కాగా అన్ పురం బనుసమాసమునను నాకారిక ప్రవర్తింపఁ గలదు. అట్టియొడల నాకారికయందలిబహుళపదముచేతనే యట మీఁది పనుషములకు సరళములు రాకుంటను సంగ్రహింపనగును గదా. అంతి కంటెను స్పష్టముగాఁ బ్రాణిమాత్రస్య యనుకారిక యాయర్థమును జెప్పుచున్నదా?

'అన్యస్యాపి నోః సర్వం స్యా'త్తనఁగా బిందుసంక్షేపస్వత్వలోపము లనునవి బహుళముగా నపు ననఁగా నిటఁ బరుషపరీకత్వమున శ్లిష్టత్వం చ క్వచి త్తని సంక్షేపము రాగా సరళాదేశము లేదని వీరే

యొకచోఁ జెప్పిరి. (297) అట్టియెడల వీరిసంశ్లేషస్వరూపము ననుసరించి ద్రుతము పూర్వాచ్ఛ సత్తియుండుటయుఁ దత్కారణమున మీఁదిపరుషములు సరళములు గాకుంటయుఁ జెప్పఁబడినది. కావున 'నో రన్యస్యాపి' యను దానియందలిబహుళశబ్దము ననుసరించిన వారిసంశ్లేషము ('శ్లిష్టత్వం చ క్వచి' స్తనుదానిచే నవు ననుట సరి కాదు.) రాఁగా సరళాదేశము వారితము కాఁగా మాత్రశబ్దస్వారస్యము గా నిట నాయది సాధింపవలసినయవసరము లేదు గదా.

మాత్రశబ్దస్వారస్యముచే సంశ్లేషముమాత్రమే యగు నన్న వీరు గిరివ్రజ మన్సురంబు (103) అని స్వత్వము చూపుటయు సట్టి స్వత్వస్థితిలో మీఁదిపరుషములకు వారిమతము ననుసరించి నముచితముగా సరళములు గావలసియుండఁగాఁ గాకుంటయు సమర్థింపఁదగినవిగా లేవు. ఈసకారము మీఁదిపరుషముతోఁ గూడిన (నది వీరి మతమున స్వత్వ మగును. అప్పుడు పైపరుషములు సరళములు గావలె. అందుకే వీరట్లు కూడ దని ప్రత్యేకముగాఁ జూచిరి.) సరళాదేశము తప్ప దనువజ్ఞులవాసిద్ధాంతము నివోచి 'మాత్ర' శబ్ద మేమియుఁ జేయఁజాలరు. అందుకే వీరు సంశ్లేష మనుదానిని గారికయందుఁ బుష్టావింపఁ బడనిదానిని దెచ్చి సమన్వయించి రిని గ్రహింపవచ్చును. అన్నిప్రసంగాలనుచో వీరు తనుచుతియున కిచ్చుట మైనస్వత్వ రూపమును జూచుచునే 'ద్రుతస్త్వ రూపసంశ్లేషము' అని వ్యవహరించుట సంశ్లేషము.

ఇట్టిమాత్రశబ్దస్వారస్యముచే సంశ్లేషముమాత్రమే కావలసి యున్నది. కానీ వి.పి.లో సమాసే చ ద్వైశ నో బిన్దు రివ్యతే' యని సమాసమున బిందవును జెప్పఁబడినది. ఇట్టిసంశ్లేషమున కది యపవాదమా? ఇట్లు సమాసమున లోపబి దుసంశ్లేషము లుండుచో 'ప్రాణిమాత్రస్య' యన నేల? క్వచిచ్ఛబ్దముచే నిట్టికొన్ని సమాసము

లందు సంశ్లేషము మాత్రమే యుండు ననియు నలుఁ గొన్ని సమాసము లందు బిందువుమాత్రమే యుండు ననియుఁ జెప్పిన వైరుధ్యము పోవు ననవచ్చు. అట్టియెడలఁ గందోయి, కన్దోయి (కన్దోయి) యని యొకేసలమున బిందుసంశ్లేషములు రెండును గలవే. 'క్వచిద్భవేత్సమా నేఽపి' యనుచో వీరు కన్ శబ్దము చూపకుంట గమనార్హమే.)

ఇట్లు మాత్రశబ్దముచే సంశ్లేషమే యగు ననియు మీఁది పరుషములు సరళములు గానేర ననియుఁ జెప్పినవష్టలవారే యిట్లు వ్రాసిరి. 'క్వచిద్భవే త్తనుటచేత కువలయుఁబునన్-వారు కువలయుం బున వారు మున్నగు నలుక్సహసములలోనిద్రుతము లోపించుటయు 'తలఁజ్రాలు - తలఁజ్రాలు మున్నగునలుక్సహసములలోనిద్రుతము లోపింపక నిల్చుటయు సంభవించు నని యెఱుంగుచది. (వ్యా.సం.స. 329) ఇది వింతి. 'ద్రుతస్య సర్వత్ర లు క్సహసేషు' అనుసూత్రము సమాసమున ద్రుతలోపము సామాన్యముగ విధించుచున్నది. కావున నలుక్సహసములందు నద్దానిచే ద్రుతలోప ముట యిష్టమే. కువలయుం బునన్-వారు అనుచోఁ గ్వచి త్తనునీకారికచే లోపము చేయ నేల? ద్రుతస్య-యనుసూత్రము లోపము నిరుతముగాఁ జెప్పుమండఁగా లోపము లేకుండుట కొన్నిచోట్లఁ గల దనఁగాఁ జెక్కెడల లోపించు సమనర్థ మీకారికచే సిద్ధము గాక పోదు. కాని ద్రుతస్య యనుదాని చేతనే లోపసలములు సంగ్రహించుకొను టుచితము గదా.

తలఁబోలనుచో ద్రుతలోపాభావము నీకారికచే సంగ్రహింపఁ జూచుట యసంగత మనకతీతము. వీ రింతకుముందు మాత్రశబ్దము నకుఁ జెప్పిన స్వారస్యమున కిది విరుద్ధము' అన్ పురం బనుకీతిగా మాత్రశబ్దస్వారస్యము ననుసరించి తలన్ వ్రాలని యుండుటయే సక్ర మము గదా. ఈకారికచే ద్రుతము లోపింపకుండఁగా 'అపరాస్తే సమాసే చ శబ్దే నో బిన్దు రివ్యతే' యనుచోప్పనఁ తలఁబోలు

ప్రభృతులలో లోపింపనిద్రుతము ఖండపూర్ణాన్యతకబిందువుగా
చూచును. ఆకారికలోనిబిందుశబ్దము సరికాదేశమునకు సుపలక్షణ
(వ్యా.సం.స. 329) మనిరి.

నిజమున కిటు ద్రుతకార్యములు దాదా పెల్ల గ్రహింపబడ
వలయుటచే నీకారికకు లక్ష్య మనరాదు. కాని చిగురుంగై దువు ప్రా
గెంపు మొ॥ చోట్లవలె బ్రత్యేకముగా విహితము కాదు గావున
విధానసామర్థ్యము నాశ్రయింప వీలు లేమి, (నుడితోలియచ్చు
మీదిది గామి నస్య లోపశ్చ నేష్యతే యన్నదియు నాశ్రయింప
వీలు లేమినిబట్టి) ద్రుతలోపాభావమును వారించుటకు వారి కిది
యాశ్రయణీయ మైనది. కాని యిట్టియెడల గ్వచి త్తనుకారిక నాశ్ర
యింప నేల? బిందువిధానము (సరికాదేశమున కుపలక్షణమును)
వలన నాద్రుతము లోపించుట లేదని స్పష్ట మగుచున్నదే గదా.
బిందువిధానము ననుసరించి ద్రుతము లోపింప బిందు వగుట 'అప
రానే' యనుకారికచేతనే సిద్ధించునుండగా గ్వచి త్తనుకారిక నాశ్ర
యింప నేల? అసలు క్వచి త్తనుకారిక చెప్పబడలే దనుకొందము.
అప్పుడు తలంబ్రా లనుకీర్తిసలములలో లోపము రాకతప్పదా? అయిన
బిందువిధాన మే మగును?

కాగా అన్వరంబు కునలయంబునవారు తలంబ్రా లనుకీర్తి
వానిలో వేసికొని కై నను 'గ్వచి త్తవే' త్తనుకారిక లేకున్న నష్టము
లేకు కాగా నది యాయర్థము చెప్పచున్న దని తలంపనిచో నేదో
నష్టము వాటిల్లు నని వజ్ఞులవారు ప్రతిపాదించబోనుట సరి కాదు.

మొత్తముపై తలంబ్రాలాల్పదులప్రసక్తి తేదు. అన్వరం
బనుచో సరికాదేశాదివారణమునకై యీకారిక యక్కర లేకు.
వారు ప్రధానముగాఁ జూపినప్రయోజనము సామాసికద్రుతలోపా
భావము. ఆవయవికము కానిసకారమునకు నిట్టివిధానము ప్రసక్తి

లేదు. బింద్వాదివిధానములచే నట ద్రుతలోపాభావము సిద్ధమే. అనయవిక మగునకారమునకు నన్న 'నస్యలోపశ్చ' యున్నది. దానికి లక్ష్యము గాకున్నది లేదు. 'నో రన్యస్యాసి' అన్నదే యట లోపాభావమును సాధింపఁ గల దన్నను వైరుధ్యము లేకపోలేదు. వజ్రులవారివివరణానుసారముగా క్వచిద్భవే త్తనుకారిక ప్రయోజన హీనమే యనఁదగును.

అహోబలుఁ డన్న 'నస్యలోపశ్చ నేష్యతే' యనుపాఠమును వ్యాఖ్యానించినవాఁడు కాదు. దానింబట్టి 'వైకృతేత్రకదాపి చ' అనునదే యహోబలపతిపాఠ మని యూహించుట సంగతమే యవుచున్నది. అయిన నావయవికనకారమునకు లోపాభావ మెట్లాతని మతాన సిద్ధ మగును. అన్న నహోబలుఁ డీనకారము ద్రుత మని భావించి నట్లే కానరాదు. శబ్దగత మైనయూనకారమునకు ద్రుత త్వము నంగీకరించుటయే సరి కా దని స్పష్ట మగుచున్నది. కావున 'నస్య లోపశ్చ' యనుపాఠము లేమివలనను నెట్టియనర్థమును గలుగ దనవచ్చు.

కాసీ వి. వి. 'సరళే పరుషే చైవ' యని సరళపరకత్వమునను సుమాగమము చేప్పె. సామాసికద్రుతలోపము (సుమాగమ) విధాన సామర్థ్యముచే వారింపఁబడినను కెను-జడ కెను-ధూళి అనురీతిస్థలము లలో ద్రుతలోపము సరళస్థిరపరకతచే మఱిలఁ బ్రాప్త మవుచున్నది. విధానసామర్థ్యముచే సామాసికలోపాభావము సాధింపఁబడినను సరళ (స్థిర) పరకనిలో నగునట్టిలోప మట్లు వారింపఁబడను. తథుకుగజ్వెలు అనురీతిరూపము లుండనవునే కదా. కాఁగా కెను-జడ అనురీతిస్థలముల ద్రుతలోపవారణ మెట్లు! నస్య లోపశ్చ నేష్యతే యన్నది యసలైనపాఠమే యని నిర్ణయింప నహోబలగ్రంథము సహకరింపకపోవుటంజేసి దీనిని మార్గాంతరమున సాధించికొనవలసియుండును. అందు

కయి 'బుగ్వా ద్రుతప్రకృతికా' త్తనుసూత్రమునందలి వాశబ్దమునకు వ్యవస్థచేయవలయును. ప్రాంతాది (నూతనత్వాది) కార్యసంపదర్భమున నుమాగమమునకు సంక్షేపము (నట్టియెడలఁ దొలిప్రాప్త్యముమీఁది ద్రుతమునకు లోపమును లే వచుకీతిగా వ్యవస్థచేసికొన్న విష్టాళము సిద్ధింపఁగలదు.

సమాసముల నుమాగమసంపదర్భములలో విధానసామర్థ్యముచే సామాసికలోపము లేదు. తలఁబ్రాల్పాదుల విశేషకార్యవిధానసామర్థ్యముచే ద్రుతలోపాభావము సిద్ధము. శబ్దగతసకారము ద్రుతముగా సంఘీకరింపరామి (తాను నేను ఏని అరువానికీ గురురమి) సామాసిక ద్రుతలోప మావయవికసకారమునకు ద్రుతము కామిఁ బ్రాప్తింపదు. కావున నావయవికసకారమునకును సామాసికద్రుతలోపాభావమును గ్వచి త్తనుకారికచే సాధింప సక్కుర లేదు. ఆవయవికసకారము ద్రుత మన్నవష్టిలవారియతమునను నీయది యనవసర మగుట గుర్తించి యున్నారము.

కాఁగా నప్పకవీయము ననుసరించి యహోబలునిగ్రంథమునఁ గానవచ్చుచున్న 'కృచిదభవే' త్తనుకారికార్థ మధర్వణోక్తిగా సంగ్రహింపఁబడ్డయప్పకవివచనమే యసంపదగునేమో. కాకున్నను దానికీని ద్రుతత్వమునకు సంబంధమే లేదు. వాల్మీకి మున్నగునితరుములకు నియ్యది యుద్దిష్టము. కవిభల్లటసూత్రముచేతనే యాహోబ్లిలోపమును సిద్ధింపఁజేయవచ్చును. ఈసూత్రమునకే యప్పకవి చెప్పినవివరణమువలెనే తదనుసృత మగునీకారికసయితము కవిభల్లటసూత్రాభిప్రాయవివరణాత్మకమే కాని విశేషము గా దని గ్రహింపఁదగును.

ఆనుబంధము - 3

విశేషార్థకప్రత్యయాలు :

చింతామణిక శు నికృతివివేకము విశేషముగాఁ జెప్పినవానిలో సముచ్చయావ్యర్థవిశేషముల నిచ్చుప్రత్యయములఁగూర్చి చెప్పిన వాక్యము లియ్యవి. “యువన్లక స్వాద్యాస్తాత్తు నువన్లక ఉతో భవేత్ -ద్యోతకా వర్థభేవస్య చాన్య త్రాపి క్వచి ధృవేత్ -యునూ సు స్యేవ నియతా వయతా వచి సంయతౌ.”

దీనిఁగూర్చి వజ్రలవాసు ‘యువన్లకః స్వాద్యాస్తాత్తు-అనుశప పాఠ మహోబలుఁ డంగీకరించె (వ్యా. సం. స. 310) పని యిది యప పాఠముగా నిర్ణయించిరి. కాని దీనికిఁ గొంచెము ముందే కవిజనాంజన కర్తను విమర్శించుచు ‘గవిశిరోభూషణమే కదా అధర్వణకారికలకు మూల’ (312) మని పేర్కొనుచు సహోబలునివలెఁ గవిజనాంజనకర్త సాకల్యముగాఁ డీక వ్రాయకపోవుటనుబట్టి యాతని కిం కొకయధర్వణ గ్రంథము దొరికియున్న దని శంకింపఁజన దనియు నందు లేనికారిక నాతఁడు వ్యాఖ్యానించు శు బ్ధనియుఁ బ్రశ్నించిరి. వీ రాధర్వణము నకుఁ డీక సాకల్యముగనే వ్రాసియున్నను వీరివ్యాఖ్యానమునుబట్టి వీరికిని సధర్వణగ్రంథము ప్రత్యేకముగా నొకటి నొరుక లే దని తెలియవచ్చును. అట్టియెడల మూల మైనకవిశిరోభూషణమునం దున్నయీకారికాభాగము సపపాఠముగా వీ రెట్లు నిర్ణయించిరి? ఆధారమును జూపియున్న బాగుండెడిది. పోసి ప్రయోగానేకసాధక మగుటచే నిది యధర్వణహృదయ మని తాము మంచి దని యెంచిన పాఠముతోఁ గారికను జూపిన నిం కొకవిధముగా నుండెడిది. వారు పై కారికాక్షరమాంత్యవాక్యములను “ఉవన్లకశ్చాద్యాస్తాత్తు నువన్లక

ఉత్థో భవేత్ - ఉనూ సు ప్యేవ నియతా వయు తా వపి సంయుతో”
 యని యిచ్చిరి. మన కాధారములు దొరుకకపోవుటచే నహోబలుఁ
 డిచ్చినకారిక మూలము గావున గ్రహించినదో నిందు ‘యు’ ప్రత్య
 యము ‘ఉ’ ప్రత్యయముగా మాఱినట్లు ప్రధానముగా గుర్తింప
 వచ్చును. దీనివలన భాష కేదేని బ్రయోజన మున్నదా? అన్నచో
 నేదియుఁ గానరాదు. వ్యంజనరూప మైనద్రుతముతోఁ బ్రయోగ
 ప్రసిద్ధ మైననుస్వరూపమును సాధించుకొనుటకొఱకే వ్యులవారి
 కీపాఠ ముపయుక్త మైన దనవచ్చును అందుకే సుస్యేవ ప్రథమా
 విభక్తియందే యని యహోబలుఁడవచుండఁగా సుప్యేవ యని
 సుబంతములపైఁ (తిజంతములపైఁ గూడ ననునది వీరు పేర్కొనిరి.
 కాఁగా నాకున్ + ఉచ్ - నాకునుచ్ మొ॥ రూపాలు ద్రుతప్రకృతి
 కములుతుది (నున్ననుస్వరూపము) సిద్ధించుట ప్రయోజన మన్నమాట.

ఇట్లు బ్రత్యయస్వరూపము మాఱింది కాని ప్రత్యయత్వము
 మాత్రము వీరికారికలో మాఱలేదు. ‘ఉన్లకః’ అనటచే ‘ఉ’ ప్రత్య
 యము గావున ‘సంధి ర్నిత్యం ప్రత్య గాచ’ యనకారికచే నిత్యసంధి
 జరుగవలయును. కాఁగా నాకుచ్ - ఉచ్ అనునది మఱల ‘నాకున్’
 అనియే గావలయును. అట్లే అన్న - ఉచ్ అనున ‘దన్నన్’ అని
 గావలెను. మఱి యేలొకో వ్యులవా రీయంశము నిట స్పృశింప
 లేదు. అట్టియనుమానము గొనుటకుఁ గాబోలును కారికయందు
 వల్లకశబ్దము ప్రయోగింపఁబడఁగా దానిని వినకొనుటలో వల్లకశబ్దాథి
 మును విడిచి శబ్దములుగాఁ జేర్కొనిరి. మూలాభిప్రాయమున భేదము
 కల్పింపఁబడిన దని వాని ననుమానించుచు యందురు. అందుచేతనే
 యనులను శబ్దము లనుట నిట్లు సుసూక్ష్మిచిరి. నాకును అనుదాని యుడలి
 నుఅనుదానిలో ‘ఉ’ శబ్దము విఱుగుచున్నను (ఈవిఱుగుట యుచ్చా
 రణముతోఁ దోపఁకున్నది.) నచట ‘ను’ అనుదానికిఁ బ్రాణిమతియే

చెల్లును గాని స్వరప్రధానయతి చెల్లును. 'ఉ' అనుశబ్దమునకు యతి వేయరా దని విశదపఱచుటకయి 'ఉన్' అనునవ్యయశబ్దమును (ఉన్ అనుద్రుతాంతశబ్దమే యువర్ణక మనుదానిచే విధింపఁబడుచున్న ట్లిటఁ జెప్పచున్నను స్పష్టతకుఁ గాఁబోలు మీరు ఉనులపై నన్యే ద్రుత ప్రకృతయ యని ద్రుత మాగమము చేసిరి) 'ఉ' వర్ణక మని వ్యవహరించెను. (309) ('ఉ' వర్ణముతోడి సామ్యమున నుశబ్దమును గూడ వర్ణక మనె ననుకొనవలయును.) ఉనులు శబ్దములే. ప్రత్యయము లని పేర్కొన్నను బ్రత్యయములుగా గ్రహింపరాదు. అట్టియెడల శబ్ద మనక వర్ణక మన నేల? అనఁగా నది యే దైనను బ్రత్యయముగాఁ జెప్పినచోఁ బూర్వశబ్దముతో నఖండమై (పూర్వశబ్దాంతివ్యంజనముతో) ప్రాణియతి నందు నన్నమాట. ఇది యధార్థము కా దని సలూతరమునందలివజ్జలవారి వివరణము ననుసరించియే గ్రహింప నచ్చును.

చతుర్థీసప్తమీవిభక్తిప్రత్యయముల కుదాహరణ మిచ్చుచు 'అనఘ నామామ శకుని నాకై కడంగి'-ప్రజాపతులం దచింత్యాత్మకుం డైనయట్టి'- (వ్యా. సం. స. 452) అనునవి చూపిరి. సందర్భమును బట్టి 'కై' ప్రత్యయ మైనను పైని వజ్జలవారి నన్నదాని ననుసరించి ప్రాణియతి చెల్లవలసియున్నను స్వరయతియే చెల్లినది. (ఇచట వేటొకతీరుగా సమన్వయించునవకాశ మున్నప్పటికి లేదా య క్లే సమన్వయింపవలసియున్నప్పటికి వజ్జలవారి కిట నాముద్దేశము లేదనియు నింకఁ బ్రత్యయ మనియే నిశ్చయ మనియు స్పష్టము.) ఇంక పయిరెండవప్రయోగమందు సయితము స్వరయతియే గదా యున్నది. కాఁగా శబ్దమే యైనను (బ్రత్యయేతరమా?) బ్రత్యయముగాఁ బేర్కొనుటవలన స్వరప్రధానయతి కాక ప్రాణియతి చెల్లు ననుట విరుద్ధ మని నిశ్చయింపఁదగును. కాఁగా నిందుకయి ప్రత్యయ మన

సక్కర లేదు గానఁ బ్రత్యయమున్నను శబ్దమే (ప్రత్యయేతరమే ? లేకున్న నిత్యసంధి రావలసియుండుఁ గదా.) యని యర్థము చేసికొనవలె ననుటయుఁ గుదురదు.

పోనీ శబ్దమే గదా యని (పత్యయ మనక ?) శబ్దమున్నఁ బ్రాణీయతి గాక స్వరప్రధానయతియే చెల్లవలసియుండునా? వష్టుల వారె స్థలాంతరమున 'ఉపాయంబు లొండు దక్కి నెదకుచున్నవారు' - (ఇచట స్వరయతిచే సమానపదము గా దని శంకింపరా (వ్యా.సం.స. 1355) దనిరి. సమానపదము గా దనుకొనరా దనుకీర్తిపరణమునపైన మేమి? ఈలక్ష్యము సూరిసూత్రములయొద్దఁ బ్రద్యోతము. ఇట నున్న యనునది భవచ్ఛత్రమునందుఁ బ్రత్యయముగనే సూరి విధించెను. కాని ఉన్నానుబంధమును నున్నప్రత్యయమును వేది పరమైనఁ జువల్లక మగుటను జెప్పవో నారెంటిని సంక్రమించుటకై 'ఉన్నశబ్దంబు పరం బగునపుడు చువల్లకం బగు' ననెను. నెదకు చున్నావా రనుపయస్థలమున వట్లే చువల్లక మైవది. 'ఇటఁ బ్రత్యయమును శబ్ద మనియే వ్యవరించెనే. ప్రత్యయ మున్నాడు గాబట్టి ప్రాణీయతి వేయవలెనా? శబ్ద మనియున్నాడు గావున స్వరయతి వేయవలెనా ?

కారికయందలివల్లకశబ్దమునకుఁ బ్రత్యయ మని గాక శబ్ద మని యర్థము చేయుటలొ సాధింపఁబడినప్రయోజన మేమియు లే దనక తప్పదు. అయినను నీయతిప్రసంగ మంతయు వష్టులవారిదే. శబ్ద శాస్త్రమునఁ దత్కర్తృ యతి నుద్దేశించి యట్లు చెప్పె ననుట విశ్వసనీయమును గాదు. అసలు యతి నుద్దేశించి ప్రత్యయ మనెనే కాని నిజమున కది శబ్దమే యన్న సీశబ్దము ప్రత్యయము కాదా? అయినఁ బ్రత్యయ మని చెప్పట శబ్దశాస్త్రమున విరుద్ధము గాదా? ప్రత్యయ మన్న శబ్దశాస్త్రానుగుణముగా సంధ్యాదు లగునాయయికార్యములు

వర్తింపవలె గాని నీయతి ప్రస్తావన మేమి? కాఁగాఁ బ్రాణియతి చెల్లుట యను ప్రయోజనము నుద్దేశించి శబ్దశాస్త్రము ప్రత్యయము లుగాఁ జెప్పినదనుట సమంజసము గాదు.

అసలు దీనియందలి ప్రత్యయత్వమును వష్టులవారు పట్టించు కొన్నట్లు గానరాదు. 'మిక్కిలియన్' అనుచోఁ బ్రత్యయ మున్నదని అహోబలపతి యెట్లు భ్రమించెనో తెలియకున్నది. (వ్యా. సం. స. 208) యని యొకచో న హో బ లు ని భ్రమనుగూర్చి వివరించిరి. 'యవర్ణకః' అన్నది, వి.వి. 'ప్రత్యయ ఇహవర్ణక' యన్నది. చిం. ఇట్టిచో మిక్కిలియన్ అన్నప్పటి 'య' వర్ణమును బ్రత్యయ మనుట భ్రమ యగునా? భ్రమ యింకెవరిది? కాకున్న నీయునులు ప్రత్యయము లని వష్టులవా రెంచ లేదనవలసియుండు.

కాఁగా వర్ణకమును శబ్ద మని వివరించుట యట్లుండఁగాఁ బ్రత్యయ భిన్న మని భావించుట యసమంజస మనకితీతి. 'ఉ' వర్ణకమువిషయమున వీరుచూపిన యతిప్రయోజనము సరి గాదు. ఇంక నువర్ణకమువిషయమున నారీతివివరణమునకు నవకాశము లేమి స్పష్టము గాన నువర్ణకమును శబ్ద మనుటతో వష్టులవారినుతముననే ప్రత్యేకప్రయోజనము లేదు.

అందుకే యనులను బ్రత్యయము లనియే వివరింపవలసియున్నదని నిర్ణయింపకతప్పదు. అప్పుడు పైరీతి నాకున్-ఉన్ అనురీతిసముల నిర్వహణ తప్పదు.

ఇంక (ననుదంతములపై వచ్చు) ప్రత్యయము యవర్ణకమా? ఉవర్ణకమా? అహోబలుఁడు యవర్ణకపాఠమును జూపఁగా వీరే 'ఉ' వర్ణపాఠమునుజూపిరి. అహోబలపతిచూపిన 'య' వర్ణపాఠములోని యనౌచిత్యమునుగూర్చి వీరు 'సంహితలో వచ్చుయకారముతోఁ గూర్చి యవర్ణక మని చెప్పట యొకయసంగతి' (వ్యా. సం. స. 10)

యనిరి. కారికలకు మూలము కవిశి. కాఁగా నహోబలపాతమే వి.వి. కర్త యుద్దేశి. చిన వనవతె. అట్టియెడల నీయసాంగత్యదోషము వి.వి. కర్తక చెల్లు. ఈదోషమును వారించుటకుఁ గాఁబోలు పేరు 'ఉ' వర్ణ మనిరి.

సంహితలో నగు యకారముతోఁగూర్చి చెప్పె ననియు నది నరి గా ననియు వర్ణలవారియభిప్రాయము. 'యువర్ణకః' అనుటలో నున్న యకారము సంహితలో నైనదే యని నిర్ణయించుట కాధార మేమి? 'యు' అన్నది మొత్త మేల ప్రత్యయము గాదు. ఉ వర్ణకః అన్నను ఉ వర్ణమే కాఁగా 'యువర్ణక' యనుపాతములో నియతియు ప్రత్యయము ఉవర్ణమే (యకారము సంహితలో నైనదనఁగాఁ బ్రత్యయము ఉవర్ణమే యగును గదా యవర్ణక పాతమునను) యగుట వింతయే యనక తప్పదు.

అసలు యవర్ణములోనియకారము సంహితలో నైన దనుట యొప్పునా? అనఁగా 'యశ్రుతి వాగ్య బఘు ముద్రవవనన్తి ప్రాణతః పరమ్ ప్రాణ' మృనువానిచే నైనయశ్రుతి యన్నమాట. యశ్రుతి రావలయు నన్న నచ్చున కచ్చు పర మై యుండవలయును. అనఁగా నట సంధి గానుండవలయును. రాముఁ డతఁ డనునీతిగా సంధి యైన సందర్భముల నచ్చు చ్చునకుఁ బర మవుట లేమి యశ్రుతి రాను గదా. ఇట సంధి లేదా? నీత - ఉన్ అని యుండఁగా 'సంధి ర్నిత్యం ప్రత్య యాచ స్త థా ర్యాదిగతస్య చ' యనునీవి.వి. కర్తృవచనముచేతనే సంధి నిత్యముగాఁ గావలసియున్నదే కదా. అట్లు సంధి రా నీతిున అనునీతి నవుచుండఁ గా యశ్రుతి కవకాశ మేది? ఇట్లుయెడ సంధి నిత్యమే కా నిట నెచ్చటను యశ్రుతి కవకాశమే లేమి నాయకార ముతోఁ గలిపి విధించుట యెట్లు సంభవించును?

ప్రత్యయ మగుటచే నిత్యసంధివలన (సీతున్ అనుకీతిరూపము లేర్పడవలసియుండగా) యశ్రుతి కనకాశము లేకపోవుచుండగా నద్దానిని సాధించునుద్దేశముతో నట్లు చెప్పె నన్న నది సంగతమే యవును. అనగా యశ్రుతి యకారముతోఁజ్ఞాత్యయనిర్దేశము వలన సంధి వారితమై (యశ్రుతితో) నీతయు ననుకీతి నిష్టరూపసిద్ధి యవుట ప్రయోజనమే కదా. కాని యసలు యువర్ణకమునందలి యకారము యశ్రుతిసంబంధి యనుటయే నిరాధారము. కావునఁ బైకీతిప్రయోజనము నూహింప నక్కఱ లేదు. సంధి ప్రాప్తిండు చుండ వారించి యశ్రుతి సాధించుట నుద్దేశించినయెడల ఉవర్ణక మని యచ్చుగాఁ జెప్పనకుడే సంధిప్రసక్తి గల్గును గావున యకారా దిగా 'యు' అనున దెల్లఁ బ్రత్యయముగానే విధించుట యంతయు లాఘవము గదా. అసలు యశ్రుతియకారముతోనే నిర్దేశించె నన్నను బైకీతిప్రయోజన మొకవేళ లే కున్నను (ఉండును గాని లే డని యెంచినను) నట్టినిర్దేశ ఏ సంగత మను లొప్పదు. తద్ధర్మప్రకారమే స్వాతంత్ర్యం దుది నట్లా చ నాస్తకౌ యనులక్షణమున 'సన్వే ప్రుతప్ర కృతయ' యని యవుప్రతుతముతోఁ గూర్చియే ప్రత్యయమున నిర్దేశించినట్లు వజ్రులవారు సంగీకరించిరె కదా.

చారిత్రకముగాఁ జూచిన నిది 'ఉ' వర్ణమే యయియుండవచ్చున గాక. కాని శబ్దశాస్త్రమున కట్టిచక్ర తి నగునరించి తీటవలసినయవసరము లేదు స్పష్టమే. సంధిప్రసక్తి లేకుండ యవర్ణముగాఁ జెప్పుట శబ్దశాస్త్రాచితము. కాఁగా సీతున్ శ్రుత్ అనుకీతియపరూపములు గల్గకుండ నీతయున్ శ్రీయున్ అనుకీతి నిష్టరూపములు సాధించుచు 'యవర్ణక' యనుపాఠము సమంజస మై యున్నది.

వజ్రులవారు కల్పించినపాఠము ననుసరించి యీప్రత్యయ ముచ్చు. దీని నిట్లు చేయుటలో వారు సాధించికొనిన ప్రయోజనము

స్వంజననకారమునుండి నన్నయాదికవిప్రయుక్త మగుద్రుతనుస్వరూపమును సాధించుట యని గ్రహింపవచ్చును. అయ్యెను బ్రభాకర తేజుఁడు అనురీతిస్థలముల అయ్యెన్ - ఉన్ - అయ్యెనున్ అనురీతి నుస్వరూపము ప్రయుక్త మైన దని వజ్రులవారిశ్చయము. వారతి సాధారణముగా 'నీత - ఉన్' యశ్రుతి రాగాః నీతయన్ అనియు నాకున్ - ఉన్ (ద్రుతము పై యచ్చతోఁగలసి) నాకునున్ అనియు నగు నని వివరింతురు. ఇవి ప్రత్యయము లైయుండ 'సంధి స్థిత్య' మ్మనిరానఁగిన నిత్యసంధి యే మైనది? యశ్రుతి యెట్లు వచ్చినది? నాకున్ - ఉన్ అనుచో నట్లు సంధి రాఁగాఁ బడప నాకున్ అనియే కదా కావలయును. అనఁగా ఉన్ ప్రత్యయము చేయకముం దెట్టిరూప మున్నదో చేసింపిదపను నట్ల యవుచున్నది. ఇంక అయ్యెన్ - ఉన్ అనుచో అయ్యెన్ అని యై యనుద్విషారముతో (లేదా యర్థరహిత ముగనో) అపరూపములే యేర్పడును. కాని కవిప్రయుక్త మగు నుస్వరూపము సాధింపబడదు. యవర్తక మన్న నాకున్యన్, నాకు యన్ అనురీతి నపరూపము లగు. అపుడును నుస్వరూపము సాధ్యము గాదు. అందుకే 'ఉ' వర్ణక మనది. అనఁగా. వాతమున 'సున్యేవ' యనియే యున్నది గావునఁ బైరీతి నపరూపములప్రసక్తి లేదు. (వజ్రులవారు ఉ వర్ణకము గదా యని సుప్రేవ యనుపాతము చూపిరి.) ఉ వర్ణక పక్షమునను ద్రుత నుస్వరూపము సాధ్యము గాలే దని స్పష్టమే. వా గుద్దేశించిన (ఏకైక?) ప్రయోజనము సిద్ధింపలేదు. దీనివలన అయ్యెను అనురీతికవిప్రయోగము లసాధ్యము లగుచుఁ బొల్లనకారమే ద్రుతి మను వజ్రులవారిసిద్ధాంతము సరి కా దనియు ద్రుతము 'ను' (నిన్) స్వరూపమే యనియు స్పష్టము చేయుచున్నవి.

వజ్రులవారు వర్ణకమును శబ్దముగా వివరించితిమి గదా యని సంధిని గూర్చి యాలోచింపలే దేమో. లేకున్న 'నచోఽచి కుత్ర

తిల్లోపో బహుళం స్యాత్ప్రయోగతః' యనుకాకముంఘలిబహుళపదముచే సంధి లే దని చెప్పియుండెడివారే. ఒకవేళ సంధి నట్లు నారించుకొన వీలున్నను ప్రత్యయము 'ఉ' వర్ణ మన నక్కటలేదు. ఎల్లెడల సంధి లేనపుడు ప్రత్యయ మచ్చుగాఁ జెప్పి సంధి లే నచుకొనుట కంటె యువర్ణమే ప్రత్యయ మనుట లాఘవము గదా. ఇంకను బ్రథాన మైనయశము వి.వి.కాకలకు మూల మైనకవిశి.తో యువర్ణ పాఠమే యుండు ననియే గ్రహించవలె వచ్చును. నష్టానాను చూపిన పాఠముకంటె గ్రహింపవలసి యున్న యువర్ణకపాఠమే శబ్దశాస్త్రోచితముగాఁ బ్రయోజనవంత మై యున్న దనుట గమనార్హ ముంటియు. కాఁగా 'యువర్ణకః' అన్నదే గ్రాహ్యము.

'యువర్ణక స్స్వద్యాన్తా త్తు' అనునహో. పాఠము ననుసరించి (స్వాత్-ఇ-అ-అన్తాత్) ఇకానాకారాంతములపైనే యువర్ణకము సిద్ధింపచున్నది. నష్టలవాచు 'ఉవర్ణకశ్చవ్యన్తా త్తు' అనుపాఠము చూపిరి. ఇట అ-ఆది-అన్తాత్ అని యకారాన్యంతములపై నెల్ల (అనుదంతములపై) ఉవర్ణము సిద్ధించి నది నెయును కేయును అనురీతి రూపములును సిద్ధించును.

కాని యహోబలుండు స్థలంతరమున 'అనుతాం యువర్ణాంతత్వ మేవ త దుపరి నువర్ణక ఇతి పివేకః' (కే.శి. 313) అనెను. దీనినిబట్టి యుదంతములు కాని వాని కెల్ల 'య' వర్ణక మగు నచ్చుమాట. కాని నష్టలవారీవాక్యముల నుద్ధరించుచో 'ఆదితాం (అదితాం?) యువర్ణాంతత్వ మేవ - యని (వ్యా. సం. స. 310) చూపిరి. అది ప్రస్తుత కారికాపాఠమున కనుగుణమే. కాని పులభలభ్యము లగుచున్నకవిశి. ప్రతులతో 'అనుతా' మ్మనియే యున్నది. అదియే త దుద్దిష్టము నగు నేమో. ఇట నాతడు "తేన కళాసంజ్ఞకానాం సర్వేషాం విశేషార్థే విహితేన నువర్ణకేన ద్రుతప్రకృతికత్వం సిద్ధమ్. అనుతా" మ్మను

టను బరిశీలింప ఉపంతములు ముందు ప్రస్తావించుటచేత బిడప నను దంతములనే పేర్కొనె ననుట యొప్పుచుండును. అయినను నిటఁ గూడ నహో. అదిదంతభిన్నములను జూపలేదు.

ఇది యిట్లుండఁ గారికలను కవిశి.నుండియే గ్రహించె ననఁదగి యున్నకవిజనుండనమునందు “యాస్తాత్తు” అనుపాఠమే వివరింపఁ బడినది. దీని ననుసరించి ‘ఇ-అస్తాత్’ అని యికారాంతములపై నే యువర్ణము సాధ్యమగుచున్నది. అహో. ఈకారికకు ముందు హరియు గిరియు ననురీతి నిదంతములనే చూపినను బిడపఁ దద్దయు ననురీతి నతంతములను గూడ నుదాహరించెను. ఈభాగము నహో. వివరించి యుండలేదు. కాఁగా నాతఁ డిచ్చినలక్ష్యముల ననుసరించి యికాతా కారాంతముల కగు నని చెప్పఁదగియున్నది. కావునఁ గవిశి. లందుఁ గన్పించు ‘యాస్తాత్తు’ అనుపాఠమే తదుద్దిష్టమని నిర్ణయింపవచ్చును. అట్టి ట్టంతంబులపై యట్టిగు నన్నయును దల్లియును ననుక్రియ’- నను ఆంధ్రభాషాభూషణలక్షణముతో ‘యాస్తాత్తు’ అనుపాఠము పోలిక గల్గియున్నది. అయ్యది ‘య’వర్ణమునే పేర్కొనుట సయితము గమనార్హము.

కాఁగా యాస్తాత్తు అనుపాఠమే తత్కర్త యుద్దేశించినట్లు నిర్ణయింపఁగా నకారేకారాంతములపయి మాత్రమే యువర్ణకము సిద్ధించుచున్నది. అనుతాం యువర్ణకః అని యహో. స్థలాంతరమునఁ జెప్పినను దానికిఁ గారికయం దాధారము లే వనక తప్పదు. నదిచేయు రోయు ననురీతిరూపము లీలక్షణము ననుసరించి చురార్థములే అయి నను కవిశి. పాఠ మంగీకరింపకతప్పనిస్థితి స్పష్టమే.

ఇంక ఉతె స్తు నువర్ణకః భవే త్తనుదాని ననుసరించి నువర్ణక ముదంతములపయి మాత్రమే యగు ననుటలో నకారేకారములపైఁ జెప్పినయువర్ణకము తదితరస్థలముల నుదంతేతరములపైని గూడ నగుట

గల దని ఒప్పుకొనుట యొకమార్గము. 'యాన్తా'త్తనుచోటి ఇ-అను నవి ఉచ్ఛిన్నము (ఉత్తు తర్వాత ప)స్తుతము గాన) లైనయచ్చుల కుపలక్షక మని గ్రహించుటయు నొప్పును. భావిక్రియాను యస్య స్యా దేత్వ మేవ' యనియు డోలాభూషోన్తికీయాణి వి నై త్వం నాస్తి మధ్యయే చునియుఁ జెప్పినను చనియెడువాఁ డిత్యాదులం దది కలదే కద. తృతీయానుల బహుత్వమున లవర్ణమును జేం మహత్త్వం లింగములకుమూత్రమే చెప్పి యూహకొనలేదా? లక్షణములు కొన్ని యసమగ్రము లగుట యీలక్షణగ్రంథములందు వింత గాదు. కాన నెవంతాదులపై 'య'చెప్పకపోవుట బాధకాంశము గాదనవచ్చు. అకా రేకారాంతములవలె నెవంతాదిశబ్దములు ప్రచురములు గానిమాట నిజ మయ్యును వానిపయిం గూడఁ జెప్పిన బాగుండెడి దనఁదగును. పయిరీతి (నుపలక్షణమార్గము ననుసరించియైన) తుశబ్దముచే నైన వదినెను ననురీతివానిని సాధించికొనుట దోషము గా దని తోచు చున్నది.

ఆ ట్లయ్యును రేయును బగలును, నుడువులు వేయు నిం కేల యనుచో ట్లెట్లు? రేయి - ఉను, వేయి - ఉను-అనిప్రత్యయ మచ్చే యైన సంధి జరిగి పైరూపములు గాఁగలవు. ప్రత్యయము 'య' అన్న పాఠమునఁ బైరూపములు గావు గదా యని యనుమాన మక్కిటి లేదు. "రే నిద్రించు (అను-1-32) వేయికి వే యనురూపాంతరము గల దని శబ్దరత్నాకరము. మొగములు వే గల శేషుండు." (వ్యా. సం. స. 776) అని వీరు స్పష్టము చేసిరి. రే, వే, అను రూప ములపై యవర్ణము చేయఁగా, రేయు వేయు ననురూపా లేర్పడును. రేయి, వేయి యనురూపముల నుండి రేయియును వేయియును నను రూపము లేర్పడును. ఇట్లు రేయు, రేయియు సనియేర్పడుటలో యున లకపాఠమున బాధయేలేదు. ఇంకను వజ్జులవారి 'ఉ' వర్ణకపాఠము

తోనే బాధ యున్నది. సీత - ఉను - సీతయును మొ॥ చోట్ల సంధి యనలు లే దన్నవీరు రేయి - ఉను - రేయును అని యగుటకు నచ్చో సంధి యవు ననవలె. ఇంకను రేయియును ననుకీర్తి నుట ననుసరించి సంధి వికల్ప మనవలెను. వచ్చువానిప్రణాళికనుబట్టి యటఁ గూడ రే - ఉను యశ్రుతితో రేయును రేయి-ఉను యశ్రుతితో రేయియును అనుకీర్తి నేర్పడుటయే వారు నుద్దేశించి రచఁదగియున్నది. రే,వే,యనుకూళాంతరములపై ఉవర్ణకము చేర సంధియై యును, పును అనుకీర్తి గావలసియుండు. లేకున్న రేవేలపై ఉవర్ణక మనలు చేర దనవలె. మొత్తముమీఁద నిట్టిసంవర్ధము నయితము యువర్ణకపాఠమే ప్రయోజనవంత మగుటను నిరూపించుచున్నది.

‘ఉవర్ణకశ్చ’ యనువచ్చులవారిపాఠమున ‘చ’ శబ్ద మున్నది. దీనిప్రయోజనమునుగూర్చి వారు ‘ఉవర్ణకశ్చ నువర్ణకస్తు’ అనుచోటు లుండలి చ, తుశబ్దముల స్వారస్యమున నీఉనులు లోపించి ద్రుతము మిగులుటయుఁ గల దని గ్రహింపవలయు’ (309) ననిరి. ఈయర్థము ప్రయోజనవంతముగనే యున్నది. అయ్యు వి.వి. మూల మైన కివికి. ననుసరించి యువర్ణక స్వారస్యమున గ్రహింపక తప్పకున్నది. ప్రయోజనానుగుణముగ తత్తత్కర్తృకగ్రంథముల మనము మార్ప రాదు గదా. అది యట్లుండఁగా ఉనులు లోపించి ద్రుతము మిగులు ననుటలో ఉనులు లోపించు ననుట సంగతముగా లేదు. చ, తు శబ్ద ముల ననుసరించిన నవి రాసుండుట వాధింపబడవచ్చును గాని వచ్చి నవి లోపించు ననుట నిరాధారము గదా. అనలు చ నన్న కొన్నిన్ జేవ యనుకీర్తి పైని ద్రుతముండుట కివకాశ ముండును గాన (నచ్చి) లోపించు నని వీరు చెప్పియుందురు.

అది యట్లుండ ఉనులు వచ్చినపు డైన వానిపై ద్రుతము చేస ననుట యొప్పునా యున్నదియఁ బరిశీలనార్హమై యున్నది.

‘నువర్ణక ఉత్తో భవే’ త్తన్న కవిశి. అనుగుణముగనే వష్టుల వాచును జూపిరి. అట భేదము లేదు. కాఁగా సుదంతములపయి నువర్ణక మగును.

ఇట్లుగా ఉనులు ద్రుతాంతము లనియు సందువలన వీనిపై ద్రుతము చేరు ననియు వష్టులవారియభిప్రాయము. ‘ఈఉనులు చార్థ కాన్తయములు. అన్యే ద్రుతప్రకృతయ యచుచోష్వన ద్రుతప్రకృతి కములు. ఉన్ నున్ అనురూపము గలవి. (309) అనియిటఁగూడ స్పష్టము చేసిరి. ఇవి యవ్యయము లనఁ బడము లని స్పష్టము. కాని వీనినిగూర్చి ప్రస్తావించిన చిం. మతములో నట్లు చెప్పవచ్చును గాని వి. వి. ననుసరించి యట్లు చెప్ప వీలు లేదు. వి. వి. యవర్ణకః, నువర్ణకః అని వీనిని బ్రత్యయములుగాఁ బేర్కొన్నది. పదములను బ్రత్యయము లనుట సంప్రదాయవిరుద్ధము గదా. ప్రాణీయతి ప్రయోజనము నుద్దేశించె ననుటయు సరిగా దని స్పష్టము. వ్యాకరణముతో సంబంధము లేనియతికై శబ్దశాస్త్రసంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగాఁ బడమును బ్రత్యయముగాఁ జెప్పె ననుట యొప్పును. తరువాతిలాక్షణికులు దీని (ను) నవ్యయశబ్దముగాఁ బరిగణించినను పి.వి. మాత్ర మిట్టి యవ్యయముగాఁ గాక ప్రత్యయముగా నపడముగా నెంచిన దనుట వి.వి. లక్షణానుగుణము. భక్తుడను ఇత్యాదుల నువర్ణమువలె నిదియు నొకప్రత్యయమే కాని పడము గా దని సారాంశముగాఁ దేలినది. ఇట్లేయును లపడములు గాఁగా నివి ద్రుతప్రకృతికము లనుటయు నసంగత మని స్పష్టము. పదములను గదా కశలు లేదా ద్రు.ప్ర.లుగా గుర్తింపవలసియున్నది. కావున ‘నన్యే’ యనుసూత్రముచే నీయునులు ద్రు.ప్ర.లవు ననుట కుచురదు. పోనీ యీయునువర్ణకాంతము లగు శబ్దములు ‘అన్యే’ యని ద్రు.ప్ర. లవు ననవచ్చునా? సుసంతములపై జేరఁగా నేతదంతములు సుసంతములు గాకపోవునా? ద్రుతప్రకృతి

కత్తి మెట్లు? భక్తుడను అనురీతిస్థలమున స్వంత మైనను జివరి 'ను' (ని)వర్ణము ద్రుత మగుట ద్రు.ప్ర. అయ్యో. ఇట వీనిని ద్రుతాంతము లను జేయవలయు నన్న సన్యముగా గ్రహింపవలె(ద్రుతాంతముగాని) సుసంతము కళలో జేర్చబడియుండగా సన్య మయి ద్రుతప్రకృతిక మగుట యెట్లు?

అన లీయునులపై ద్రుతము గల పనుటకు నాధార మున్నదా? కవిప్రయోగము లట్లున్నవా? అన్నది విచారింపవలయు.

ఉదాహరణమునకు వడ్డులవారిట సుదాహరించిన-ధారాపాతం బునుబోలె నన్నదియే చూతము. ధారాపాతంబు-ను-పోలె. వీరు పెర్కొన్నట్లుగా నుశబ్దముపై ద్రుతము చేసిన ధారాపాతంబునున్-పోలె నని యగును. పరుష ద్రుతప్రకృతికా త్వరళా స్ఫుర్యః' అను దానిచే మీఁదిపరుషము సరళ మైనది. పరుషపరకత్వమున ద్రుతము బిందు (ఆది) వికార మందకున్న నట్లే యుండవలయు నని 'యవికార గతే' యనులక్షణము చెప్పచున్నది. మఱి పైని పరుషములను సరళ ములు చేసినద్రుత మే మైనది? లోపించిన దంటకు వీలు లేకు. చిం., పి. పి.లు (మఱి యేలక్షాగ్రంథమున) పరుషపరకత్వమున ద్రుత లోపము చెప్పలేదు. అట్టివానిని బ్రహ్మపించు చున్నవినఁగి కవి జనాంజనము చూసినకారికాస్థలమున వీరు "పరుషపరకత్వమున వికల్పముగా గజపదబోదేశము నెచ్చి ద్రుతము లోపించు ననఁగా బింద్వాదు లుండ వని దీని క్థము తోచుచున్నది. ఇట్టిస్థితి యెందును సశ్రుతిచర (వ్యా. సం. స. 301) మనిరి. వాని ననుసరించి ప్రస్తుతో దాహృతియందు సైతము లోపించుటకు వీలు లేనియద్రుత మే మైన దో చెప్పవలదా? ఇచటనే గాదు. చిం. పి. పి. లో ద్రుతము మొక్కసన్వహుపమును విశేషాంశప్రత్యయాలముగా సమన్వయించు ప్రకరణమునం దెల్ల బై సిద్ధాంతము వారు గుర్తించియుండకపోవుట

విచారించడగి మున్నది. ద్రుతము లోపించుటకు ఏమి లేమి గణాదు సారముగా నచ్చోట ఇండాన స్వార మే నుండునాయు. అది వారు చూపలేదు. ఇట్టియునులం తెల్లెఱు నచ్చుపొరవారుచేతనే ఇండాన స్వారము గల్పించు లే పోకొనబయి సమంజసము గాన గదా చూడగా 'ను'స్వరూప మెట్లు నిర్ణయించుననశమున నే నచ్చు వారు దృష్టి యిడిగ బ్లిన్నది కాని వాటిపై ద్రుతమునుగూర్చి యాలోచించి నట్లు గానరాదు. పదనవరకలో ద్రుతము లోపింప కిలు లేమి పై స్థానుల ముక్తిప్రతులించును నువర్తముపైని ఇండాన స్వారము లేమియు నట నువర్ణముపయి ద్రుతము చేరలే ననుటయే సమంజస మని గుర్తింపడగును. కాగా ధారాపాతంబునుబోలె ననుచోల బై పరుషము సరిలే మగుటకు నువర్ణమే నిమిత్త మనియు సనగా ననియే ద్రుత మనియు స్పష్టము. దీనినను నువర్ణకముపై ద్రుతము చేరు ననున దొక్కటే కాక ద్రుతము పొల్లక కారమే యనుభవప్రాయ మను సమంజసము గా పని స్పష్ట మగుచున్నది.

అతడును నాదరంబు (ఆత్మ. 1-5) మె || కిన్నెయొడల సీనునర్ణముపై సకారము గాన నుండున్నది కాని మంత్రాత్మమున నునర్ణముపై ద్రుతము చేరు నురాదు. స్వారసతిచుండియును నట (1-5-40) సత్కృత్యను సత్వంత - మె || పట్ల యున్నదిమపై మ అకద్రుతము గల్పించుచున్నది గనా. అట్టిట్టిబట్టి యునర్ణకము రెండుద్రుతము లతిమందుం గల పగు నుండునా? అట్లే పైచోటం గూడ నువర్ణకముపై ద్రుతాద్యుత్త యనుదానిచే ద్రుతము చేరకగట యత్తమమార్గము. ఇట్లే కింబంబునబోలె మున్నగునొంతులు పని గుర్తింపడగును. ద్రుతాద్యుత్త యనుకారికి కింక మగుర్తిము సూహించుటచే వచ్చులవారు పై కితిస్థముల చ్చుదాధము గల పయ సందుకయ సత్కృతియన్ - ఉన్-అని ఉనశ్యము రెండుసా స్థల న పనిము: జెప్పుదురు. అది సరిగాదు.

దీనింబట్టి యచ్చోటినువర్ణకముపై ద్రుతము సాధారణముగాఁ జేర దనియు నింకను నీనువర్ణకమే ద్రుత మై యున్న ననియు గుర్తింప వచ్చును.

వృత్తివారే యొకచో 'సముచ్చయావ్యక్తచశబ్దకర్తృయము లగు ఉను ను అనుశబ్దములుమాత్రముండేననుపదవచ్చును' (చిం॥౩॥౪॥ 215) ననిరి. పేరి మతమున నిట ద్రుతము పొల్లనకారము మైచును 'ఉను' అని యిచ్చుచు ఉశబ్దముపై 'ఉన్' యనుసూత్రముచే నుచ్చరించును జేర్చిరి. ఇంక నట్లు 'నును' అని యీక నుశబ్ద ముగులునుబట్టి యీనువర్ణముపై (ఉనువలె) 'నున్' యని ద్రుత మొగచుము గాగుంట్లు పేర్కొన్నట్లయినది. అంతియ గాక కీనినూన నుశబ్దమునకే ద్రుతత్వము స్థితమై ద్రుతము వ్యంజనసూత్రమే యనుసద్ధాంతము నది గా దని నిరూపిత మగుచున్నది.

'ను' శబ్దమే ద్రుతరూప మగుటను వాగు న్నవ్వుముగాఁ జేర్కొన్నస్థలమున గలనిపవచ్చును. బా.ఉ.లో సముచ్చయావ్యక్తచశబ్దము ద్రుతము రూపము (దీనినట) అనిరి. ఇట్టిచశబ్దాంతములు ద్రుతోపకీపురే కాని ద్రుతప్రకృతులు గా వని వానినక్కయము. సముచ్చయావ్యక్తచశబ్దము ద్రుతప్రకృతికిము. (వ్యా. సా. స. రితి తనంత మగునది ద్రుతోపకీపే యపురే కానిద్రుతప్ర. కా దన్నమాట. దీనినిగూర్చి గ్రంథాంతరమున న్నవ్వు మపు. ఈనుశబ్దము ద్రుతము. ఇది ద్రుతప్రకృతికిము అనుకంఠములు కొంతవిక్షణము అనవగు. ఏ మైనను నుశబ్దమే ద్రుత మనిరి గావున ధారావాతీయనలూతె వసురీశ్వరముల నుశబ్దరూపమున నున్నద్రుతముచేతనే మీఁదివర్ణము సరళ మైనట్లు గుర్తింపవచ్చు. ఇటు బొల్లనకారమే ద్రుత మనుట నుశబ్దము ద్రుతప్రకృతిక మని దానిపయి ద్రుతము చేరు నని రసయ బా.ఉ. లో నన్న ద్రుతము నువర్ణముగా గుర్తించి యట్లు నిర్ణయించిరి

గాన నుశబ్దము ద్రుతరూప మనుట కవరోధము లేకపోగా నట్లు చెప్పి రనియుఁ దోచుచున్నది. ఏ మైనను లాక్షణికులసిద్ధాంతముల ననుసరించి కవిప్రయోగములు మాటుచుండువు గదా. అనిగా నుశబ్దము ద్రుతరూప మనునమయమున ధారాపాతంబునబోలే ననియు నుశబ్దమే ద్రుతరూప మనునప్పటికి ధారాపాతంబునబోలే ననియుఁ గవిప్రయోగ ముండు నను తెట్లు? లేవా నుశబ్దమే ద్రుత మనునప్పటి కద్దానిపై నర్థదాఢ్యమునకై మఱల నుశబ్దము నయతముగాఁ జేరుచుండు ననవలెనా?

ఏ మైనను జీవరస నువర్ణకముపై ద్రుతము చేర వని జేలివది. సత్కృతియను సత్యత-అనుచో 'ద్రుతాద్దృత'యని ద్రుతము చేరిన దన్న అహో.మతమున నువర్ణకముపై ద్రుతము సాధారణముగాఁ జేరమి స్పష్టము. (బాలప్రౌఢవ్యాకర్తలనుతే మిట్టిద.) ఇట్టిసంశర్భము ననే కిచ్చ నువర్ణకకేఁపుల్లోపే ద్రుతప్రకృతికత్వం సిద్ధ్యతి యను నహో.వచన మీయంతమునే స్పష్టము చేయు.

దీనిసామర్థ్యమున యువర్ణకముపయ నెంత నున్నే-యనూక్షణ ముచే ద్రుతము చేర వనియో చెప్పవలయు. అహోబలుఁ 'జనుతాం యువర్ణానత్వ మేవ తదుపరి నువర్ణక ఇతి నివేకః'-అనుచో యువర్ణ కముపై నువర్ణక మగు నని జేర్కొనెను. నువర్ణమునలెనే యువర్ణము పైతము విశేషార్థమునం దగునదే. (అన్యత్రాపి) అట్టియెడల యువర్ణ కము రాగా దానిపయి మఱల నువర్ణక మగు తెట్లు? నుశబ్దమే చాద్యర్థక మనియు ననుదంతమూలపయి నదియో యువర్ణపూర్వకము విభాష నగు ననియుఁ జేర్కొనుట సమంజస మగుట దీనివలనను స్పష్ట మగుచున్నది.

ఏమైనను నహోబలుఁడు యనుటపై ద్రుతము చేరు నని యెంచ లే దనుట స్పష్టము. ఇట నష్టిలవారు 'అదితాం యువర్ణానత్వ మేవ తదుపరి నువర్ణక ఇతి నివేకః కిం చ నువర్ణకేఁపుల్లోపే ద్రుత

ప్రకృతికత్వం సిద్ధ్యతి అను నీతనివ్యాఖ్యల నరయఁగా నర్థవిశేషమున
యు అను కళాశబ్దము (అహోబలపతిమతమున నై నను దీనిని బ్రత్య
యుముగాఁ జేర్కొనరు గదా) నిల్చు ననియు వలయు నేని దాని
మీఁద ను అనుకళాశబ్దము నిల్చు ననియు నట్టికబ్బము మీఁది
స్వరము లోపించు వో యున్ అనున దేర్పడు నని' (310) కేర్కొనిరి.
తరుపరి నువర్ణకః అని యహో. నామాన్యముగాఁ జెప్పచుండఁగా
'వలయు నే' అని వీ రెట్లర్థము తీసిరో? ఇంకను నువర్ణకః అని స్వప్రము
చేయుచుండ న్నానిని 'ను' అనుకళాశబ్ద మని యనువదించుట సమంజ
సమా? ఈకళాశబ్దమే నా. ఉ నాఁటికి. ద్రుతమురూపముగా మాఱుట
వీరివచనములలోనే గమనించియుంటిమి. యనులపై ద్రుతము చేరు
ననలేదు గావున 'ను' కళ యని రసవచ్చును. తాను - కళ - తాన్ -
ద్రు.ప్ర. అని వీరు చెప్పినతీగు స్మరింపవచ్చును. అహో. నిటఁ దిరస్క
రించిరి గాని కవిని-కళ (కవేచే ద్రు.ప్ర., భక్తుడను కళ (భక్తుడన
ద్రు.ప్ర.) (ఇట్లే చేయుదును- కళ అనియు) అని వష్టుల వారు కేర్కొ
నవలసిగిట్టి యెట్టిదో ఈ యహోబలుని వివరణస్థలము నట్టిద యని
చెప్పవచ్చును. నువర్ణము ద్రుతరూప మని యిటనే గుర్తించువోఁ బై
బాధ యుండెడివి కావు. పిదప 'అది కళ యనుట యిం కొకపొరపాటు.
నీయము - అంబయు నీతయంబయు అనుచనిష్టరూపము లుప్పతిల్లవలసి
వచ్చును గదా' (వ్యా.సం.న. 310) యనిరి. కాని యవర్ణ(కాంతి)ము
కళియని యెట్లు చెప్పట. తిహ్నో బహ్నో అహో. యువర్ణకముపై నువర్ణక
మగు నని చెప్పెను గదా. అట్టియెడల సితయు - అంబయు అనియుం
డుటకే వీలు లేమి నీత యంబయు నని కావలె ననువిచార మక్కఱ
లేదు. అట్లు యైన 'భక్తుడను వ్రుషోత్తమునను నే గవిని పూడ
వచ్చితి నిన్ను' ననుకీతిగా వష్టులచారిసమన్వయమున నేర్పడుట స్మరిం
పఁదగును.

పోనీ యనులు ద్రుతప్రకృతికము అని వర్ణింపబడినా రహా. కంటే విశేషముగా సాధించిన ప్రయోజన మేమి? (నీతియు - అంబయు నని కాక) నీతియు - అంబయు అని యుండు. 'సన్యాస్త్యవ్యక్తి' యను మాత్రము తద్ధర్మధాతూకారమునకు మాత్రమే సంధి నిషేధించుటచే దద్ధిన్నసోముల ద్రుతపూర్వోకారమునకు సంధి నిషేధము లేదు గావున 'సంధి రావోచ్యవహి' యనుమాత్రముచే నిత్యముగా సంధి జరిగి నీతి యంబయు ననియే యగును గదా 'సమూహానలో ద్వంస్వమున మాత్ర మాదేశ మని యుపదేశించుటచే దద్ధి నసమాన ములో నీయాదేశము రా' (వ్యా. సం. స. 297) అని యెట్లర్థము లభించినదో అట్లే 'యనుత' యని ద్రుతపూర్వోకారమునకును సంధి ప్రాప్తి చుచుండగా దద్ధర్మధాతూకారమునకే సన్యాస్త్యవ్యక్తి యనునది సంధి నిషేధించుటచే దద్ధి నద్రుతపూర్వోకారమున 'కనుత' యనుమాత్రముచే సంధి నిత్యమే యనియు స్థము సిద్ధించును. కావున నీతి యంబయు ననునపరూపమే నిత్యముగా వీరివివరణము ననుసరించి కావలయున్నది. ఇంక నహోబలపతిమితమున నన్న పేర 'న యు చేసి ద్రుతము చేసికొనవచ్చుట జెప్పిరి గాన నాపక్షమున వైచిత్త్య నీతియు నంబయును ననురూప మగుట కవకాశ మున్నది. ఇంకను నిర్వృత్తియు గనే వలయు అని యెంచిన నీతి యంబను ననురూప ములే కాదు. 'అచి సంయతౌ' యనుచో నహా. వివరణము నీయంశము స్పష్టము చేయు. అనుత యను మాత్రముచే నహా. పక్షమునకు ద్రుతపూర్వోకారమునకు సంధి రావలసి యున్నను అచి సంయతౌ యన యచ్చర కతలో యనులు సంయతమై వచ్చు ననుటనుబట్టి సంధి లేదు. అట్లుగాకయు ద్రుతపూర్వోకారమున కనిష్ట మైన సంధి నహా. భిన్నచూర్ణమున వారించుకొనుట స్పష్టమే. వర్ణనారివివరణము ననుసరించి యట్టియవకాశము లేమి నహా. పక్షమున జూపినలోప

మట లేకుండగా నది వీరి కుతముననే తప్పక దేర్పడుచున్న దన్న మాట. దీనివలన ఏ ఏవరమును సీతనుచుధ్య వివాహ మయ్యెడము నని ముట్టిపయోగాలె కుమరవు. అయ్యెడము నున్ - అని - అయ్యెడము నని యని యై నట్లుగా ఏవరమునన్ ఈలనుచుధ్య ఏవరము సీతనుచుధ్య చనియే కావలె గాన ఏవరమును సీతనుచుధ్య సనుట విరుద్ధము. కాక తుది ప్రతమును లోపింపజేసి ఏవరమున్ - ఈ అని యుంచి యైహము నాధింపవలె నన్న నట్లే యిం కొకద్రుత మును లోపింపజేసి ఏ వరుమును - ఈ - ఏవర మీ - అనియు నన నచ్చునే. మళ్లీ యైహమునను కట్టే సీతయున్ - సీతయు - సీతయు - అనియు అని యిండుననకాశము కీరింపముననే కల్లు. కాగా నీ సంవర్ణమున నహో. సుతము విల్లు విమర్శింపరా దని స్పష్టము. ఇంక యింకొకముపై నొకొక మగు ననటయే విచార్యము.

విధానారంభమునబట్టియు ద్యోతకౌ, యనునా యనుకీర్తివచ నముల ననుసరించియు యనులు పృథిక్పృథిక్యములుగనె యద్దిట్ట మగుట స్పష్టము. కాని యువర్ణకమే యథావిశేషములందు రా దని పలు సందర్భక మగుట యెట్లు?

ఇంతకింతు యువర్ణ కాంతములు కథలలో జేర వనియు 'నన్యే' యని ప్రతాంతములై ప్రతిక్షకృతు లవు ననియే జెప్పడగు నేమో. తే నుదురు అనుచో ప్రతము చేరిమియు అయ్యెడమ్య ఇత్యాదుల జేరుటయు గుహర్హము. కాక యువర్ణకాంతములపై ప్రతము చేసిన నూత్రమున నువర్ణ కాంతములపై గూడ జేయవలె నని భావింప నక్కరలేదు. ఏది యేపైన యువర్ణకాంతము ప్రతాంత మగుట గూర్చి వి. వి. స్పష్టముగా జెప్పకపోవుట యిందున నసమగ్రతను సూచించు చున్న దనకతిప్పడు.

ఇంక మొదటికి వచ్చిన నువ్వుకముపై ద్రుతము చేరను గాన నువ్వుము లోపించ ద్రుతము మిగులుట యర్హప్రశ్న లేదు. యువర్ణక ముపయి నెట్లే ద్రుతము చేరుట గుర్తింపవలసియున్నది. అయ్యును నింతకు ముందునుకొన్నట్లుగా 'చ' శబ్దముచే వర్ణకము రాకపోవుటయేని గుర్తింపఁదగు నేమో కాని వచ్చి లోపించు ననుట సుదురదు. ఉ వర్ణము రాకయుండఁగా ద్రుతము చేరు నని ఏలు లేదు. కాని కొన్నింటి జేవ, తల్లిం దండ్రీ యనునీతివానిని సాధించుమార్గము లే పుయే యిటుఁ జెప్పవలసియున్నది. ఇట్టిప్రయోజనము సిద్ధింపకున్నను యువర్ణక స్వావ్యానాత్తు నువర్ణక ఉత్తో భవే త్తన్నది యట్లే గ్రహింపవలె ననక తప్పదు.

'ద్యోతకా వర్ణభేదస్య చాన్యత్రాపి క్వచిద్భవే త్తను తరువాత భాగము కవిశి. నలెనె వచ్చులవారును జూపిరి. ఈయునుప్రత్యయములు సముచ్చయ్యావర్ణవిశేషములకు ద్యోతకము లని యుగా నట్టియ్యు విశేషముల ందవు నని ద్యోతకా వర్ణభేదస్య యనునది తెల్పుచున్నది.

అన్యత్రాపి క్వచిద్భవే త్తనునది విశేషార్థము లేకయు సీత్రప్రత్యయములు వచ్చు నని చెప్పుచున్నట్లుహో. నలెనె వచ్చులవారును బేర్కొనిరి. ఇట నహో. ఉ కారాంతా ద్విహితస్య కేవలనువర్ణకస్య ప్రయోగః శబ్దశాసనగ్రంథే నాన్యత్రాపి ద్యోతనాభావే శ్రూయతే' యనెను. చంద్రుపాడువు న్ని రాకరంబుంబలెన్ అనునది యర్హ విశేషము లేకయె యై నట్లు చూపెను. దీనింగూర్చి వచ్చులవారు 'అన్యత్రాపి' యని సంస్కృతభాషావాసనాతిశయముచేఁ జెప్పెను గాని విశేషార్థము లేకపోవుట లేనేలే (311) దని నిర్ణయించిరి. అనఁగా సభర్వణవచనము లక్ష్యరహిత మని యభిప్రాయ మున్నమాట. కూతు అనుప్రథమైక వచనరూపము కవిప్రయోగములందు లేకయు సభర్వణుఁడు కంఠోక్తముగాఁ జెప్పుట యొకటియుఁ బ్రయోగము వే అొకటియునా ? యని

కూతురు అనుదాని నంగీకరించినవి రిట సభర్షణుని కంఠోక్తిని వ్యక్త పుచ్చుట వింతయే. అట బాలకపితరణ్యకర్తను విమర్శింప సభర్షణోక్తి యంగీకారము కాఁగా నిట సహోబలుని విమర్శింప నాయధర్షణోక్తియే తిరస్కరింపవలసిన దై యందును. 'సంస్కృతభాషావాస నాతీతయ' మనుట యిట్టిదే కదా.

పయ్యయోగోబలునివాక్యములంగూర్చి వీరింకను నిట్లనిరి. మఱియు శబ్దానుశాసనభారతభాగమున నిట్టిప్రయోగములు లేవనెడి యయోగబలపత్రినాత్ర యపరీశీలనమూలకమే' (వాస్త. సం. స. 312) యని నిర్ధారించిరి. అయ్యో. ఉపంతములపై వచ్చునువరక మర్థవిశేషము లేకుండ లేదనె. అది యపరీశీలనమూలక మన నేమి? నన్నయ భారతమున సువర్ణకము గూడ మర్థవిశేషము లేకయే ప్రయుక్తమైనదనినా? అయిన సభర్షణనచంతిరస్కార మేల? ఇటు దశమత్రయమున కాధారముగా 'ధారాపాతంబునుబోలె, ఘర్మానుడునుబోలె' నను ప్రయోగము లిచ్చి యుక్తివిశేషము చూపియున్నాడు. రెండు వోల్లను సుదంతములము నుశబ్దమే యున్నది. అట మర్థవిశేషమును జూపి రుంఁగా సుశబ్ద మర్థవిశేషమునందు నన్నయ ప్రయోగించె నని యుక్తమైనది. కాని యయోగబలుడు సువర్ణకము మర్థవిశేషము లేకయే నన్నయ ప్రయోగించె నని చెప్పెనా? సువర్ణకము మర్థవిశేషముతోఁ ద్రయయోగింపబడిన దని నిరూపించుటను. అయ్యో. నన్నయప్రయోగములందు లేనది చెప్పి యుండుటచే నీరాకరింబడుటలే నని నన్నదేతర ప్రయోగమును జూపె. ఆప్రయోగమున సుదంతముపై మువ్వకక మర్థవిశేషము లేక చూపుటనుబట్టి ఎప్పులవా రిట్లు సువర్ణకమును జూపియుందును. నన్నయప్రయోగమునఁ బోలెఁగి రక్తకలమును జూపట గూడ నీయంశమును సూచించు. కాని యయోగబలునిభిన్నాయము నన్నయప్రయోగములందు లేదని కాదు గదా.

సన్నానూన లీయనుల నర్థవిశేషములేక ప్రయోగింప రను నభిప్రాయమును స్పష్టము చేసి యహోబలు నభిప్రాయములను విమర్శింపవలె సన్న నిట్లు గాదు. అహోబలుఁ డుకారాంతముపై సగునుశబ్దమే యర్థవిశేషము లేక సన్నయప్రయోగముందు లే దనెను. అనఁగా నుదంతేతరములపైఁ జేసె యవర్ణక మర్థవిశేషము లేకయె ప్రయోగింపఁబడు నని యాత్రిని మభిప్రాయ ముచున్నది. దీనినే నూతఁడు స్పష్టముగాఁ బ్రయోగముల నిరూపించె. 'తద్దయు వేడ్కన్, (తద్ద వేడ్కన్) తద్ద దగను అనుచోట్ల యవర్ణక ముండియు లేకయు నొక్కటే కావున నర్థవిశేషము లేకయె సన్నయ యవర్ణకమును బ్రయోగించె నని యహో. నిర్దేశించెను. కాఁగా వష్టలవారు యవర్ణక మర్థవిశేషము లేక సన్నయ ప్రయోగింపలే దని చెప్పినలె. అందు కయి తద్దయు ననుచో నర్థవిశేషమును తద్ద దగ దనుచోఁ దదభావమును నిరూపింపవలసియున్నది. వష్టలవా గహో. చెప్పినవాక్యమును సరిగా గమనించియుండరు. ఉన్నఁ దద్దయు ననురీతిస్థలముల నర్థవిశేషము నెట్లేఁ జూపియే యుండెడివా రనవచ్చును.

ఏ మైనను మహాకవులలో మామూలు కవులలో యట్లుంచిన యవర్ణకముల నర్థవిశేషము లేకయె ప్రయోగించుట కిల దని గుర్తింపఁదగును. పాదపూరణార్థమునం దగుటను జెప్పినప్రౌఢవ్యాకర్తృవచనము పై త ము తిరస్కరింపవలసినది గాక గమనార్హమైయున్నది.

ఇంక నట్లు గాక ధారాపాతంబునుబోలె ననుచోఁ బోలెపరక నుపర మర్థవంత మయినట్లు నీరాకరంబులబెన్ అనుచోఁ గూడ సర్థవిశేష మున్న దనియుఁ గావున (సన్నయేతరకప్రయోగమునందు పైతము) అట నర్థములే దని యహో. పేర్కొనుట సరి గా డనుటకే కాని సన్నయప్రయోగములం దర్థవిశేష మున్న దని నిరూపించుటకు

నష్టలవా రివి చూపలే దండమా? అట్లన నన్నయప్రయోగములగు
గూర్చి యహో. వచన మపరిశీలనమూలక మనుటను వీరు నిరాధార
ముగఁ జెప్పి రనవలసియుండును. అది యపరిశీలనమూలక మని చెప్ప
టకు నన్నయప్రయోగమున న్నవిశేషము చూపవలదా? అసలు
ధారాపాతంబునబోలె ననుచో నన్నయప్రయోగమున నే న్నవిశేష
మెన్నవలయునా? ఇచ్చటినువర్ణమును 'ప్రథమాంతంబులమీఁదిపోలె
బలె'నిశబ్దంబులు ద్రుతపూర్వకంబులు విభాష నగు'ననుసూత్రముచేఁ
బ్రాథవ్యాకర్త నుశబ్ద (భిన్న ?) ముగాఁ బ్రత్యేకముగా సాధించెను.
అటులు సాధించు టనవసర మనియుఁ బ్రస్తుతకారికచేతనే సిద్ధించు
ననియుఁ దెల్పిరి. ఇందుఁ గొన్నిలోపము లిటులు గుర్తింపవచ్చును.

1. పోలె బలె పోని అన్నవి పర మగునపుడు ద్రుత మగు
ననుటచే వలెప్రభృతులు పర మగుచుండ నీనువర్ణము లేదు.

2. వీ రీయనులు సుబంతములపైఁ జేరు ననిరి. ప్రాథ. ప్రథ
మాంతములమీఁదనే చెప్పినది. ప్రథమేతరాంతములపైఁ బోలె
లెపోనిపర మయిన నీనుశబ్ద మగునా? వీని నేచశబ్దముచేతనో తు
శబ్దముచేతనో సాధింపవలె నేమో.

3. వలె పర మైన నువర్ణము లేమి న్నవిశేషము లేదు.
ధారాపాతంబునబోలె ననుచో నున్న 'మాధుర్యాతిశయ' మనువిశే
షార్థము ధారాపాతంబునలె ననుచో నుండదా? లేక యిటు న్న
విశేష మున్నను నుశబ్దము రాలే దనుకోవలెనా? అయిన నీవలె
ప్రభృతు లన్నిటియెడల న్నవిశేషము సామాన్యమా?

4. 'ద్రుతపూర్వకంబులు విభాష నగు'ననె ప్రాథ. ఈను
శబ్దమును నిత్యము గాదు. కావున ధారాపాతంబువోలె ననియు ను డు.
ధారాపాతంబువోలె ననుచో ధారాపాతంబునబోలె అనుచోటవలె
మాధుర్యాతిశయ ముండదా? ప్రాథ. కేవలము ద్రుత మనుట

యొప్పును. పేదయి బోలె ననుకొనివానింబట్టి యాతఁ డంతఃకుముందు పేర్కొన్ననుశబ్దమే యని గుర్తింపవచ్చు. కాని యిటు నర్థవిశేషము న్వయము సహజము గా దని గుర్తింపఁదగును. కాఁగా నజ్ఞా. నీరా కరంబుంబలె ననువాని నర్థవిశేషము లేమికిఁ జూచి టొప్పుఁ గాని యిట్టివి నన్నియప్రయోగములందుం గల వని వచ్చివానినరణమును బట్టి గుర్తింపవచ్చు.

కాఁగా యనుట రెండు నర్థవిశేషము లేకయే పానపూరణ మున నవుట గల దని వి.వి. పేర్కొనుట ప్రయోగానుగుణమే యని గుర్తింపఁదగును.

ఇది యిట్లుండఁ గవిజనముండనవ్యాఖ్యాతి 'అన్యత్రాపి'యను దానికి ఇకారాంతవ్యతిరేక్తలమందును నగు నని (పుటగీతి) వివరించెను. తద్వయ ననుచో నదంతముపయి యన్వర్ణక (మవుట దీనివలననే యని తనభేదప్రాయ మేమో. దీనివలన నర్థవిశేషము లేకయు నగు నను నజ్ఞా. అభిప్రాయము నీతఁడు తిరిస్కరింపవలెచె నని వీలు లేదు. నీరాకరంబుంబలె అనుదాని నీతఁడును స్వాత్మముగా ను నాహరించెను. కాని యన్యత్రాపి యనునది యికారాంతేతరగతులు గ్రహించుట యెటులు? అన్యత్రాపి యనునదే ముందుచెప్పి పిదప ద్యోతకా వ్యభేదస్య యన్నది చెప్పినను నిదంతేతరములపై యు కల దనుట కవకాశము చాలదు. 'ద్యోతకా' యనుపూర్వాత్మము ననుసరించి దీని కజ్ఞా. చెప్పినయర్థమే సక్రమము. అందులకే తను కిష్టము లేకున్నను వచ్చిలవారిట నజ్ఞా. చెప్పినయర్థమునే పేర్కొని రని గుర్తింపవచ్చును.

కారికలోఁ దగువాతిభాగము'యను సుస్యేవ నియతా వయతా వచి సంయుతౌ'యనునది. 'సుస్యేవ' యనుచో వచ్చిలవారు'సుస్యేవ' యనుపాఠమును జూపి "యను సుస్యేవ ... అనుపాఠము సంగీ

కరించి...ప్రథమావిభక్తిపయమాత్రమే వచ్చు నని...(వ్యా. సం. స. 315) పేర్కొనిరి 'అహో' చూపిన కపకాత ననుటకును సుప్యేవ యనుతినువాతమే సాధు వనుటకును ఏ రెట్టి యాధారమును లక్షణమునఁ జూపలేదు. కాని తనువాతిపివగణమునుబట్టి నాకంతును మీకంతును అనురీతిప్రయోగములనుబట్టి ప్రథమపైనే వచ్చు ననుట యపస్థితముగా నిల్చుచినట్లు తెలియవచ్చు. కాని యిది సంగతముగాఁ గానరాదు. నాకంతును ననుచో, బంచమిపయ నిది యైనది గనుకఁ బ్రథమపై నే యగు ననుట సరి కా వన్నమాట. అనఁగా నాకంతును ననుచు జెట్లు? 'నాకంతున్ + ఉన్' అని యైన దని వారి యభిప్రాయము. కాని 'ఉ' వర్ణకపాతము నహో. చూపెనా? ఆతిఁడు చూపినది యువర్ణకపాతము. గ్రుతియు పొల్లునకార మని నన్నయాధర్వణులసద్ధాంతముగా పేరు చెప్పిరి. అహో. అట్లు భాకంతులు స్పష్టము. కాఁగా నాకంతున్ అనున వరుదంతము కావ్రన నువర్ణకము రాదు. ఇది రావలసినది యువర్ణకము. అని యైన నాకంతు న్యున్ నాకంతుయున్ అనురీతిగా వర్పకున నపరూపములే. ఏమైనను యువర్ణకపాతము వరుదంతి నాకంతుని మున్నగురీతిహాపము లేర్ప ఁపు గావున వట్టి ప్రయోగములనుబట్టియు నీయిహో. పాత మివవాత మి చిర్తముపరాదు. ఏర్పకునకాశ మున్నగు వనుపాతమే సాధు వనుటకుఁ బ్రయోగములనే యాధారముగఁ జూపి నెట్లు? ఇంక సీప్రయోగములను జూపుటనుబట్టి 'ఉ' వర్ణకపాతము గ్రుతినుస్వరూపము సాధించుటకే యుద్దేశింపఁ బడిన దేమో యనిపించు. కాఁగా ఉవర్ణకపాత మున్న నే సుప్యేవ యనుపాత మొప్పును గాని యువర్ణక పాతమున నొప్పును. యువర్ణకపాత మున్న యిహో. గ్రంథమున 'సుప్యేవ' యని యున్న నాకంతుయు ననురీతిహాపము లేర్పఁటచే ననియు దీనినిబట్టి యువర్ణపాత మసాధు వనియుఁ జెప్పరా? అనఁగా

నిట నేపాత మున్న నహోబలునకుఁ దిరస్కరణము తప్ప దన్న నూట. ఇట్లు సంబంధము గలరెండుస్థలములందుఁ బాతము మాత్రిన వజ్జలవారిపక్షము గ్రాహ్య మనుట కనకాశ మింకను దగ్గుచున్నది.

ద్రుతము ను,ని,న్ రూపము గల దనుట గుర్తించిన నాకంటెను అనుకీతివానికయి యిటులు చెప్ప వక్కట లేకు. కాని 'సుప్యేవ' యని ప్రథమాంతములపయి మాత్రమే యగు (ననుటే కాక అయితో- విభక్త్యంతరే పరతో నసంభవతః) అయియు నహో. చెప్పెను. వి. వి. వచనానుసారముగా నిట్లు చెప్పవలసియే యున్నను నితరస్థలములను సీత్రత్యయములు గాననవుచునే యున్నవి. అహోబలుఁడే యింతకు ముందుకొంట 'భూపతులయు పృథ్విముఖ్యునభన్' అనుప్రయోగ మిచ్చి యున్నాఁడు. భూపతులయొక్కయు నని యండఁగా సమాసము గాకున్నను ద్వివితీయాతుల్యత యైన దని యభిప్రాయము. ఏ మైనను నిట యొక్కపయి యుప్రత్యయ మగుట స్పష్టము. దీనింగూర్చి పైని జాతము.

'ఉనూ సుప్యేవ' యనుపాతమును జూపినవజ్జలవా నిట్లు విషయించిరి. 'ఉనూ - ఉన్, నన్ అనుశబ్దములు సుప్యేవ సుబ్విభక్తుల మీఁదమాత్రమే నియతౌ - పృచుప్రయోగము గలిగియున్నవి. నియతస్త్రీ ప్రత్యయస్తు' అనుచో నియతిముగా నచఁగా 'నన్యది చోతముగా' (వ్యా. సం. స. 677) నని యర్థము చేసినవి రిచటఁ బ్రచురముగా నని యర్థము చేయుటకుఁ గారణము లేకపోలేదు. మిఱుతములపైఁ బ్రచురముగ నగు ననుటచేత "నరుదుగఁ దిజ్జేభక్తిప్రభు తులమీఁద సయితము నిల్చుట గల దని యెఱుంగునది" (వ్యా. సం. స. 314) యనిరి. నిజమునకుఁ దిజంతములపైఁ గూడ నవుట సుద్దేశించిన నియతశబ్దమును బ్రయోగించునా? మఱియు సుప్యేవ యని 'ఏవ' కారమును బ్రయోగించునా?

‘సుస్యేవ’ యని వివరించినయహో. పైతము స్థలాంతరమున ‘తేన కళాసంజ్ఞ కానాం సర్వేషా మద్భూతాం విహితేన నువర్ణ కేన ద్రుతప్రకృతికత్వం సిన్ధ్యతి. అనతాం...’ అని చెప్పి వినఁడు సయ్యో మగువ పలుకుదున్ అనురీతిఁ జూపెను. దీనినిబట్టి తిజంతములపై నవుట నహో. గుర్తించె నని స్పష్టము. అయినను ప్రౌఢవ్యాకర్త క్రియా పదములపై నుశబ్దమును బ్రస్తావించినట్లు గానరాదు.

అహోబలోక్తులనుబట్టి సుబంతములును దిజంతములు నై నకళా శబ్దములపై యను లవుట గల డని గుర్తింపవచ్చును. కావున నిట్టి వియు సాధింపఁబడుటకు ‘సుస్యేవ’ యనుచోటి సుసి యనునది కళల కెల్ల నుపలక్షక మని యెంచుట యచిత మని తోచుచున్నది. ‘తజ్ఞా ధ్యశేషపక్షీసుస్’ అనుచో సుసంతము కళలలోఁ బరితంపఁబడుట ననుసరించి యిది కళల కుపలక్షక మగుటలో సంబంధముకొని తేని గుర్తింపఁ దగు. తీని ననుసరించి పలకదున్ అనురీతిఁ దిజంతములపైని భూపతులయు ననురీతిప్రకమేతరవిధక్త్యంతముపైని గలయావృక్షకములస్థితి సాధ్య మగుచున్నది.

ఇట్టియెడల నేవ నియతౌ యనువాని ననుసరించి కళలు గాని వానిపై ననఁగా ద్రు.ప్ర.లపై యనులు రా నని చెప్పకతప్పదు. నాచేతను ఇత్యాదులలో ద్రు.ప్ర.లపైని నుశబ్దము గల డని ప్రౌఢ వ్యాకర్త తలంచెను. అది యిట సాధ్యము గాదు. ప్రౌఢ. లక్షణమే వివాదాస్పద మైయున్నది. (త్రి.శే.)

కాఁగా సుసి కళల కెల్ల నుపలక్షక మని గ్రహింపఁగా ‘కళా సంజ్ఞ కానాం ... ద్రుతప్రకృతికత్వం సిన్ధ్యతి’ యను నహో అభివ్రాయము సమన్వయింపఁబడుచుఁ బ్రయోగసాధక మైయున్నది. ద్రు.ప్ర. లపై నివి రావు. ప్రౌఢవ్యాకర్త యట్లు చెప్పినను నది వివాదాస్పద మగుట దానిని జెప్పకుండుట యుష్ట.

కావ్యకయందలిచివరిభాగము అయితా 'నచి సంయుతో' (యనునది.) ఇంకలియుముతో యనునో నానో. 'విభక్త్యంతరే పరతో నసంభవతి ఇత్యర్థః' అని శర్మకొనను. 'సుశ్యేవ' (యనునో) సు - శన్ - సున్ - అతి ప్రహించుచుండగవిజయమండనము ప్రకమాప్యతీమానభక్తులం నగు నని యిట్లగృహీత్యాదివిభక్తిపరికల్పమున రా నన్నది. (పుట 13) సుశ్యేవది సుజస్సులనే చెప్పుట నొప్పును. క్లితీమాంతముపై యును లవుల యెచ్చుటను లేదు గదా. కాని 'సుశ్యేవ నియతో' యనుటచేతనే యీ యర్థము సిద్ధించుచుండుగా నుట సట్టియర్థమునకై 'యనుతో' యని శర్మకొనుట కేవలము సమర్థమే యనవలసియున్నది. పైగా నానోబలుడు కళం నియు విశేషార్థమున విధింపబడిన (య) నువర్ణముచే ద్రు.ప్ర. అవునన్నవాడు. వాతీ యట్లర్థము చేసిన నెట్లు గురుదును? సు శ్యేవది కళం నును క్లితీమాంతమునానోబలులయు దుగ్ధమునయు విత్యాదు అవును ద్రు.ప్ర. పైగా నని నోని జెప్ప నక్కరలేదు. 'సుశ్యేవ నియతో' యనుదానిచేతనే యిది యర్థము సిద్ధించును గనుక (రామునిని నను, నచ్చితినియు, నామునును అనుకీర్తి నుండవు) కాని 'నయతో' యనదాని కిది. చెప్పిన యర్థము గ్రాహ్యముగా లేదు న్నుచారు కిదికి గుణులు రావ పోవుటయం గల దని యర్థము చేసిరి. అది గ్రహింపవలెను. అర్థ విశేషము లేకయు యనులు నచ్చుట విశేషము కావున నిట్ల 'నయతో' యనుదానికే జావ్యర్థవిశేష మున్నను యనులు కూడనుండు అంశ రాకుండుట గల దని యర్థము చేయవలెను. అట్లనానను సత్యవ్యతి మతిదుష్కర మైనకేశవార్జునకృతిన్. న్నువారు కృతిని ... అని చూపుట (315) పొరపాటు. పద్యము నర్థరించుచుండిన గదా. పద్యాంతము గావున 'కృతిని' అనుదాని పినప నేమియు లేదు. అంత మునం గృతిన్ అనియే యుండు.

అచి సంయుతౌ యనుదాని కహా. చేసినవివరణమును బ్రస్తావించి వజ్రులవారు 'అచి యనుబచే నచ్చ పర మగునపుడు మాత్రము తప్పక వచ్చు ననియు హల్లు పర మగునపు డై చ్చికముగా నిల్చు ననియు నహోబలపతి పొరవడి వ్రాసె ననియు నది అతిహానుషమత్య ద్భుత - అనుదానిబట్టి యపసిద్ధాంత మనియు: (315) జేర్కొనిరి. అతిమష్కరమైన అర్షపు డచ్చుపర మైనను నువ్వకము రాలేదు గదా. అనగా చర్శవిశేషమున (లేకన్న?) హలవసానపరకతలో రావచ్చును రాకపోవచ్చును. హరియు హరియును అనుకీర్తి రెండువిధముల నుండు. అచ్చరకతలో మాత్రము దుష్కరము నైన అని యివి ప్రయోగింపబడనలె నని యహా. సిద్ధాంత మన్నమాట. కవిజన మండ గాభిప్రాయము నిట్ల యోచించుచున్నది. అయ్య 'అచి' అను పదమును వివరించియుండుట కారిత్యమందున్న పదియే యనియు నాపాఠమునే యహా. చూచినట్లును దెలియవచ్చును. (అహోబలుండు వివరింపకున్నయెడల వజ్రులవారు చూపిన 'అపి' పాఠమే యట నుండె నని యనుమానించుటకు వీలుండును గదా.) దొరస పాఠమునుబట్టియ . అటులు వివరింపవలసినదే తప్ప 'అపి సంయుతౌ' యనుపాఠముతో వజ్రులవారు చెప్పినరీతిని జెప్పట నహా కాధార మేది?

పయియదాహరణమును వీరు వే తొకచోట 'అయిపదాను ప్రయోగంబు లేనిచో దుదివిశేషణంబున కేని విశేషణంబు లన్నింటి కేని సముచ్చయార్థంబు విభాషం బ్రయోగింపబడు' ననుచోట పడవిరి. అట 'భట్టారకపద్యమున నొక్కటేని సముచ్చయార్థకనుశబ్దము ప్రయోగింపబడలేదే (వ్యా.సం.స. 1065) యనిరి. అనగా నేమి? సూరి యొక మైనను పప్పనిసరిగా నుండితీరివలయు నన్నాడా?

అన్నచో నది విరుద్ధమే. కాని విభాషం బ్రయోగింపబడు నని యొక్క
 టియు బ్రయోగింపబడకుండుట సూరి సాధించెనే కద. సాధించి ఆద్యుఁ
 డప్రమేయుఁ డగు హరిని గొలుతు నని యుదాహరించుటను వీరు
 గుర్తించిరే కద. ఇంక 'మొదటియుదాహృతిలోఁ దదివిశేష
 ణముమాత్రము నుశబ్దాంతమై యుండునటులును రెండవయుదా
 హృతిలో విశేషణము నన్నియు నుశబ్దాంతము లై యుండునటులును
 మూడవయుదాహృతిలో విభాష ననుదానికి సరిగి నొక్కవిశేషణ
 మేని నుశబ్దాంతము కాకుండునటులును సూరి తనసూత్రమునకు
 సుదాహరించె' - (1065) నని విభాషాపదప్రయోజనమును సముచిత
 ముగ వివరించిరి. భట్టారకప్రయోగ మీమూడవయుదాహృతివం
 టిదే కాఁగా నది సూరి సాధింపలేదే యను విచార మేల? పైగా
 సముచ్చయార్థకనుశబ్దము నిల్చుటయు లేక 84.1 విషయముతోని
 'అయతా వపి సంయతౌ' అనునధర్వణసూత్రముచొప్పిన యథా
 సంభవముగా నుశబ్దము నిల్చుటయు వాక్యన్యాయసిద్ధము లై యున్నవి.
 అట్టివిషయములను బ్రత్యేకముగా సూత్రించుట యనావశ్యక' (1066)
 మని కేమి? ఇట్టినుశబ్దముప్రయోగము తదభావమును వాక్యన్యాయ
 సిద్ధములు గాన సూత్రంప నక్కఱ లేదా? అయిన నధర్వణుఁడు
 సూత్రించుట యనావశ్యకము కాదా? దానికి వట్టివా రట్టియర్థ
 మేల చెప్పిరి? కాక యాయధర్వణవచనముచేతనే యట్టిప్రయోగ
 ముల నుశబ్దాభావము సాధింపబడిన దని యభిప్రాయమా? అయిన
 నధర్వణసూత్రముచే సిద్ధించును గాన సూరి సూత్రంపనక్కర లే
 దనుట యెట్లు? బాలన్యాయకరణమునం దిది తప్ప నన్నిలక్షణములు నింకే
 లక్షణగ్రంథముచే సిద్ధింపనివిశేషములే యగునా. అధర్వణుఁడయతా
 వపి' యని సూత్రంప సూరి యట్లు సూత్రించె. ఇది అధర్వణుఁడు
 చెప్పె గాన సూరి చెప్ప నక్కర లేదనుట పొసఁగదు.

ఏ మైతను (నధర్వణ) సూత్రముచే నిట్టినుశబ్దప్రయోగాభావమును సాధించుట యుచితము. కావున వస్తువాని 'అయుతావపి' యని సాధించుట యొప్పు ననడగు.

అయుతా వపి సంయుతౌ యనుపాఠముతో నష్టువాని ట్లర్థము చెప్పిరి. 'సంయుతౌ - ఈడిన్ నున్ శబ్దములు కూడియుండు నవియు అయుతావపి - కూడకుండునవియు నగును.' (314) ఇట యనులు విధింపబడుచుంట్ల నవి కూడియుండుటను ననగా (నర్థవిశేషమునందు) అగుటను జెప్ప నేల? విధానము ననుసరించి రావలసినదే. రాసుంట్ల విశేషము. కాన 'అయుతావపి' యని మాత్రము చెప్పినచాలును. సంయుతౌ యనుట కేవలము స్పష్టతకే యనడగును. అట్లుండ 'వపి' పాఠము గ్రహింప వీలు లేదాయె.

ఇట సంయుతశబ్దముచే నీయునులు వేటొకశబ్దముపై జేరి వానితోఁగూడియుండుట యని కాక ఈయునులు రెండును గలిసి యుండుటఁ దత్కర్త యుద్దేశించెనా? అచి సంయుతౌ యనగా నచ్చరకతలో యునులు గలిసియే యగు నండుము. 'యును' అని కూడవలసి నదే కాని నయు అని కూడవు. నువర్ణక ముదంతములపైఁగదా యవు నది. యువర్ణకమురా నుదంత మగుఁ గాన యువర్ణము నువర్ణముతోఁ గూడ వీ లున్నది. యువర్ణక మనుదంతములపై నగుఁ గావున నువర్ణకముపై (నది యుదంత మగుట) యువర్ణకము చేర వీలు లేదు. ఈపక్షమున నీతయు నంబయు ననుకీతిగా నచ్చరకత్వమున యువర్ణముపై సకారము లెప్పు కుండును. నీతి యంబయు ననుకీతి నుండదు గదా. అచి సంయుతౌ యనుట ననుసరించి హలవసానపరకత్వమున సంయుతత్వము నసంయుతత్వమును గల దని యర్థ మగుచున్నది. (కేవల మసంయుతములే యగునని తన మతమున నహోబలమును జెప్పుట గమ్యార్థము.) హరియు, హరియును అనుకీతి ద్వివిధరూపము లుండు నన్ననూట.

ఈశక్తుమన యువర్ణకాంతములపై నన్వేయని ద్రుతము చేయ నవసరము శిష్యును. ఇప్పక్షమునను గొన్నింటి బృందములు లేకపోలేను. 'అయుతౌ' యనునది యనులు వేటొకశబ్దములపై జేరికుంట జెప్పచుండ నీసంయుతశబ్దము యనులే కలిసియవుట జెప్పటాకటి. ప్రయోగసాధకమని యట నట్లు గ్రహింతము. హలవసానపరకత్వమున సంయుతత్వమును గల దనుటయు విశేషమే కాని నామాన్యము గాదు. అది యట్లుండ హల్లులలో ఒరుషపరకలలో నసంయుతత్వ మనలు లేదు. స్వరపరకత్వముననే సంయుతత్వమును జెప్పిన నెట్లు? సరళస్థిరావసానపరకత్వమునను నసంయుత మనదగినచోట ద్రుతము లోపించుట చేతనే యాచూపము లవుఁ గావున యువర్ణ మెప్పుడును నువర్ణసంయుతమే యై యుండు ననుటయే యుచితము. అనుతాం యువర్ణాస్తత్వ మేవ తదుపరి సువర్ణకః అని యహో. సాధారణముగా జెప్పట యిందువలననే యనవచ్చు.

'అచి తూభా వపి సంయుతౌ' యనుచో 'సుభా' శబ్దముచే నహోబలుఁ డీరెండే సంయుతములై యను అనునది యగుట నుద్దేశించెనా? అసంయుతత్వపక్షమున ననుదంతములపై యువర్ణకము రాక సువర్ణమే యగుటకు వీలు లేను. అహో. తల్లిందండియు, వర్తివిన్ అనురీతి వసాధువు లనెను. అట్టియెడల యువర్ణక మొక్కటి యై సువర్ణకము లేకుంట (హరియు) యసంయుతత్వ మనవలె. హరియు, గిరియు, హరియున్ గిరియున్ అని రెండుతీరులుగఁ (నవసానమున) జూపుటతో నిట్టియభిప్రాయమే యన్నదా? అయిన బైని 'తదుపరి సువర్ణకః' అని సామాన్యముగా జెప్పట (యాస్తాత్తన్నను) అనుతా మనుటవంటిదే యనవచ్చు. ముఖ్యోర్భవేశాం పుంస్వాఖ్యా వాదేశౌ' యని మువర్ణమునకువలె "బు నకును పుంపులు విధించుటవంటిదే యీయసంయుతత్వ మనవచ్చు. మువర్ణకమునకు జెప్పఁ జాలుఁ గదా. ముం బుల కేల? అట్లే యిటఁగూడ సరళస్థిరావసానపరకత్వమున

లోపముచేతనే యిష్టరూప మగుచుండ నట నసంయతత్వమును జేష్టలు ప్రయోజనవంతము గాకున్నను జెప్పె ననవలె. (వాక్యాస్త గతపదానాశ్చ' యనుమాత్రవివరణమున నహోబలపతియభిప్రాయము నను దీనితోఁ గొంతపోలిక గానవచ్చు.)

ఏమైనను 'నచి సంయతౌ' యనునది ప్రయోగానసారముగాఁ బరిశీలింపఁదగి యున్నది. శస స్స్యాదుభయత్రాపి లస్తస్మాట్టాచి రుచ్యతే' యనురీతి నొండురెండులక్షణములవలె నీలక్షణము నూటిగాఁ గానరాదు. తల్లింగగ్రడియు ననురీతిగా ననుదంతములపై యవర్ణ ముండుటయుఁ గలదు. దానికి విట ననకాశము గానరాదు.

మొత్తము మీఁద నే దెట్లున్నను ప్రయోజనతదభావము లనుబట్టి గాక వి. వి. గ్రంథమున కింతవఱకుఁ గవిశిరోభూషణమే మూలాధార మై యుండుట నహో. చూపినపాఠమునే గ్రహింపక తప్పదు. దానియర్థము నహో. చెప్పినట్లే గ్రహింపవలసినయనసరము మాత్రము లేదు గాన లక్ష్యానుగుణముగాఁ దగురీతిలో నహో. చూపిన వి. వి. లక్షణము నభిప్రాయమును గుర్తించుచు నాయయి యుశము లనుక్తము లనుచు నొప్పును గాని పాఠాంతరస్పృహిక బూను కొనుట తగదు. వజ్రులవారు తాము చూపినకారికాపాఠమున కాధార మెక్కడిదో తెల్పియున్నవారు గామింజేసి యాభిన్నపాఠములు వారు కల్పించినవే మైయుండు నని యూహించుట దొసఁగు గాదు.

వివాదగ్రస్తము లనఁదగిన తరువాతయంశము లట్లుచిన నిటు ననుదంతములపై నగు ప్రత్యయము 'ఉ' శబ్దము గాదనియు యవర్ణక మనియు స్పష్ట మగుటంజేసి 'ఉ' స్వరూపముతో వారు ద్రుతమస్వరూ పమును సాధించినపద్ధతి సరి గా దని తేలినది. కాఁగా అయ్యెను బ్రభాకర- మున్నగురీతిగా నన్నయాదుప్రయోగములందు ద్రుతిము ను, ని, న్-అనురూపములు గలిగియున్నవి గుర్తించుట యెంతయు సముచితము.

ద్రుతనిస్వరూపము

విశ్రుతినివేకము 'స్త్రి'యశ్చ స్త్రీసమా చేతో ద్రుతస్సాన్ని
 శ్రుతిః 'కృచి త్తని పేర్కొన్నది. స్త్రీసమస్తేత యనియఁ బాఠము.
 స్త్రీసమా త్తనుపంచయ్యంతపాఠమున న్వహ్నాన్నామ్నః అనుస్థలమున
 నలె స్థము గ్రాహ్యము. వహ్నివాన దీని క్థము చేయుచు 'స్త్రీలింగ
 మైవట్టియు స్త్రీలింగసమ మైవట్టియు ఇకారాంతశబ్దముమీఁద నిల్చిన
 ఉన్ శబ్దములోని 'ఉ' అనుచది లోపించునట్లుడు మిగిలియుండు పొల్లనకార
 మగుద్రుతము నిస్వరూపము గలది కొన్ని యెడల నగును. నన్నయా
 ధర్వణులనుతమున ద్రుతము వ్యంజననకారరూపము గలది గాన నిట్లు
 చెప్పవలసెను. (వ్యా. సం. స. 309) అనిరి. ఈయ్యముఁదలివిశేష
 ములను బిడపఁ జాతము. ఇచ్చోటివిరిలక్ష్యములు లక్షణమున కను
 గుణము లేమో చూతము. నన్నయాధర్వణులనుతమున ద్రుతము
 పొల్లనకారమే కావున నిట్లు చెప్పనఁసె నన నభిప్రాయ మేమి?
 నిశ్రుతిని బొందినవిదప సేవకారము ద్రుతమా? కాదా? ద్రుతమే
 యన్నఁ బొల్లనకారమే ద్రుత మనునభిప్రాయము నష్ట మవును
 గావున నివర్ణము ద్రుతము గా దనవలె. ఇంక నిట్లు గాక సూర్తిపభృ
 తులవలె నువర్ణమునే ద్రుతముగా భావించె ననుకొందము. అప్పుడు
 ఈనిశ్రుతిని జెప్పవలసినయవసరము లేకుండఁబోవునా? ఏమి-ఉను,
 ఏమి-ను. అన్నది ఏమిని అని గావలయు నన్న 'ను' వర్ణమునూపమున
 నున్నను ద్రుతమునకు నిశ్రుతి చెప్పక తప్పదు. 'ఇకారంబుమీఁది
 కునువుక్రియావిభక్తుల-' అనుసూత్రముచే బాలవ్యాకరణమునందు
 నిత్వము సాధించుకొనవలసియుంట గమనార్హము. కాగా నిట నిశ్రుతి

చెప్పట యన్నది యేతల్లక్షణకర్తలమతమున ద్రుతము పొల్లనకారమే యనునంతమునకు నిరూపకము కాజాలదు. అనగా ద్రుతము పొల్లనకారమే యగుటచే నిశ్శ్రుతి చెప్పబడె ననుట యొప్పుదు

ఇంక నిట నీకారికకు వజ్రలవారు చూపినలక్ష్యము లివి. 'ఏమిని జేయఁగ నీమి, జగంబు లన్నిని నొక్కపెట్టి, (మన్నించెద వేనిని వచ్చెద) ఏమి - ఉన్ ఏమిన్ అని కాఁగా ద్రుతమున కీకారికచే నిశ్శ్రుతి యై ఏమిని అని యగును. ఈనివర్ణము ద్రుత మగునా? కాదా? నన్నయూ ధర్వణులనుతమునఁ బొల్లనకారమే ద్రుతము గాన నిట్లు చెప్పె ననిరి. కావున నీ 'ని' వర్ణము వారిమతాన ద్రుతము గాదు. ద్రుతము గా దన్న ఏమిని జేయఁగ నని నివర్ణముపై సరళాదేశము నెట్లు చూపిరి. నివర్ణమునకును సరళమునకు నడుమ ఖండబిందువును లేదు గదా. ఏమి - ఉన్ ఏమిన్ ఏమిని - ఏమిని. ఉన్ ఏమినిన్ చేయఁగ ఏమినిఁ జేయఁగ నని యాపక్షమున వజ్రలవారనుసరించుప్రక్రియను గుర్తింపఁ దగును. ఇట నివర్ణమే ద్రుత మైనదా?

అట్లు గాక నివర్ణమునందు ద్రుతత్వము లేమి నిశ్శ్రుతి రాకముం దని ద్రుతమే యగును గావున నెప్పుడో మీఁద సరళమును జేసి యాపివ పనే నిశ్శ్రుతి చేయవచ్చును గదా. ఇట్టివిశేషమును వజ్రలవారు స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండవలసినది. కానీ యీషధర్మయే యుచితిముగాఁ గానరాదు. అయినను వీరిమతమున నిట్టిసమన్వయమున కివకాశము లేదు గూడ. వజ్రలవారిమతమున ద్రుతముపైఁ బరుషమునకు సరళము రావలయు నన్న ద్రుత మాపసుషముతో నతికించి వ్రాయవలెనని. ఏమి స్నేయంగ నని వ్రాసినఁ గాని పిదప సరళము రాదు. ఏమిన్ జేయఁగ ననుకీర్తిసంక్లేషము నందువలననే నన్నయూధర్వణు లంగీకరిం పలే దని వారిసిద్ధాంతము. మఱి పైఁ బరుషముతో నాదేశసరళముతో సంయుక్త మైయన్ననకారమునకు నిశ్శ్రుతి చేయఁగా సరళతాబీజము

నిల్చినట్లగునా? వడ్డలవారి కిట్టియభిప్రాయమున్న (ముందు సరళము చేసి యాపిదప నిశ్చుతి చేయట యన్నది) నాయంశమును స్పష్టముగనే చెప్పియుండువారు.

మీడిలక్ష్యము 'అన్నిని నొక్కపెట్ట' అన్నది. అన్ని - ఉన్ అన్నిన్ నిశ్చుతి అన్నిని - ఒక్క - అన్నిని నొక్క అని యగుటకు నిశ్చుతిమీఁద నిం కొకనకార మెచ్చటనుండి వచ్చినది? ఏమిని జేయఁగ ననుపూర్వస్థలమునందును నిశ్చుతిపై నొకనకార మున్న నని యెంచిరా? మీడిపరుషమును సరళము చేసి యది లోపించిన దేమా. తిక్కన ప్రయోగము లీయని. తిక్కన నుస్వరూపమును ద్రుతముగాఁ బ్రయోగించినటులు వీరింగీకరించియున్నారు. కావున నిట నివర్ణము ద్రుతమే యవు నని తిక్కనచుతానుగుణముగా భావించిరా! అట్టియెడల బ్రాసఘటిత మైనద్రుతనివర్ణముపై సరళాదేశమున కీభారతప్రయోగము ప్రమాణము కాఁగలదు. లేదని విచారంపనక్కరలేదు. ఇది యిట్లే యగుఁ గాక యన్నిని నొక్కపెట్ట అనునది యెట్లు? అక్కడ నిశ్చుతినివర్ణము ద్రుతమే యనుకొన్నను బై నిం కొకనకారము చేరినదే నివర్ణమునందు ద్రుతత్వము సంగీకరించినను (తిక్కనప్రయోగమని) నన్నియాధర్వణమతానుసారముగా ద్రుతాద్భుత యనుకాకచే 'ని' ద్రుతము కాదు కావున దానిపై నకార మాదానిచే పీఠపక్షమున రాదు. ఇంకను సహోబలపతియైతమన ననకాశము కల్పించుకొనవచ్చును. సూరిమతమన నట్లే యనుట స్పష్టమే. ఇంక వడ్డలవారినిం కొకయన్ చేసికొందురా? అన్ని - ఉన్ అన్నిని అన్నిని - ఉన్ అన్నినిన్ అని యవు ననవలయునా? అవుఁ గాక. 'ఉన్'లో 'ను'కార లోపము నిత్యము గాదు గదా. (అన్నియనున్ అనియఁ గావచ్చునేకద) అట్టియెడల నిశ్చుతిపై వచ్చిన 'యన్' లోనియుకారము లోపింపకున్న రూప మేమి కావలె? 'అన్నినియున్' అనునాకీప్రయో

గములు గలవా? లేక యిక్కడ ఉలోపము నిత్య మనుకొనవలెనా? కాఁగా అంటిని నింపట కనుకీతివి బాల.చే సాధ్య మవునే కాని అన్నీని నొక్కడెట్ట అనుకీతి నీవజ్జలవారివ్యాఖ్యానము ననుసరించి నన్నయాధర్వణుల కసాధ్యములే యనకతప్పదు.

అది యట్లుండఁగా నన్న యాధర్వణులవ్యంజనకారద్రుత సిద్ధాంతము నిబ గుర్తుచేసినపేరు ద్రుతమును స్వరసహితముగాఁ బ్రయోగించినతిక్కనప్రయోగము లేల యిచ్చిరో. నన్నయాధర్వణుల మతమున నేమిన్ ద్రుతాంతము ఏమిని-కళ. కావున 'నేమినినేయఁగ' అని గనడపవాదేశము రావలె. తిక్కనమతాన 'సి' ద్భుతమే ఏమిని జేయఁగ నని సరిశాదేశమే రావలె. నన్నయాధర్వణులలక్షణములకును దిక్కనప్రయోగములకును నింతటివైరుశ్య ముండఁగా నధర్వణులక్షణ మునకుఁ దిక్కనప్రయోగములకంటె నట్టిసిద్ధాంతమే కలిగిన నన్నయప్రయోగము లిచ్చుట యచితము గదా. ఏమిని నేయఁగ ననుకీతిప్రయోగములు నన్నయభారతియన నసలు దొరుకికపోవుటయో లేక వ్రాసాదిస్థానిబద్ధ మైయుండకపోవుటయో కారణము కావచ్చును.

ఇంక నిట్టివే యనఁదగినవిగా భావించిన వేఱుప్రయోగములను వజ్జలవారు స్థలాంతరమున భిన్నమార్గములో ననుస్మరించి రచిచూతము. (ఆతనినిన్ జయింతి మేము, బాలకునినిన్ అనువాసంగూర్చి యిటులు సుస్వయించిరి.) 'ఆతనినిన్ బాలకునినిన్ అనుదోటులందుఁ జింతామణిపక్షమున ఆతనిన్-నిన్' (84-1 విష. అనఁగా 879 పుట) బాలకునిన్-నిన్ అనుకీతి సముచ్చయార్థకనుశబ్దము ప్రయుక్త మయ్యె నని గ్రహింపవలెను. (వ్యా. సం. స. 491)

చిం. 'మహతో' నిలొ టాదా' యన తృతీయాద్యైకవచనములు పర మగునపు డీనివర్ణమును విధించియున్నది. కావున ద్వితీయైక

వచనపరకత్వమున నివర్తాగమము లేమి నివర్తకమున నన్వేయని ద్రుతమును రా బాలకునిన్ అని మాత్రమే యును. పైరూపములందు రేండునివర్తములపై ద్రుతము గాననవుచున్నది. కాఁగా దానిని సాధించుటకు వజ్రలవా రిటులు విభాగించి రన్నమాట

ఇట సముచ్చయార్థకనుశబ్దము ప్రయుక్త మయిన పనుటతో వజ్రలవాడు వీనిని సరిగాఁ బరిశీలింపలే దేమో యనిపించుచున్నది. ఇట సముచ్చయార్థకము బాలకునిన్ అనుకీర్తి ద్వితీయాంతముపైఁ గదా రావలయును. ఇయ్యది యగునంతయు గావున 'ఉ' వచ్చును. నాకంటెనున్ నాకునున్ అనుచో (309) వజ్రలవా రిట్లే గదా చేసిరి. అట్లు ఉన్ రాఁగా బాలకునిన్ - ఉన్ అని యవును. ఉత్పము నిలిచిన బాలకునినున్ అని కావలె. ఉత్పము లోపించిన బాలకున్ అని కావలె. బాలకునిన్ - నిన్ అని యుండు తెట్లు? ఇట 'నిన్' అగుట యెట్లనగా 84-1 - విషయము చూడు మన్నాను. అయ్యది స్త్రీయశ్చ ము న్నగునియ్యదియే. ఇంక నిప్పుడు కారికార్థమును బరిశీలింపనలసియన్నది.

'నిన్' అని యిత్వము స్త్రీయశ్చ అను కారికతో నైన నని వజ్రలవాయభిప్రాయ మున్నమాట. ఇత్వ మెట్లు వచ్చు ననలు? స్త్రీయశ్చ - స్త్రీసమ స్యేతః అనఁగా స్త్రీలింగమో లేక స్త్రీలింగ సమమో అయిన యికారాంతశబ్దమున కని గదా వీ రర్థము చెప్పిరి.

కాన స్త్రీలింగమో స్త్రీ(లింగ)సమమో యైన గాని నిశ్శుతి రాదు. ఇటఁ జూపిన ఆతనిన్ బాలకునిన్ అనుకీర్తిశబ్దములు స్త్రీసమము లవునా? బాలకుఁడు, ఆతఁడు అనుకీర్తిగా నీయవి డుమంతములు. బుంలింగములును బుంలింగతుల్యములు నయి డుమంతము లవుచున్న యివ్వారిని స్త్రీలింగము లని కాని స్త్రీ(లింగ) సమము లని కాని చెప్పటకు వీలు లేదు. అట్టియెడల వీని పైని ద్రుతమునకు నిశ్శుతి

ప్రాప్తింపకయే పోవుచుండగా దానిచే నగు నను టెట్లు? వజ్రలవారి వివరణము ననుసరించి ఈయవకాశము లే దనియే గుర్తింపదగును.

కానీ స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమాచ్ఛ యని రెండుచోట్ల నున్నచశబ్దములచేత స్త్రీలింగస్త్రీసమేతరములును గ్రహింపనగు నని చెప్పవలయు. (నిజమున కిదంతములపైని ద్రుతమునకు నిశ్చుతిని విధించునప్పుడు స్త్రీలింగములు స్త్రీసమములు ననురీతి వివక్షయే యనవసరము. ఏ లింగ మైనను నే మైనను నిదంత మైనదానిపై ద్రుతమునకు నిశ్చుతిని నామాన్యముగనే చెప్పదగును. స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమాచ్ఛ యనిపేర్కొను చుండుటనుబట్టి సాధారణముగా నిదంతములపై జెప్ప టభిమతము గాదేమో. నన్నపార్శ్వనిని అనువాని నిబం బ్రస్తావింపరా దేమో.) ఇట్టియెడల బాలకశబ్దముపై ద్వితీయలో నివర్ణము చేయఁగా 'సన్యే ద్రుతప్రకృతయ' యని సకారము ద్రుతము రాఁగా బాలకుని అని కాఁగా నిత్తుపై నాద్రుతమునకు నిశ్చుతియై బాలకునిని అని యగును. వజ్రలవాగు చెప్పకున్నను జశబ్దముచే స్త్రీలింగస్త్రీసమేతరములపై నగు నని వ్యాఖ్యానించుకొనఁగా బాలకునిని - ఆతనిని అని స్త్రీ-స్త్రీసమేతరములపైని నిశ్చుతి కవకాశము గల్గించి. కాని బాలకునిని అని యగుటెట్లు?

ఇంకఁ గారిక 'వృతః' అనుటచే నిదంతములపై నే యీకార్యము రాననియున్నది. కానీ బాలకునిన్ - (ఉ)న్ అనుచో నేద్రుతమునకు నిశ్చుతి యొనది? నివర్ణకముపై నున్నదానికా? బాలకునిన్ - నిన్ అని చూడటచే దానికి గాదు. అట్టియెడల నివర్ణముపై 'సన్యే' యని యైన ద్రుత ముండఁగా దానికిఁ బర మైనదే గాని (ఉన్ లో ద్రుతము.) నివర్ణకముసంబలియిత్వమునకుఁ బర మవుట లేదు గదా. మఱి యిదంతములపై రావలసినయీనిశ్చుతి బాలకునిన్ - నిన్ అను రీతి ద్రుతాంతములపయి నెట్లయినది? అది సరి కాదు.

పైగా నీకారికకు వర్ణలవారు చెప్పినచుకము ననుసరించి సముచ్చయాద్యర్థములం దగు 'ఉన్' శబ్దములోనియుకారము లోపింపగా మిగిలినసకారమునకు రావలెను. (309) అట్టియెడల ఆతనిన్ - ఉన్ అని యుండ 'ఉ' లోపమైన ఆతనిన్ - ని అని యుండ నిచాడు రెండవ ద్రుతమునకు నిశ్రుతి (యెట్లో) వచ్చి ఆతనిన్ - ని అనియే కావలెను గదా. అట్టియెడల వర్ణలవారు ఆతనిన్ - నిన్ అని యెట్లు చూపగలిగిరో యర్థము గాకున్నది. వార్తాహక్రీయనుబట్టి ఆతనిన్ - ని అని కాగా స్థిరపరకతలో ద్రుతమునకు లోవాను అయి ఆతనిని ఆతనిన్ని ఆతనిన్ ని అనునీతి వస్తును. ఇంతకును వారు సాధింపఁదలఁచిన ఆతనినినీ అనురూపము మాత్రము కానేరదు.

వివరణమునుబట్టి యూక్ష్యము సుస్వయింపఁబడదు. అత్యుమునుబట్టి వివరణము నూహింపఁజేయును. ఆతనిన్ - నిన్ - అనునీతిగాఁ జూపుటనుబట్టి సముచ్చయాద్యర్థసంశబ్దము ప్రయత్నమయ్యె సనుటం బట్టియు నుశబ్దమే యైన దనియు నది ద్రుతాంతము కాగా ఆతనిన్ - నిన్ అని యుండగా స్త్రీయశ్చ అనుకారికచే 'నున్' లోని నున్ శబ్దమునకు నిశ్రుతి రాగా ఆతనిన్ - నిన్ అని యయ్యె ననియు నూహింపవలసియున్నది. ఇది వర్ణలవారి పెక్కు సిద్ధాంతములకు వైరుధ్యము తెచ్చిపెట్టుచున్నది.

నాకంటెను (310) మొదలగునీతివానిసంవ్యయమును వర్ణలవారే చేసినపద్ధతినిబట్టి (యవర్ణాః సుస్వేన అనుకారికచే వినకాశములే దెట్లును) యనుదంతము లగునట్టిదుక్రతాంతముః పయి ఉ శబ్దము రావలయునే గాని నుశబ్దము రావలెను. కాన పీలు గాయనిచేతన్ నున్ అని కొన్నియెడలఁ జూపుట పొరపాటే

స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమస్య - ఇతః అనువానితో నేర్పడినవైరుధ్యము నలన వర్ణలవారివ్యాఖ్య సనుసరించియే దీనిపయి నిశ్రుతి రావలెదని యితకుముందు స్పష్టము.

ఆతనిన్ - - నున్ అనుచో నుశబ్దమును (దు)తాంతముగా నష్టలచారి యభీష్టమున కనుగుణముగా) జేసినను దానికి నిశ్శ్రుతి రా వీలు లేదు. ద్రుతః, నిశ్శ్రుతిః అని కారిక చెప్పుచున్నది. అట్లే చెప్పవలసివచ్చిన దన్న నన్నయాధర్వణులమతమున బొల్లనకారమే ద్రుతము కాబట్టి యని ఏరే చెప్పిరి. కాఁగా నుశబ్ద ముత్పత్తివిష్ట నకారరూప మగుటచే బొల్లు గాదు గాన) దానికి ద్రుతత్వమే లేదు. ద్రుతత్వమే లేనచుడు ద్రుతమునకు నిశ్శ్రుతి కారిక చెప్పుచుండంగా ద్రుతేతిరమునకు జేయు తెట్లు పొసఁగును.

అట్లే చేసినను గవిప్రయోగము సాధింపబడు తెట్లు? ఆతనిన్ నిన్ అని యైనది. ఆతనిన్ అనుచో నకారము ద్రుతమే - దీనికి బర మైన నివర్ణము ద్రుతము గా వీలు లేదు. ఏ దే మైనను ఆతనిన్ అను రూపము గావలయు నన్న ద్రుతము లోపింపవలె. ద్రుతమున కెట్లు లోప మయినది? 'ని' అనుచో స్థిరపరకతనలననా? అయిన నాతనినిన్ అనియు రూప మగు. కానీ యీద్రుతమునకు లోపాభావపక్షమున సంశ్లేషము స్వత్వము నయి ఆతనిన్నిన్ అనుచున్నగుకీర్తిగా గా వలెను. అట్టి వెచ్చటలే నున్నవా?

సిజమునకు ఆతనిన్ - నున్ అనుచో నిత్వము పైని ద్రుత మనఁగా ఆతనిన్ అనుచో నున్ననకారము. దానికి నిశ్శ్రుతి కావలె. అప్పుడు ఆతనినినున్ అని కావలసియుండు.

ఆతనిన్ అనునంతము గావున ఉర్ కాఁగా ఉన్లో నుత్వము లోపింపఁగా ఆతనిన్ - న్ అని కాఁగా నిత్తుపైని ద్రుతమునకు (ఆతనిన్ నివర్ణకముపై దానికి) నిశ్శ్రుతి కాఁగా ఆతనినిన్ అని యువును. కానీ వష్టులవాటి ఉర్లో ఉకారము లోపింపఁగా మిగిలినకారము నకు గదా నిశ్శ్రుతి యని వివరించిరి. (309) అట్టియెడల నాతనిన్ అను దానిలోని నకారమునకు నిశ్శ్రుతి రా వారివివరణమునుబట్టి యనకా శము లేదు.

ఏది యే మైనను దిక్కనాదులప్రయోగములం దిటఁ జూపిన ఆతనినిన్ బాలకునినిన్ అనుకీర్తిరూపములు వర్ణనలవారివరణము ననుసరించి చిం.వి.వి.లచే నసాధ్యములే యనవలయును. అట్లునుట యావ్యాకరణముల కొకతోపము గా దనుట నిస్సంశయమే. కాని అంటిని సింహముకు ననుకీర్తిరూపములు సాధించుటకు బాలప్రౌఢవ్యాకర్తలు పట్టిపాట్లను గుర్తించినవర్ణనలవారు నన్నయాధర్వణుల కట్టిపాట్లు కలుగకుండుటకుఁ గదా యత్నించుట. అట్టిపాట్లు నన్నయాధర్వణులకే తప్ప లేదా?

కాఁగా తీసింబట్టి చూడ (ఏమిన్ జేయగఁగిమి) అన్నిని నొక్కపెట్ట అనుపూర్వోక్తస్థలములందుసయితము ఏమి - నిన్ అన్ని - నిన్ అనుకీర్తిగానే భావించియుండిరా యని యనుమానము. కానీ యట వీరు ఏమియున్ - ఏమిన్ - ఏమిని మొ॥ (310) అని వివరించుటచే ననుమానము కొంత నివృత్తమగు. కాని నివర్ణముపైని సరళాదేశమన్నిని నొక్కపెట్ట అనుచో నిశ్చయింపై మఱి యొకనకారమును ననుమానమునకు సమాధానమును సరిపడనీవు గదా.

ఇట్టి రూపములను బాల. సులువుగనే సాధింపఁగలదు. ద్వితీయావిభక్తియు ముందునిగాగమమును గల్గ ఆతనిని బాలకునిని అని యవును. ఇపుడు 'కొన్నియెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు కానంబడియెడి' ననుదానిచేఁ బైని నకారము గల్గ ఆతనినిన్ బాలకునినిన్ అని యవు. ఈనకారము నుశబ్దసంబంధి యనుకొన నక్కరలేదు. (491) అట్లునుకొన్న బాలకునిని అనుచోటినివర్ణమే నుశబ్దసంబంధి పై నకారమిట్లయినదే. ఏమి అన్ని ఏని అనుశబ్దములపై నుశబ్దము (శబ్ద 116.చే) వచ్చు. యువర్ణపూర్వక మగుట(విభాష గావున యువర్ణపూర్వకము గాకయు నుశబ్దము కాఁగా 'ఇకారంబుమీఁది' యనుసూత్రముచే నువర్ణమునుత్పమున కిత్వమై ఏమిని - ఇత్యాదిగ నవును. ఈబాలప్రౌఢ

వ్యాకర్తలమతమున నుశబ్దమే ద్రుతమవుటంజేసి దాని కిత్వ మగుటచే నేర్పడినయీనివర్ణమును ద్రుతమే యవుచున్నది. కాఁగా నేమిని జేయఁగ నని పైని సరళము సుసాధ్యము. కొన్నియొడల ద్రుతింబు మీఁద ననుసూత్రముచేతఁ బైని సకారము రాఁగా (అంటిని నిండు అక్షరములై) అన్నిని నొక్కపెట్ట నని యవును.

వజ్రలవారినివరణమున ద్రుతాద్విత యన్నదియు వ్యర్థము కాఁగాఁ బొల్లినకారములచే నీరూపములు సాధ్యములు గాక పోయినవి.

ఇంకను వజ్రలవారు నన్నయాధర్వణులమతమునఁ బొల్లినకారమే ద్రుత మగుటచే 'హరికిని' శ్రీకిని నున్నగురూపములసాధన మెట్లనుశంకకై ప్రసక్తి లేదని-ఏమిని జేయఁగ అనునిట్టినముచ్చయూద్యర్థ విశేషబోధకనుశబ్దమునుత్పమున కిత్వము స్త్రీయశ్చ ... సిద్ధించును' (490) అనిరి. నుశబ్దమునుత్పమున కిత్వ మనుట స్వవచోవిరుద్ధము. ఇంతకు ముం డట ఉన్లో ఉ లోపింపఁగా మిగిలినసకారము అని వ్యాఖ్యానించిరి. ఇట నుశబ్దమునుత్పమున కన 'ను' నర్థమునకే నిశ్చయితి నంగీకరించిన ట్లయినది. అనఁగా 'ద్రుతః' అనుకారికయందలి శబ్దముచే 'ను' గ్రహింపబడును. అయిన నదియే ద్రుతము. ఇంక నన్నయాధర్వణులమతమున ద్రుతమునకు నుని-అనురూపమే లేకుండు లేమి (493.) అధర్వణునికారికకే కదా 'ను' అనుద్రుతము అను రీతిగా సారాంశమును దేల్చిరి. ఇంక నన్నయ యొక్కఁడే గాని యధర్వణుఁడు పొల్లినకారమే ద్రుత మని నమ్మినవాఁడు గా నన్నమాట. ఏమిని అనుచో సముచ్చయూద్యర్థకనుశబ్ద మున్నదా? ఉవర్ణముపై నుశబ్ద మైనదా? 'అన్యే' యని ద్రుత మైనదా! నుశబ్ద మనఁగా 'ఉశబ్దమా' - అంతయు గజిబిజి మైపోయినది.

పైఁగాఁ గారికయందుఁ గ్వచిచ్ఛబ్దమును బ్రయోగము. దీనికిఁ గొన్నియొడల ననురీతిగా వారును నర్థము చేసిరి. ఆతనిన్ - నిన్

అనుచో నిశ్చయి క్వాచిత్కము గావున రానియెడల నాతనినున్ అనియు నుండునా? ఇటు గ్వచిచ్ఛబ్దమునకు నిశ్చయే క్వాచిత్క మని కాని నున్ చేరట క్వాచిత్క మని కాదు గదా యర్థము. అనువంత నుగుట 'ఉన్' చేసినను 'ఉ' లోపానంతరము అతనిన్-(ఉ)న్ నిశ్చయి నిత్యము గామి అతనిన్ అని నుండునా? క్వచిచ్ఛబ్ద మీపక్షమునఁ గొంతవఱకు బాధకముగనే యున్న వనక తప్పదు. వీరు క్వచిద్ద్రుతః అని కలిపి క్వచిచ్ఛబ్దముచే 'ఉన్' లో ఉవగము లోపించినపుడే యని వ్యాఖ్యానించినన్ని వారిమతము ననుసరించి పయిబాధ తొలగి ద్రుతశబ్దమునకుఁ జేసినవివరణమున కాధారము గల్గెడి ననిపించు.

ఏది యే మైనను నిశ్చయి యన్నది చాద్యర్థకస్థలమునందు నూత్రమే యవు నని యభిప్రాయము. ఇంకను నన్నయాధర్వణుల మితమున ద్రుతమునకు నుని అనునాకారమే లేదు గావున హరికిని (శ్రీ)కిని అనునవి సాధింపబడువీలు లే వనఁగా నయ్యవి యసాధువు అని వారిసిద్ధాంతమా? అతనినిన్ సాధు వయ్యె. హరికిని అసాధు వయ్యె నేలకో? బాలకునిన్ - నిన్ అనుదానివలె హరికిన్ - నిన్ అని యైన నగు నను రీతితలంపఁగూడదా? అట్టియభిప్రాయ మున్నటులు గానరాదు. నన్నయాధర్వణులు ద్రుతము పొల్లే యందును గాక. తాన్ - ద్రుతప్రకృతికమే కాని తాను గళ యందును గదా. అట్లే హరికిన్ అని కాఁగా నకారపుజొల్లే ద్రుతము దానికి నిశ్చయి చేసి 'హరికిని' అన్న నది కళ కావలసివచ్చు ననుభావముతో నిట్టిసమ స్వయావకాశమును వజ్జలవారు విడిచిపుచ్చుకొనియుందురు. లేక స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమః చేత యన్నాడు గదా. బాలకునిన్ - నిన్ అనుచో నయ్యది స్త్రీలింగమా? లేక స్త్రీసమమా? ఏ మని యైనది నిశ్చయి. నన్నయాధర్వణులసిద్ధాంతము గాదు గాని వజ్జలవారి కనేక రూపము లసాధ్యము లయి యసాధువులు చేయవలసివచ్చె.

సముచ్చయ్యాద్యర్థకమైననుశబ్దమునకు నిశ్శ్రుతి వచ్చుట స్త్రీసమేతరములలోఁ గానరాదు. హరియును సమర్థమున 'హరి' శౌరియును సమన్వయమున శౌరిని - గిరియును గిరిని అనుకీర్తివ్యవహారము గానరాదు గదా! ఆచ్చికములలోఁ బులింగతుల్యములు లేదా క్లీబసములు నిదంతములే యుండవు. పులింగతుల్యములు డునుంతము లవుటచేతను క్లీబసములు మువ్వకాంతములు గావున (సుస్యేవ నియతౌ) ఆచ్చికములలో నిదంతము లేల్ల స్త్రీసమములే యగును. కావునఁ బులింగతుల్యాదులకును నపు నని చెప్పవక్కరయే లేదు. ఇంక సంస్కృతమునఁ బులింగ (హరి) స్త్రీలింగ (శౌరి) క్లీబ (వారి) శబ్దములు కొన్ని యిదంతము లైయున్నవి. ఇదంతము లని నామాన్యముగా నిర్దేశించినవానికిని బైని నిశ్శ్రుతి యవును. కాని యది ప్రయోగములందుఁ గానరాకున్నది. కావునఁ బులింగాదులకును నీ (సముచ్చయ్యాద్యర్థకనుశబ్దమునందే నిశ్శ్రుతియను) పక్షమున నిశ్శ్రుతి వచ్చు ప్రశ్నయే లేదు. అయినఁ గారీకయందు 'స్త్రీయశ్చ' అని యున్నది గదా. దానికి స్త్రీలింగము అని వస్తులవా రర్థము చేసియున్నారు. ఆచ్చికశబ్దముల కారీతివ్యవహారము లేదు గాబట్టి సంస్కృతశబ్దములకే స్త్రీలింగముల కిదంతములకుఁ బై నీనిశ్శ్రుతి చెప్పబడిన దన్నమాట. శౌరిని (శౌరియును) అనుకీర్తిప్రయోగములు లే వన్న నెట్లు? వస్తుల వారు స్త్రీలింగము అని వివరించే కాని వారట్టి దొక్కటియు నుదాహరింపలేదు. అట నుదాహరించిన ఏమి-ఏని - అన్ని యరునవి స్త్రీసములే కాని స్త్రీలింగ మొక్కటియు లేదు. అయినఁ బ్రయోగముల సొకను నిశితముగాఁ బ్రశీలించి నిర్ణయింపఁదగు ననియే యిప్పటికిఁ జెప్పఁదగును.

కాని యస లిచ్చటి 'స్త్రీ'యః' అనుదానికి స్త్రీలింగము అని యర్థము కా దని తోచుచున్నది. అహోబలుఁ డీకారీకము వివరణముగా

నిచ్చినలక్ష్య మిది. 'విస్తరముగఁ దల్లిని దండ్రుడి జెప్ప (ఆది. 6-45) ఇత్యాదినచర మాచార్య స్వాపి' (కవిశి. 663) అహో. వివరణలో స్త్రీయః - స్త్రీసమాత్ అనువానిఁ గ్రనుముగా తల్లిని - తండ్రుని అనునవి లక్ష్యము లని యాతఁ డభిప్రాయపడెనా? యనిపించు.

అనఁగాఁ గారికయందలి స్త్రీయః అనుశబ్దమున కహోబలుఁడు స్త్రీవాచకముల కని యర్థము చేసె నని గ్రహింపవచ్చును. స్త్రీవాచక స్త్రీసమంబు లగుశబ్దములకుఁ బరముగా నని యర్థ మగు నర్థములు. స్త్రీయో మాఁడిః మున్నగు వోల్ల ననుసరించి యుహో. స్త్రీశబ్దమునకు స్త్రీవాచకముల కని యర్థము చేసియుండును. నిజమునకుఁ దండ్రు వలెనే తల్లి సయితము స్త్రీసమమే. ఆచ్ఛికములనె గ్రహించుచో స్త్రీసమశబ్ద మొండఁ జాలును. స్త్రీసమేతరము లయినస్త్రీవాచకముల కిట్టికార్య మెచ్చటనే నున్న దేమో వెనుకవలసియున్నది. (ఒకటి రెండు స్త్రీవాచకేతరము లగుతత్సమశబ్దములపై నీకార్య మున్నను నిందలి చశబ్దము సాధింపఁగలదు. అట్టి వప్రసిద్ధములు. అన లున్నవో లేవో యిప్పటికి లభ్య మైనవి కావు. కనుక చశబ్దముచే సాధించుట యుక్తమే యగును.)

కాని యహో. ద్విపస్కంధాకూఢుని నిన్న... ఇత్యాదులదా హరణ ముత్తరార్థే (కవిశి 663) యనట వింతయే. ఇట మమ్ము నేలినరాముఁ డిత్యాదులు 'అభిన్నస్వాపి' యనుపూర్వార్థమునకు లక్ష్యములు కాఁగా నిక నుత్తరార్థ మన స్త్రీయశ్చ యనునది. ద్విపస్కంధాకూఢుని నిన్న నన్నది యుత్తరార్థమునకు లక్ష్య మన దానిచే నిస్వరూప మైనదా? స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమాచ్చ అనుచుండఁగా మహత్పుంలింగములకుఁ జేయు టెట్లు? పైఁగా ఆకూఢుని అహో ద్రుతము ఇకారాంతముపైఁ గూడ లేదు. ఇట్లు చెప్పినవాఁడు నన్న వాద్యునిని అనునది యసాధు వనవలసినయననరమేమి? (ద్రుత మికా

రమ్మపై నున్నది గూడ నిట.) ఇంకను నన్నచార్యునిని అనునదేని లక్ష్య మగుఁ గాని ద్విపస్కంధరూఢుని నన్నది యన నక్కఱి లేదు. రామునిన్ అని యహో. చూపినదాని ననుసరించి ఆరూఢునిన్ అని యవు. ఆరూఢునిన్ నిన్ను అనుచో స్థిరపరకతలో ద్రుతము లోపించి ఆరూఢుని నిన్ను నన్నది సిద్ధింపఁగలదు. కావున నది దీనిచే సాధింపఁబడిన దన నక్కర లేదు. ఇంకను బరుషపరకము లైనరాముని జూచె ననుకీర్తివి చూపినఁ గొంతనయము. ద్రుతమునకు స్వత్వముచే నుస్వరూపమే యగుఁ గాని నీస్వరూప గల్గ దనియు నందున నిస్థితి నిట్లహో. సాధించె ననియు నూహింపవచ్చు. కాని యట్టియెడలఁ గొలిచితిని గమలాక్షు ననుకీర్తిస్థలములను దిశంతములయెడను నీనిశ్రుతి యగు ననవలసియుండు. అహో. వివరణమునైతము సమచితముగా గ్రాహ్య మైయుండలే దనక తప్పదు.

ద్రుతమునకు నిశ్రుతి ఇదంతములపై నెల్లయెడల నవు. అట్టి వానిని సూరిసూత్రసంధర్భమున వజ్రులవారు ప్రోక్షింపఁచిరి. నేను కవిని ఇత్యాదులందలి 'అస్మద్భ్యష్మద్భాష్యాదేకత్వ ఇతో నివే' అని చిం. 'ని' అనుదానినే విధించినది గాన నట నక్కఱి లేదు. వచ్చితిని అనుకీర్తి భూజార్థకక్రియలయందు 'భూతా దుతాం పరేషా మి' త్తని యిత్యము చెప్పినది గావున నీనిశ్రుతితోఁ బని లేదు. హరిని ఇత్యాదులద్వితీయలో సవ్యమే ద్వితీయ యనుటవలన నిబ్బంది లేదు. కాని సూరి సాధించిన రామునిని అనుకీర్తిరూపము లెట్లు? పైఁగా వజ్రుల వారు వి.వి. కారికయందు 'ఇదాదిభ్యస్తు సత్త్వం లుక్' అనీ యహో. చూపినపాఠమును నిత్య మ్మని చూపుటచే సరిపడినది కానీ యహో. పాఠమునుబట్టి నిత్యముగా (అమ్ము)లోపింపఁగా ('అన్యే' యని యైన) ద్రుతమే మిగులు. హరిన్ అనుచో హరిని అనురూప మెట్లు? కావున నిట నిత్యము చెప్పవలె.

ఒకవేళ సహో. తల్లిని దండ్రుని జెప్ప నని యుదాహరించుచో నిశంధములపై నమ్మున కగు నిత్యలోపమువలన దల్లిన్ తండ్రున్ అనుకీతిగా మాత్రమే కాననియుండగాఁ దల్లిని అనుకీతి నిశ్రుతి కలుగు ననుట నే యిటు నుద్దేశించెనా? అట్లే తోచు. నన్న పార్శ్వనిని అని వివర ద్వితీయాంతమునే చూపుట వలనను. తల్లిని దండ్రుని అనుచోఁ బాద్యర్థశబ్దప్రసక్తి అహో. చేసి యు నుండలేదు. ఇంకను నబ్జులవారు ఉన్ లో ఉకారము లోపింపఁగా మిగిలినద్రుత మని యిటు జెప్పిరి. అహో. ఈ లోపము సంగీకరింపలే దధర్వణవచనాను సారముగా. (అందుకే వర్తివిన్ అనుచో భర్తృపున్ అని యుండఁదగు ననె) కాఁగా దల్లిని దండ్రుని అనునవియు ద్వితీయాంతము అనియు నిశంతములపయి ద్వితీయైకవచనలోపానంతర మున్నద్రుతమునకే నిశ్రుతి సహో. ఇటు నుద్దేశించె ననియుఁ జెప్పవచ్చును. కవిజన ముండన మహో. ననుసరించి దాదా పిట్టె పేర్కొనుట గమన్వార్థము. (140) ఇట్టియొక స్త్రీయః అనుదానికి స్త్రీవాచకముల కని కాక స్త్రీలింగముల కని యర్థము చేసినను బాధ లేదు. గౌరిని, ఇత్యాదు లవును గదా. కృచి స్త్రీనుటచేత తల్లిన్ అనుకీతిగనె తఱుచుగ నుండు ననియు తల్లిని అనుకీతి నను నని యుఁ జెప్పవలెను. కాని యిప్పక్షమున నన్న పార్శ్వనిని అనుకీతిగనె హరిని వాణిని అనుకీతివాని నసాధువు లుగా నిర్ణయింపవలసియున్నది. తల్లిని అనుచో నిశ్రుతి యుండుఁ గాని హరిని అని యుండుట తగ వనుట యొప్పునా? స్త్రీయశ్చ యగు చోటిచశబ్దముచే గ్లీ బబులింగములును గ్రహింపఁవగు నని యహో. భావించె నచ్చు, కాని అట్టియొకల నన్న పార్శ్వనిని అనునవియు సాధువే యగును గదా. హనీ యట్ల గ్రహింపవచ్చునా? అట్లు గ్రహింపఁగా నిశంతముల కెల్లవానికి నపుచుండ స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమాచ్చ యని ప్రత్యేకముగఁ జెప్ప లేదు. సాధారణముగా నిశంతముల కని

చెప్పనవునే కదా. స్త్రీలింగ స్త్రీసమముపైనే నిశ్రుతి క్వాచిత్కమనియుఁ దదిలోరేదంతములకుఁ బ్రచురమే యనియు నగము గాఁ గలదేమో కూడ. కాఁగా నహో. ద్వితీయాస్థలముయందలిద్రుతమునకును నిట నిశ్రుతి యవు నని భావించిన నది సముచితముగాఁ జెప్పఁజాలము. ఇంకను తల్లిని దండ్రుని జెప్ప ననుచో స్వత్వముచే నిట్టిరూపములు గాఁగల వనవచ్చు నహో. మతమున. లేకున్నఁ గొలిచితిని గమలాక్షు నిత్యాదులు మాత్ర మెట్లు? అనఁగా ద్రుతస్వత్వ మన నుస్వరూపమే గాన నిస్వరూపమునకై యిట్లు వివరించె నన వీలు లేదు. కాఁగా నహో. ఈ కారికకుఁ జెప్పినయర్థము గ్రాహ్యమని నిర్ణయింపరాకున్నది. కాన నిట్టి ద్వితీయాస్థలమున ద్రుతమునకు నిశ్రుతి చెప్పనసీ యున్నది.

ఇట నింకొకభేదము సయితము గలదు. నిరమో మహతాం లుక్చ స్యా త్తేనుసూత్రము నివర్ణము నే గాక (ని) అమోహమును సయితము చెప్పుచున్నది. నివర్ణ మయిన రామునికే అని యగును. ద్వితీయ లోపించినచో 'రామున్' అని యవు నిట్టియెడల సూరి సాధించిన 'రాముని' అనునది చిం. సమ్మతము కా వనవలె. అవసార ద్రుతలోపముచే 'రాముని' అనీ యవును గాక. కాని రాముని జూచెను (రాముంజూచెను) అనురూప మసాధు ననవలె. లేదా నడుచు నొకఖండబిందువు నేని వ్రాయవలెను. ఆయిబ్బంది తొలఁగవలయు నన్న డమంతము లగుశబ్దములపై ద్వితీయైకవచనలోపః క్షమన నట నున్నద్రుతమునకు 'నిశ్రుతి' వంగీకరింపవలసి యున్నది. ప్రస్తుతకారికయం దితః అని యుండఁగా డమంతముపైని ద్వితీయైకవచనము లోపించినస్థలమందలిద్రుత విత్తుపై నుండను అట నిశ్రుతి యెట్లు? అహో. రామున్ - చూచె ననుచో స్వత్వస్థితిలోఁ బృథగ్గర్ల పరిగణనావకాశము కల్పించి రాముని జూచె ననురీతి సాధించునేమో.

అయ్య నిట్టి పద్ధతి సీతను గొలిచెద నిత్యాద్విధములందును నొప్ప
దని నెప్పము. (చూ.ద్రు.కా.)

సూరి రాసునిని అనుకీతి సాధించెను. 'ఆతనిని' అనుకీతి
ప్రయోగములను వజ్రలవారును జూపిరి. కానీ దానిని సాధించినతీరే
సమంజసముగా లేదు. అందలివైరుధ్యము లింతకు మున్ను చూచితిమి.
అసామంజస్యము నున్నది. బాలకునిన్ - నిన్ అని యవుటకు 'నున్'
శబ్దము దీనిపైఁ గా పీలు లేదు. ద్రుతాంత మిది యనుదంత మవుటచే
వారు 'ఉన్' చేయవలసియున్నది. (నుశబ్దముపై ద్రుతమును రాదు.)
అసలు వి. వి. చెప్పినది 'యవర్ణమే' కాని 'ఉ' శబ్దము కాదు.
వజ్రలవారు యవర్ణకః స్యా త్తనుపాఠమును 'ఉవర్ణకశ్చ' అని గ్రహిం
చుటయే యచితముగా లేదు. కాఁగా వి. వి. యథార్థముగాఁ జెప్పిన
దాని ననుసరించి (అహోబలుఁడు చూపిన పాఠమే యస లైన దని
యొకచో వజ్రలవారే కవిజనాంజనమును నిరసించిరి.) ఈయనుదంత
ముపై యవర్ణకము రావలె నట్టియెడ బాలకునిన్ - యను బాలకుని
యును మున్నగుకీతిగా నపరాధము లవునే కాని కవిప్రయుక్తము
మాత్రము సాధింపబడదు. కావున నామార్గము సరికాదు - కాఁగా
బాలకునిన్ (బాలకుని-ను) అనుచో దుగ్రీతమునకు నిశ్శ్రుతి చెప్పనాసి
యున్నది (పైని దుగ్రీతాద్విత్యః.) హరికిని అనుకీతిరూపము లసాధువు
లనుటయు సరి కాదు. అట్ల హరికిన్ - నిన్ - అనుకీతిసమన్వయమును
వివక్షించుటయు వి. వి. లక్షణానుగుణము కా దని పైని స్పష్టము.
కాఁగా నచ్చోటను నిశ్శ్రుతి తెప్పనవసరము గలదు.

కాఁగా ద్వితీయాంతస్థలములతో నిదంతములపైని షష్ఠీకివర్ణము
పైని నన్యేదుగ్రీతప్రకృతయ యని యైనద్రుతమునకును నిశ్శ్రుతి సంగీ
కరింపవలసియున్నది.

ఇట్టియెడల నిదంతములపైని సామాన్యముగనే నిశ్శ్రుతి చెప్పక
తప్పదు. నశ్చ పాఠ్యునిని అనుకీతిరూపముల నహో. తిరస్కరించుట

యుచితముగాఁ గానరాదు. కానీ కారిత్యముందు స్త్రీయశ్చ స్త్రీసమా
చ్ఛేతః అనుట బాధకముగనే గన్పించుచున్నది. నన్నపాశునిని, హరి
కిని, గిరికిని అనుకీర్తిగా నిదంతములపై నెల్లయెడల నగుచుండఁగా
స్త్రీయశ్చ మున్నగుకీర్తిగా నేల ప్రస్తావించును?

వీని నసాధువులని గాని విశేషార్థకశబ్దాంతములని కాని యశక్
యిట్టి రూపములను గూర్చినలక్షణ మిం దనుక్త మనుట యొక
మార్గము.

అట్లు గాకయు నొకమార్గము తోచుచున్నది. నువర్ణమును
ద్రుతముగా నంగీకరించి దానికి నిశ్రుతిని సాధించుట ద్వారాన ద్రుతము
యొక్క నుస్వరూపము నుండియే నిస్వరూపమును సాధించుకొనుట
సూరిప్రభృతులనుగర్హ మనుట స్పష్టమే. ఇటఁ జిం., వి.వి.లు - ద్రుత
ప్రకృతికములచివరిద్రుతము సూరివలెఁ బ్రత్యేకముగ నాయైవిధులచే
(నెల్లయెడల) సాధించినవి కావు. అందుకే ప్రత్యయాదులను జేసిన
పివప ద్రుతమును, ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞను నిర్ణయించిన లక్షణముచేతి
గుర్తింపఁబడుచున్నది. అయిన నేది ద్రుతప్రకృతిక మనువిషయము
ప్రయోగవేద్యము నైనది. కావునఁ బ్రయోగానుసారముగా ద్రుత
ప్రకృతికములచివర నేద్రుత మున్న నది గ్రహింపఁదగు. అనఁగా
నాకంటెను మీకంటెను అనుకీర్తిస్థలములలో ద్రుతము 'ను' అను
స్వరూపములో నున్నది. అది ద్రుతమే కదా. రామునిని రాముని
హరికిని ఇత్యాదులలో నివర్ణ మున్నది. ఇదియు ద్రుతమే కదా.
కావున నెచట నువర్ణమును నిచట నివర్ణమును బ్రయోగము లాధార
ముగా అన్యే ద్రుతప్రకృతియ యనుసూత్రముచే గ్రహింపవచ్చు
నను టొక్కటే సూర్తము. నన్నను 'అనుకీర్తి'లముల నువర్ణమును
రామునికిని అనుకీర్తిస్థలములనివర్ణము (ద్రుతమే) అన్యే యనుసూత్ర
ముచే నవు నన్నమాట.

ఇటు నువ్వుముతోవాటు నివ్వుమును గ్రహింపఁదగియుండ భూతాదుతాం పరేమా మి త్తనుకీర్తి నేట చెప్పె నని యనుమానింప నక్కరలేదు. కొలిచితిని అనుకీర్తిగా (నువ్వుమునం దిత్వముతో) నివ్వుమును సాధించుటకుఁ బూర్వము 'ఉత్వయుతౌననకాకా' యని నువ్వుమును గూడ సాధించియే యుండెను గనా. (అట్లే అశ్మద్యుష్మద్దావ్యాదేకత్వ ఇతో నిపే - పరేమా తు భవోత్తమినిధ్యనుప త్తినస్తలములు సయితము.)

అయిన 'ను' వర్ణము గూడ ద్రుతము గా దనియు 'అన్వే ద్రుతప్రకృతయ' యనుదానిచే నకారంబొల్లయే యగు ననియు చేయుచునున్ అనుకీర్తిగా నిబఁ గూడ నవు ననియుఁ దలంతుమా? అందలినష్టములు ముందే గమనించియుంటిమి. వజ్జులవారు సముచ్చ ర్గాద్యర్థకము 'ఉ' శబ్ద మురుదుఁ జెప్పి ద్రుతనుస్వరూపమును (ద్రుతము కాకుండగానే) సాధించిరి. అందుఁ బె క్కసంగతులు స్పష్టమే. ఇంకఁ బైఁగా వి.వి. చెప్పినయది 'య' వర్ణకమే గావున 'ఉ' చేయుటయు సరిగా దనియు స్పష్టము. దానివలన 'ఉ' శబ్దముతో వాగు సమర్థించిననన్నయభారతప్రయోగములే (నన్నయకర్తయన్న యి) చిం.లో నసాధువు లని నిర్ణయింపవలసివచ్చుట యచితము కాదు. యత్కర్తృక మయినను 'ను' స్వరూపమును సాధించుటయే ప్రయోగానుగుణ మవుటంజేసి యట్ల చేయఁదగు. ద్రుతప్రకృతిక ములద్రుతము సామాన్యముగాఁ జెప్పకయుఁ బై రెండుస్థలములఁ జెప్పటంగూర్చి పరామృష్టమే.

కాఁగా రామునిని ఇత్యాదిస్థలములలో నిశ్చుతితో నున్న ద్రుతము 'అన్వే'యనుదానిచేతనే సిద్ధించు నని హరికిని ఇత్యాదులను నిట గుర్తించుట యుత్తమము.

నిశ్చుతికారికయొద్ద వజ్జులవారు చూపిన-ఏమిని జేయఁగ నను కీర్తిచోట్ల నేమీత్యాదులు ద్రుతప్రకృతికములు గామి నిద్రుత మైన

కనుగీతి జెప్పనవకాశము లేదు. హరిసీత్యాదుల నిమిత్తము పయిరీతి గుర్తింపబడఁగా నది సాధింప నక్కఱ లేదు కాని ఏమిసీత్యాదుల సాధింపవలసియున్నది. కావున నీకాళిక వర్ణనవారు సాధించిన చాద్యర్థకాదిస్థలములందలి నిస్వరూపమునుగూర్చి ప్రస్తావించుచుండిగాఁ జెప్పట యొప్పును.

కాని స్త్రీయశ్చ యనుదానిని యువర్ణకన్యాస్యస్తమచోటికి సంబంధించినదిగా వ్యాఖ్యానించుట యుచితము. వర్ణనవాచనములందుఁ గానఁపునై ర్థ్యములను దొలగించుకొని యర్థము నెన్నఁదగు. యువర్ణ తోపమున కాధారము లేమి నది లోపించినపిమ్మట ద్రుతము మిగులుటయు దానికి నిశ్చయమగుటయుఁ గుదురవు. నువర్ణక ఉత్తో భవే త్తస్మి యైననువర్ణము ద్రుతరూప మగుట స్పష్టము. వి.వి. కర్త యద్రూనిని ద్రుతముగా వ్యవహరించె ననుట ప్రయోగానుగుణమే కాని దుష్టము కాదు కదా. కాఁగాఁ గాళికయందలిద్రుతశబ్ద మానువర్ణకమును దెల్పునదిగా గుర్తింపదగును. 'స్త్రీయశ్చ' యహసీతాళిక నటఁ జేర్చుకొనఁగా సర్వయథము ప్రకరణ సిద్ధ మగుట నిరుద్ధము కాదు. (ఎటఁ జూపినను సర్వమట్లు గ్రహింపదగును.) స్త్రీవాచకములును స్త్రీసమములును నైనవిదంతిశబ్దముపై అరుదుగ నుండు ద్రుతము, అనఁగా జాద్యర్థక మగునువర్ణకము నిశ్చయితి గలది యగు నది కాళిక కర్తము. అయిన నువర్ణక ఉత్తో భవే త్తనుదాని ననుసరించి యది యుదంతిములపైఁ గాదా నచ్చునది. ఇదంతములపై నన్న యువర్ణకము గదా కావలెను. నువర్ణ మగు తెట్లు? అయిన నిశ్చయితివిధానమేమి కావలె? నామంబుల కయఁగాగమనిషేధముచే ధాతుత్వనివేషయందు నామములపయి నించు క్కయినట్లుగా నిబి ఉదంతిములపై నగుద్రుతరూపనువర్ణమున కిదంతములపై నిశ్చయితిని జెప్పటచే నువర్ణక మనుదంతిములపయి నగుట కల దనుసర్థము జూపిత మగుచున్నది. అనఁగా ననుదంతిములపై యువర్ణకము రాకయే క్వాచిత్కముగ నువర్ణక మగుట కల దన్నమాట. దీనివలనఁ గొమ్మం జేవ, ఎంత

నైతయః సనుకీర్తిరూపములు సాధింపఁబడుచున్నవి. వర్షలవారు ఉవర్ణకము లోపించి ద్రుతము మిగుల వైన వని సాధించినరూపము లిట్లు జ్ఞాపకస్థిత్వామున కనుగుణము నేర్పడిన వని గుర్తింపఁదగును. (శ్లోపకోసద్ మేఘయుక్తము సార్వత్రికము గారు గావున కొమ్మయున్, ఎఱియున్ అనుకీర్తి యు వర్ణక మగుట సాధారణముగ నెట్లును నభాధితమే. క్వచిచ్ఛబ్దమున గలదు గదా యిట.) ఇట్టిదంతముంపయి ననున నువర్ణకమునకు నీకారకచే నిశ్చుతి యవును. ఏమి-చు-ఏమిని ఈనిష్వరూపము ద్రుత మగుట నహజమే. ఏమిని జేయఁగ. ఈనివర్ణము ద్రుతమే కావున ద్రుతాద్విత యని కీని పై ద్రుతము చేరిన (అన్ని - ను) అన్నిరి - బక్కపెట్ట నన్నిని నొక్కపెట్ట.

కారకయంతలిక్వచిచ్ఛబ్దమును నిశ్చుతితోఁ గాక ద్రుతముతో వర్ణముంపఁవగు. నిశ్చుతితో వర్ణయింప నది లేక యేమిను సనుకీర్తి నుండుననియుండు. ద్రుతముతో వర్ణయింపఁగా ద్రుతము - నువర్ణ ముండునయె కావచిత్క మగుట యనిరూఢముగా నొప్పును.

ఇట్లు సాన్వర్ణకమీను సంగ్రహించుకొనఁటచేత 'ఉ ను శబ్దములు లోపింపఁగా మిగిలినకారముమాత్రము సయితము చార్ణకము గా వచ్చును.' (వ్యా.సం.స. 310) అనువర్షులవారియభిప్రాయము కుదుటపడుచున్నది. ఉ ను లు లోపించు ననుట నిరాధారము కాఁగా నవి లోపించినను ద్రుతమే చార్ణక మగు ననుటయు సట్టిదే యగుచున్నది గదా.

స్త్రీయః అనుదానికి స్త్రీలింగ మని యర్థమా? లేక స్త్రీవాచక మనియూ యని యొక సందేహము. తత్సనుముంపై నిట్టికార్యము వెనుక పలచిన దై యున్నది. ఆచ్ఛికములే యుద్దేశించిన స్త్రీసమము గాని స్త్రీవాచక మాచ్ఛికములందుఁ గానరాదు. వేఱుగా గ్రహింప నేల? వ్రాధవ్యాకర్త దేశ్యంబులం గొన్నియెడల స్త్రీవాచకస్త్రీసమం బులు — (శబ్ద-15) అని వేఱుచేసి చెప్పుట గలదు. ఇదియు సట్టిదే

యగునా? ఇవంత స్త్రీవాచకములపయిమాత్రము నిశ్శ్రుతి కదా! అది యను (వేరుకవలసిందే యైనపుడు స్త్రీవాచకము అనక స్త్రీలింగము అనుటే నొప్పును గదా. తత్సములలో స్త్రీవాచకముల పయి స్త్రీ కార్యము గానవచ్చిన స్త్రీవాచకము అని యర్థము చేయుట స్వత్వము కాదు. తల్లిం దండ్రులు ననుచో బిందువుతో రూపమున్నది. ఇటు స్వత్వస్థితిలో రూప మెట్లు? తల్లిను అని యుండదు గాన స్త్రీవాచక ములపయిని నిశ్శ్రుతి చెప్పవలెను? తల్లిం దండ్రులు నని యను న్న దేమో పరిశీలించుట. త్రిమూర్తి విలాసవర్తివిన్ అనుచో బ్రహ్మమున ద్రుతస్వరలోప మైన దనవలె. కానున్న నెట్లు? వర్తినిగ అనియుండునా? వర్తివిని అని యుండు నని యూహించవచ్చును. అట్టి ప్రయోగము లున్నవా యన్న వింకను వెరుకవలసిందే. (బాల) ప్రౌఢవ్యాకర్తృమతమున నిట మిశ్రము యవ్వపూర్వకము గాక యైనది. తల్లి - ను అని యుండ ఇకారంబుమీది - అక్షరముచే నిత్వము చేయక తప్పదు గదా. ఇటు స్వత్వము లేకున్నను ద్రుతస్వరము నిత్వమునే లోపించు నని యొకవేళ జెప్పవలసివచ్చి నను ముం దిత్వము చేసి యాపింప దానికి లోపము చేయవలసి యుండు ననుట స్పష్టము. ఇటు కూడ స్త్రీప్రక్రియయే యగుననించిన నాగుండును. పురాణం జేరలేడు (ప్రౌఢ.శబ్ద.119) అనుచో పురాణము చేరలేదు. అనియుండ ద్రుతకార్యము లైన వనవలసియున్నది యుండదు. పురాణిని జేరలేదని లేకున్న నటు స్వత్వము వారించుకొన వలెను కాని పురాణిని అనునది ద్రుతాంత (చార్థకాంతి) మనము దానికి. జేరలే దన్నది పరమైన దనుటయు సముచితముగా గాన రావు.

ఏ మైన నివంతములపై బాద్యర్థకనుద్రుతమునకు నిశ్శ్రుతి యగుట సాధారణముగా గుర్తించుటయే సముచిత మగుట సూరి

సమృతము. చక్కములచే స్త్రీ స్త్రీసమేతరస్థలముల నగు నందము. అయిన స్త్రీ స్త్రీసమములను వేట పేర్కొన నేల!

ద్వితీ గూతములను జూపినయనగా. 'యహతో'మస్తు నిర్లుక్నాస్తి' త్తని పుంలింగములకు నివర్ణము చెప్పె. గాన నట్టి 'ని' స్వరూపము ఇవంతస్త్రీస్త్రీసమముల కగు నని భావించె నన పీలు లేదు. అప్పుడు స్త్రీస్త్రీసమముల నచ్చకిందుట యొప్పవచ్చును. ద్వితీస్కంధాయాధుని నిర్లు ననునది యిటనే చూపెను గదా. కాగా ననగా. వివరణమున బట్టి చూచినను నిది గురురకు.

ఇంక నిట నొక్కయభిప్రాయ విల్లు గుర్తింపవచ్చును. ఇవంత ములపై వెల్లె జావ్యర్థకనుక్రమము నిశ్చయి నందును. కాని స్త్రీసమములపై మాత్రమె యది వినిపించును. అనగా వినిపనర్తివిన్ అనుకీతిగా స్వరలోపముతో బొల్లగా నిల్పుటయో లేక పురారిం జేరలే డను కీతిగా బింద్యాదుల నందుటయో మాత్రమే కాని యితరస్థలముల నివర్ణము వినిపించదు. దీని ననుసరించి యట స్వత్వస్థితి లే పని గ్రహింపవచ్చును. స్త్రీస్త్రీసమములపయమాత్రము ఉచ్చారణసామర్థ్యము ననుసరించి తల్లిని దండ్రీయు ననుకీతిగా నవుటతో పాటు ఏమి జేయఁగ ననుకీతి నిశ్చయి నిలిచి యుండు గలదు. అనగా నిట స్వత్వస్థితి యుండు నన్నమాట. ఈపక్షమున స్త్రీయః అనుదాని ననుసరించి తల్లిని-దండ్రీయు ననుకీతి నుండు ననకాశము గల్గు. అట్టిప్రయోగములు అభ్యములు గావలసి యున్నవి. నెనకువము. (దానితో పాటు పయి విధముగాఁ గాక వేఱొకకీతిగా లక్షణమునభిప్రాయమును వత్కర్త యుద్దేశించె నేమో యనియుఁ బరిశీలింపవచ్చు.)

కాగా నిప్పటికి వజ్జలవారు చెప్పినయభిప్రాయ మాధారముగాఁ జాడ్యర్థకనువర్ణకరూప మైనద్రుతమున కీకారిక నిశ్చయి జెప్పుచున్నట్లు గ్రహించుట శ్రేయము.

సంకేతవివరణము

అను.	అనుబంధము	
అప్ప.	అప్పకవీయము	అప్పకవి.
అహో.	అహోబలుఁడు	
ఆం.వ్యా.వి.	ఆంధ్రవ్యాకరణ	అమరేశం రాజేశ్వరశర్మ
	వికాసము	
కవిశి.	కవిశిరోభూషణము	అహోబలుఁడు
గు.ప్ర.ప్రకాశిక	గుప్తార్థప్రకాశిక	కల్లూరి వేంకటరమణశాస్త్రి
ఘం.	ఘంటాపథము	వంతరాం రామకృష్ణరావు
చిం., చింతామణి	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి	నన్నయ ?
చి. వి. ప.	చింతామణివిషయ	వజ్రలచిన
	పరిశోధనము	సీతారామస్వామిశాస్త్రి
తె. వ్యా.	తెలుఁగువ్యాకరణము	రావిసాటి గురుమూర్తిశాస్త్రి
తె. వ్యా. వి.	తెలుఁగువ్యాకరణ	బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తం
	వికాసము	
త్రి. శే.	త్రిలింగలక్షణశేషము, అంబడిపూడి నాగభూషణం	
	(ప్రౌఢ.వ్యాఖ్యాన	
	విషయానుశీలనము)	
ద్రుత.	ద్రుతప్రకృతికావ	
	లోకనము	„
ద్రు కా.	ద్రుతకార్యానుశీలనము	„
ద్రు.ప్ర.	ద్రుతప్రకృతికము	
నారా.	నారాయణీయాంధ్ర	చల్లి నారాయణశాస్త్రి
	వ్యాకరణము	

ప్రౌఢ.	ప్రౌఢవ్యాకరణము	బహుజనపల్లి సీతారామా చార్యులు
బా. ఉ.	బాలవ్యాకరణో ద్వ్యోతము	వజ్రల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రి
బాల.	బాలవ్యాకరణము	చిన్నయ సూరి
బా. వి. (వికాస)	బాలవికాసవ్యాఖ్య	బొడ్డుపల్లి పులివెందుల
బా. స.	బాలసరస్వతీయము	బాలసరస్వతి
బా. సా. పే.	బాలవ్యాకరణ సారస్యసర్వస్వపేటిక	దూసి రామమూర్తిశాస్త్రి
బా. సూ.	బాలవ్యాకరణ సూక్తులు	అంబడిపూడి నాగభూషణం
రమ.	రమణీయము	దువ్వూరి వేంకటరమణ శాస్త్రి
వి. వి.	వికృతివివేకము	అధర్వణుడు
వ్యా. సం. స.	ఆంధ్రవ్యాకరణ సంహితాసర్వస్వము	వజ్రల చినసీతారామ స్వామిశాస్త్రి
శ. ర.	శబ్ద తత్వాకరము	బ॥ సీతారామా చార్యులు
సర్వస్వ.	బాలప్రౌఢవ్యాకరణ సర్వస్వము	స్ఫూర్తిశ్రీ
సూత్ర.	సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము	చిన్నయ సూరి
సూ. ని.	సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.	

ముద్రణము - సవరణము

కూర్పగు లెంత నేర్పరులై యేకాగ్రతఁ జూపిన ముద్రణమునం గొన్ని పొరపాట్లు తప్పలేదు. అక్షరము లటు నిటగుట యొకటి యతి జాతిపోవుటవంటిసామాన్యదోషము లభిప్రాయగ్రహణమున బాధకములు గాఁజాలవు. ఇట్లుండి గల్పించినచోట్లఁ బొరపాట్లకు మాత్రమిట సవరణములు సూపబడుచున్నవి.

పుట.	పంక్తి.	ముద్రితము.	సవరణము.
7	21	కావున	కాదు కావున
58	20	అననరము	అనననరము
62	11	సమానమా	సమానమ
62	13	దనుటయే కది	దనుట కిది
63	2	సంక్షేప	(సంక్షేప
63	4	కాఁగా	కాఁగా)
66	8	స్వరరూపము	స్వరూపము
67	23	ప్రమాణమే	ప్రామాణికమే
87	19	స్వరముచే	స్వరలోపముచే
99	20	మనవసర	మనవసర
161	24	వర్ణములో	వర్ణములో
		నవరక్షములో	యనరక్షములో
109	1	వ్యంజనమేయిను	నచ్చలవారి
		ట కివరోధాలు	వచనాలు -
			వైరుధ్యాలు
140	22	స్వరమునకు	స్వరము
156	20	బిందుస్యోత	బిందుస్సాస్యోత

పుట.	పంక్తి.	ముద్రితము.	సవరణము.
101	16	ద్రుతమునైని	ఇది యీపంక్తికి దుది 'అని' తరు వార నుండవలె.
178	15	పొల్లునకా రపు బొల్లు	నకార బొల్లు
187	25	కంబోడిమి	కంబోడిమి
213	24	గ్రంథమువలె	గ్రంథములె
214	15	ఏషాం	యేషాం
283	23	విశేషము	విశేష్టము
289	16	డుది	డుడి
311	ఈ పేజీకి జివర నీవిషయముండవలయును.		

“తాను నేను (ఏని) అనుద్రు.ప్ర.లపై మాత్రము నువర్ణ మంగీ
కరింపవలసియున్నది. ‘వినా ద్వితీయం స్యాదస్మదాత్మనోస్పృశ్యత్యయో
రపి’ యను నీవి.వి.కర్తృవచనమునే యనుసరించి చూడగాఁ దాను
నేనులు ప్రథమాంతము లయ్యును ననగా ద్రు.ప్ర.లు గాకయు నందు
నువర్ణమునకు ద్రుతకార్యము లగు నని యభిప్రాయమా? అట్టియొక
వీనియందు ద్రుతప్రకృతికత్వము నంగీకరింపకయ ద్రుతకార్యములు
చెప్పబడినవా? తానునేనులకుఁ జిం. కూడఁ బ్రత్యేకవిధానములు
చేయుట గనునార్హము. (చూ. ద్రుత.) అట్లు చూడగాఁ దాను
నేనులపయి నువర్ణక మగుట సామాన్యమే. అనగా ‘స్పృశ్యత్యయో రపి’
యన్న వి.వి.మతము ననుసరించి ‘సుశ్యేవ’ యనునట్లు స్వంతములవుటం
జేసి తానునేనులపయి యీచాద్యర్థక మగుట గుర్తించుట యొప్పును.
ద్రు.ప్ర. లని యంగీకరించినపక్షమునను వీనికై ద్రు.ప్ర. లన్నింటిపైఁ
జెప్పఁబెట్లు? ‘సుశ్యేవ’ యన్నది ప్రతిబంధక మనుట స్పష్టమే.
వనమునును కొలిచితినియును అనుకీర్తిని లేమియుఁ జిం., వి.వి.ల మతము
నను ద్రుతము ను, ని, న్ స్వరూపము గలది యగుటయు విస్పష్టమే కవ.

ఇ త ర గ్రంథములు

మూర్తితములు

1. ద్వుతప్రకృతికావలోకనము

(ద్రుతవిషయసామగ్రి - ద్వితీయభాగము)

2. ద్వుతకార్యానుశీలనము

(ద్రుతవిషయసామగ్రి) - తృతీయభాగము

3. బాలవ్యాకరణ

వికాసవివేచనము

—*—

అ మూర్తితములు

1. అర్థదీపిక

(బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్య)

2. బాలవ్యాకరణసూక్తులు

(బాలవ్యాకరణోద్యోత, సంజీవనీ వ్యాఖ్యానుశీలనము)

3. త్రిలింగలక్షణశేషము

(ప్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్యానవిషయానుశీలనము)

[పి.హెచ్.డి.పట్టమునకై నాగార్జునయూనివర్సిటీకి

సమర్పిత మైనసిద్ధాంతవ్యాసము]